

086558300

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Mag. 09.6681 HJ

HB
hma

**KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK**

Mag.

09. 66 81.

Hj.

Ex. 2

Jacob Löber

gave fra bagerlauget
7.7.1933.

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

KØBENHAVNS BAGERLAUG

H. HJORTH-NIELSEN

K Ø B E N H A V N S
B A G E R L A U G

UDGIVET AF LAUGET
I ANLEDNING AF 250-AARSDAGEN FOR
SKRAAEN AF 23. JUNI 1683

KØBENHAVN

1933

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN

Ved Udgivelsen af nærværende Værk har d'Hrr. Æresoldermand, Folketingsmand JOHS. PITZNER, Grosserer EMIL O. BENTHIEN og Bagermester LUDVIG ANDERSEN tillige med undertegnede været Forfatteren, Hr. Hovedarkivar H. HJORTH-NIELSEN, behjælpelig med at gennemgaa Stoffet, særlig for den nyere Tids vedkommende. Dette har selvfølgelig ført med sig, at jeg har maattet lægge Beslag paa en stor Del af deres Tid, og jeg bringer herved d'Hrr. en hjertelig Tak for den Beredvillighed, de har udvist, og for den store Interesse, hvormed de er gaaet op i dette Arbejde.

Jeg bringer ogsaa en hjertelig Tak til A/S KØBENHAVNSKE BAGERMESTRES NYE RUGBRØDSFABRIK for det Tilskud, Firmaet har ydet til Hjælp ved Værkets Udgivelse. Uden denne Støtte vilde det ikke have været Lauget muligt at kunne tilsende hvert enkelt Medlem Bogen som Gave.

Endelig bringer jeg paa Laugets Vegne Bogens Forfatter en oprigtig Tak for den store Interesse og Forstaaelse, han har udvist overfor den ham stillede Opgave.

N. CHR. JØNSSON,
Oldermand.

INDLEDNING

I Roskildebispen Johan Krag's Stadsret af 29. Januar 1294 hedder det, at enhver, som er født i Byen, skal kunne udøve det Haandværk, han ønsker, blot mod at give en Øre til Bispens Foged og en Øre til Byen. I samme Stadsret siges det yderligere, at enhver Bager maa bage Brød, saa ofte han vil, og at den af de andre Bagere, der vil hindre ham heri, skal bøde 3 Mark til Biskoppen, 3 Mark til Staden og lige saa meget til den paagældende.

Disse Bestemmelser viser tydeligt, at Stadens Herre ønskede, at der skulde herske Næringsfrihed blandt Byens Haandværkere, men Bestemmelserne synes ogsaa at vise, at der indenfor Bagerhaandværkets Udøvere har været Tendenser til en Sammenslutning, hvorigennem der kunde øves Pres paa den enkelte. Er denne Formodning rigtig, — og alt tyder herpaa, — saa træffer vi allerede her, første Gang da Bagere nævnes i Københavns Historie, de første Spor af en Sammenslutning med fagligt Formaal indenfor Haandværkets Udøvere.

Endnu var Laugenes Tid ikke oprunden. Deres Tid kom først ca. halvandet Aarhundrede senere, og Laugene afløste da de Sammenslutninger, vi kender i den ældre Middelalder under Navnet Gilder. Gilderne var Sammenslutninger, der var dannede under en eller anden Helgens, i Danmark ofte St. Knuds, Beskyttelse. Deres Oprindelse maa formodentlig søges i Oldtidens Drikkelag, men da disse ved Kristendommens Indførelse fik et mere aandeligt Præg, — uden just derfor at ophøre med at være Drikkelag, thi Drik spillede i Følge de bevarede Gildeskraaer stadig en stor Rolle, — opstod Gilderne. Disse Broderskaber tilsigtede at yde Medlemmerne Hjælp og Støtte ikke blot i Livet, men ogsaa i Døden, idet en Gildebroder var sikker paa at komme i Jorden paa hæderlig Vis, ligesom Gilderne ogsaa lod læse Messer over de henfarne Brødres og Søstres Sjæle. Det synes, som om disse Gilder i deres ældste Tid har optaget alle, der kunde og vilde betale, hvad det kostede at være Medlem af Gildet, men omkring Midten af 1300-Tallet begyndte der at opstaa særlige Haand-

værkerigilder, idet Haandværkerne sluttede sig sammen fagvis til gensidig Støtte.

Forskelligt tyder paa, at Bagernæringens Udøvere er de Haandværkere, der først har fundet hinanden i saadanne Haandværkerigilder. Saaledes nævnes allerede o. Aar 1200 i Slesvigs Stadsret en »senior pistor«, d. v. s. en Oldermann, eller en Ældste for Bagerne. Det Hverv, som Stadsretten paalagde ham, var, at han skulde paase, at Byens Bagere havde godt Brød til Salgs. Et mere tydeligt Tegn paa Bagersammenslutninger har vi dog i de under Erik Klippings Regeringsperiode (1259—1286) udstedte Stadsretter for Roskilde og Holbæk, idet det af disse fremgaar, at Bagerne i disse Byer vilde tvinge nyankommende Bagere til at betale til dem for at faa Lov til at drive deres Haandværk. Bagerne i de to Byer har aabenbart villet skabe en Eneret for sig selv, og de har saaledes været ret fremmelige, idet det først var i Løbet af det følgende Aarhundrede, at Eneretten for de forskellige andre Haandværk begyndte at trænge igennem for først i Løbet af 1400-Tallet at vinde sin fulde Sejr.

Grunden til, at Bagerne saa tidligt har dannet deres egne S sammenslutninger, tør maaske søges i, at de ikke har været særligt velsete. 1256 holdt Danmarks St. Knudsgilder et Sendemandsmøde i Skanør, og her vedtoges det, at man ikke vilde have Bagere som Medlemmer. Hvis der i noget St. Knudsgilde var Bagere, skulde de udvises, og fremtidig kunde en Bager kun optages, naar han havde afsvoret sit Haandværk og ikke befattet sig med det i et Aar. Denne Bestemmelse, der senere gentoges, kan næppe betyde andet end, at man ansaa Bagerne for at være uværdige til at være Medlemmer af St. Knudsgilderne.

Ogsaa de talrige Straffebestemmelser, som Myndighederne fastsatte overfor Bagerne, naar de leverede dyrt, daarligt eller for smaat Brød, vidner om, at der har været Grund til at skride ind overfor Bagerne og gennem Straffebestemmelserne søge at værne Forbrugerne mod at blive udnyttede. Saaledes fastsatte Slesvigs Stadsret en Bøde paa 9 Skill. for den Bager, der blev grebet i at bage daarligt Brød, og hvis Oldermannen havde forsømt sin Tilsynspligt, skulde han bøde 3 Mark. I Tillægene til Ribe Ret bestemtes det, at hvis der en Dag igennem ikke havde været Brød til Salgs paa Torvet, var alle Byens Bagere strafskyldige. De grelleste Eksempler paa, med hvilken Strenghed man gik frem overfor forsømmelige Bagere, har vi fra Roskilde, Holbæk, Nyborg og Haderslev. Den ovenfor omtalte Stadsret af 1268 for Roskilde fastsatte en Mulkt paa 9 Skill. for den Bager, der bagte daarligt eller for smaat Brød. Anden Gang var Bøden

3 Mark, og tredie Gang blev Næringen forbudt ham i et Aar, medens det ulovlige Brød konfiskeredes til Fordel for Byens fattige. I Holbæk Stadsret fastsattes som Straf »den legemlige Pine, som kaldes Støden«. Hvori denne Straf bestod, vides ikke, men det er interessant at se, at Bryggerne, som »bryggede falsk«, nok skulde bøde paa samme Maade som Bagerne, »dog skulle de ikke pines med Støden«. Det daglige Brød var mere værdifuldt end Øllet.

I Stadsretten for Nyborg (ca. 1272) fastsattes Fængselsstraf for Bagerne, og 1292 bestemmer Haderslev Stadsret, at den Bager, der forser sig tredie Gang, skal finde sig i at faa sin Ovn brudt ned og »sidde« paa Byens Kag.

Vi har været nødt til at søge udenfor København for at se, hvilke Straffe der der var fastsat for de forsømmelige Bagere, idet der ikke i Københavns tidligste Stadsretter findes omtalt Straffe, men vi tør gaa ud fra, at Bagernes Omdømme ikke har været bedre i København end i Provinsen.

Vender vi os til Ordsprogene, da finder vi ogsaa her Tegn paa, at Bagerne ikke har været saa vel ansete i gammel Tid.

Vi tager det mest ondsksfulde først. »Naar man kommer en Møller, en Bager og en Skræder i en Sæk og ryster den, er den første, der kommer ud, en Tyv.« Det bør dog bemærkes, at Møllerne og Skræderne er blevet langt værre behandlet i Folkemunde end Bagerne, og de andre Ordsprog er i højere Grad end det her citerede prægede af det danske Lune.

»Møllere og Bagere er de, der sidst sulter ihjel«, hentyder jo blot til, at det er dem, der har Kornet og Melet og nok skal vide at holde lidt tilbage til egen Fornødenhed.

»Møllere og Bagere stjæler ikke; man bringer dem det« og »Den, som i By lader bage, risikerer at miste sin Kage«, er jo heller ikke særligt ondsindede.

Medens vi er ved Ordsprogene, maa vi hellere tage Resten med.

»Bliv ikke Bager, hvis du ej taaler Heden« sigter kun til det anstrengende Haandværk. Et andet: »Man maa hellere føde Bageren end Apotekereren« reklamerer kun for det sundhedsmæssige i at spise Brød. Og endelig det mest kendte af dem alle: »Man skal ikke byde Bagerbørn Hvedebrød« siger jo kun, at man ikke skal byde nogen noget, som han i Forvejen har Overflod af.

Medens saaledes disse sidste Ordsprog har en rimelig Forklaring, vil det vist være vanskeligt at finde en saadan paa Udtrykket »Bageren sidder i Brødet«, naar Krumme og Skorpe skilles, og paa, at Hullerne i Franskbrødet kaldes for »Bagersjæle«¹⁾.

¹⁾ C. Nyrop: Bagere (Dania. II. 174—78).

Overfor disse Tegn paa at Bagerne ikke har været saa velsete i ældre Tid, staar imidlertid et andet, som ikke kan lades ude af Betragtning. Det er den Orden, hvori Laugene opføres ved bestemte Lejligheder af officiel Art, og som officielt fastsloges af Københavns Magistrat ca. 1680. Der gives her en Fortegnelse over samtlige Laug ordnede efter Rang for at forebygge Stridigheder mellem de enkelte Laug om deres »Gang og Rang«, men allerede længe forinden viser de bevarede Fuldmagter for Laugene, naar der skulde hylde en Konge eller kaares en Prins, tydeligt, at der indenfor Laugene har bestaaet en vis Rangfølge, idet Laugenes befuldmægtigede opføres i en vis Orden. Første Gang, vi ser dette, er 17. Februar 1525, da Laugene giver Borgmestre og Raad Fuldmagt til at forhandle med Kongen og Biskoppen om, at Staden kunde faa overladt Seridslev Mark til Græsgang, saa at Byen bedre kunde befæstes. Her anføres Oldermændene for Bagerlauget som Nummer 4, idet kun Oldermændene for Købmændene, Bryggerne og Guldsmedene kommer før. I en Fuldmagt fra 1542 til at hylde Prins Frederik, den senere Frederik II, er Bagerne Nummer 6, idet Rodemestrene er komne til, og i Stedet for Købmændene opføres Vandtsniderne (d. e. Klædehandlerne) og Kræmmerne, derefter Bryggere, Guldsmede og Bagere. 1584, 1608 og 1610 er Bagerne atter Nr. 4, idet der foran dem kun kommer Rodemestre, Bryggere og Guldsmede. I to Fuldmagter fra 1648 er Bagerne komne et Nummer længere ned i Rækken, idet Skipperne er skudt ind. Og endelig i den ovenfor omtalte af Magistraten ca. 1680 fastsatte Rangfølge er Bagerne atter blevet Nummer 6, idet Badskærerne, der tidligere havde været ret langt nede paa Rangstigen, var blevet rykket op til at være Nr. 5. Foran Bagerne stod derefter Rodemestrene, Bryggerne, Skipperne, Guldsmedene og Badskærerne, og efter Bagerne fulgte de øvrige 14 Laug i København. Men af de foran Bagerne opførte Laug er kun Guldsmedene egentlige Haandværkere. Rodemestrene var hverken Haandværkere eller Købmænd. Det var Borgere, der var udmeldt til at foretage Opkrævning af Skatterne. Skipperne og Badskærerne kan heller næppe betragtes som egentlige Haandværkere, og Bryggerlauget maa rigtigst betragtes som et Købmandslaug, ligesom Vandtsniderne og Kræmmerne, hvilket ogsaa fremgaar af de af Erik af Pommern 15. Februar 1422 udstedte Privilegier, der sammenfatter Købmandsnæring og Brygning under et. 1549 nævnes, at der i København var fire Handelslaug, nemlig Vandtsniderne, Kræmmerne, Bryggerne og Framkøberne. Hvis vi altsaa af de ovenfor nævnte Fuldmagter udskyder de her nævnte Laug, der ikke kan betragtes som hverken Handels- eller Haand-

værkerlaug, og de, der er at betragte som rene Handelslaug, vil det ses, at Bagerne altid er Nummer 2, idet kun Guldsmedene rangerer højere¹⁾.

Indenfor Laugene har Bagerne da baade i det 16. og 17. Aarhundrede indtaget en meget fremskudt Plads.

Den ældste Form for Anvendelse af Korn som Næringsmiddel her i Norden er Grøden. Kornet maledes mellem Kværnsten, kogtes i Mælk, og den derved fremkomne varme Spise vandt hurtigt Indpas og blev en yndet Ret, baade til Fest og til daglig Brug. Endnu den Dag i Dag indtager Grøden en fremragende Plads i Folkets Ernæring.

Antagelig er Anvendelsen af Brød kommen til Danmark i Vikingetiden, men først efter Kristendommens Indførelse er Brugen blevet almindelig udbredt. De Kornsorter, der fra først af er blevet anvendt til Brødbagning, var Byg og Havre, og først senere maatte disse vige Pladsen for Rug og Hvede, men helt op i 1500-Tallet var Anvendelse af Byg, enten alene eller i Forbindelse med Rug, almindelig indenfor Landbefolkningen. Anvendelsen af Brød trængte vistnok kun langsomt igennem, og Grundene her til har sikkert været flere. For det første var man i Norden afskaaret fra, saaledes som i Syden, at nyde Vin til Brødet. Vand eller Øl til tørt Byg- eller Havrebrød er sikkert ikke netop nogen Herreret. Og det var først, da man fandt paa at brede et Lag Smør over Brødkiven, at Brødet vandt sin store Plads i det daglige Brug, og sin fulde Sejr vandt det først, da det smørbelagte Brød gjordes yderligere indbydende ved at belægges med Ost eller Kød, hvorved det, vi nu kalder »Smørrebrød«, opstod og blev en for Norden og specielt for Danmark særpræget Spise. Hvornaar Smørrebrødet er opstaaet vides ikke, lige saa lidt som vi er vidende om, hvornaar den Skik at koge Brødet sammen med Øl, hvorved en anden særlig nordisk Spise, »Øllebrød«, er opstaaet. Øllebrød, eller Ølsuppe, var i tidligere Tid en betydelig mere yndet Spise end nu, og den anvendtes, selv paa allerhøjeste Steder, som Morgenmaaltid.

I det 14. og 15. Aarhundrede har Brødet dog sikkert i alt væsentligt indtaget den samme Stilling som nu i Folkets Ernæring og var blevet en af de Fornødenheder, man maatte sørge for altid at have i Huset eller dog let at kunne skaffe til Veje. Det var dog ikke hvert Hus's Sag at bage ret ofte. I bedre stillede Hjem bagtes en Gang hver Uge eller hver fjortende

¹⁾ jfr. C. Nyrop: Om Lavenes indbyrdes Rang og det almindelige Omdømme om dem. (Industriforeningens Maanedsskrift. 15. Aarg. 27—45).

Dag, og friskt Brød var saaledes ikke Hverdagskost. Skulde man udenfor Bagetiden have friskt Brød, maatte man henvende sig til Bagerne, men der klagedes tidt over det Brød, som disse leverede. Det var ofte bagt af muggent Mel, var ofte daarligt gennembagt og ofte for smaat i Forhold til Prisen. Alligevel søgte en Husmoder i Betryk til Bageren for at hente Brød, men iøvrigt var Bagernes Kundekreds at søge indenfor de mindre bemidlede store Skare, der ikke var i Stand til selv at bage eller lade bage. Af Skraaen for et i 1444 i Svendborg stiftet Købmandsgilde ses det, at Kosten ved bestemte Lejligheder skulde bestaa af Børster (5: Skinker), ferskt Kokød og Vildbrad, Smør, Ost, *Bagerbrød* og *Hvedebrød*. Ganske det samme bestemmes i Skraaen af 1477 for det i samme By stiftede St. Annagilde, og i de for Svendborgs Guldsmede, Remmesnidere og Sværdfevere ca. 1450 udfærdigede Artikler omtales Kosten som bestaaende af to Tønder Øl, salte Børster, to ferske Retter, Ost, Smør, Bagerbrød og Hvedebrød. Da Hvedebrød nævnes for sig selv, maa der ved Bagerbrød sikkert forstaaes Kager, og dette bekræftes ogsaa ved, at Kosten ved Optagelse i Roskilde Smedelaug i Slutningen af 1500-Tallet bl. a. bestod i Hvedebrød og Kager.

De almindeligste Brødsorter var allerede i 1400-Tallet, i alt Fald i Byerne, de samme som nu: Rugbrød, Sigtebrød og Hvedebrød.

Rugbrødene bagtes i den gammeldags runde Form, der kaldtes »Leve«. I Folkevisen om Niels Ebbesen fortælles om hans Møde med den fattige Kvinde, der kun ejede to Leve, det ene gav hun Niels Ebbesen, der vog den kullede Greve. Den runde Form afløstes forholdsvis tidligt af den moderne aflange Form. Saaledes ophørte Helsingørs Bagere 1579 med at bage Leve. I sin aflange Form kaldtes Rugbrødet »Grovkrop«.

I Slesvigs Bageres Skraa af 1418 nævnes Tidens to fineste Brødsorter, nemlig *Skonroggen* og *Veggen*. Skonroggen betyder blot fin Rug, tysk Schönroggen. En Skonrog havde en ganske mærkelig Form. Det var rundt, men forsynet med tre kugleformede Fremspring. Afbildninger er bevarede i de tre her gengivne gamle Laugssegl, af hvilke Fig. 1 viser Husum Bageres Segl, Fig. 2 Køge Bageres Segl fra 1552 og Fig. 3 Københavns Bageres ældste kendte Laugssegl. At Skonroggen virkelig har haft den her afbildede Form, fremgaar yderligere af et gammelt brabantisk Ord, der siger, at de tre Byer Antwerpen, Løwen og Bryssel ligger for hinanden »als ein geknuzeter schonrogge«. At Ordet taler sandt, vil man kunne overbevise sig om ved at se paa et Landkort. Endnu 1667 var dette trekantede Brød i Brug, thi 24. Juli vedtog Lauget Straf for Bagningen af

»trekantige« Skonroggenbrød til 1 β , medens samme Brød til 2 β gerne maatte bages.

Det andet paa Seglene afbildede Brød er Veggen, Tidens fineste *Hvedebrød*. Det bagtes til Tirsdagen før Askeonsdag, og saavel dette som dets Form viser, at Veggen er det samme Brød som vor Strut, der bages til Fastelavn. Veggen ses desuden paa de her som Fig. 4—7 afbildede Segl.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Ordet Strut er identisk med Strud, der betyder: det yderste af noget. Ifølge Peder Syvs Ordsprog hedder det, at »en Pølse har to Strude«, altsaa to Ender. Ordet genfindes ogsaa i en senere Benævnelse paa en Slags Kager, Strud- eller Strutbakkelse, der nu formentlig ikke mere kendes, og i Verbet at strutte, »som et Par Øxen i et Aag, der strutte hid og did.«

Senere end Veggen er *Simlen*, der først kommer rigtigt i Brug i Løbet af det 16. Aarhundrede, men til Gengæld da ogsaa vinder hurtigt frem. 1577 gav Frederik II DANIEL SIMLEBAGER Tilladelse til at nedsætte sig i København og uhindret af Bagerlauget drive sin Specialitet.

Vistnok omtrent samtidig med Simlen er *Kringlen* dukket frem herhjemme, men ligesom Veggen eller Strutten var Fastens Brød, saaledes var Kringlen fra først af Julens Brød. Den er det oprindelige Ringbrød, hvis Ender i Tidens Løb blev lagt over Kors, hvorved Brødet fik Velsig-

nelsens Mærke. Simlen og Kringlen finder vi paa de hosstaaende som Fig. 8—15 gengivne Segl, men i Fig. 11 findes desuden *Hjertebrød*. I det hele taget gengiver de her afbildede Segl alle de mest yndede Brødformer, men det er ganske interessant at lægge Mærke til, at medens Skonroggen og Veggen er dominerende i de ældste Segl, er disse Brødformer senere næsten ganske fortrængt af Kringlen, der dominerer i Seglene fra omkring Aar 1700, og at de andre Brødformer, der optræder sammen med Kringlen, kun optræder som Bifigurer eller sideordnede denne. Og i Tidens Løb sejrede Kringlen helt som Bagernes Fællesmærke¹⁾.

Foruden de ovenfor nævnte Brødsorter bagtes der af Rug *Kauringer*, Tvebakker, der navnlig anvendtes til Skibsbrug. I Københavns Bagerlaugs ældste Laugsbog, 1655—65, nævnes endelig flere Gange *Strømpebrød*, der betegnede langt Hvedebrød, og et Par Gange desuden *Ægge-Skaaler*, der i Følge Moths Ordbog var skaalformede Hvedebrød, hvis Dejg var tilberedt med Æg.

Inden vi forlader dette Emne skal det blot bemærkes, at Bagerkronen, der er saa uadskilleligt knyttet til Afbildninger af Kringlen, er et Minde om den Tapperhed, som Bagerne i Wien udviste under Byens Belejring²⁾.

Det er allerede omtalt, at det kun var hos Bagerne, man kunde faa friskt Brød. Til daglig maatte man nøjes med Brød, der var bagt lang Tid forud. Rundt om paa de kongelige Len blev der bagt Brød til Hærs og Flaades Forsyning, og ofte forsendtes Brødet fra den ene Ende af Landet til den anden. Dette skete ogsaa, naar Kongen kaldte til Fest, og det Brød, der da serveredes, kunde være flere Uger gammelt. Men værre var det dog, at det Brød, der ved Efteraarstid uddeltes paa Københavns Slot til de kongelige Tjenere, der fik Kosten paa Slottet, var bagt om Foraaret. Der skulde gode Tænder og gode Maver til for at taale den Kost.

Først helt op i forrige Aarhundrede fik Bagerne lært de mere velstaaende at spise Bagerbrød, og Hjemmebagningen gik mere og mere af Brug. Endnu i de første Tiaar af 1800-Tallet fastsatte Magistraten Takster for, hvad de, der lod Mel forbage hos Bagerne, skulde betale, baade naar de selv »deinede« Brødet, og naar Bagerne gjorde det. Medens Bagetaksten

¹⁾ jfr. C. Nyrop: Danske Lavssegl.

²⁾ Ministerialtidende A. 1923. S. 103: . . . , hvorved bemærkes, at Bagernes Anvendelse af den kronede Kringle (som en Figur) i den germanske Verden har Hjemmel i en ældgammel Sædvane, som formentlig har sin Oprindelse fra Bageres modige Optræden under Tyrkernes Belejring af Wien.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 13.

Fig. 14.

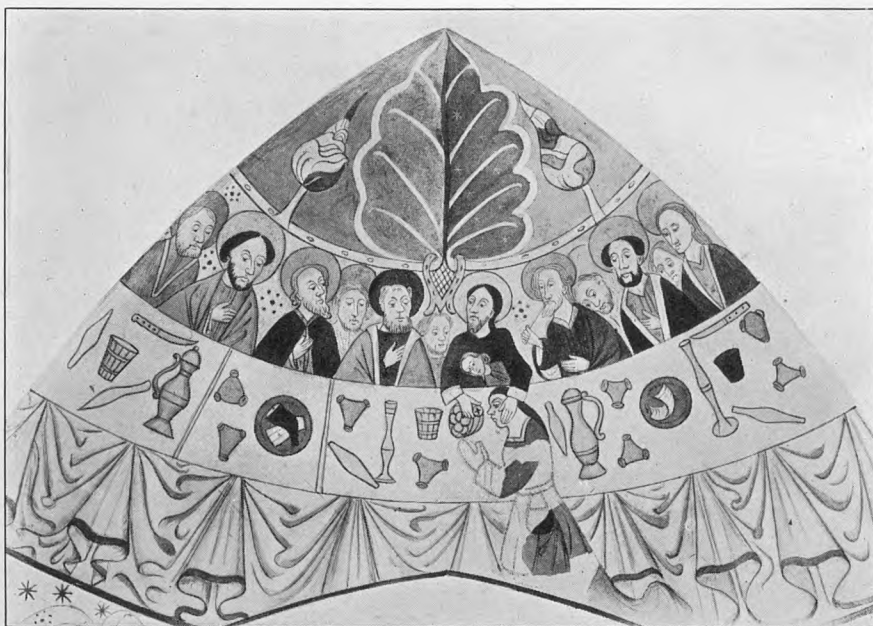

Fig. 15.

afgik ved en blid og rolig Død, uden at man hører noget om det, op-
hævedes Brødtaksten 1841, og til almindelig Forundring viste det sig,
at Brødet ikke af den Grund blev mindre. Bagerne havde aabenbart i Tidens
Løb forbedret sig, eller ogsaa havde de ikke været saa slemme, som man
havde troet.

Nadveren. Kalkmaleri fra første Halvdel af 1200-Tallet i Estvad Kirke.
Paa Bordet ses Vegger.

Nadveren. Kalkmaleri fra 1400-Tallet i Bellinge Kirke.
Paa Bordet ses Vegger og Skonroggen.

TIDEN INDTIL 1680

Som ovenfor anført nævnes Bagerne i København første Gang i Stadsretten af 1294, og der gaar derefter et lille Aarhundrede, førend vi atter hører om dem. Af en Fortegnelse fra Tiden mellem 1375 og 1389 over Roskildebispens Indtægter af København ses det, at Bagerne hver Uge skulde levere ham et Brød til en lybsk Skillings Værdi samt Svineæde til Slottet. Afgifter til Biskoppen eller Kongen var ingenlunde usædvanlige. Saaledes skulde Slagterne hver Lørdag give ham Kød til en Sterlings Værdi, og Skomagerne skulde hver St. Nikolajsdag give ham et Par Sko og desuden garve det Læder, han havde Brug for til sig selv og til Slottet. Et helt Aarhundrede senere maatte Bagerne i Slagelse hver Lørdag give Kongen et Hvedebrød og hver Juleaften give Kongens Foged 100 Hvedebrød og 100 Rugbrød.

Det er dog først med Begyndelsen af 1400-Tallet, at Kilderne til Københavns Bagerlaugs Historie begynder at flyde noget rigeligere, og det er endda sparsomt nok.

Det er i Indledningen nævnt, at der er forskellige Spor af en Sammenlutning af Bagere i det 13. og 14. Aarhundrede, men bestemte Vidnesbyrd herom savner vi desværre. Først i 1403 foreligger der et Bevis for, at der paa dette Tidspunkt eksisterede et Bagergilde. Nævnte Aar fik nemlig Bagersvendene i København en Gildeskraa, og det fremgaar af dennes Indledning, at Svendenes Gilde er stiftet med Tilladelse af Oldermænd og menige Brødre i Bagergildet. Under Hensyn til at der ikke er bevaret nogen Gilde- eller Laugsskraa for Bagerne før Aaret 1623, altsaa mere end to Aarhundreder senere, og da man med nogenlunde Sikkerhed tør gaa ud fra, at den Gildeskraa, som Mestergildet har bestaaet og virket under, paa en Del ikke uvæsentlige Punkter, navnlig m. H. t. det religiøse og filantropiske, har lignet Svendegildets Skraa, og da denne desuden giver nogle Bidrag til Belysning af Forholdet mellem Mestre og Svende, skal den gengives her i sin Helhed. Skraaen lyder saaledes:

1. I gudz naffn amen. Aar effther gudz byrdh thusende fiere hundrede oppo thet tredie tha haffue wij baghere swenne j Københaffn meth loff oc gunst

borgemestere oc radz oc fulbordh oc tillatelsse oldermænnen oc alle mene brøderens i bagere gilde oc selskappet opp taghet oc stichtet eth brodereskap oc lag, then altmektughest gudh til loff, heder oc ære, alle gudz helgene oc jomfrwe sante Karine till loff oc ære oc wore siele oc alle cristene siele til saligheet, hwert aar ath holde lathe twenne messer j sancte Karine cappel j wor Frwe kirke j Københaffn. Then første messe om thorsdauwen effther pinxsedaw, then annen messen i sante Kanutes daw effter jwle daw; these twende messer skolle wij lathe holde aff brodere scappet, oc hwer broder skal offre til hwer messe een penningh. Wore thet soo at nogre broder fore aff by oc icke komme til messen och offrede, tha skal han betale en groth, vten han haffuer lowelicht forfal, at han icke komme.

2. Item nar en broder dør vth aff wort broderskap, tha skulle alle brøderne waghe om natthen ower lighet oc om morghen følge lighet til kirken, oc alle brøderne skulle offre till messen for hanum oc komme lighet til graffue, och engen aff wore brødere skal bort gaa, før en lighet ær begraffuen, soo hwilken broder brydher her vti oc icke holler, han skal betale en groth, vthen han haffuer loffligt forfald.

3. Item fremdelis i hwilken stedh en dør aff wore brødere oc wij fange thet at withe, tha skulle wij begaa hanum meth en vigilie oc messe, ligerwijs som han wore hær dødh.

4. Item ær thet soo, ath en aff wore brødere wordher siwg oc haffuer enthet at forthiere, tha skulle brøderne komme hanum till hielp meth iiij skilling lubesk vt aff bussen, och ær thet soo ath then syghe the iiij skilling fortheret och thet bliffuer enthe bethre meth hanum, tha scall man faa hanum en iiij skilling vth af bussen, oc ær thet swo at han bliffuer til passe igen, tha skal han the forskrefne penninge, som han haffuer opbaret, igen giffue aff hans første forthiente løn vti bussen.

5. Item bliffuer then siwghe till passe igen oc wil han wandre en annen wey till thieniste, tha skal han sette burghen, at han broderscappet scal igen betale de penninge, som broderne hafue lonth hanum vti sin nødh. Ær thet oc swo, at han dør oc haffuer enthet at betale forskrefne penninge meth, tha skal thet were giørd i gudz heder.

6. Item fremdelis soo tijdh oc soo offthe noger formeder eller besteder til bagere gerningh, swo tijdh scal han giffue en hwid penning til wore brodere liws, then hwith som man kaller gudz penningh.

7. Item fremdelis hwilken swen, som hidh kommer wt aff fremmede landh oc wil gaa her vti en thieniste oc wil være vti wort broderscapp, han giffuer en skilling lubesk oc tre hvide til dricke stobe, oc hwo som en øll stob eller eth glas sendher slaar, han skal giffue laghet en mark wox.

8. Fremdelis hwer brodher skal giffue twenne tidher om aaret en hwid, en om jwle tijt oc then annen om sante Johans daghs tijdh om mitsommere at forbethre wore liws meth. Ær thet swo, at two brødere leighe til sammens meth terninghe oc en annen brodher kommer ther til gangendis oc siger thet, tha skulle the two, som haffue leigt til hobe, betale hwerder two engelske.

9. Fremdelis ær thet oc soo, at en broder kommer ther, som twenne brødere

leighe til sammens meth terninger oc dylger han thet, oc kommer thet sin wth, tha betaler han som haffuer duldh thet two engelske, soo wel the ther doublet haue.

10. Item om noger leigher om penninge, j mæn han skal sellie sin herris brødh, soo tijt han thet gør, betaler han en groth, oc om thet nogre soghe aff wore brødhre oc melthe them icke oc komme thet sin wth, then ene betaler soo meget som then annen.

11. Item ær thet swo, at ther staar en for eth ledh oc wil købe brødh oc en annen kaller hanum fraa ledhet, ther for skal han betale en hwit penningh.

12. Fremdelis ær thet swo, at en brodher then annen tiltaler j wredh hugh thet som rører paa hans rukt oc ære, han giffuer en mark wox.

13. Fremdelis hwat penninge ther komme aff brødernes liws, them scal man giøme at gøre liwsen igen meth.

14. Fremdelis ær ther nogher brodher, som icke wil troo, for han hører thenne skra lesses, han giffuer en hwid penning.

15. Fremdelis two aff wore brødere skulle forstaa alt brødreskappet i alle mathe, soo lenghe at two andre forstendere worde vtualth aff alle brøderne, oc hwilke two brødhere at the ther til wth wellie, sighe the ther imodh, at the icke wille giøre thet, tha giffue hwerder en mark wox till wore liws.

16. Item fremdelis hwilken broder ther gør bulder oc vstyr første wij sitthe tilhobe oc wil icke høre forstandernæ oc forsmaer them, han betale two engelske ther for.

17. Item ær thet soo, at noghen brodher forsummer wor steffuen, første hanum wordher till saght, oc kommer icke til steffn, han betaler en groth.

18. Item hwilke broder, som slaar sin broder appo tendernæ eller kindbeen, han betaler two mark wox. Item hwilken broder drawer annen i hare aff alfwere, han betaler en mark wox. Item hwilken broder dragher sin kniff appoo sin broder j en wredh hugh, han betale en mark wox.

19. Fremdelis enghen broder skal kære annen for fogeden with two mark wox. Ær thet soo, at then ene brodher skadher noget appo then annen, tha skulle the først kiere for skafferen. Konne the icke forlighe them, tha skulle the søghe thet for older mænden aff bagere embedhe. Fremdelis skal enghen brodher kære annen for noghen, før en then første steffne ær holden. Hwo thet gør, han skal giffue tre mark wox.

20. Item hwilken broder, som finder annen paa boffue platzen, then som funden worder, giffuer two engelske, och thiger han, som finner annen, oc kommer thet sin wth, tha betaler han och two engelske.

21. Item hwilke broder dricker sigh drucken, soo at han spywer, første wij dricke sammens, han betale en groth. Item hwilken broder bespilder then annen meth øll, første wij dricke sammens, betaler en hwid.

22. Item hwilke brodere, som forstandere kese til at skenke oc wille the icke skenke, tha betale the two engelske.

23. Item hwilken broder then annens kōpman kaller fran sith ledh, hanum skal man pante oppa two engelske, oc for en hwid maa han løse pantet jnnen then samme daw; gør han thet icke, tha maa men thet giffue i gudz ære.

24. Item then vngeste broder i broderscappet, som ær vngest aff aer, han skal gaa brødernes werff eth halfft aar with en mark wox.

25. Item skal enghen swen thiene i bagere embede, vten han skal gøre efther som wij haffue før giordh, som wor skraa oc rettigheet jnne holdher.

26. Item hwilken broder wten landz ær, som icke thien i embede, han skal giffue iij skilling til jngangh.

27. Item hwilken swen hit kommer oc thien her, han skal giffue iij hwidhe, oc wanderer han frandelis et halft aar oc kommer atter igen, tha skal han atther soo megget giffue, och so lenge som han ær icke ful broder, skal han alligewel giffue hwer tijd iij hvide och them han haffuer giffuit foren wth, the skulle hanum enthet hielpe, første han wordher broder.

28. Item hwelken man, swen, qwinne eller jomfrw worder wore broder eller siister, the skulle faa oldermannen oc skafferen handen oc alle brøderne oc jette them at holde, som wor skraa oc retticheet jnne holder.

29. Item hwilken tijdh at wij dricke till sammens, tha skal engen broder bære sith stemest ther som wij dricke; hwo som thet gør, at theth bliffuer seeth aff twenne brødere, han skal giffue et groth.

30. Item hwilken broder, som følger sin broder til graffue barbenet eller meth en skortte seck, han giffue en mark wox.

31. Item nar wij dricke tilsammens, tha skal engen broder annen til dricke twerth ouer boreth. Hwo som thet gør, han giffue en hwid penningh, man (!) ære ther gester, them maa til dricke hwo som wil oc reth gøre hwo som wil, men brøderne skulle dricke hwer annens retsinninges om til.

32. Item hwilken broder spilder soo megget øll for sig appo boret, at han eller skafferen kan thet icke betecke met sin hant, han skal giffue two lubeske penninge.

33. Item nar skafferen wth wellie two brødere at købe en tøn øll, oc wille the icke thet gøre, tha betale the en mark wox.

34. Item hwo som bedher een qwinne, ther skal han enthet for opp legge; bether mer, ther for betaler han en hwith fran then ene maltijt till then annen.

35. Item nar wore brødere dricke til sammens i selscappet, tha skal ther enghen broder in beræ wærie eller langh kniff with en hallf tønne øll.

36. Item nar wi legge en tønne øll op i selscappet och noghen aff wore brødere bliffue hiemme fortrudhen og wille icke søghe selscappet oc forsma thet, the betale hallf øll skudh.

37. Item hwelken broder forthørner older mannen eller skafferen j theris øll, første wi dricke sammens, han bryder en halffue tønne øll oc ii mark wox.

De sidste fire Ord synes at være tilføjede af en senere Haand, og Straffen er altsaa skærpet.

Med nyere Haand er desuden tilføjet:

Item hwyilken brodher ther ker then anden for fogdien for fóstæ støffne wor hollæn, han skal aldher blywe her y lawet mer och skalk (!) skriwes eth skalkæ breff effther, enten quinne eller mandh gywe her hannem brød effther.

Paa Bagsiden af Bogen staar følgende:

Anno 1540. Item er detthe j frith vilkor, om der er nogen suen, som for ueder hueranden, huad heller han er Fynbo, Iude eller Siellenzfar, gud giffue hueden han er kommen y noyer hande mode, hand skall giffue j god tynne øll vbeskoren oc iiij ʒ vox, der offuerverinde bode oldermend aff bagerne oc menige brøders samtycke.

Endelig staar der paa Bogens Forside, foruden tre Navne, følgende, der stammer fra Begyndelsen af 1500-Tallet:

Er ther nogilth, som yper wstyre oc wil hand ickæ gyffwe seg tyl fredz, tha skal hand wtskidis aff iiij karle, oc wil hand sydhen seg tyl fredz, tha skal hand bødhe j tønne øl oc iiij marck wox.

Herefter følger en Fortegnelse over Gildets Medlemmer, fortsat til op mod Reformationens Indførelse. Af denne Navneliste ses det, at Gildet talte baade Mænd og Kvinder, saaledes som ogsaa hjemlet i Skraaens Pkt. 28, men det fremgaar yderligere af Fortegnelsen, at andre end netop Bagersvende og deres Kvinder, ja endog Personer, der slet ikke synes at have haft nogen Tilknytning til Haandværket, har været Medlemmer af Gildet. Saaledes nævnes PAULUS TØMMERMAND, JENS BRYGGERSVEND, ANNE GRYDESTØBERS og MOGENS FISKER. Mere naturligt er det blandt Medlemmerne at træffe: KARINE, JENS BAGERS Datter, SEVERIN THOMSEN Bager, hans Hustru KARINE og hans Moder.

Vi skal, forinden vi gaar videre, se lidt paa Skraaens enkelte Bestemmelser.

Gildet var stiftet den almægtigste Gud til Lov, Hæder og Ære, alle Guds Helgene og Sancta Karine til Lov og Ære og alle Medlemmernes og alle kristne Sjæle til Salighed og i den Hensigt at lade læse Messer i Skyts-helgenindens Kapel i Vor Frue Kirke. Begyndelsen er saaledes udpræget religiøs. Dernæst skulde Medlemmerne støtte og hjælpe hinanden, naar det sidste og vanskeligste Trin, Trinet over Dødens Tærskel, skulde gøres. Brødrene skulde vaage over Liget, følge det til det sidste Hvilested og ikke gaa bort, førend Liget var stedet til Jorden (Pkt. 2). Brødrene skulde møde til Ligfølge sømmeligt klædte og ikke barbenede eller iført Skjortesæk. (Pkt. 30). Hvis en Broder døde udenlands eller udenbys, og Brødrene fik det at vide, skulde han betænkes med en Vigilie. (Pkt. 3). Der var ved disse Bestemmelser sørget for at skaffe Gildets Medlemmer en hæderlig Begravelse.

Men ogsaa i Sygdom og Nød skulde Gildet træde hjælpende til. Hvis en Broder blev syg og intet havde at leve af, skulde han have 4 Skilling

lybsk af Bøssen, og hvis dette ikke slog til, kunde han yderligere faa 4 Skilling. Hvis han døde uden at have betalt denne Hjælp tilbage, og der ikke i hans Bo var Midler til Dækning af Gælden, frafaldt Gildet Krav paa denne, og Pengene betragtedes som udgivne til Guds Ære. Men blev han rask, skulde han betale sin Gæld af sin først fortjente Løn. Men hvis han vilde vandre og ikke forinden havde betalt sin Gæld til Gildet, skulde han stille Borgen for den. (Pkt. 3, 4 og 5).

Hvad Brødrenes Forhold overfor Gildet angaar, da giver Skraaen detaillerede Bestemmelser.

Hvilken Mand, Kvinde, Svend eller Jomfru, der bliver Broder eller Søster, skal love Oldermænden og Skafferen at holde Skraaens Bestemmelser. (Pkt. 28). To Brødre, der vælges af Gildet, skal forestaa dette, indtil to andre vælges i deres Sted, og den, der vægrer sig ved at modtage Valg, skal bøde en Mark Voks til Gildets Lys. (Pkt. 15). Den Broder, der er ulydig overfor Forstanderne og som gør »Bulder og Ustyr«, naar Gildet er samlet, skal give Mulkt. I den Tillægsbestemmelse, der er skrevet paa Skraaens Forside, hedder det yderligere, at den Broder, der gør Ustyr og ikke vil lade sig tale til rette, han skal bortvises af Gildet ved fire Karle. — Ogsaa den, der ikke kommer til Mødet efter Tilsigelse, skal give Mulkt. Der skal være Ro og Orden indenfor Gildet, og mange er de Bestemmelser, der sigter til Ordenens Opretholdelse og sømmelig Adfærd. Hvis en Broder slaar en anden paa Tænderne eller paa Kindbenet, skal han betale 2 Mark Voks. Hvis den ene trækker den anden i Haaret for Alvor, koster det 1 Mark Voks, og samme Bøde skal erlægges, hvis en drager sin Kniv mod en anden. (Pkt. 18). Disse Bestemmelser tilsigter dog vistnok Livet blandt Brødrene udenfor Gildeshuset, thi i dette var det forbudt at bære Vaaben (Pkt. 29 og 35). Det var en fornuftig og nødvendig Bestemmelse, thi »naar Øllet gaar ind, gaar Forstanden ud«. Og Drukkenskab var jo Tidens almindeligste Last. Derfor er der ogsaa Bestemmelser herimod. Hvis en Broder drikker sig saa drukken, at han spyr, skal han betale en Grot, og hvis han spilder Øl paa sin Broder, koster det en Hvid. Hvis han spilder saa meget Øl foran sig paa Bordet, at han eller Skafferen ikke kan dække det med en Haand, er Bøden 2 lybske Skilling.

Den, der af Forstanderen udpeges til at skænke og vægrer sig herved, skal betale 2 engelske, og den, der vægrer sig ved at købe en Tønde Øl, naar det befales ham at gøre det, skal betale en Mark Voks (Pkt. 22 og 33).

Brødrene skal opføre sig sømmeligt, naar »vi drikker tilsammens«. De

maa derfor ikke drikke hinanden til tværs over Bordet, — det maa kun Gæsterne —, men de skulle drikke hinanden »retssinnes om til«.

Den Broder, der er yngst af Aar, skal besørge Gildets Hverv, d. v. s. dets Budforretninger og hvad andet lignende, der kan falde for. Det er en Bestemmelse, der falder nøje sammen med Bestemmelserne i de senere Laugsskraaer, hvor den i Lauget sidst optagne Mester havde til Pligt at forrette Ærinder for Oldermændene i Laugets Tjeneste.

Allerede i Gildeskraaen af 1403 møder vi Spor af *Svendevandringerne*. I Pkt. 3 tales der om, hvad Gildet skal foretage sig, hvis en Broder dør et andet Sted end i København, og i Pkt. 5 om, hvorledes en Svend, der har været syg og modtaget Hjælp af Gildet, skal stille Borgen for det skyldige Beløb, hvis han vil »vandre en anden Vej til Tjeneste«. Pkt. 7 og Pkt. 27 omhandler Svende, der kommer hid »af fremmed Land« og vil gaa i Tjeneste her, og af det sidstnævnte Punkt fremgaar det desuden, at Svenden fæstedes for et halvt Aar ad Gangen, idet det hedder, at »vandrer han fremdeles et halvt Aar og kommer atter igen,« da skal han ligeledes give 3 Hvid til Gildet. Endelig tales der i Pkt. 26 om den Broder, der er udenlands.

Svendevandringerne, der senere i Zünftens Dage kom til at spille saa stor en Rolle indenfor Laugene, har saaledes allerede været i fuld Flor, da Skraaen af 1403 blev forfattet.

Ogsaa om *Forholdet til Mestrene* taler Skraaen. Her er da først dette, at Gildet er stiftet med Samtykke af Oldermænd og menige Brødre i Bagergildet. Allerede her møder vi det patriarkalske Forhold mellem Mestre og Svende, der bestod til helt op imod vor Tid, selv om der jo ikke saa sjældent kunde opstaa Rivninger mellem de to Parter. Svendene havde jo Kost og Logi hos Mesteren, var i hans Brød og for hans Husstand at regne. Selv skulde de jo en Gang være Mestre, og oprørske Tanker laa dem paa dette tidlige Tidspunkt ret fjernt. Det var da ikke saa underligt, at man søgte Mestergildets Samtykke til Svendegildets Oprettelse.

Saa er der Svendens Forpligtelse overfor Mesteren. Han maa ikke spille om Penge, naar han skal sælge sin Herres Brød. (Pkt. 10). Den ene maa ikke kalde den andens Køber til sig og saaledes fravende den første Handelen. (Pkt. 11 og 23).

Og endelig, Tvistigheder mellem to Brødre skal først forelægges Skaffereren, og kan han ikke forlige Parterne, skal Sagen forelægges Mestergildets Oldermænd. Ingen Broder maa anklage en anden for Byfogden, førend Striden havde været for ved Mestergildets første Stævne. Det gjaldt om

selv at afgøre Stridighederne, at holde dem indenfor egne fire Vægge, og i det længst mulige at undgaa Øvrighedens Indblanding.

Vi vil senere faa Lejlighed til at se, hvorledes meget af det her anførte holdt sig op i Laugstiden, et Bevis paa, hvorledes Laugsvæsenet direkte var affødt af de gamle Gilder.

Endnu i det 15. og 16. Aarhundrede rinder Kilderne til Bagerhaandværkets Historie som sagt kun sparsomt, og noget egentligt samlet Billede er vi ikke i Stand til at danne os.

At dømme efter forskellige Skraaer for Provinslaug har det vistnok knebet noget med at faa Bagerne til at sørge for, at der altid var friskt Brød til Fals. Det er allerede ovenfor nævnt, at der i Tillægene til Ribe Ret var fastsat Straf for Bagerne, hvis der en hel Dag igennem ikke havde været Brød at faa paa Torvet, og i Skraaen af 1418 for Bagerne i Slesvig hedder det, at det en Gang om Ugen skal undersøges, om »der bages efter Tid«, d. v. s. efter Fornødenhed. Ligeledes hedder det i § 7 i Skraaen af 1430 for Malmøs Bagere: »Item at hvo, som i Bagerembede er, han skal bage eftersom Tiden tilsiger«, medens det i § 9 siges: Item at alle i Bagerembede maa bage efter deres Villie til Skellighed fra Vor Frue Assumptionis til St. Dionysii Dag (d. e. fra 15. August til 9. Oktober), dog efter Raadets Raad og Villie. Endnu saa sent som i 1471, og Bestemmelsen er formentlig endda en senere Tilføjelse, hedder det i Slagelse Bageres Skraa, at Bagerne der i Byen skal bage Hvedebrød og Rugbrød, eftersom Tiden tilsiger, og det dem af Borgmestre og Raad bliver befalet. Men det hedder ogsaa i samme Skraa, at ingen skal bage Lørdag eller Mandag og gøre sine Brødre Skade. Hvo det gør, skal give Lauget en Tønde Øl, med mindre der ønskes Brød, og Bagning tilsiges af Borgmestrene eller af Fogden paa Herskabets (Kongens) Vegne.

Inden for det 15. Aarhundrede foreligger der for Københavns Vedkommende en lignende Bestemmelse.

14. Oktober 1443 udstedte Christopher af Bayern en ny Stadsret for København, og i dennes § 18 hedder det: Item hvilken Bager, som ikke vil holde Fogdens og Borgmestres og Raads Bud om at bage, som Tiden paa Kornet tilsiger, og bager mindre Brød, end han er pligtig til, skal første Gang, han af Menigheden bliver tiltalt herfor, miste Brødet, der skal sendes til St. Jørgens og Helligaands Hospitaler. Anden Gang mister han Brødet og bøder 3 Mark, tredie Gang det samme, men fierde Gang mister

han Brødet og skal bøde 40 Mark, halvt til Kongen og halvt til Byen, og have sit Borgerskab forbrudt, saa længe Borgmestre og Raad bestemmer. Samme Regler gjaldt for Bryggere, Skomagere, Smede og Skrædere.

Der er i denne Bestemmelse Tale om, at Brødet skal være af en vis Størrelse, og her træder os saaledes for første Gang *Brødtaksten* i Møde, den Takst, som Bagerlauget skulde komme til at sukke under i fulde fire Aarhundreder, og som vi nedenfor Gang paa Gang vil komme til at beskæftige os med lige til dens Ophævelse ved Forordningen af 16. April 1841.

Grunden til Indførelsen af en Brødtakst var naturligvis den, at Myndighederne maatte ønske at sikre Menigmand dette vigtigste Næringsmiddel saa godt og saa billigt som muligt. Og Brød var iøvrigt ikke den eneste Vare, der blev fastsat Takst for. Det gjaldt baade Kød, Øl, Fodtøj o. a. m. Men Taksterne blev et Stridens Æble mellem Myndighederne og Laugene, der ofte, og langt fra med Urette, følte sig gaet for nær, og under Myndighedernes Kamp mod Laugene blev Taksterne ofte et Vaaben mod disse i Myndighedernes Hænder.

Det var imidlertid ikke nok at sikre Menigmand, at Brødet ikke var for dyrt. Der maatte ogsaa sørges for, at der var nok af det. København var jo en Fæstning, og der maatte til Stadighed vaages over, at dennes Forsyninger af Levnedsmidler var tilstrækkelige. Der fremkommer da ogsaa fra o. Aar 1600 Bestemmelser, der sigter hertil, og som vi ogsaa nedenfor vil komme til at beskæftige os med. Men helt bortset fra, at Byen kunde blive afskaaret af en Fjende, saa kunde ogsaa Is lægge Hindringer i Vejen for Forsyningen, ligesom der ogsaa kunde optræde Dyrtdid. Dette skete saaledes 1546, da baade Bagere og Bryggere klagede over, at de ikke havde Raad til at købe Korn, der var saa dyrt, at det ikke var til at faa for Penge. Bagerne erklærede, at de maatte opgive deres Næring og lukke deres Vinduer, hvis de ikke fik Hjælp, og de begærede derfor af Kongen, at der blev udstedt Forbud mod Udførsel af Korn fra Byen. Dette havde til Følge, at Kongen befalede, at der foretoges en Husundersøgelse hos alle og enhver, rige og fattige, ingen undtaget, og hvorsomhelst Korn fandtes i større Mængder, blev det beslagnet og solgt til »de nødtørftige«.

I Vedtægt af 23. Maj 1549 om Laugene hedder det, at Bagerne maa købe Rug, Mel, Hvede og andet Korn, saa meget som de har Behov til deres Hus og Embedes Ophold. Ogsaa denne Bestemmelse tilsigter naturligvis, at der skulde have Forraad, men nøjere Bestemmelser om disses Størrelse var det forbeholdt en senere Tid at give.

Det var ikke blot Menigmand, der søgte til Bagernes Vinduer for at for-

syne sig med Brød. Ogsaa Kongen var undertiden nødt til at benytte sig af Bagerne, naar Flaaden skulde provianteres, og Lenene alene ikke kunde magte Opgaven. Det synes, som om Bagerne og Bryggerne ikke har været særlig glade, naar de saaledes fik Paabud om at arbejde for Kongen, og maaske har de gjort daarlige Erfaringer m. H. t. Betalingen for det saaledes præsterede Arbejde. 10. Maj 1576 skrev Kongen til Borgmestre og Raad i København, at Bagerne og Bryggerne havde besværet sig over og var meget langsommelige med det Arbejde, der blev paalagt dem, naar Orlogsskibene hastigt skulde provianteres, men da Kongen ikke ønskede at besvære dem frem for andre Borgere, saa skulde Magistraten tilholde dem at udføre deres Arbejde villigt og forsvarligt, naar de tilsagdes, og samtidig lovede Kongen at ville betale dem. Det hjalp næppe ret meget, thi 13. August 1589 skrev Kongen atter til Magistraten, at da Orlogsskibene nu skulde sejle, og Bagerne og Bryggerne, der havde faaet Bestilling paa nogle Læster Brød og Øl, ikke syntes at kunne blive færdige, saa skulde Magistraten erkyndige sig om, hvor meget der var færdigt, og hvis de paagældende ikke kunde udføre Arbejdet, skulde Raadet arrangere sig med andre Borgere om at fremstille Resten, for at Skibenes Afrejse ikke skulde blive forsinket. Det fremgaar deraf, at der var andre i Byen end Bagere og Bryggere, der bagte og bryggede.

5. April 1581 udstedte Frederik II sin saakaldte Stadsret, der tillige er et Forlig i en Strid mellem Magistraten og Borgerskabet. Det hedder i dennes § 16:

»Vi ville og saa have Borgmestre og Raadmænd alvorligen befalet, at de stedse og altid skulle have god Agt og Opseende hos Bagerne, baade at de bager godt Brød og flyer det vel og gør det ogsaa derhos saa stort, at den, som det køber, kan bekomme Fyldest for sine Penge, eftersom Kornet paa Købet tilsiger. Findes der nogen af Bagerne, som gør herimod, efter at de nu paany bliver advarede, da skulle de første Gang have forbrudt til Byen, hvad Brød som findes bagt i deres Huse, for anden Gang ogsaa have forbrudt Brødet og bøde derhos til Byen saa mange Penge, som Brødet er værd; sker det tredie Gang, da bøde den skyldige 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Byen og forvises af Lauget og maa ikke bruge sit Embede, uden faar dertil Forlov af Borgmestre og Raad at maatte købe sig det til igen af Byens Kæmner, Byen til bedste«.

Ordene »efter at de nu paany bliver advarede« tyder paa, at det ikke er første Gang, det har været nødvendigt at rejse Paatale.

Faa Aar herefter, i alt Fald før 1590, udstedtes den første virkelige *Brødtakst*. Som allerede ovenfor nævnt fastsatte Christopher af Bayerns Stadsret af 1443 Straffe for Bagere, der leverede for smaat Brød i Forhold

til Prisen, og selv om der ikke ved denne Lejlighed nævnes noget om Størrelse og Pris, maa man dog antage, at saadanne paa en eller anden Maade har været fastsat. Den ældste bevarede egentlige Brødtakst stammer dog først fra Tiden mellem 1581 og 1590, og den er fastsat i en Vedtægt om Laugene, udstedt af Københavns Magistrat. Vedtægtens § 2 lyder saaledes:

Bagerne har tilsagt og endelig bevilget, at de, efter det Køb, som de nu har paa Rug, Mel og Hvede, som er, at en Skæppe Rug gælder 13 Skilling og en Skæppe Hvede 20 Skilling, alt i enkende Dalers Betaling, da vil de bage en god Skonroggen, som skal gælde 1 Skilling udi Klippingen eller en dansk Hvid, paa 10 Lod. Et langt Brød paa 16 Lod Stykket 1 Skilling eller en dansk Hvid. Et Hvedebrød, som skal gælde 1 Skilling Klipping eller en dansk Hvid, paa 5 Lod.

Efter Ordlyden at dømme er Bagerne ved denne Brødtaksts Ansættelse blevet taget med paa Raad.

I Vedtægtens næste Punkt bestemtes det, at Fogden og Kæmneren en Gang om Ugen skulde gaa rundt til alle Bagerne og bese deres Brød, om det er godt, vel bagt og holder sin Vægt.

Der blev saaledes nu indført et effektivt Tilsyn med Bagerne, og Tilsynet blev ikke slappet i de kommende Aar, men tvertimod skærpet, ligesom Bagerne stadig truedes med Straffe, altsammen tydende paa, at det har været paakrævet at have Bagerne under Opsigt.

Efter Reformationens Indførelse 1536 erhvervede Bagerne Vikarernes Kapitelhus ved St. Peters Kirke paa Nørregade og benyttede Bygningen til *Laugshus*. Allerede 21. August 1548 afhændede Lauget det til Universitetet, der i det oprettede et Pædagogicum. Derefter var Bagerne uden Laugshus lige til 1756, og Laugets Møder holdtes da enten paa Raadhuset eller i Oldermændens Bolig.

Fra 1500-Tallet foreligger det ældste bevarede af Københavns Bagerlaugs Arkiv. Det er en Bog i Kvartformat, indbunden i Pergament. Paa Bindets Forside er, foruden et Ornament, præget Bogstaverne »B. L. B.«, der formentlig maa udlægges som »Bagerens Laugs Bog«, og Aarstallet 1593. Den første Indførsel er dog dateret 19. Marts 1567, den sidste 26. Januar 1683. Bogen er en Fortegnelse over Mestre i Lauget, optagne indenfor det nævnte Tidsrum, ialt 177. Reglen er den, at hver Laugsbroder har sin Side eller sit Blad, hvorpaa først er indført hans Navn, og hvornaar Optagelsen i Lauget har fundet Sted. Derefter følger Regnskab for

hans eventuelle Restancer samt for hans Løbebane indenfor Lauget, hvis han har beklædt noget af dettes Embeder som for Eks. Oldermænd eller Hossidder. For at vise et Eksempel paa en af de fyldigste Indførsler fra 1500-Tallet, skal følgende anføres:

Anno 1584 den 4. Maj kom JENS CHRISTENSEN GRØN i Lauget, og han haver gjort hans Indgang og Laug Fyldest, som han burde.

20. Marts 1592 blev Jens Christensen Grøn Oldermænd for Svendene og haver gjort klart Regnskab.

14. December 1597 blev Jens Christensen Grøn Oldermænd for Bagerne og annammet Laugsbøssen med 6 Daler 1 $\frac{1}{2}$ 3 β .

4. Marts 1601 fik Jens Christensen sin Hand igen af menige Laugsbrødre af hans Oldermænds Dom og gjorde klart for sig.

20. Juli 1608 rakte Jens Grøn Oldermændene (!) Hand, at han skulde være Bisidder for Bagerne 1 Aar og se i alle Maader til Laugs Bedste baade inden Dør og uden Dør.

6. November 1614 blev Jens Grøn anden Gang Oldermænd for Bagerne.

1. Marts 1616 fik Jens Christensen Grøn sin Hand igen anden Gang af menige Laugsbrødre.

Som det vil ses, blev Jens Grøn i 1614 Oldermænd for anden Gang, men 19. Juni 1613 havde Christian IV i Harme over Laugenes stadige Bestræbelse for at indskrænke Tilgangen og derved sikre sig et Monopol, og »da Laugene paa det højeste besværer vore Undersaatter, med hvad de hos dem skulle lade gjøre,« ophævet og forbudt alle Laug i Danmark. Denne skarpe Forholdsregel fik imidlertid ingen som helst Følger, idet Laugene, saaledes som det fremgaar af Indførslen i den gamle Laugsbog, simpelthen undlod at respektere den kongelige Befaling. 10. December 1621 maatte Kongen trække noget i Land ved en ny Forordning, der bl. a. fastsatte bestemte Afgifter ved Indtræden i Laug, og som tillod Mestrene i hvert Laug i Forbindelse med Borgmestre og Raad at affatte »nogle visse Vilkaar«, der skulde holdes saavel af Mestre som af Svende. Dette medførte, at der i Løbet af kortere Tid udfærdigedes nye Laugsskraaer for de københavnske Haandværk. Saaledes fik Københavns Bagerlaug 31. Oktober 1623 udstedt en Skraa, der er den ældste bevarede for dette Laug.

Medens den gamle Laugsbog indtil Midten af Juni 1599 nævner, at den nyindtrædende Broder har »gjort sin Indgang og Lauget Fyldest«, som han burde, saa anfører Laugsbogen fra nævnte Tidspunkt og indtil 19. Oktober 1615 kun, at den paagældende er indkommen i Lauget, men anfører intet om Bekostningerne herved. Fra sidstnævnte Dato giver Bogen Oplys-

ninger om Indgangspengene, der var 10 Rdl., der som oftest erlagdes i to Rater.

26. Marts 1622, altsaa umiddelbart efter Udstedelsen af Forordningen af 10. December 1621, har Laugsbogen følgende Indførsel:

»Kom ANDERS MICHELSEN først i Lauget, efter at Kongl. Mayt.s Forordning var udgaaen, at ingen efter denne Dag skulde give nogen Mestergerning eller Mesterkost, og udlagde samme Tid sin Indgangs Penge ti Daler Curant, og dermed alting klaret.«

Den næste Indførsel, 16. December 1623, nævner som Indgangspenge, efter Kongel. Maytts. Forordning, en ungarnsk Gylden, der blev betalt med 8 danske Dalere.

15. Juli 1628 lyder Indførslen: »Er JØRGEN ENGELCKE efter den høje Øvrigheds Bevilling i Lauget indkommen og straks efter Kongl. Maytts. Forordning aflagde til sin Indgang 1 Ungersk Gylden. Nok til Laugs Omkostning til Borde og Bænke, som andre før ham, udgivet haver 5½ ʒ.« Dette sidste var i Overensstemmelse med Pkt. 4 i Skraaen af 1623, hvorefter Laugsbrødrene aarlig maatte give Bidrag til deres Samlingsstue for at holde den vedlige. 28. Oktober s. A. erlagde han paa sin Indgang 4 Daler, 24. November 1629 atter 4 Daler og endelig 19. Oktober 1630 3 Daler til Ligklædet, »og dermed gjorde sin Indgang og Lauget Fyldest.«

20. April 1631 indtraadte en ny Broder i Lauget og erlagde da en ungarnsk Gylden, 16. Oktober s. A. 5 Daler, 16. Maj 1633 endnu 5½ Daler og endelig 27. Juni 1633 7 Daler 8 ʒ, og havde først da gjort Lauget Fyldest.

Indgangspengene kunde dog ogsaa, som det fremgaar af en Indførsel under 25. Februar 1654, erlægges paa anden Maade end i Kontanter, idet den d. 3. December Aaret før optagne JACOB GARDENER fik kvitteret 9½ Daler paa sine Indgangspenge for Brød, som han havde bagt til Faste-lavnsgilde og Gæstebud.

Medens den ungarnske Gylden stadig nævnes ved alle Nyindtrædelser i Lauget lige til 1683, steg de andre Afgifter efterhaanden. 1640 betaltes saaledes ialt 22 Slette Daler, 1652 30 og 1660 35 Sldlr. for senere at falde. 1669 betalte en ny Broder straks en ungarnsk Gylden og senere 17½ Daler, men 1672 lyder Indførslen, at der erlagdes »strax efter Recessen eller i Stedet for en ungarnsk Gylden tre Sldlr.«, og dette vedbliver Tidsrummet ud. De daarlige Tider, som vi senere skal komme tilbage til, var begyndt for Lauget.

Udover Indgangspengene havde Lauget andre Indtægter, uden at vi

dog er i Stand til at se, hvor store disse har været. 17. September 1605 vedtoges det af Oldermænd og menige Laugsbrødre, at hver Broder hver Søndag skulde give en vis Afgift til Lauget af, hvad de i Ugens Løb havde forbagt. Hver Mester skulde omgaa med Bøssen i en Maaned efter Tur for at opkræve denne Afgift, og der begyndtes med de yngste.

Foruden Oplysningerne om Optagelse i Lauget indeholder Laugsbogen et Par interessante Optegnelser om *Genindtræden* i Lauget og om *Op-ladelse* af Lauget.

ABRAHAM HOLTERMANN blev 24. November 1629 optaget i Lauget og erlagde en ungarnsk Gylden, men det følgende Aar rejste han bort fra Byen uden Oldermændens og Laugets Viden og uden at have gjort Lauget Fyldest, »som en anden ærlig Laugsbroder før ham havde gjort.« »Anno 1631 d. 29. Marts har Abraham Holtermann erbødet sig til Lauget igen, efter at han en Tid lang havde sig om sin Næring paa andre Steder forsøgt, og da efter sin Anfordring af menige Laugsbrødre samtykt Lauget at nyde og sin Sted som tilforn inden Laugsdøre at beklæde, og da paa sin Indgangs Rest aflagde 6 Dlr. Anno 1632 d. 30. Januar aflagde han paa sin Indgang, som var hans sidste Rest, 6 Dlr. 2 $\frac{1}{2}$.«

Om Abraham Holtermann er iøvrigt at berette, at han i 1650 sagsøgte Lauget, fordi dette uden nogen lovlig Dom eller Ret havde fravendt ham hans Laugsrettighed og overdraget den til en anden uden hans Villie, Ja eller Samtykke og uanset, at han ikke i nogen Maade havde forbrudt sig eller frasagt sig Embedet. Her overfor gjorde Lauget gældende, at H. i sin Tid af Kongen var blevet forordnet til Bager i Nyboder, hvorfor han havde holdt sig borte fra Lauget, lige som han heller ikke, som de øvrige Bagere, bar Byens Byrder, Skat, Vagt, Indkvartering o. s. fr., og havde sin Næring ubeskaaren i Boderne, hvor ingen af de øvrige Bagere maatte handle. Raadstueretten frifandt Lauget for Holtermanns Tiltale, og det samme gjorde Kongens Retterting 27. Maj 1651.

At Holtermann nødvendig vilde give Afkald paa sin personlige Laugsrettighed, kan forstaas, idet denne var et Gode, der kunde efterlades til Arvinger, ja endog handles med. Dette fremgaar af et Par Eksempler fra sidste Halvdel af 1600-Tallet.

Blandt Bagerlaugets Arkivsager findes bevaret følgende Aktstykke:

»Kiendis jeg OLE PEDERSEN, Bager og Borger udi Kiøbenhaffn, och witterlig gjører for alle, at efftersom jeg offr 40 Aar haffuer brugt Bagerembede siden jeg kom i Lauget, och Alderdom och Skrøbelighed nu flux Dag efter anden tiltræder, saa jeg icke gider ey heller haffuer Lyst Bagerembede lenger at brugge: Da

haffuer jeg opladt, och nu med dette mit obne Breff aldels oplader och afstaaer for.^{ne} mit Æmbede for ærlig och welact Unge KARL MICHEL RØEPKE, at hand det nu i min Sted optager og med det første mueligt anfanger. Dette saaledis uryggeligen och ubrødeligen fastholdes och effterkommis skal som forschreffuit staaer, stadfester jeg med mit Signet her undertegnet och venligen ombedet min Suoger Erlig och velact Mand ANDERS HANSSØN, Bager och Borger her samstedtz, med mig til Vitterlighed at forsegle och underskriue. Actum Bagerlaugshus den 13. Januarij. 1635.«

Saadanne Opladelser af Laugsrettigheder, der bærer Vidne om, at Laugsrettigheden var et personligt Eje, rummer Laugets gamle Arkiv flere Eksempler paa.

Endnu et Eksempel paa Opladelse af Laug, der yderligere ved sin Anmodning til Laugsbrødrene om en sømmelig Ligfærd er karakteristisk for Tiden, skal anføres. 11. April 1643 oplod LAURITZ PETERSEN sit Laug og Bagerlaugshaandtering til sin Svoger HANS WILDER, »som skal nyde og bruge det efter mig, og fremdeles vil jeg bepligte mig saa vel som min kiere Hustru ikke vil og heller skal bruge nogen Indpas til Bagerembede. Derforuden er min venlige Begæring til alle Bagerne, at de ville vel gøre, naar som Gud kalder mig eller min Hustru fra denne Verden, at de ville tjene baade at bære og Liget at følge, som gammel Vis og Vane er. Lauget til Tjeneste med en Tønde Rostocker Øl skal gerne efterkommes.«

De her anførte Eksempler beretter intet om, hvor højt Laugsrettigheden takseredes i rede Penge, men ogsaa herom findes Vidnesbyrd.

26. Maj 1664 fremkom HENRIK KOCH, der allerede i Forvejen var Laugsbager, og meddelte, at han havde tilforhandlet sig salig RASMUS MOURITZENS Bagerlaugs Rettighed for 100 Rdl. og 1 Rosenobel. Han tilbød nu Lauget at købe Rettigheden af ham for samme Betaling, men Lauget maatte svare, at Laden ikke formaaede at betale saa mange Penge.

Det forholdsvis lange Tidsrum, den gamle Laugsbog strækker sig over, har ført os noget for langt frem i Tiden, og vi bliver nu nødt til at gaa noget tilbage, til Begyndelsen af 1600-Tallet, for at skænke de ikke faa Forordninger, der da fremkom, nogen Opmærksomhed og derefter atter vende os til Laugets indre Forhold.

26. Juni 1610 udstedte Christian IV den nedenfor citerede Forordning, der ikke blot ansætter Takster for de tre almindeligste Brødsorter, Hvedebrød, Skonroggen og Grovbrød, men ogsaa fastsætter Regler for Brødtakstens fremtidige Sættelse. Forordningen lyder saaledes, idet dog kun de første og den sidste af Satserne medtages her:

Forordning om brød, huor effter bagerne her i Kiøbenhaffn skulle wide dennom at rette.

Om huedebrød.

Naar en sceppe goed huede giæld 20 β , schal it huedebr. weige 7 l 1 q for 1 alb.

—	—	22 β ,	—	6 $\frac{1}{2}$ l $\frac{1}{2}$ q	—
—	—	24 β ,	—	6 l	—

o. s. v.

—	—	40 β ,	—	3 $\frac{1}{2}$ l 1 q	—
---	---	--------------	---	-----------------------	---

Schonrogen.

Naar en sceppe god tydsch rug giæld 12 β , schal en schour. weige 12 $\frac{1}{2}$ l 1 q f. 1 alb.

—	—	13 β ,	—	12 l 1 q	—
—	—	14 β ,	—	11 $\frac{1}{2}$ l	—

o. s. v.

—	—	40 β ,	—	4 l	—
---	---	--------------	---	-----	---

Grofftblød och schouter.

Naar en sceppe rug giælder 12 β , schall it grofftblød weige 11 bismar π for 2 β

—	—	13 β ,	—	10 π	—
—	—	14 β ,	—	9 π 6 lod	—

o. s. v.

—	—	39 ell. 40 β ,	—	3 π	—
---	---	----------------------	---	---------	---

Och paa det alle maa wiide, huad huer slags brød effter indkiøb paa huede och rug schall weige, da wille borgemestere och raad aarligen den første eller anden dag i huer maanet lade sette och schriftlig lade ansla huad huer aff forskrefne thre slaugs brød i huer maanet schall weige, som effter tiden och korns inndkiøb, lideligt och billigt were kand, och till dess behoff haffue de ladet forordne och her paa Raadhuset ophenge trende schaalewichter, huor paa altid schall findes lod, huad huer slaugs brød daglig huer maanet bør at weige, saa de, som brød kiøbe, sielffue kunde prøffue, om de haffue fuld wichtigt brød effter korn kiøb for deris pendinge eller icke. Befinder sig nogen med samme brøds wict at schee forkort, da att giffue det byefogden tilkiende och hand med byessens kemner at søge bagernis faldsmaall effter byes ret, som det sig bør.

Item schulle bagerne endelig were plichtig flittelig och well at lade forarbeide och bage deris brød, saa det icke alleniste holder sin wicht, men och er reent och wstraffeligt, som det sig bør, huor met byefogden, kemnern och bagernis oldermand enn gang huer maanet, (eller saa offte behoff giøres) schulle haffue grandgiffuelig tillsiuffn, och huilcke bageris forseelse da befindes, saa deris brød icke er well baget och uloulig giort, schulle de bøde effter priuilegerne.

Sammeledis schulle alle bagerne her i byen were plichtig huer oensdag och løffuerdag, i det ringeste thre timer om formiddag, som er fra klokken slaar 7 och till 10 slet, at holde aff huer slags deris brød fall paa det Nye Torg sonden for Raadhuset, paa det mand des bedre kand see och forfare, huilcke der lade

bage bæst och wstraffeligst brød. Huo det icke gjør, schall bøde for huer torgedag, hand sammestedsz icke lader holde sit brød fall, 6 Mark till kongen och byen. Will och kand nogen bager holde deris brød lenger eller flere dage om vgen paa torget tillkiøbs, da er det dennom friit. Huor effter bagerne kunde wiide dennom at rette och for schade at tage ware. Actum Kiøbenhaffn den 26 junij anno 1610.

Som det vil ses, fastsætter Forordningen, at Bagerne skulde være pligtige til hver Onsdag og Lørdag Formiddag i det mindste fra Kl. 7 til 10 at have Brød af de tre Sorter til Salgs paa Byens Torv. Baade Fortsættelsen om, at dette skete, for at man paa denne Maade bedre kunde se og forfare, hvem af dem der bagte bedst og ustraffeligst Brød, som den tidligere Bestemmelse i Forordningen om, at der paa Raadhuset skulde være ophængt tre Vægte forsynede med Lodder, saa at enhver Køber straks paa Stedet kunde forvisse sig om, at han ikke købte undervægtigt Brød, tyder ikke paa nogen særlig stor Tillid til Bagerne, hvem det iøvrigt tillodes at staa længere Tid, og iøvrigt ogsaa paa andre af Ugens Dage, paa Torvet.

Paabudet om Torvehandelen bestod imidlertid næppe ret længe, idet der i Begyndelsen af det næste Aarti oprettedes Bagerboder, men hertil kommer vi senere.

Som allerede nævnt ovenfor, greb Christian IV 1613 til det hvasse Middel overfor samtlige Laug at ophæve disse, uden at dette Skridt dog fik nogen særlig Betydning, og for Bagernes Vedkommende maatte han allerede 15. Juni 1620 gaa til at udstede en Forordning, der forbød al Indførsel af Brød andetsteds fra, Skibskauringer i Læstertal herfra dog undtaget, for at Bagernes Næring dog ikke helt skulde lægges øde. Dette kunde jo ikke gaa an, for i sidste Instans kom det jo dog til at gaa ud over Byen og Kongen selv, naar Borgerne, i dette Tilfælde altsaa Bagerne, ikke kunde svare de Skatter, som baade Byen og han saa haardt havde nødige. Der tales naturligvis ikke i Forordningen om noget Laug, thi et saadant eksisterede jo formelt ikke mere, men ved Forordningen sikredes der dog Byens Bagere Eneret, og Bagerne havde da ogsaa paa Raadstuen forpligtet sig til at forsyne Byen med det nødvendige Brød til rimelige Priser, hvorved formentlig maa forstaaes til den af Øvrigheden fastsatte Takst.

Forordningen lyder saaledes:

Wi Christian 4 gjøre alle witterligt, at baggerne udi wor kiøbstad Kiøbenhaffn underdanigst for os sig haffer beklaget, huorledes deres næring dennem aff adskillige fremmede dag fra dag io lenger io mere betages, idet forbemelte frem-

mede steder och byers brød, fra huilke de hender at komme, med sig indfører, och saadant forbemelte byens baggere till efterdeel och stor skade aff skibene igien udhøkere, met underdanigst begiering, at saadan ulowlig och wbillig wdlendiske forprang motte affskaffes, daa effterdi forbemelte baggere haffer paa raadstuen udi samme wor kiøbsted sig forpligted byen och de gode indbyggere och woris kiere undersattere met got brød aff alle haande slags till all fornødenhed at wille forsørge effter et lideligt kiøb, och som det os elskelige borgemestere och raad effter woress naadigste befaling och byens rette anseendes worder, daa haffer wi den leylighed naadigst och well offerweyet. Och paa det forbemelte woress undersattere bagere udi wor kiøbsted Kiøbenhaffn dis bedre kunde bliffe ved magt och den tyngge, de os och byen skyldig er, udstaa, wille wi naadigst hermet gandske saadant fremmet brød, som i støkewiis føres, were sig aff huad korn, huede, rug eller huad andet det were kand, sigtet och wsictet, med specerie och ellers forbaget, haffe affskaffet och aldeles forbudet, indtil saa længe wi anderledes derom naadigst tilsigendes worder. Dog skall icke hermet were forment, at io skibscauring i lester tall maa indfør is och udselgis. Befindis nogen sig herimod at forgribe fremmed brød at indføre, daa skulle de alt huius brød de haffer met at føre till fattige husarme udi forbemelte wor kiøbsted Kiøbenhaffn haffe forbrut och derforuden 10 rdlr. till os were forfallen, huormet wi naadigst alworligen wille haffe befalet woress fogeder, embedsmend, borgemestere och raadmend sammesteds flitteligen at haffe indseende, saa frembt de icke selff for deres forsømmelse wil stande os til rette. Hafniæ den 15. junij anno 1620.

Allerede Aaret efter, nemlig 25. April 1621, blev Brødtakstens Overholdelse indskærpet. Der var fremkommet adskillige Klager over Slagterne, der beskyldtes for at sælge magert Kød dyrt, og det tillodes derfor enhver at købe Kød af Bønderne paa Torvedage, hvorfor ingen maatte hindres i at føre godt og ferskt Kød til Torvs. Men Anledningen til samtidig at slaa ned paa Bagere og Bryggere laa for nær til, at den ikke skulde benyttes, og det hedder da for Bagernes Vedkommende: Sammeledes wille vi, at med Bagerne her sammesteds af Borgmestre og Raad skal gøres den Anordning, at der ikke paa nødtørftigt og godt Brød maa findes nogen Mangel, og derpaa gøre en billig og lidelig Takst, hvorefter det af Bagerne skal sælges og afhændes.

31. Oktober 1623 udstedte Borgmestre og Raad den nedenfor anførte Skraa, den først kendte, for Københavns Bagerlaug.

Vi Borgemestere oc Raadmænd udi Kiøbenhavn gøre vitterligt, at eftersom Kongl. Mayt., Vores allernaadigste Herre, med Danmarks Riges højwise Raad, naadigst for godt og raadsomt har anset, at Haandværkerne og Embederne her i Byen igen maa føres paa Fode, hvorfor og Bagerne hersammesteds efter Hans Maytt.s naadigste Mandat har deres Embeds Nødtørft skriftligt overgivet,

hvilket vi med Flid har læst og igennemset, og efter Kongl. Maytt.s naadigste Bevilling dem til deres Laugs og Embedes Forbedring, denne efterfølgende Laugsskraa og Ordning meddelt, efter hvilken de dem i alle billige Maader skal vide at rette.

1.

Først til en Oldermænd at indsætte skulle de af Lauget udvælge tvende forstandige Mænd og dem for Borgemestere og Raad paa Raadhuset opfordre; hvilken de af dem godkende, skal i et Aar være alle Bagernes Oldermænd, og han skal have to andre forstandige Bagere til Hossiddere, hvis Navne udi Byens Bog skulle antegnes, og derhos paamindes deres Bestilling med Flid til Kongel. Majestæts, Byens, Menighedens saavel som og deres egen Gavn troligen foruden Argelist at forrette, og til saadant at efterkomme, skulle de paa en hvis Dag i hver Uge forsamles paa et bekvemt Sted, naar Behov gøres og der forhøre, hvilke Klager indfalder mellem Bagerne indbyrdes, saavel som imellem deres Svende og Dreng. De skulle og have en Laugsskriver, som alle Sager til Bogs kan antegne. Og naar Oldermænden forloves¹⁾, skal en af Hossidderne beskikkes til Oldermænd i hans Sted, hvilken Borgmestre og Raad dertil kender duelig at være, og en anden forstandig Laugsbroder sættes til Hossidder igen. Og skal ingen være Hossidder længere end i 2 Aar, og saa altid continueres og forholdes.

2.

Og eftersom Bagerlauget ikke saa skelligen er holdt vedlige, medens Skraaen har været ophævet, som det sig vel havde burdet, mest fordi de fremmede indkomne ikke have været endrægtige med de gamle Bagere, som tilforn har været i Embedet, hvilket ikke har været den ringeste Aarsag til, at der ofte her i Byen har været Brist og Mangel paa Brød, da skal nu alle Bagere efter denne Dag være i eet Laug tilsammen og de unge Bagere, som har lært Embedet og har vundet Borgerskab, skal hver for sig med de gamle i Lauget holde Embedet ved lige og bo i saadanne beleilige Gaarde, som er til deres Embede bekvemme og uden Ildsfare bage kan.

3.

Til hvilket Laugs Oprejsning, hver Bager, som i Lauget indtages, skal efter gammel Brug og Sædvane have til Forraad i sit Hus en halv Læst Rug, tre Tønder Hvede og tre Tønder Rugmel, førend han maa holde aabent Vindue, hvormed Oldermænden skal have Opsyn, at sligt visseligt sker, under sit Faldsmaal. Er nogen ved saadan ringe Formue, at de selv saadant ikke formaar, er det dem frit for ved andre det Oldermænden at forvise, at han kan være uden Skade.

4.

Hvo, som saaledes i Bagerlauget indtages, skal give til Indgang 1 Gylden efter det 70. Capit. udi højlovlig Ihukommelse C. 4 den 3 Reces eller udi den Sted 6 Specie Dl. eller derved udi anden gangbar Mønt, af hvilke Oldermænden og hans Hossiddere skulle have de tre Parter og Skrивeren den fjerde Penge. Men til deres Samlingsstue, og den at holde ved lige, maa Laugsbrødrene gøre aarlig »forlaug«, hver efter sin Formue, saa vel som og til fattige Laugsbrødre

¹⁾ træder tilbage.

og Søstre, som med Sot eller Armod trænges, at gøre Hjælp og Bistand, saa og at hjælpe dem i Jorden med, naar de ved Døden afgaar, og ellers skulle de ingen Bekostning gøre enten med Mad eller Drikke, til Gilde eller Gæstebud i nogen Maade.

5.

Men paa Laugsens Pengeindtægt og Udgift skal hver Oldermænd med Hossidernes Vidskab ved Skrивeren holde rigtigt Regnskab, hvilket en Oldermænd efter anden, Aar for Aar, skal lade indlægge i Laugets Kiste, at deraf kan erfares, hvad som kommer til gamle og skrøbelige Laugsbrødre eller Søstres Nødtørft og Bedste.

6.

Hvilken sidst udi Lauget indkommer, han skal tjene Lauget efter Oldermændens Befaling, at tilsige til Laugsmøde, naar Korn skal købes eller betales, item til Lig at følge eller andre nødvendige Ærinder, Kongen, Byen, Embedet eller andre paagældende, indtil en anden kommer i hans Sted.

7.

Men dersom to eller tre paa een Tid indtages, da skal den, som yngst er, fornævnte Bestilling betjene. Findes han uvillig eller forsømmelig, som tilsige skall, bøde hver Gang, hans Brøst findes, 2 ŷ til fattige og Lauget.

8.

Bagerne her udi Byen skulle efter gammel Sædvane holde tvende Gange om Aaret Adelstevne paa fastende Møde, den ene Gang 14 Dage efter Paaske og den anden fiorten Dage efter St. Michelsdag, paa hvilke Aarstider allehaande Omstændigheder bedst kan forfares, hvad Køb udi Landet er, og videre fra andre Steder kan være at forvente, paa Hvede, Rug, Mel og andet, som til Bagerembedet behov gøres. Thi skulle alle Laugsbrødre møde til Stævne og da i Raadstuens Nærværelse overveje det ganske Laugs og Menighedens Gavn, og udi samme tvende Tider skulle alle Bagere, hver for sig, lade antegne, hvor megen Hvede, Rug eller Mel, de af hver Slags til deres Embedes Brug og Byens Ophold udi Forraad har, paa det ikke |: som allerede sket er:| skal komme uforvarende Mangel og Brøst fra nogen Slags Brød, enten Rugbrød, Skonroggen eller Hvedebrød, som Bagerne paa deres Vinduer bør at have til Købs og altid sædvanlig har været. Hvilken Bager som formedelst sin egen Forseelse bliver skyldig og ikke har Brød til Købs, naar gemene Mand mangler, han bøde første Gang 6 ŷ , anden Gang 9 ŷ , tredie Gang være ikke Lauget, Næringen end alle Brødrene ville efter Kongen naadigste Behag og Villie.

9.

Naar Lauget forsamles, eller og Oldermænd alene til Hobe kommer noget paa Laugets Vegne at bestille, da skulle de sligt forrette, det snarest muligt er, saa at hver Laugsbroder kan gaa hjem igen og tage Vare paa sit Embede, som han bør at gøre, og dem der ud inden hverken med Drik indbyrdes eller andre Samfund at lade forhindre under Straf som vedbør.

10.

Item naar Skibe med Hvede, Rug eller Mel her for Byen ankommer, og Bagerne det til deres Embedes Brug behøver, da skulle de købe inden tre Dage efter, at Skibet er indkommet; hvis det ikke sker, maa samme Korn eller Mel med Borgemester og Raads Kendelse sælges til andre Borgere uden [for] Lauget. Dog skal ingen Embedsbroder købe, førend han siger Oldermændene til, og efter besluttet Køb skal samme Korn ikke maales med andet Maal end Stadens rette Kornmaalstønde og ved Byens Kornmaaler udmaales med andet Maal, saa meget hans Anpart af den hele Last kan blive, først til Oldermændene og hans Hossiddere, siden til Laugsbrødrene, som de er indtagne i Embedet. Dog skulle Bagerne ikke købe mere, end de til deres Embedes Ophold behøver at udtage og betale kunne, og ikke til Købmandsskab, andre til Forprang igen at sælge. Findes nogen Bager herimod at gøre, da bøde til Kongen og Byen, for hver Gang sligt sker, saa meget han for samme Korn, af ham i saa Maade udsælges, bekommet har. Medens dersom nogen udenbys Bager hidkommer Korn at købe, skulle de det købe hos Købmændene her i Byen og ikke ved Fremmede, som er imod Privilegierne, og de som købe skulle betale Maaleren for hans Umag og for Tønderne.

11.

Oldermændene og hans Hossiddere skulle være holdne til Købmændene og forsikke dem Penge og fuld Betaling for hvis Hvede og Rug, som til deres Embedes Ophold indkøbes og til enhver Laugsbroder uddeles, og efter at Oldermændene og Hossidderne, som før er meldt, skal gaa i Løfte og derefter ved Skriveren rigtigt Mandtal holde, da skulle de ikke være pligtige flere Laugsbrødre af samme Korn at lade bekomme end de, som de eragte vederheftige at være og de selv betro ville, andre som ikke vederheftige ere at gaas forbi, uden de kunne til nøjagtig Kaution eller visse Pant, hvorved Oldermændene og Hossidderne kan være forsikret.

12.

Naar alle Laugsbrødre har købt en Skibsladning af Hvede eller Rug og enhver ladet antegne, hvor meget han paa sin Anpart begærer og kan tilkomme, da skal han forpligtet være ved samme Beslut at blive og ikke derfra afstaa, men samme Korn annamme og betale under 40 R 's Fortabelse, og naar Kornet skal betales og Bagerne bliver lovligt tilsagt at møde udi Lauget enhver for sig at klargøre, da skal de endelig møde ved det Klokkeslet, [de] tilsagt vorder under en halv Rdlr.s Bøde til de fattige af Lauget og siden ottende Dag næst efter endelig betale og Oldermændene for Gælden hos Købmanden selv fritage og holde.

13.

Eftersom det af Høj Øvrigheds christelige og naadige Betænkende er befalet visse Bagerboder, hvor Brød skal falholdes, at ordinere, hvortil og allerede efterfølgende trende Steder, nemlig paa Østergade ved Byens Hus, item Lille Graabrødre Stræde og paa Nørre Gade uden Vor Frue Kirkemur ere forordnet, da skal ingen Bager efter denne Dag holde offentlig Brød fal paa sit Vindue,

hvor han boer eller andensteds uden fornævnte trende Steder under samme Brøds Fortabelse til de fattige, og skal Byfogden med Kæmneren og Laugets Oldemand være forpligtet hver 14 Dag at omgaa og alle forskrevne offentlige forordnede Bagerboder visiterer og forsøge, om deres Brød, hver af sit Slags, er af godt Mel og saa vel og lovligt bagt og haandteret og haver sin rette og nok-somme Vægt efter Borgemestere og Raads Taxt og Indkøbet paa Kornet, som det sig bør. Findes nogens Brød, som er Straf værd paa Vægt eller Bagning og ikke vel flyet udi alle Maader, da skal samme Brød, saa meget som i Boden findes, være forbrudt og straks heden føres til de fattige. Sker det oftere, forholdes dermed efter Forordningen og Privilegierne. Findes og Byfogden, Kæmneren og Oldemanden herudi efterladne, da de derfor at staa til Rette, som de deres Embede forsømt haver.

14.

Desligeste skulle samtlige Bagere være paamindede at holde tro og flittige Tjenere paa Embedet, som troeligen kunne arbejde og gøre deres Gerning, saavel som ogsaa i egne Personer kunne se paa deres Gavn, som dennem er magtpaaliggende. Findes Bagernes Brøst og Forseelse at deres Brød ikke er lovligt og vel baget, som det bør, eller og ringere paa Vægt, end hver Maaned hos Vægten paa Raadhuset opslaaes, da straffes derfor efter Privilegierne.

15.

Naar nogen Borger eller Indbygger lader bage hos Bagerne og selv lader deigne hjemme i deres Huse, da skulle Bagerne have for hver Skæppe Mel, de bager, 8 β . Men naar Bagerne lader ælte eller tilrede Deien, da skulle de have for hver Skæppe at bage 9 β , eftersom de selv samtykt haver. Naar Bagerlauget vorder tilsagt at bage til Kongl. Maytt.s Behov, hvad Slags Brød det kan være, da skulle de dermed lade dennem tro og villig finde og tage derfor en skellig Belønning, eftersom Tiden medgiver.

16.

Ingen Bager skal underleje sin Embedsbroders Hus og Bolig imod hans Villie. Hvo det gør, bøde 6 \mathcal{L} . Dersom og nogen Bager underleyer en andens Svend imod hans Villie, bøde i lige Maade 6 \mathcal{L} . Men er Svenden skilt fra sin Husbond, da er Svendens Bøde ti \mathcal{L} og ikke at tjene nogen Bager herudi Byen, førend et ganske Aar er forløben.

17.

Anstiller nogen Bagersvend sig modvillig eller forløber sin Husbond, førend de bliver lovligent adskilt, han maa paagribes og straffes efter Højb.^{mte} Kongel. Maytt.s naadigste udgangne Mandat eller efter Oldemandens og Hossiddernes billige Kendelse, som det er. Men dersom ellers i andre Maader kan indfalde Tvistighed imellem Bagerne indbyrdes eller og om de deres Tjenere hver andre forurette, da skal deres Sager forhøres, med Bisidderne af Raadet, med Oldemanden og hans Hossiddere, saavidt Kongens og Byens Rettighed ikke vedkommer.

18.

Bagerne i Lauget skulle og holde en billig og skellig Ordning med deres Svende, at en ikke udlover større Løn end anden, dennem selv til Skade, desligeste og holde deres Folk til Kirkegang og Guds Ords Hørelse og til Afhold fra Drukken-skab, Letfærdighed og utugtige Ord og Tale, som ikke bør at lides eller tilstedes imod lovlig Skik og Brug. Saa og have god Tilsyn med deres Ild og Lys, saavel-som og med Kul udi Tønder hensættes, at de bliver vel læsket og udslukt, saa ingen Skade deraf kan foraarsages, under paa[tale] og straf som vedbør.

19.

Hvilken Svend som forsømmer sin Husbonds Arbejde Dag eller Nat og der-for bliver anklaget, han straffes efter Oldermændens og Hossiddernes Sigelse, eftersom de befinder hans Forseelse eller Forsømmelse stor eller liden. Skulle ikke heller Bagerne lide eller tilstede, at deres Svende under eller for dennem selver holder nogen hemmelig Correspondentz eller Sammenbindelse imod deres Husbond, under alvorlig paa[tale] og Straf, som vedbør.

20.

Hvilken Bager, som antager Drengene paa Embedet at lære, da skulle de derom for Oldermænden og Hossidderen ved Laugshuskriveren lade dennem i Laugs-bog indskrive, hvad Contract lidelig og lovlig gøres, saa at Mesterne og Tje-nerne paa begge Sider kunde ved blive.

21.

Naar Læredrengene haver udholden deres Tid, som de med Husbonden forenet haver, og kan tjene for Svend skal dem Lærebrev for Oldermænden og Hos-sidderen meddeles, paa det de dermed maa vandre og sig bedre forsøge, naar det dennem godt tykkes.

22.

Naar Oldermænden og Hossidderen ere forsamlede i Laugshus Ærinder eller Sager at forrette, da maa ingen med Ord eller Gerning sig imod dennem op-sætte eller nogen Overlast gøre under ni ŷ 's Fortabelse, saa ofte det sker.

23.

Bliver nogen tilsagt at møde for Oldermænden og Hossidderen for nogen Sag, og han ikke møder det Klokkeslag [han] tilsiges, bøde 4 β . Bliver han en halv Time borte over Tiden eller slet borte, bøde tredobbelt, uden han haver lovligt eller bevisligt Forfald.

24.

Gaar nogen Bager bort og ikke svarer Oldermænden eller hvo hannem haver til at tale, bøde 6 ŷ .

25.

Bagerne skulle nære dennem af deres Embede og ingen Købmandsskab bruge, andre til deres Nærings Afbræk, videre end til deres Huses og Embeds Behov fornødent gøres. Men er nogen saa formuendes, at de dennem med andet Køb og Salg kunde nære, da skulle de fra Embedet afstaa.

26.

Hvilken Bager, som flytter af Byen med Hustru og Gods Aar og Dag, kommer han siden igen og vil bruge Bagerembedet, han vinde det paa ny, saavel som han skal vinde sit Borgerskab, eller og om nogen siger sig fra Embedet og er det siden begærendes, han skal vinde Lauget igen, som det sig bør.

27.

Item naar nogen Bager afdør fra sin Hustru, og hun efter hans Død vil og kan bruge Embedet, da skal det være hende frit for, og al den Stund hun sidder Enke og skikker sig artigt.

28.

Hvilken Broder eller Laugssøster, som Gud kalder af denne Verden, og Oldermænden lader tilsige Laugsbrødrene at følge hannem eller hende til Jorden, da haver at følge, eftersom deres Lejlighed sig kan begive, med mindre det sker ud i Pesttider, da dermed at forholdes efter den Forordning, som gøres og forholdes over al Byen.

29.

Og skal Oldermænden lade tilsige dennem af Lauget, som skulle bære Liget til Jorde, efter ordentlig Omgang. Er der nogen, som for Alder eller Svaghed ikke bære kunne, da skal han forbigaas. Hvo derimod siger eller sidder overhørig, han bøde 10 R til de fattige af Lauget.

30.

Endelig skulle alle Bøder, som udi det Laug forbrydes og udgives, beskikkes til alle Parterne, eftersom højstb.^{me} Hans Kongl. Maytts. naadige Forordning i det 2. Capitel indeholder, og som forskr. staar, og intet til Øl eller Gæstebud udgives skal. Dog Kongl. Maytt.s og Byens Sager og Rettighed foruden disse forskrevne Artikler uforkrænket have og herpaa Hans Maytt.s naadige Behag forbeholdet dennem efter Tidens Lejlighed at forandre og forbedre, eftersom Menigheden og Lauget gavnligt kan være, og skulle Bagerne aldeles ingen Vide eller Vedtægt under (o. mellem) dennem selv optage, anderledes end som herudi forfattet er, i nogen Maade. Til Vidnesbyrd haver vi ladet trykke vores Stads største Secret hængendes her neden for. Actum Hafnia d. 31 Oktbr. 1623.

Efter Begyndelsesordene at dømme skulde man jo tro, at Udstedelsen af Skraaen var sket i fuld Overensstemmelse med Kongelig Majestæt, der saaledes nu havde opgivet sin fjendtlige Holdning overfor Laugene og atter havde oprettet Bagerlauget i København. Men dette var, som vi snart skal se, ingenlunde Tilfældet. Magistraten havde handlet ganske egenmægtigt, ja endog taget Kongelig Majestæts høje Navn forfængeligt.

10. September 1635 udstedte Kongen følgende Forordning:

Christianus quartus gjøre alle witterligt, efftersom baggerne her vdi vor kiøbsted Kiøbenhaffn vnderdanigst sig beklager stor vdørgning [!]¹⁾ i deris

¹⁾ Uorden.

handverck att begaais, i dett en och huer, end och de som icke aff handvercket er och haffuer ellers anden brug och handverck, sig vnderstaaer brød att bage, da end dog wi icke mere [er] tillsinds deris endgang aff os med god betænkende affskaffede och siden ved adskillige vore mandater forbudne skraer igen att billige och bevilge, dog effterdi med brød och bagen fast en anden leilighed haffuer end med en deel andre handverckere, da haffuer vi aff vor synderligst gunst effterskreffne articuler och villkor naadigst forundtt bagerne her samme-steds, intill vi anderledis herom tillsigendis vorder.

1. Baggerne skulle ingensteds vden paa deris sedvaanlige bagervinduffver for deris huse eller andensteds, end vdi de almindelige der till forordnede byes bagerboer, vnder samme brøds fortabelse till de fattige, mue fald holde brød, paa dett dis bedre kand effter kommis med den ene saa vell som den anden laugsbroders brødbagning att haffue tilbørlig indseende, dog belangende de bageboeder i Grabrøde, saa frembtt de ere vbeleilige och icke megett søgis aff borgerskabett, da skall bagerne andre boer paa beleilig steder aff borgemestere och raad vdvises.

2. Skall de Thydske eller andre vden byes, som med skibe eller skuder hittkommer mod vortt forbuds breffue, daterit Krempe den 15 junij anno 1620, saa vell som i mod stads privilegierne vdi sig selffver icke maa hittføre brød till forprang att selge och vdhøckre, saafrembtt att de ere advarede icke till de fattige ville haffue forbrudtt saa megett brød, de haffuer med ad fare, och derforvden 10 rixdaler till os och byen, dog hermed ey mendtt vdi lester thall jo att maa indførís och ved lester igen vdselgis hollendske och frandske kauffringer.

3. Saa skall ey heller paa videre beskeden nogen sig her for porten maa neder-sette, sig med bagerhandtering at ernære, mens skall vden for huer aff disse 3 byes porter, Vester, Nørre och Øster, en bagerboed aff byens kemmener forordnis, som en aff bagerne, ligesom her vdi byen skeer, skall haffue vdi leje och der vdj alle slags brød effter borgemestere och raads taxtt for de vden byes folck fallholde; findis der paa andre vden byes steder brød falld, forholdis der med ligerviis som inden byes. Dog ville vi os forbeholdtett haffue belangende vore boedsmend boeder vden Østerportt den anordning att giøre med bagen och bagerne, som des nødtorfft vdkreffuer.

4. De bagere, som vdi Christianshaffn boer, saa vell som ey heller bønder paa Amager, skall ey heller maa brød her vdi byen indføre, ved sig eller andre vdhøckre, men skulle sig med den stedís næring nøje lade. Befindis nogen her imod att giøre, vere forbrutt till de fattige dett brød, de haffuer med att fare; ey skulle heller bagerne her vdi byen føre brød till vor kiøbsted Christianshaffn, dog dett vere en huer borger her vdi byen fritt for selff att hente brød vdi Christianshaffn och de aff Christianshaffn att hente brød her vdi Kiøbenhaffn.

5. Derimod skulle bagerne her sambtt och serdelis sig aff beste formue beflitte effter forordningen troligen att forholde och med ingen den dis offuertredere, enten ved sig selff eller andre, see igennem fingre, att dett jo deris oldermand, saa vell som den aff raaditt, lagens inspection befalett er, tillkiende giffuis.

6. Och paa dett att gemene mand jo lengere jo mere fra husene och bagervinduffverne och till de forordnede hentvendis, da skall ey allene alle bagere

wittuffuer [!] afftagis, mens bagere laugett hermed gandske formendtt med nogett huadsomhelst tein folckett till husene att laacke och hentvende, vere sig med taffler for husene att vdsette eller henge, brøed inden for glarvinduffuerne att opstable eller henge lius om afftenen inden for bager vinduffuett, som tillforn, mens vdi husene soldis, brugelig var att holde tennt, eller huad mere saadan optænckis kand, och att bagerne der imoed huer sin boed med god brøed ved lige holder fra morgen saa tilig som ellers før paa deris vinduffuer skeett er och till om afften klokken, saa vell som om søndage, bede- och hellige-dage, strax predicken vde er, boederne obne, saa intet fattis. Item vdi v-vers tid med krankleder och andre forhenge vinduffuerne saaledis besørge och forvare, som dett ellers vdi sig selffuer sømmeligtt och en huer sitt eget gaffn er.

7. Naar dette nu saaledis aff bagere holdis och effterkommis, som dett och hermed aff dennem holdis och effterkommis skall, saa skall allene mue vere trediffue personer bagere her vdi vor kiøbsted Kiøbenhaffn, offuer huilckett thall ingen ydermere till dennem att komme skall tillstedis, med mindre vi anderledis i frembtiden derom besckickendis vorder.

8. Dersom nogen suend hitt kommer till byen vdi mening sig paa handvercket att nedersette, da skall dett hannem icke tillstedis, førend hand her hoes en aff mesterne paa trey fulde aars tid tientt haffuer, och naar samme suend effter forskreffne thre aars forløbenhed da vorder tilsinds sig her at nedersette, da tillholdis hand sig enten med en mesters datter eller encke (om Gud dett saa forsett haffuer) at befri, huor med hand och vden all omkostning skall niude handvercket; giffter hand sig anderledis, da giffue sig en vngerske ducat, effter høyloufflig ihukommelse voris elskelig kiere her farfadereces, och vere siden for all videre vdleg forskaanit. Dog ville vi naadigst hermed aldels all laug och dricken paa nogen deris forsambling att slutte om nogett kiøb paa korn att kiøbe eller brøed att selge, eller om nogen anden laugs vilkor, will och os och voris effterkommere, konninger vdi Danmarck, hermed forbeholdett haffue forbemelte articuler att forbedre, forringe, forandre eller slett at afskaffe, efftersom os och cronen och denne voris bye siunis tilldrageligst. Belangende oldermend och bisiddere skulle borgemestere och raad forordne, som och paa aars tid skulle forbliffue, indtill borgemestere och raad anderledis forordnendis vorder. Huor effter en huer kand haffue sig at rette. Giffued paa vort slott Kiøbenhaffn den 10 septembris anno 1635.

Allerede Forordningens første Ord røber, hvorledes det er gaaet med Bagernæringen, siden Skraaen blev ophævet i 1613 og Lauget forbudt. Og skønt Kongen ikke er til Sinds at give Skraaer igen, saa maa han dog for at beskytte Haandværket give disse nye Artikler. Selvfølgelig kunde det ikke gaa an at give Næringen fuldstændig fri, saaledes som det var sket 1613. Dertil var den regelmæssige Brødforsyning en altfor væsentlig Faktor i Byens daglige Liv, og de nye Artikler, der altsaa ikke var Laugs-

artikler, idet Lauget ikke eksisterede, — i alt Fald ikke officielt, — tilsigtede da ogsaa at skabe et Værn for baade Bagerne og Forbrugerne.

Artiklerne bestemte først, at Bagerne kun maatte have Brød til Salgs i de forordnede Bagerboder, men ikke fra deres Vinduer. Som nævnt ovenfor, var det i 1610 befalet Bagerne at have Brød til Salgs paa Byens Torv i det mindste fra 7 til 10 hver Onsdag og Lørdag. Dette Torvesalg er formentlig faldet bort senest i 1623, da Bagerboderne, som det vil ses af den ovenfor citerede Skraa, blev oprettede. Men hvad enten Salget skulde ske paa Torvet eller fra Boderne, begge Foranstaltninger tilsigtede at skabe Kontrol med Bagerne. Denne Kontrol kunde jo langt lettere udøves, naar Salget fandt Sted fra bestemte, mere koncentrerede Udsalgssteder end fra Bagernes Ejendomme, der laa spredt over hele Byen.

Artiklerne forbød dernæst Indførsel af Brød udenbys fra og skabte derfor en Eneret for Bagerne. Ligeledes maatte der heller ikke sælges Brød uden for Byens Porte uden fra en Bagerbod ved hver af de tre Porte, Nørre-, Øster- og Vesterport, og det var Bagerne, der skulde sælge fra disse Porte. En Undtagelse gjordes med Nyboder, hvor Kongen forbeholdt sig at træffe nærmere Forholdsregler. Heller ikke Bagerne paa Christianshavn, der paa det Tidspunkt var en selvstændig Købstad med egne Privilegier, maatte gaa Københavns Bagere i Næringen, ligesom Københavnerne heller ikke maatte gøre Bagerne paa Christianshavn Indpas.

I Virkeligheden var det jo store Privilegier, som Artiklerne saaledes gav Københavns Bagere, men selvfølgelig krævedes der noget for noget, og Artiklernes følgende Punkter omhandler da ogsaa, hvad Bagerne skulde forpligte sig til, naar de nu opnaaede disse Rettigheder. De skulde først forpligte sig til af al deres Evne at overholde Forordningen, og i denne Forbindelse nævnes Bagernes Oldemand, hvilket altsaa forudsætter, at Bagerne stadig havde en saadan, selv om Lauget i Kongens Øjne ikke eksisterede.

I Skraaen af 1623 § 13 nævnes det, at der efter Øvrighedens »kristelige og naadige Betænkende« er oprettet *Bagerboder*, hvorfra Brødet skulde sælges, men 24. Oktober 1633 var Borgmestre og Raad kaldt op paa Slottet, hvor Kongen, der var utilfreds med Magistratens langsomme Forretningssgang, bl. a. forelagde dem Spørgsmaalet om, hvorfor Byens Bagere ikke blev tilholdt at efterkomme, hvad han for to Aar siden, d. v. s. 1631, altsaa otte Aar efter den ulovlige Skraa af 1623, havde befalet, nemlig at Bagerne ikke maatte sælge Brød fra deres Vinduer, men kun fra de »visse forordnede Steder«. Det har aabenbart knebet stærkt med at faa Bagerne

til at benytte Boderne, og i Virkeligheden fik disse da heller ikke en stort bedre Skæbne end Torvehandelen, der kun bestod en halv Snes Aar. At Kongen selv tog Anordningen om Bagerboderne alvorligt, har vi Bevis paa i et Brev af 19. April 1637, hvori han befaler en af Rentemestrene at tilkalde Byfogden og lade ham forstaa, »at siden jeg taledede med ham i Dag om dem, jeg fandt i de Bagstræder offentlig at have imod Forordningen Brød til Købs, hvorudover han burde at have Inspektion, da har jeg set en hollandsk Kvinde i Købmagergade sidde offentlig og sælge Brød for sine Vinduer, hvorfor I skal ham paa mine Vegne om et frit Losement i Blaa Taarn forsikre, det første jeg erfarer noget sligt igen, om han endskønt var ti Gange saa brav en Mand, som han er. Jeg har inte sat den fine Mand til Byfoged, at han skulde illudere mine Forordninger.«

Af Forordningen ser vi, at der har været Bagerboder i Graabrødre, idet det tillodes, at disse afløstes af andre Boder paa mere beleilige Steder, og det er formentlig disse Boder paa Madtorvet, som Magistraten 26. Februar 1637 fik Tilladelse til at afhænde, da de ikke længere benyttedes af Bagerne. Madtorvet var et Stræde, der gik fra det gamle Fisketorv op til Graabrødretorv. En Del af det laa, hvor nu den aabne Plads vest for Helligaands Kapel er. — 1641 var der ti Bagerboder opført ved Børsen, og de betalte hver 16 $\frac{1}{2}$ aarlig i Afgift, medens Mads og hans Hustru 1645 betalte 3 $\frac{1}{2}$ aarlig af Bagerboden udenfor Vesterport. — Af Jordebogen 1656 ved vi, at der da laa otte Boder langs Frue Kirkegaards Mur ud til Nørregade, og at der af hver Bod svarede 4 Daler. Paa Østergade laa seks Boder langs med »det store grundmuered Huus, som nu af Dorrethe Tømmermands bewaanis.« Disse Boder svarede hver 4 Daler, og endelig svarede Boden uden Vesterport 5 Daler. Det nævnte Hus, som beboedes af Dorthe Tømmermands, var Stadens Herberg, »Store Lækkerbidsken« kaldet, der optog hele Grunden mellem Store Kirkestræde, Amagertorv og Østergade.

Det er allerede nævnt, at Christianshavn paa den Tid var en særlig Købstad, og i dennes Privilegier af 11. Juni 1639 gentages da ogsaa Forbudet fra Artiklerne 1635 mod, at Københavns Bagere solgte Brød paa Christianshavn, ligesom Christianshavns Bagere ikke maatte sælge Brød i København. Ogsaa Bagerne paa Christianshavn var henvist til at sælge deres Brød fra Boder, hvilket fremgaar af et Kongebrev af 16. Februar 1649, hvorefter der skulde anvises Bagerne en anden Plads end den, de før havde haft.

Da Bagerboderne jo nu imidlertid var en Kendsgerning, og alt Brød skulde sælges fra disse, saa paabød Artiklerne af 1635, at Bagernes Vinduer

skulde »aftages«, lukkes, og det blev forbudt Bagerne at have Skilte eller andre Tegn uden for Husene, at udstille Brød i Vinduerne eller at oplyse disse om Aftenen. Derimod skulde Boderne være forsynede med godt Brød lige saa tidligt, som i Vinduerne før, og til om Aftenen og paa Søn- og Helligdage straks efter Kirkegangens Ophør. Boderne skulde være forsynede med Forhæng, der kunde trækkes for i daarligt Vejr, saa at Brødet ikke fordærvedes.

Naar nu de i Artiklerne foreskrevne Pligter overholdtes af Bagerne, saa tilsagde Kongen dem, at der ikke skulde være mere end 30 Bagere i Byen. Dette var dog kun betinget, idet Kongen tog Forbehold for Fremtiden. Havde Bagerne nu haft et Laug, vilde vi have sagt, at dette var »et sluttet Laug«, d. v. s. et Laug med et af Loven fastsat Antal Medlemmer.

Endelig gav Artiklerne Regler for, hvorledes der skulde forholdes med ny indtrædende Bagere. En Svend skulde have arbejdet i tre Aar hos en Mester, og hvis han saa selv vilde nedsætte sig som saadan, da skulde han tilholdes at »befri sig« med en Mesters Enke eller Datter, »om Gud det saa forset har«, og han skulde saa være fri for alle Omkostninger, men giftede han sig udenfor Lauget, skulde han give en ungarnsk Gylden. Til hvem han skulde give den, siger Artiklerne intet om. Det har aabenbart knebet meget stærkt ved disses Affattelse at holde sig de forhadte Laug fra Livet. Gang paa Gang sporer man Reminiscenser af de tidligere Laugartikler, og man naar ikke udenom disse eller disses Udtryk. Der tales om Oldemand og Bisiddere, om Forsamlinger og om Drik. Og det, at en Svend forudsættes at være ugift, er saa typisk zünftigt, som noget kan være. Der skulde gaa mange Aar, før man naaede saa vidt, at de zünftige Svende vilde arbejde sammen med en gift Svend. — Og endelig i Artiklernes Slutning tales der om Laugsvilkaar og om Laugsdrik.

I Realiteten opretholdtes ved Forordningen af 1635 Forbudet mod Laug, men visse Indrømmelser var dog givne. Regeringen kunde ikke staa imod, og snart efter sejrede Laugsvæsenet helt over Regeringsmagten. Nye Skraaer udstedtes, og Regeringen maatte indskrænke sig til gennem Forordninger og Reskripter i Aarenes Løb at bøde paa de mest graverende Misforhold.

Dagen efter Udstedelsen af Forordningen af 1635 afkrævede Kongen Magistraten en Erklæring om, hvorledes den i 1623 havde kunnet give Bagerne en Laugsskraa, uagtet Laugene var ophævede, og tilmed i den havde indført, at den var udstedt med Kongens og Rigsraadets Samtykke. Magistratens Svar kendes ikke, men det er meget karakteristisk for Tiden,

at noget saadant kunde ske, og den Mangel paa Sammenspil mellem den øverste og den udøvende Magt, der saa ofte ses Eksempler paa i det 17. og 18. Aarhundrede, skulde jo ikke netop virke fremmende.

Vi skal ikke komme nærmere ind paa de enkelte Bestemmelser i Skraaen af 1623, dels fordi den jo var uofficiel som ikke udgivet af den rette Myndighed, nemlig Kongen, dels fordi vi snart vil faa Lejlighed til at se, hvorledes Forholdene formede sig indenfor Lauget i Tiden omkring Aarhundredets Midte og dels, fordi det nu en Gang er mere interessant at se, hvorledes Livet i Virkeligheden udfoldede sig end at se Forskrifterne om, hvorledes Myndighederne ønskede, at det skulde forme sig. I Stedet skal vi se paa nogle af de Forordninger, der udkom i Tiden efter 1635, da Bagerne fik de nævnte Artikler.

De Spørgsmaal, der naturligtvis frem for alt maatte være Myndighederne magtpaaliggende i Forholdet til Bagerne, var dels at sikre Befolkningens daglige Forsyning med godt og friskt Brød, dels at sørge for, at Fæstningen til enhver Tid var forsynet med saadanne Forraad, at en pludseligt indtrædende Krig ikke satte Byen i Forlegenhed, hvad Proviant angik.

Til det første Formaal tjente *Brødtaksten*. Denne er allerede berørt, men vi vil paa de kommende Blade faa meget mere at høre om den, idet Brødtaksten blev en stadig Kilde til Strid mellem Myndighederne, der naturligvis al Tid satte den saa knapt som muligt for at skaffe den gemene Mand det billigst mulige Brød, og Bagerne, der, og langt fra med Urette, fandt, at deres Fortjeneste var altfor ubetydelig. Det kan da heller ikke nægtes, at Bagerne, der skulde svare Skat og Tynge, ofte blev gaaet for nær af Magistraten, og at deres Klager i de fleste Tilfælde var fuldt ud berettigede, trængte, som de var, paa alle Sider af Indpas i Næringen, belastede med store Skatter og med Indkvarteringsbyrder. Men i de allerfleste Tilfælde blev deres Klager ikke hørt.

I sit Diarium fortæller Præsten ANDERS HIØRING, at 24. December 1668 blev paa Københavns Raadhusdør opslaaet den Takst, der var vedtaget af Præsident, Borgmestre og Raad, over, hvorledes Bagerne skulde sælge Brød, og hvilke Størrelser de enkelte Brødsorter skulde have. Herefter skulde et Hvedebrød veje 13 Lod og tre Hvedebrød sælges for 1 β . En Skonroggen skulde veje 16 Lod og ligeledes sælges tre Stykker for 1 β . Grovbrød skulde veje 1 \approx 8 Lod og sælges for 1 β . Men, tilføjer Anders Hiøring, »denne Takst sad ikke længe opslagen paa Raadhusdøren.«

21. November 1672 nedsatte Kongen en Kommission, der skulde fastsætte Priser for Brød, Øl og Kød. Kommissionen skulde samles paa Bryg-

gernes Laugshus med Præsidenten og to Medlemmer af Magistraten for at overlægge, hvorledes en »lidelig Takst paa Kød, Øl og alle Slags Brød kan sættes efter Landkøbet paa Varerne og den Konsumtion, som deraf gives, tagendes derhos vel i agt, at naar I med visse deputerede af slagterne, brøggerne og bagerne hafuer confererit og dennem klarligen demonstrerit, huad deris gewinst imoed deris udgiffter sig kand beløbe og billig bør at være,« de da »opsætter en udførlig og netto beregning«.

Selv om nu de paagældende næringsdrivende blev indkaldt, for at man kunde høre deres Mening, saa blev der dog næppe taget større Hensyn til denne. Det gjaldt jo først og fremmest om at beskytte Køberne. Men Fejlen ved disse Taksters Ansættelse var dog først og fremmest den, at de blev sat med lange Mellemrum, og at der ikke i Tidens Løb blev taget det mindste Hensyn til de varierende Priser paa Indkøbet. Den Takst, der blev Resultatet af den nævnte Kommissions Forhandlinger, bestod saaledes endnu 1678, seks Aar senere, da Bagerne 7. Oktober indgav en Besværing til Magistraten »efter at Tidens Lejlighed dagligen forandrer sig, saa at vi fattige Mænd i Bageramtet ikke kan staa ved voris Brødbagning.« I Andragendet gør Lauget Rede for Omkostningerne, og Regnestykket ser saaledes ud:

1 Td. holstensk Hvede i Indkøb.....	1 Dlr. 2 $\frac{1}{2}$ - β
Accise.....	1 » - » - »
Maalepenge.....	- » - » $\frac{1}{2}$ »
Dragerpenge.....	- » - » 1 »
Vognleje fra Stranden og Ophidsning paa Lofet.....	- » - » $2\frac{1}{2}$ »
Vognleje til og fra Møllen.....	- » - » 4 »
Indførsel paa Loftet.....	- » - » 8 »
Afgaar paa Møllen.....	- » - » 6 »
Maleløn og Drikkepenge.....	- » - » 9 »
Ved at bage en Tønde Mel.....	- » 3 » - -
	6 Dlr. 2 $\frac{1}{2}$ 15 β

Herefter vilde der allerhøjest kunne bages Hvedebrød à $6\frac{1}{2}$ Lod for 1 β . 1668 var Hvedebrødets Vægt jo ansat til 13 Lod for 1 β .

Paa samme Maade gjorde Lauget Rede for Lollandsk Hvede, Danziger Rug og Sjællandsk Rug, og til de allerede nævnte Udgifter kom yderligere Sække, Værktøj, Skatter, Vagt, Husleje, Renter og Byens Tyngte.

Bagernes Nødraab blev øjensynligt ikke hørt, thi 10. December s. A. gentoges Klagen.

I Artiklerne af 1635 (Pkt. 5) var det overdraget en af Magistraten udpeget Mand at føre *Indseende* med Bagerne. Den, der fik dette Hverv, var Underfogden. Det hedder i dennes ældste bevarede Instruks, dateret 24. Marts 1658, at han skulde tiltale for Laugsovertrædelser *især* Slagterne, Bagerne, Skomagerne og Vognmændene. Han skulde undersøge alle Klager over falsk Maal og Vægt, enten i Slagterboder, Høkerboder, Bagerhuse, Kældere eller Kroer, og endelig skulde han mindst en Gang om Ugen besøge alle Bagervinduer og erfare, om man forholdt sig efter den udhængte Tavle, hvorpaa Taksten var opslaaet.

Da Byens 32 Mænd 30. November 1661 fik udfærdiget Artikler, hedder det i disse, at en Raadmand med fire Borgere stedse skulde holde godt Tilsyn med Bagerne og Møllerne og paase, at de altid holdt godt, velbagt og fuldvægtigt Brød, især groft Brød for Fattigfolk, efter den Takst og Vægt, som sættes af Magistraten efter Tidernes Forandring, ligeledes at Møllerne omgikkes tilbørligt med Folks Korn »og ikke tolde deraf ubilligt foruden Penge til Maleløn.« Lignende Tilsyn befaledes med Slagtere, Bryggere og andre Haandværkere, saa det var ikke Bagere og Møllere alene, man fandt det nødvendigt at have *Indseende* med.

1. Januar 1643 udstedtes en Brandforordning for København, og i denne gives de første kendte Bestemmelser om *Bagerovnes* Indretning. Det hedder i Forordningens § 12: For at der ikke skal kunne befrygtes nogen Fare fra Bagerovnene, skal det alle Bagere, saavel som alle andre der har saadanne Ovnene til deres Husbehov, under alvorlig Straf være paalagt, at de Brandmure, der omgiver saadanne, holdes i vel færdig Stand og alle Mangler og Bræk, som kunne findes paa dem, uden al Forsømmelse afhjælpes. Saa fremt der tre Maaneder efter Forordningens Publicering findes nogen Mangel ved Bagerovnene eller ved disses Murværk, skal de skyldige straffes med Bøder fra 10 Rdl., hvorhos der ikke maa bages paa Ovnene, førend Mangerne er afhjulpne og Bøden betalt.

Foruden disse Bestemmelser om Ovnene fastsatte Forordningen, at alle Laugshuse skulde være i Besiddelse af »en temmelig Del« Læderspande, der skulde være til Raadighed i Ildebrandstilfælde. Naar Ildløs meldtes, skulde Laugenes Oldermænd straks begive sig til deres respektive Laugshuse for at udlevere Læderspandene til Brandmandskabet. For Bryggere og Vognmænd var der desuden i Forordningen fastsat Pligt til at fremføre Sluffer med Vandtønder til Brandstedet. Senere fik ogsaa Bagerne og Slagterne paalagt Pligt hertil.

Medens disse Pligter var fælles for alle eller flere Laug, var der en Pligt,

der paahvilede Bagerne som en naturlig Følge af Embedet. Det var at udføre de, undertiden meget hurtigt efter hinanden følgende, store *Masseleverancer* til Hær og Flaade, som det ofte kunde knibe med at effektuere. Naturligvis fik Bagerne tilsagt Betaling for dette Arbejde, men undertiden kneb det for Regeringen at betale, og hyppigt skulde Bagningen udføres indenfor et saa begrænset Tidsrum, at den kom til at virke som en følelig Byrde for Bagerne, der i Forvejen havde Pligt til at sørge for Byens Forsyning og var ifalden Straf, hvis de ikke overholdt denne Forpligtelse. 22. Juli 1657 fik Magistraten saaledes Befaling til »daglig og idelig« at tilholde Borgerskabet at bage Brød til Tropperne i Skaane, nemlig 30,000 $\%$ blødt Brød af 156 Tdr. Rug eller 22,500 $\%$ Kauringsbrød af 175½ Td. Rug, hvorimod Borgerskabet forskaanedes for Brygning, der skulde udføres af Landets øvrige Købstæder. Hvis Bagerne ikke kunde overkomme Arbejdet, skulde dette fordeles paa Borgerskabet, »eftersom ingen anden Middel dertil findes.« Hvis Forraadet af Rug ikke forslog, maatte Byg benyttes til Tredie- eller Halvparten.

Som det ses, var man her beredt til at lade hele det Borgerskab, der var i Besiddelse af Ovne, træde til, hvis Bagerne ikke var i Stand til at overkomme Arbejdet, og 12. Februar 1668 fik Københavns og Christianshavns Borgere kongeligt Privilegium paa, at ingen uden de skatteydende Borgere maatte bage og brygge for Garnisonen eller, langt mindre, sligt fra Landet eller andetsteds til Forprang hid at indføre og forhandle.

Paa hvor stærkt det kunde knibe for Bagerne at faa de store Leverancer færdige i rette Tid, har vi et Eksempel i et Kongebrev af 6. Juni 1676, hvorved det tillodes Bagere og Bryggere at arbejde i Kirketiden paa de ordinære Bededage Onsdag og Fredag, naar det gjaldt Hærens Forsyning. Dette var i Modstrid med den tidligere udgivne Forordning, der forbød al Handel og alt Arbejde paa Søndage, eller saalænge Prædikenen varede paa de ordinære Bededage.

Fra 1674 var der bevaret en Kontrakt, der sluttedes 18. Februar mellem Generalkrigskommissarius, Geheimeraad OTTO POGWISCH og Bagerlauget om Brødbagning for Garnisonen. Bagerne forpligtede sig til indtil Aarets Udgang at forbage det Korn, som de til dette Øjemed fik udleveret fra det kongelige Magasin, saaledes, at de af hver Tønde Rug leverede 153 $\%$ vel bagt Brød paa 6 Skaalpund Stykket.

Vi skal iøvrigt ikke her komme nærmere ind paa denne Brødbagning for Militæret, men, da vi nu er ved dette, gaa over til at nævne en anden

Byrde, hvormed Bagerne i nok saa høj en Grad som andre Haandværkere blev besværede, nemlig *Indkvarteringen*.

Paa en Tid, da der ikke fandtes Kaserne for Hærens Mandskab, indkvarteredes dette hos Byens Borgere efter disses Formue- og Pladsforhold. Bagernæringen førte jo med sig, at dens Udøvere som Regel maatte have mere Plads end mange andre Borgere. Ikke blot selve Bageriet krævede Plads, men der maatte være Udhuse til Opbevaring af Brænde og Loftsplads til Korn og Mel, og dette medførte, at Bageren som Regel selv ejede sin Gaard, hvorfor han ansaas for at have god Plads til Indkvartering. Under Københavns Belejring 1659 skrev Kongen 24. September til Magistraten, at den skulde gøre sit Bedste for at faa indkvarteret 300 Ryttere hos Bryggere og Bagere, hvor de lettere kunde faa deres Klæder og Vaaben tørrede, naar de kom hjem fra Vagt og saaledes bedre var i Stand til at forrette deres Tjeneste.

Fra December s. A. er der bevaret et Indkvarteringsmandtal. Uden iøvrigt at komme ind paa nogen Sammenligning mellem Bagernes og det øvrige Borgerskabs Stilling i saa Henseende, hvilket vilde føre for vidt, skal et Uddrag af Mandtallet her gengives, idet det ikke blot giver os Navnene paa de daværende Bagere, men ogsaa ved de deri anførte Tal paa de indkvarterede Soldater giver et lille Begreb om Bagernes Pladsforhold¹⁾.

Mandtallet nævner følgende Bagere:

Øster Kvarter.	
Østergade.	
Didrik Ruchenn, Bager, fattig.....	ingen
Kongensgade.	
Jochum Fangel, Bager.....	6
Bagerens Gang.	
Peder Thomesen.....	4½
Strand Kvarter.	
Læderstræde.	
Bartholomæus Wichmann.....	7½
Snarens Kvarter.	
Kompagnistræde.	
Morten Tramp.....	4
Jørgen Grundtmann.....	6
Skoboderne.	
Peder Carstensen.....	3

¹⁾ E. Marquard: Kjøbenhavns Borgere 1659. Kbh. 1920.

Vester Kvarter.	
Farvergade.	
Henrik Koch.....	9
Vestergade.	
Jacob [Sørensen].....	5
Nørre Kvarter.	
St. Pederstræde.	
Michel Mens.....	4½
Gammel Torv.	
Jens Sørensen.....	2
Christoffer Mens's Enke.....	1
Klædebo Kvarter.	
Klædeboderne.	
Jørgen Liebendal.....	6
Skindergade.	
Jochum Thetler.....	3
Rosengaarden.	
Jens Christensen.....	3
Fiolstræde.	
Michel Roepke.....	ingen
Nørregade.	
Caspar Karck.....	3
Frimands Kvarter.	
Købmagergade.	
Jørgen Kaff.....	3
Købmager Kvarter.	
Købmagergade.	
Jochum Gewert.....	4
Østergade.	
Jacob Gardener.....	4
Landemærket.	
Hans Brandt, fattig.....	ingen
Møntergade.	
Morten Sirtzou.....	6
Kristen Bernikowstræde.	
Hans Thielsen.....	4½
St. Anna Kvarter.	
Doctor Bølchis Huse.	
Pouel Meier.....	ingen
Søren Bager.....	1

Som det vil ses, opfører Mandtallet 25 Bagere, hvoriblandt en Enke, der dog faar 1 Mand i Indkvartering. To betegnes som fattige og slipper for Indkvartering. En tredie, MIKKEL RØPKE, faar heller ikke Indkvartering.

Han var Chef for Klædebo-Kompagni og som Officer fritaget for borgerlig Tyng. En fjerde, POUL MEIER, slipper ogsaa for Indkvartering, men det forklares ved, at han var Kongens Bager i Nyboder og derved fritaget for borgerlig Tyng. Tilbage bliver da 20 Bagere, der tilsammen fik 89 Mand i Indkvartering. Iøvrigt ligger Tallene lige fra 1 Mand til 9.

I det ovenstaaende har vi lige nævnet *Bageren i Nyboder*, POUL MEIER. Hans Forgænger, ABRAHAM HOLTERMANN, er allerede nævnt ovenfor, men vi kommer senere atter tilbage til ham. Bageren i Nyboder indtog paa flere Maader en Særstilling, uagtet han var Medlem af Lauget. Ikke blot var han fritaget for borgerlig Tyng, men *kun* han maatte handle i Nyboder. 22. April 1646 forbød et kongeligt Brev Bagerne i København, der havde gjort Holtermann Indpas i hans Næring, at handle der, men samtidig forpligtedes han til at forsyne Beboerne i Boderne med fornødent og velbagt Brød, saa at der ikke kom Klager over ham. 1659 var Abraham Holtermann borte og efterfulgt af den ovennævnte Poul Meier, hvis Hus laa mellem Balsam- og Salviestræde. 1668 maatte Meier for at redde sig for sine Kreditorer, afstaa sit Bageri til PETER CARSTENSEN, der fik Meiers Bevilling af 8. November 1658 overført paa sig, og samtidig indskærpedes det Bagerne i København, at de ikke maatte gøre ham Indpas i Næringen.

Ligesom Bagerne i København maatte finde sig i, at der var en særlig Bager i Nyboder, maatte de finde sig i, at Kongen antog en særlig *Hofbager*. 14. Februar 1657 blev HANS SOHN antaget som saadan med 120 Rdl. aarlig i Løn samt 32 Kurantdaler til den ældste og 30 Kurantdaler til den yngste af hans to Svende, medens hans Dreng fik 10 Kurantdaler. Desuden fik de hver en Hofklædning om Aaret. Sohn skulde af Rug og Hvede bage alt det Brød, der behøvedes i hele Hofholdningen, men iøvrigt rette sig efter Laugsbagernes Ordinans. Af et 2. April 1663 dateret Skøde ved vi, at Kongens Bagerhus var anbragt i en Udbygning til Proviantgaarden.

Ogsaa denne Bager betød selvfølgelig en Indskrænkning i Laugsbagernes Næring, men de anførte to Eksempler kan suppleres med flere. 7. December 1661 fik saaledes HANS LYTZEN, der betegnes som »hollandsk Bager«, Privilegium paa at nedsætte sig i København »som en kongelig Bager« og der frit og ubehindret fortsætte sit Bagerhaandværk ligesom andre Bagere i Byen. Endnu større Rettigheder fik GUILLAUME BLOIS, hvem det 11. Marts 1665 tillodes at nedsætte sig i København og frit bruge sit Bagerhaandværk og Næring. Samtidig benaadedes han med samme Immuniteter som de kongelige Hofbetjente og skulde kun svare for Hofretten. Af et Brev af 13. December 1658 om Udvisning af Træ til Københavns Bager-

laug ses det, at der desuden skulde udvises fire à fem Træer af Skoven paa Amager til den Bager, »som bager for Skolebørnene«, men om denne Bager har været Laugsbager, derom savner vi Underretning.

Naar det erindres, at Artiklerne fastsatte Antallet af Bagere til 30, naar de iøvrigt overholdt de i Artiklerne givne Forskrifter, ser det jo noget underligt ud, at Regeringen Gang paa Gang generede Bagerne i deres Næring ved at give Privilegier til Folk, der stod udenfor Lauget, og det er jo givet, at Bagerne maatte føle sig krænkede herved.

Skraaen af 1623 var, som ovenfor fremhævet, kendt ugyldig af Kongen 1635, og Lauget levede da, uden dog at være erkendt som Laug, paa Artiklerne af sidstnævnte Aar gennem hele Midten af 1600-Tallet.

1668 gav imidlertid Præsident, Borgmestre og Raad under Forventning af Kongens Revision og Bekræftelse Lauget en Skraa, idet det var befundet nødvendigt til Byens Bedste og Fremtarv at forandre og forbedre de hidtil givne »velmente Forordninger«. Skraaen findes i Afskrift i Laugets Arkiv. Den er udateret og har vistnok aldrig opnaaet den forudsatte kongelige Bekræftelse. Allerede 10. Marts 1673 gav Kongen Lauget en ny Skraa, der opfyldte alle Betingelser for at være lovlig. Da Lauget imidlertid kun kom til at leve i ti Aar under denne Skraa, idet det 23. Juni 1683 fik den Skraa, der blev den endelige og bestemmende i mere end halvandet Aarhundrede, skal vi ikke komme nærmere ind paa Skraaerne af 1668 og 1673.

Dog skal det bemærkes, at Skraaen af 1673 til § 1 i Skraaen af 1668 tilføjede en Bestemmelse om, at alle Bagere udenfor Lauget skulde indtræde i dette, hvorefter der ikke mere maatte være fri Bagere. Dette varede dog ikke længere end til 1713, da en Forordning indførte Frimesterinstitutionen, der skulde blive en stadig Aarsag til Splid mellem Myndighederne paa den ene og Laugene paa den anden Side. Desuden fastsatte Skraaen Antallet af Laugets Medlemmer til 40, i Stedet for som hidtil til 30, for København og Christianshavn tilsammen. Aaret efter blev denne sidstnævnte Købstad indlemmet i København. Ved Sammenslutningen af Københavns og Christianshavns Bagere i eet Laug blev der imidlertid 42 Bagere, og dette Tal kunde ikke bringes ned førend ved Afgang. Inden 8. Novbr. 1675 var den ene af de overskydende to afgaaet ved Døden, og nævnte Dato henstillede Lauget til Magistraten af forbyde HANS SINCHE Lauget, da han, lige siden sin Indtrædelse, havde afsondret sig fra det, intet kontribueret, ikke deltaget i noget Møde, ikke erlagt sine Indgangspenge, ikke tjent sit Yngsteaar og ikke holdt det befalede Forraad. Magistraten

vilde dog ikke gaa videre end til at advare Hans Sinche, at han skulde opfylde sine Forpligtelser, men 29. April 1677 aftraadte Hans selv Lauget, idet han overdrog sin Rettighed til Oldermændene paa Laugets Vegne og erklærede, at han ikke vilde gøre dette Indpas.

Angaaende Mesterkosten bestemte Skraaen af 1673, at hvis nogen gav Gæstebud, skulde han bøde 50 Rdlr., og hver af Gæsterne 20 Rdlr., Halvdelen til de fattige og den anden Halvdel til Angiveren.

Bøden for Udeblivelse, naar Tilsigelse var sket, forhøjedes til 50 Rdlr.

Medens Skraaen af 1668 kun nævner, at Brødtaksten sættes af Magistraten, bestemmes det i 1673, at den skulde ansættes to Gange om Aaret, nemlig ved Paaske og ved Mikkelstid. Den skulde, ligesom tidligere, være opslaaet paa Raadhusdøren, og hver Bager skulde være i Besiddelse af et Eksemplar af den.

Foruden den ovenfor omtalte gamle Mesterbog, der strækker sig over Tidsrummet 1567—1683, er der blandt Laugets Arkivalier fra 1600-Tallet bevaret to smaa, i tarvelige Papbind indbundne Bøger i Kvartformat. Trods deres beskedne Ydre, og til Trods for, at Bøgerne kun strækker sig over femten Aar, 1655—70, er de saa rige Guldgruber til det gamle Laugs Historie, at vi maa være meget taknemlige over, at de har undgaaet Tilintetgørelsen. Medens Mesterbogen, sin store Værdi ganske ufortalt, væsentligst kun indeholder Meddelelser om de enkelte Brødre i Lauget, giver Laugsbøgerne 1655—70 et uhyre Væld af Bidrag til Belysning af det daglige Liv indenfor Lauget, om Oldermændsembodets Overtagelse og Afgivelse, om Mødernes Hyppighed, om Stridigheder, om Forholdet til Svendene, om Indpas i Næringen, om Kampen med Fuskere og meget andet i saa stor og broget en Mængde, fortæller saa livfuldt og oplysende, at det egentlig er en vanskelig Opgave at skulle referere og excerpere. Det vilde være langt mere fristende at gengive Bøgerne, men derom kan der ikke være Tale.

Paa den ældste Bogs Titelblad staar Ordene:

Bager Laugs Bog. Anno 1656. Denn 1. Januarij. Den første Indførsel er dog dateret 19. November 1655, saa Bogen er lidt ældre, end Titelbladet angiver.

Paa Titelbladets Bagside læses følgende Formular, der uden Tvivl gengiver det Løfte, som den nye Broder har maattet aflægge ved sin Optagelse i Lauget. Formularen lyder saaledes:

»Ich N. N. stehe alhier für Gott und das löbliche Bäcker-Lagh: Belobe: 1: dass ich will meinem Altermann getrew und gehorsamb sein in alle Sachen, so mir auf des Ampts wegen befohlen werden. 2: Belobe auch dass ich will bey mein g[e]lags Bruderr thunn wie ich Selbst begere, von ihm bey mir zu thunn. 3: Belobe ich alles wass binnen ampt gehandeltt wirdt, nicht zu offenbahren entweder für manns oder frawens Persohnen: Sondern dass gelag zum besten, wo mit ich kann, fördern und hilffen. Item: Alle artichelln auff amtz wegen getrew und fleisig zu hallten. Dies alles belobe ich, so wahr als mir gott und sein Heiliges wort helffen soll.¹⁾«

Det skal bemærkes, at disse Ord ikke blot er de eneste tyske Ord, der findes i Laugsbogen, men det vil i det hele taget være meget vanskeligt i hele Laugets meget omfattende Arkiv at finde Aktstykker skrevne paa Tysk. Trods det, at mange af Datidens Bagere var tyskfødte eller dog af tysk Herkomst, har Lauget i mærkelig Grad baaret Præg af at være dansk i Modsætning til adskillige andre Laug, hvor det tyske Sprog overalt var sat i Højsædet.

Den ældste af de to gamle Laugsbøger omfatter Tiden fra 19. November 1655 til 14. September 1665, medens den anden Bog rummer Tiden fra 20. Juni 1661 til 15. September 1670. De er øjensynligt for det Tidsrum, som de begge omfatter, nemlig Tiden fra 20. Juni 1661 til 14. September 1665, ført med samme Haand, og Indførslerne omhandler i dette Tidsrum i alt væsentligst de samme Begivenheder. Det er ikke saaledes, at den ene Bog er en Kladder til den anden, men der er faktisk i den Tid ført to Laugsbøger, hvad der vistnok er et enestaaende Tilfælde, og hvorfor det er sket, vides ikke.

En af de første Indførsler gælder Oldermænd HANS JACOBSENS Fratræden og JACOB GARDENERS Tiltræden af Oldermændsembedet efter Borgmestres og Raads Samtykke 19. November 1655. Overtagelsen fandt Sted 22. s. M., og den fratrædende Oldermænd afleverede da efternævnte Inventarium, der tilhørte Lauget, og som han havde haft i Forvaring:

Sølv: En Kringle med en forgyldt Krone og derved en liden forgyldt Kæde med en forgyldt Mønt og en Perle udi hængende. — Perlen nævnes ogsaa i Inventariet 30. Maj 1659, men med Vedtegning, at den er slaet i Stykker af

¹⁾ Jeg, N. N., staar her og lover for Gud og det hæderlige Bagerlaug: 1: at jeg vil være min Oldermænd tro og lydige i alle Sager, der befales mig paa Laugets Vegne. 2: Ligeledes lover jeg at ville gøre mod mine Laugsbrødre, som jeg selv af dem mod mig begærer. 3: Lover jeg, ikke at aabenbare noget af, hvad der forhandles om inden for Lauget, hverken for Mands- eller Kvindepersoner, men at hjælpe og befordre Laugets Bedste, hvormed jeg kan. Ligeledes at holde alle Laugets Artikler tro og flittigt. Alt dette lover jeg, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Jochum Engel, og 22. April 1662 erlagde Jochum da ogsaa 2 Rdlr., som han skyldte Lauget for den ituslaaede Perle.

Fortuna udi en Mands Gestalt »med sin fauffne, som wellkommen (d. e. Velkomsten) tilhører.«

21 Skilte, hvoriblandt et forgyldt.

Kobber: 3 Vægtskaale med deres tilhørende Jærnaksler, tilhørende Bagerboderne. — 1 Kobberhane.

Messing: 2 store Lig-Lysestager. — 1 stor Lysestage med fire Arme og en Mand midt udi. — 1 dito med to Arme. — 1 lille nürnbergsk Krone, »er i Stykker og i Laden«.

Tin: 1 Velkomst, staaende paa 3 Messingløver. — 4 store Skænkekander. — 1 stor Kande paa 5 Potter. — 4 Potttekander. — 6 Pæglekander.

Trævarer: 1 Laugslade med det Foderal, den staar i, hvori Laugsbøgerne og Skraaerne er nedlagt. — 3 Skiver (Borde). — 1 dito, lang. — 2 Bænke, den ene med Rygstød. — 1 sort Egekiste, hvori Ligklæderne opbevares. — 1 Lysekiste, hvori to Lag Vokslys kan ligge. — 11 høje Læderstole.

Ligklæder: 3 sorte Over-Ligklæder (uldne). — 3 sorte Under-Ligklæder (uldne). — 3 Linned Lig-Lagener.

Vokslys: 4.

Spande: 29 Læderspande.

Jernfang: 1 Kasse. — 1 stor Hammer.

Tavler: 1 stor Tavle med Brødtaksten paa. — 1 liden dito. — 1 med nogle trykte Laugsartikler. — 1 Mandtal.

Pengebøsser: 1 til Lauget. — 1 til de fattige. — 1 til Bødepengene.

Det var, som det vil ses, et ret omfattende Inventar, Lauget besad, og det forøgedes af og til, dels ved frivillige, dels ved mindre frivillige Gaver.

17. April 1656 klagede JACOB SØRENSEN over JØRGEN KARCH, der havde taget en Læredreng fra ham, og samtidig klagede HANS SABELL, der var en af de fire Mestre, der havde ført Tilsyn med CHRISTOPHER MENTZ'S Mesterbrødsbagning, over JØRGEN KARCH, der var kommen ind i Bagehuset og havde taget en Simle, som han udhulede, hvorefter han gjorde Løjer med Krummen »med største Foragt og Gudsbespottelse med Guds Gaver«. Da Jørgen Karch i samme Møde fik overrakt Velkomsten, omgikkes han den uskikkeligt og spildte Øllet ud over Bordet, og da han fik Brejdelser, undskyldte han sig og lovede at bekoste et Skilt til Velkomsten.

20. Januar 1657 lovede GREGORIUS RABAKOFFSKY at ville give en Rosenobel til en ny Velkomst, og 27. Februar s. A. udtoges seks Sølvskilte af Laden til Hjælp til en Sølv-Velkomst, som Lauget havde bestilt. Da HENRIK KOCH i 1659 fratraadte Oldermansembedet opføres i Inventariet: En stor Sølv-Velkomst med tilhørende Fortuna i en Mandsskikkelse udi en dertil gjort Lade.

Det var ikke faa Møder, der indkaldtes til i Lauget. 4 à 5 i Løbet af en Maaned var almindeligt, men de fleste drejede sig om Kornkøb. Ofte kunde Møderne falde næsten umiddelbart efter hinanden. I Marts 1656 holdtes saaledes Møder d. 17., 20., 21., 26. og 28. I April var Møderne noget mere fordelt, nemlig 2., 4., 14., 17. og 24. De talrige Møder maa have lagt uforholdsmæssigt Beslag paa Medlemmernes Tid, og der var jo Mødepligt. Udeblivelse, eller blot Forsinkelse, straffedes med Pengebøde, der gik i Laugets Bøsse.

Laugsmøderne afholdtes i *Laugshuset*. Noget selvstændigt Laugshus havde Lauget dog ikke, men som Regel fandt Møderne Sted hos Oldermænden, og det var dennes Hus, der betegnedes som Laugshuset. Undertiden har Laugshuset dog ogsaa været andet Steds, og Grunden har vel været den, at Oldermænden ikke har haft den fornødne Plads. Saaledes betalte Lauget 11. Oktober 1659 Husleje fra Juni til Mikkelsdag til JØRGEN GRUNDTMANN, der var Bisidder, med 9 Rdlr. Men ogsaa Oldermænden fik Husleje, naar Laugshuset var hos ham. 16. April 1657 afholdtes fastende Stævne i Laugshuset, og da betaltes 15 Dlr. i Leje til Oldermænd HENRIK KOCH for Tiden fra Michaeli 1656 til Paaske 1657.

Om *Oldermændens Fratræden* giver Laugsbogen ret detaillerede Oplysninger. En enkelt Indførsel lyder saaledes:

13. Juli 1658 blev gjort rigtigt Regnskab og Afregning mellem Oldermænd HENRIK KOCH og Bagerlauget. Da blev Oldermænden ganske afbetalt alt, hvis han, i hvad Maade det være kan, paa Laugets Vegne havde udlagt og bekostet, saa at hverken Lauget til Oldermænden ej heller Oldermænden til Lauget noget skyldig er i nogen Maade til denne Dag.

Tilspurgte Oldermænd Henrik Koch samtlige Laugsbrødre, om nogen af dem havde sig over ham at besvære, at han ikke havde forskaffet hver god Rigtighed og Betaling, for alt huis nu itzige Krigstilstand til Militien bagt og leveret Brød. Dertil samtlige Laugsbrødre svarede, at de des Aarsag intet havde over ham at klage, men takkede ham for hans store Umag og Besværing, baade for Lauget og dem og erkendte sig igen skyldig til hans Tjeneste.

Desuden gives der ved Oldermændsskifte Oplysninger om *Laugets Formue*.

I November 1656 bestod denne af følgende Poster: I Laden 166 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 10 β , Bodepenge 10 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$, Drengpenge 7 Rdlr. 14 β , I de fattiges Bøsse 8 Rdlr. 8 β . Men desuden skyldte 8 Mestre ikke mindre end 145 Dlr. ialt, og 7 skyldte hver en Læderspand.

30. Maj 1659 afleverede den fratrædende Oldermænd Laugspenge 40 Rdlr., Drengpenge 39 Rdlr., Fattiges Bøsepenge 50 Rdlr., og der udestod

i Restancer omtrent 27 Dlr., 8 Læderspande og et Sølvskilt. 7 Juni s. A. udtoges af Laugets Lade 100 Sldr., der betaltes til JØRGEN GRUNDTMANN og JOCHUM GEWERT, der paa ganske Laugets Vegne og efter dettes fri Vilje havde betalt dette Beløb til Dr. POUL MOTH til Kongens Baadsfolk. Der er aabenbart her Tale om et Krigsoffer. Det var jo midt under Svenskekrigen. S. D. fik JOCHUM ENGEL 5 ʒ for et »Stunde Glas« (Timeglas), han havde skaffet Lauget.

29. Maj 1662 bestod Formuen af: Laugspenge 64 Rdlr., Frinatspenge 8 Rdlr. og Fattiges Penge 64 Rdlr. Derimod nævnes Drengpenge ikke i de senere Regnskaber.

Restancer var almindelige, og som det ses af det ovenfor under November 1656 anførte, kunde de løbe op til anselige Beløb. Men Lauget havde skrappe Midler at bringe i Anvendelse, naar det gjaldt om at inddrive dem. Saaledes befalede Lauget 22. Juli 1662 Svendenes Oldermænd at forbyde Svendene at arbejde for MICHEL MENTZ, JACOB SØRENSEN, JOCHUM ENGEL, PETER THOMSEN og MATHIAS RABAKOFFSKY, førend disse havde betalt Lauget de dem idømte Bøder.

Blandt *Pligterne*, ikke blot over for Offentligheden, men ogsaa over for Lauget var naturligvis den at bage og falholde godt og lovligt Brød, og Gang paa Gang fremkom Oldermændene i Laugsmøderne med Formaninger herom og advarede Brødrene.

Som ovenfor nævnt maatte den nyindtrædende Laugsbroder højtideligt love ikke at aabenbare for nogen, hvad der forefaldt indenfor Laugshusets fire Vægge. Dette Løfte kneb det undertiden med at holde, og 29. Maj 1665 klagede Oldermændene i et Laugsmøde over, at han ikke kunde tale et Ord inden Laugets Døre, uden at det bragtes videre udenfor, og CLAUS LANGHOLT, der forøvrigt selv senere blev Oldermænd, maatte erkende, at det var ham, der ikke havde kunnet holde tæt. Paa et Laugsmøde 1. April 1669 vedtog Brødrene, at den, der brød sin Tavshedspligt, skulde vide, at han havde brudt sin Laugsed og derfor straffes paa sine tre Fingre som Meneder.

Det var ikke alene om Laugets Forhandlinger, der var paabudt Tavshed. Ogsaa naar en Broder straffedes, — og det skete, som vi nedenfor skal se, ofte, — forbødes det de andre Brødre at »forekaste« ham Forseelsen, naar han havde erlagt sin Bøde og »saa længe han sig tilbørlig anstiller.«

Der kunde naturligvis ogsaa forefalde andre Forpligtelser indenfor Lauget. Saaledes var Brødrene 3. September 1656 forsamlede paa Laugshuset, fordi Borgmestre og Raad havde befalet, at de den førstkommende og

næstfølgende Dag skulde møde med deres Heste og Vogne for at føre Sten og Sand til den nye Bro ved Nørrevold. Det var imidlertid ikke alle Bagerne, der holdt Heste og Vogne, og disse undslog sig naturligvis, men Lauget bestemte alligevel, at enhver skulde skaffe de fornødne Køretøjer, og hvis de forsømte dette, skulde Lauget hyre Vogne for dem, og de tilpligtedes at betale herfor, hvad ret og billigt kunde være. Ligeledes 30. September 1662 var Lauget forsamlet, fordi Borgmestre og Raad havde befalet at skaffe Heste og Vogne til Kongens Rejse fra København til Køge, og det vedtoges da, at Lauget skulde stille med otte Vogne og Heste.

Bestemmelserne om Læderspandene, der er omtalt ovenfor (S. 48) stod ved Magt, indtil en ny Brandordning indførtes 23. Juli 1689. Det er ligeledes tidligere nævnt, at adskillige Mestre stod i Restance med den Læderspand, som de ved deres Optagelse skulde levere til Lauget. Denne Afgift er ikke hjemlet i Skraaen af 1623, og det maa saaledes være Lauget, der egenmægtigt har paalagt den nyindtrædende Broder at afgive en Læderspand til Laugshuset. Som ligeledes nævnt ovenfor var Lauget 1655 i Besiddelse af 29 Læderspande, og Aaret efter skyldte 7 Mestre hver en Læderspand. Til at varetage det fornødne, naar Ildsvaade udbrød, udmeldtes paa Laugsmødet 7. Februar 1656 fire Mestre, der skulde »komparere paa Bager Laugshus, og, om det saa skete, det Gud forbyde, at Ildsvaade paa-kom,« da at bringe Laugets Læderspande til Stede, hvor Ilden var, og til at yde størst mulig Hjælp. »Og hvo som borte bliver, at bøde uden Naade 1 Rixdaler.« Hvert andet Aar udmeldtes fire nye Mestre til dette Hverv.

Ved Skraaen af 1623 var det befalet Laugsbrødrene at følge deres afdøde Laugsbrødre eller -søstre til Jorden, ligesom de skulde bære Lig efter ordentlig Omgang. Lauget udstrakte dog Skraaens Befaling til ogsaa at omfatte Brødrenes Børn, og alene i 1656 maatte Brødrene fem Gange give Møde til Barnebegravelser. Brødrene samledes paa Laugshuset til »Ligstævne«, og efter Begravelsen fulgtes de atter til Laugshuset, hvor Følget opløstes. Dette fremgaar af en Indførsel under 6. Juli, hvorefter to Mestre udeblev fra Stævnet, og to andre fulgte ikke med hjem igen til Laugshuset.

I paakommende Tilfælde ydede Lauget Tilskud, for at en fattig Laugsbroder eller -søster kunde komme sømmeligt i Jorden. Saaledes udtoges 9. Marts 1657 6 Dlr. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β af de Fattiges Penge af Laden til HENRIK HØELL, »fordum Bager her i Amtet«, til Hjælp til hans Hustrus Begravelse, og af »Drengpengene« fik han, da de Fattiges Bøsse ikke kunde udrede mere, 2 Dlr. 1 $\frac{1}{2}$ 8 β .

Naar en Svend ønskede *Optagelse i Lauget*, gjaldt det først og fremmest for ham om, at hans Lærebrev var i Orden. Hvis dette var Tilfældet, og ingen af Brødrene iøvrigt havde noget at sige ham paa, paalagdes det ham først at vinde sit Borgerskab og derefter at bage sit Mesterbrød. Dette var Hovedreglerne, der blev stillede, men ved Siden heraf stillede i de enkelte Tilfælde saa mange og forskellige Betingelser, at kun faa af de indtrædende nye Mestre kan siges at have været ganske ens stillede. Der blev naturligvis taget Hensyn til, om Aspiranten var Mestersøn, eller om han vilde »befri sig« med en Mesterenke eller Mesterdatter, i hvilket Tilfælde det blev ham paalagt snarest at holde Fæstensøl. Var der Uregelmæssigheder med Lærebrevet eller paa anden Maade, kunde Aspiranten dog af finde sig med Lauget ved at give en Tønde Øl. Vi skal i det følgende give nogle Eksempler paa, hvilke Betingelser der saaledes, udenfor de helt regelmæssige, stillede til de nye Mestre.

16. Januar 1656 besværede JOCHUM THEDLER sig skriftligt til Borgmestre og Raad over, at Lauget ikke havde villet optage ham. Hans Lærebrev var ikke befundet at være i Orden, hvorfor han havde fremskaffet et nyt, men trods gentagne Henvendelser havde Lauget ikke villet acceptere ham. Samme Dag befalede Magistraten Lauget, at han skulde optages, og 22. s. M. kom Sagen til Behandling i et Laugsmøde, hvor Jochum fremstillede sig, og »efter at han efter sin egen Bekendelse højliggen havde forset sig mod Lauget, tilbød han godvillig til Straf at give 30 Rdlr., dog kun efterhaanden naar det paaæskedes, og forpligtede sig derhos, hvis hans Lærebrev ikke befandtes i Orden, til ikke at erkendes for en ærlig Laugsbroder.« Lærebrevet maa dog have været i Orden, thi otte Dage senere fandt hans Optagelse Sted.

»17. Februar 1657 fremkom BARTHOLOMÆUS MØLLER, Bagergesell, barnefødt her i København og en Bagersøn her sammesteds, var begærende Lauget at vinde og Laugsbroder at vorde. Da, efter at god Rigtighed om ham befandtes, vidste de ham ej hans billige Begæring at nægte, men blev samtykt og ham forelagt d. 17. Marts herefter førstkommende hans Mesterbrød at bage, efter at han sit Borgerskab vundet og Borger først vorder.«

»10. Juli 1660 fremstod MATHIAS RABAKOFFSKY, Bagersvend, begærede en Laugsbroder i Bageramtet at vorde, efter at Gud havde hans Lykke beskæret, han sig med ANTHONI MEYERS Efterleverske befri og i Ægteskab indlade skulde. Og blev forafskediget, naar han sit Geburtsbrev, Lærebrev og ærlig Afskeds Certification fra det Sted, han sidst bevaanet, fremviste, skulde han videre Befordring have at afvente. Hvormed Mathias

og var tilfreds og lovede de nævnte Dokumenter forderligst at fremskaffe.«
30. August fremviste Mathias sine Papirer, hvoraf det fremgik, at han havde været Mester, hvor han tidligere havde boet. Det blev saa meddelt ham, at hans Begæring efter Haandværks Brug skulde blive efterkommet, dog at han først skulde holde Fæstensøl og vinde Borgerskab. Derhos skulde han til Lauget erlægge 60 Rdlr. for at blive forskaanet for at arbejde sine to Aar hos en Mester i Amtet, og endelig skulde han bage sit Mesterbrød.

28. Maj 1663 fremkom for aaben Lade CLAUS LANGHOLT, forrige Bager og Borger i Helsingør, og begærede Optagelse, idet han vilde indtræde i MORTEN BOHLS Laug. Efter at han havde forevist sit Fødsels- og Lærebrev samt ærligt Skudsmaal og Afsked fra Lauget i Helsingør, og ingen vidste noget at sige ham paa, blev han erkendt for værdig til at indtræde i Lauget, dog skulde han først betale, hvad Morten Bohl skyldte til HANS PETER KLEIN og til Lauget, derefter vinde sit Borgerskab og bage sit Mesterbrød.

8. September 1664 begærede Bager paa Christianshavn CHRISTIAN MILOW at blive Broder i Lauget, idet han havde tilkøbt sig JACOB ZIRTZOWS Laugsrettighed. Ogsaa han skulde naturligvis, da Christianshavn paa den Tid var en selvstændig Købstad, først vinde sit Borgerskab og derefter bage sit Mesterbrød.

Af de tre sidste Indførsler, der alle gælder Mænd, der havde været Borgere og Mestre andre Steder, fremgaar det, at man ikke under noget Vilkaar frafaldt Kravet om Bagning af Mesterbrød og altsaa ikke stillede dem gunstigere end Svende, der vilde være Mestre. Grunden hertil skal vi senere se.

1668 gik det MIKKEL LYTKEN mindre heldigt. Han havde tilsagt Enken efter Bager CHRISTIAN PLØNNIES Ægteskab og derved vundet hendes Laugsrettighed og var blevet optaget i Lauget, men efter et Skænderi med hende forlod han hendes Hus og flyttede sine Ting bort. Da det herefter ikke blev til noget med Ægteskabet, frakendte Lauget ham 3. Juli den erhvervede Laugsrettighed, der gik tilbage til Enken, men tillod Mikkel at arbejde som Svend paa Lauget. Hans Mesterværdighed blev saaledes kun en stakket Glæde.

»19. November 1657 fremkom Bagersvend PETER THOMSEN og begærede at blive en Mester og en Laugsbroder udi det lovlige Bagerlaug. Og da ingen havde noget at besvære sig over ham, blev hans Begæring imødekommet, og det tillodes ham at indtræde i HANS SABELLS Laug og Laugsrettighed, naar han erlagde 200 Sldlr., som den undvegne Hans Sabell

var skyldig til Lauget, havde vundet sit Borgerskab, var blevet Borger og bagt sit Mesterbrød. Hans Sabell var blevet optaget 1. Maj 1655, men havde aldrig betalt sin Indgang og var altsaa nu forsvundet. Det store Beløb, som han var Lauget skyldig, kan ikke være Indgangspengene alene, heller næppe Gæld for Deltagelse i Kornkøb, men derimod snarere for Køb af Laugsret. Vi har jo ovenfor set, at Henrik Koch 26. Maj 1664 tilbød Lauget at afkøbe ham salig Rasmus Mouridtzens Laugsrettighed, som Koch havde tilkøbt sig, og det er altsaa ikke helt urimeligt, om Sabells Laugsrettighed er overgaaet til Lauget.

22. April 1658 begærede Bagersvend PETER CHRISTENSEN Optagelse i Lauget, men da han ikke havde tjent i tre Aar hos en Mester, blev han tilkendt at give en Tønde Øl til Lauget og, da han var trolovet med en Mesterdatter, tilholdt snarest at holde Fæstensøl og vinde Borgerskab. En Tønde Øl kunde saaledes afhjælpe Mangelen, og af et andet Eksempel, hvor det var en Mestersøn, det gjaldt, ser vi, at et kontant Beløb kunde fjerne Betænkelighederne.

19. Januar 1660 begærede Bagersvend BERTEL CHRISTENSEN, salig Bager CHRISTEN MICHELSENS Søn, at optages i Lauget, men da han ikke siden Læretidens Udløb havde arbejdet som Svend hos nogen Mester, forlangte Lauget, at han forinden Optagelsen skulde give 40 Rdlr. til Lauget og en Rosenobel til de fattige, hvorefter Lauget vilde være tilfreds og acceptere hans Begæring, dog at han først skulde holde Fæstensøl, vinde sit Borgerskab og bage sit Mesterbrød.

30. Maj 1659 fremkom Bagersvend JACOB SØRENSEN og begærede Optagelse, idet han fremviste sit Lærebrev. Da dette blev læst, »syntes Brødrene ej dermed at kunne være tilfredse«, uden at Grunden hertil dog angives. Det blev saa meddelt ham, at han skulde vente, indtil det var blevet eftersat, om hans Navn fandtes i Bøgerne. Men »efter Laugets venlige Betænkning«, »og formedelst hans Lærebrev ej saa dygtigt erkendtes som billigt«, tilkendtes han at give Lauget 40 Rdlr. og betænke de fattige, hvorefter det blev forelagt ham at vinde sit Borgerskab og Borger at blive og siden at bage sit Mesterbrød.

Derimod maatte JOCHUM ENGEL, der ogsaa var en Mestersøn, 1658 arbejde et halvt Aar som Werk-Knabe hos en Mester i Amtet, og »i den Tid skikke og forholde sig ærligt og vel, som det en Ungkarl velegner og bør. Og derhos |: om Gud det saa behager: | befri sig med en ærlig Mands Datter eller Enke og fra alt løst Selskab sig entholde. Og sig saa derefter for Lauget indstille, skulde han Laugets Befordring videre erlange.«

Det faar være nok med disse Eksempler, der formentlig i tilstrækkelig Grad godtgør, at Lauget ikke i alle Tilfælde har fulgt ensartede Regler for Antagelse af Aspiranter til Mesterværdigheden.

Naar nu alle Formaliteter var bragt i Orden, og Borgerskabet var vundet, stod Bagningen af *Mesterbrødet* tilbage. Paa et Laugsmøde udmeldtes fire Mestre, der skulde være til Stede og overvaage, at Aspiranten personlig tilberedte Dejgen og bagte Brødet, der derefter præsenteredes i et Laugsmøde, for at det samlede Laug kunde bese Brødet og kende, om det i enhver Henseende var forsvarligt bagt. Det var det imidlertid *aldrig!* Hver Gang Mesterbrød frembares og besigtigedes, »fandtes der stor Forseelse« ved det. Endog de Aspiranter, der forinden havde været Mestre andre Steder, maatte lide den Tort at faa deres Mesterbrød kasseret. Men lige saa ofte en Mesterbagning blev kasseret, lige saa ofte blev Forseelsen udlignet ved, at den prøvende Mester gav en Tønde Øl til Lauget, i enkelte Tilfælde dog to Tønder, samt lovede at betænke de fattige. Øllet var øjensynligt Grunden til, at man ikke stillede tidligere Mestre gunstigere end Svende. Hvorfor skulde man ogsaa give Afkald paa den Tønde Øl eller to? Men paa denne Maade løb Udgifterne ved Indgang i Lauget jo efterhaanden ret betydeligt op. Vi skal efter den gamle Mesterbog blot anføre et enkelt Eksempel paa et Regnskab over Indgangspenge:

»Anno 1657 d. 17. Marts er BARTHOLOMÆUS MØLLER efter Velvise Borge-mestere og Raads Befaling udi Bagerlauget indtaget for en Mester. Og skal give til Lauget efter Kongl. Maytt.s naadigste Forordning 1 ungersk Gylden. Straks betalt.

Anno 1657 24. September. Bartholomæus Møller paa sin resterende Laugsrettighed Penge 5 Dlr. Resterer til Datum 25 Dlr.

19. September [!] 1657. Bartholomæus Møller betalt paa resterende Laugs Rettighed 5 Dlr. Rester til Datum 20 Rdlr.

17. Maj 1658. Bartholomæus Møller betalt paa sin Laugs Rettighed Penge 10 Rdlr. Rester til Datum 10 Rdlr.

11. Januar 1659. Bartholomæus Møller ganske efterbetalt al sin resterende Laugsrettighed Penge 10 Rdlr.

Rester nok en Læderspand, [senere Tilføjelse]: er leveret.«

Naar saa hertil kom Udgifterne ved at løse Borgerskab og til en Tønde Øl eller to ved Mesterbrødsbagningen, kunde det blive dyrt nok for en ung Mand at blive optaget i det lovlige Bageramt og derved faa Tilladelse til at udøve sit Haandværk.

Det skete ogsaa undertiden, at der var andet at kritisere ved Mesterbrødsbagningen end selve Brødet. Da den ovenfor omtalte helsingørske

Mester CLAUS LANGHOLT, — der forøvrigt senere blev Laugets Oldermann, — saaledes 1663 havde bagt sit Mesterbrød og derved »stor Forseelse forefandtes og Brødet helt ulovligt at være, han og ej selv sit Værk havde forrettet efter de fire Mænds Beretning, som en Mester bør,« blev han dog forskaanet mod at give til Straf 2 Tønder Rostockerøl og 2 Rdlr. til de fattige. »Men ingen maa forekaste ham det efter denne Dag under lige Straf.«

Meget tyder paa, at Mesterbrødsbagningen ikke har været taget synderligt alvorligt, men nærmest er blevet taget som Anledning til et muntert Drikkelag.

Det var dog ikke nok med de ovenfor nævnte Udgifter.

Trods det at Skraaen af 1623 i sin § 4 paabød, at den nyoptagne Mester »ingen Bekostning maatte gøre enten Mad eller Drikke, til Gilde eller Gæstebud i nogen Maade,« saa røber Laugsbogen dog, at der *er* givet *Mesterkost*, naar nye Medlemmer optoges, og Lauget har saaledes sat sig ud over Skraaens Bestemmelser.

I Laugets Møde 28. Juni 1659 stod Oldermannen op og klagede over JOCHUM ENGEL, der forleden Dag under MORTEN ZIRTZOWS Mesterkost ikke alene i Ord, men ogsaa i Gerninger, som var alle Brødrene bekendt, og det ikke alene i Brødrenes, men ogsaa i mange tilstedeværende fornemme fremmedes Nærværelse »Lauget til ikke ringe Despect havde optraadt.« Jochum beklagede meget sin Opførsel, der skyldtes Drukkenskab, og underkastede sig Brødrenes Straf. Han tilkendtes »at lade Velkomsten i alle Maader igen vel forfærdige«, og han maa altsaa formentlig i sin Drukkenskab have beskadiget den. Desuden skulde han give en Tønde Rostockerøl og betænke de fattige med 1 $\frac{1}{2}$. Og hvis han atter forsaa sig, skulde han bøde dobbelt. »Og ellers ingen Broder at maa ham sin Forseelse forekaste, saa længe han sig tilbørlig anstiller.«

Om en anden Mesterkost beretter Laugsbogen:

2. Juni 1663. Der vi til Mesterkost var forsamlede og blev anbefalet JACOB ZIRTZOW og LORENTZ BLOM at anstikke en frisk Tønde Øl, hvorved de omgikkes Hvervet saa uagtsomt, at meget af Øllet udløb paa Laugsgulvet, blev af Oldermannen tvende andre Mestre, nemlig MICHEL MENTZ og JACOB SØRENSEN anordnet og udmeldt at efterse, hvorledes Zirtzow og Blom handlede med Øllet. Da meddelte de, at der var spildt mere end en Kande Øl, der flød paa Gulvet, hvorover de to skyldige »med en ublu Mund og megen Larm og Overhørighed med Ulyd« opførte sig.

Af disse to Beretninger ser vi, at der virkelig er givet Mesterkost, og da

denne næppe har bestaaet alene i den Tønde Øl, den nyoptagne blev tilpligtet at give for sin Forseelse med Mesterbrødsbagningen, navnlig da ikke naar der var »mange fornemme fremmede« til Stede, og da man heller næppe kan formode, at det var Lauget, der udredede Mesterkosten, maa det have været den nye Mester, der var »den glade Giver«. Men det var jo altsaa en yderligere Udgift ved Indtrædelsen i Lauget. Iøvrigt savner vi ganske Efterretninger om, hvori Mesterkosten har bestaaet.

Indførslen 2. Juni 1663 om det spildte Øl er iøvrigt meget interessant, fordi den i Erindringen genkalder Bestemmelsen i Svendenes Gildeskraa af 1403 Punkt 32, hvorved der fastsattes Straf for Ølspild.

Naar nu alt dette var overstaaet, Borgerskabet vundet, Mesterbrødet bagt, Optagelsen i det lovlige Amt havde fundet Sted og Mesterkost var givet, saa forestod der endnu den unge Mester en Prøvelsestid. Det var *Yngsteaaret*. Ifølge § 6 i Skraaen af 1623 skulde den sidst i Lauget indkomne tjene Lauget efter Oldermændens Befaling, tilsige til Laugsmøde og til Ligstævne eller besørge andre nødvendige Ærinder, der vedrørte Kongen, Byen eller Lauget, og han var saaledes Laugets »Stik-i-Rend-Dreng«. Han var pligtig til at blive i denne Bestilling, indtil en ny Mester indtoges i Lauget, og det var naturligvis meget ubestemt, naar dette fandt Sted. Yngsteaaret var derfor et meget elastisk Begreb; det kunde vare Uger, og det kunde vare langt mere end et Aar. Forsømte han sin Budtjeneste, straffedes han i Følge Skraaen hver Gang med 2 z til Lauget og de fattige. Det var naturligvis ikke morsomt for en ung, nyetableret Mester, der skulde til at oparbejde sin Forretning, saaledes evigt og altid at skulle staa paa Pinde, saa snart Oldermændene kaldte. Ganske vist var Lauget ikke særligt talrigt. Af en »Fortegnelse paa Bagernes Navne, eftersom de udi Lauget indkomne er« fra 1649 fremgaar det, at der nævnte Aar var 17 Bagere i København, og i Følge Indkvarteringsmandtallet af December 1659 var der paa dette Tidspunkt 25 Bagere, men det tog jo dog nogen Tid at naa rundt til dem, da de jo boede spredt over hele Byen. Ifølge Skraaen af 1623 skulde Bagerne forsamles paa en bestemt Dag i hver Uge, men dette overholdtes ikke, saaledes som allerede vist ovenfor. Alligevel faldt der som Regel fire à fem Møder pr. Maaned og alene det betød jo adskilligt »Renderi« for yngste Mester, naar han skulde rundt og tilsige 25 Steder i Byen fire à fem Gange om Maaneden. Det fremgaar da ogsaa af Laugsbogen, at der ikke sjældent kom Modvilje frem hos de yngste. 22. April 1658 klagede saaledes Oldermændene over, at BARTHOLOMÆUS MØLLER ikke alene havde siddet sin Bestilling som yngste Mester

overhørig, men endog brugt Ukvemsord overfor Oldermændene. Han blev derfor af Lauget erklæret straffældig og idømt en Bøde paa 19 ŷ , der straks blev betalt, hvorefter Parterne forligtes. 13. Marts 1660 blev BERTEL CHRISTENSEN optaget i Lauget og fik Yngstebestillingen overdraget, men allerede 5. April blev han for sin »Uskikkelighed og Uhørsomhed« overfor Oldermændene idømt en Mulkt paa 9 ŷ til Lauget og 1 ŷ til de fattige. 31. Oktober 1660 havde Magistraten befalet Oldermændene at fremskaffe Oplysninger om Forraad, men yngste Mester var da bortrejst uden Oldermændenes Vidende, hvorfor der maatte sendes Bud efter næstyoungste. Han var imidlertid heller ikke hjemme, og saa maatte tredieyoungste paatage sig at fremskaffe Oplysningerne. 7. Juni 1661 klagede Oldermændene over, at han selv saa ofte maatte »gaa eller henløbe til Laugets Yngste,« og Lauget vedtog da, at naar Oldermændene sendte sin Tjener eller sit Bud, skulde Yngste »efter Laugs Maneer og Rettighed« straks følge ham og forføje sig til Oldermændene og »ufortøvet forrette, hvad der paalagdes ham, under Straf af en Rosenobel«, altsaa en betydelig strengere Straf end den, Skraaen paabød; men mon det hjalp? I alt Fald spurgte Hossidderen i Laugets Møde 6. Juli s. A. den daværende Yngste, MATHIAS RABAKOFFSKY, om han ikke Dagen før havde befalet ham at tilsige de Laugsbrødre, der var befalede til at omgaa sammen med ham for at søge efter Fuskere, hvortil Mathias svarede jo, men det var gaaet ham af Glemme. Glemsomheden kostede ham 2 ŷ i Bøde.

4. November 1662 vedtog Lauget, at herefter skulde ingen kunne udeblive fra Laugsmøde og undskylde sig med ikke at være tilsagt, og Yngstemester skulde, naar han ikke fandt nogen hjemme, naar han kom for at tilsige, tegne sit »sædvanlige Mærke med en Kringel paa Bordet«. Dette skulde altsaa betyde, at han havde været for at tilsige.

Af Oldermænd CLAUD LANGHOLTS Regnskaber over Udlæg i hans Oldermændstid ses det, at der ogsaa efter de to gamle Laugsbøgers Ophør var Besværligheder med Yngste, idet følgende Udgiftsposter forekommer 1676:

1. November. Vare vi hos Borgemester med voris yngst CHRISTIAN CHRISTENSEN, anlangende hans Forseeelse, paa Laugets Vegne fortæret.....	1 ŷ 8 β
25. November. Blev Yngste igien fordret for Borge- mester og ikke vilde møde. Givet Tjeneren.....	- » 8 -

Det faar være nok med disse Eksempler. Yngstemesterens Forpligtelser til at være Bud for Lauget ophørte først, da der ansattes et Laugsbud,

men der skulde gaa mange Aar endnu, førend dette skete, og indtil videre maatte den unge, fremadstræbende Mester stadig finde sig i til enhver Tid at skulle forlade sit Arbejde og i Stedet løbe Laugets Ærinder.

Om Forholdet mellem Mestrene paa den ene og *Svendene* og *Drengene* paa den anden Side giver den gamle Laugsbog en Del Oplysninger, som vi ikke kan undgaa at beskæftige os med.

Skraaen af 1623 giver i sine §§ 17—21 vel nok nogle Regler for, hvorledes Mestre og Svende har at forholde sig overfor hinanden, samt om Drenges Ind- og Udskrivning, men i det store og hele er det kun lidt, Skraaen giver, og vi maa derfor være taknemlige for hver lille yderligere Oplysning, som Laugsbogen giver om det daglige Liv.

Af Laugsbogen fremgaar det, at Svendelauget var Mesterlauget i den Grad underordnet, at dette ikke blot beskikkede baade Oldermænd og Hossidder hos Svendene, men ogsaa synes at have givet Svendene deres Skraa, uden at disse har faaet Lejlighed til at øve nogen Indflydelse paa denne.

Mestrenes Oldermænd foreholdt 8. Februar 1656 Brødrene Svendenes Laugsartiklers »Geleigenhed«. »Og efter at befandtes deres Skraa og Artikler ikke at være forseglede eller af nogen underskrevne og confirmerede, da samtykte menige Laugsbrødre og Oldermænden i, at han skulde besøge Svendene i deres Laugshus og af dem begære deres Laugsskraa og Artikler, at de grundigt kunde efterses, og hvad Mangel deri kunde findes maatte rettes og, om Behov gjordes, forbedres.« — Det fremgaar heraf, at Svendene paa dette Tidspunkt har levet under selvgjorte Vedtægter. — 20. Marts s. A. blev Mestrene forespurgt om, hvorledes de var til Sinds at forholde sig overfor Svendenes Skraa, hvortil de svarede, at Oldermænden og Bisidderne med nogle af Mestrene, hvem de selv syntes, kunde gøre og lade, som de fandt det lovligt og forsvarligt. — Hvorvidt denne Aktion fra Mestrenes Side er resulteret i Udfærdigelsen af en Skraa for Svendene vides ikke. Først fra 1756 er der bevaret en Svendskraa, givet af Magistraten, men Mesterlauget har, selvom der ikke fandtes nogen Skraa for Svendene, langt fra været uden Indflydelse paa disse.

20. Januar 1657 blev JØRGEN GRUNDTMANN »aflastet fra sit Oldermændsskab« for Svendene, og i Stedet beskikkede Laugets Oldermænd JENS CHRISTENSEN til Oldermænd og JACOB SØRENSEN til Bisidder. Grundtmann og Jens Christensen var blevet optaget i Mesterlauget hhv. 15. Januar og 6. Maj 1652. 9. Februar 1658 fratraadte Jens Christensen sit Oldermændsskab, og Hossidderen Jacob Sørensen blev Oldermænd, medens

HANS THIESEN blev Hossidder. Dette varede til 12. Januar 1659, da Jens Christensen traadte tilbage, og Hans Thiesen blev Oldermann med MORTEN TRAMP til Bisidder. Det fremgaar ikke af Laugsbogen, at Svendene havde nogen som helst Indflydelse paa, hvem der blev deres Oldermann og Bisidder, og de har ganske utvivlsomt maattet finde sig i at adlyde den Oldermann og den Bisidder, som Mesterlauget forordnede.

Helt let har det næppe altid været at faa Svendene til at lystre. 19. Oktober 1665 fremkaldte Oldermannen for aaben Lade Svendenes Oldermann og Bisidder, idet det var kommet til Kundskab, at Svendene forleden Søndag Aften havde drukket tre Tønder Øl, medens to var det sædvanlige. Svendenes Oldermann erklærede, at han havde været syg og derfor ikke kunnet være til Stede, hvorfor han havde »overgivet Kommando« til Bisidderen. Hvor lidt Kommando, denne havde haft over Svendene, fremgaar af, at han havde protesteret mod, at den tredie Tønne blev stukket an, men at Svendene svarede, »at de paa eget Forsvar vilde gøre det.« Den Nat er sikkert adskilligt Brød blevet bagt daarligt.

Ovenfor er nævnt, at Oldermannen skulde gaa til Svendenes Laugshus for at affordre dem deres Skraa. Laugshuset kaldes dog oftere for Svendenes Kro, i daglig Tale og helt op omkring Midten af forrige Aarhundrede for »Bagerkroen«. Det var hertil, Fagets vandrende Svende søgte, naar de kom til Byen for at søge Arbejde, og her var der, naar »Vandretiden«, d. v. s. Skiftetiden, indtraf, altid aabent Hus. 20. Maj 1657 beretter Laugsbogen saaledes om en Episode, der havde fundet Sted »forleden Vandretid, som Svendene da vaager paa deres Kro.« En af Svendene havde da frataget Skafferen hans Skafferstok, og da det blev foreholdt ham at forlige sig med Oldermannen og Svendene, erklærede han, at han ikke vilde have noget med dem at gøre. Samtlige Mestre beordrede da Svendenes Oldermann at forbyde den opsætsige Svend at arbejde, indtil han havde forliget sig med Svendene eller med hele Lauget.

Vandringen, Retten til at forlade Pladsen og søge ud, baade for at se og at lære, Vandringen, der i saa høj Grad gennem hele Laugstiden var et saa højt skattet Gode, som Drengen saa hen til med Længsel og som den aldrende Svend eller den bosatte Mester mindedes med Glæde, kunde, efter Laugsbogen at dømme, ogsaa blive anvendt som Straf. 2. Juni 1663 blev det saaledes af Lauget paalagt MORTEN ZIRTZOWS Svend Henrik at vandre Aar og Dag, »eftersom han meget ufinligt havde begejnet sig i sin Mesters Hus,« og s. D. fik JOCHUM ENGELS Svend Oluf samme Straf for

sin Stridighed og Trodsighed imod Oldermændene og sine Medtjenere i sin Mesters Hus.

Lauget var Dommer i Stridigheder mellem Svende og Mestre, og sjældent skete det, at Laugets Afgørelser indankedes for højere Instans. Men Lauget havde ogsaa Midler til at faa sine Afgørelser ført igennem.

17. Marts 1659 klagede JOCHUM THEDLER for aaben Lade over, at en af hans Svende havde forladt sit Arbejde uden Tilladelse og begærede, at ingen af Laugsimestrene maatte fordriste sig til at give ham Arbejde, hvilket blev lovet, men 30. Maj s. A. maatte JOCHUM ENGEL bøde 1 Sldr. for at have antaget Svenden.

7. Juni 1659 klagede Jochum Engel over sin Svend Oluf, der Kl. 10 om Aftenen havde nægtet at sigte til en »Mulder-Sur«. Svenden, der blev fremkaldt, erklærede hertil, at der ikke havde været Rugmel i Huset, og at han altsaa ikke havde kunnet sigte. Resultatet var, at de begge erkendtes skyldige, Mesteren, fordi han ikke havde haft Rug i Huset, Svenden, fordi han havde nægtet at sigte, og hver idømtes de en Mulkt paa 3 $\frac{1}{2}$ til de fattige. — En salomonisk Dom. — Samme Dag blev BARTHOLOMÆUS MØLLER kendt straffældig for at have givet Jochums Svend Arbejde uden Jochums og Oldermændens Vidende. Det kostede Bartholomæus 2 Rdlr., men samtidig fik Jochum en Bøde paa 1 Rdlr. og tilpligtedes at betænke de fattige, fordi han i Oldermændens Baggers havde overfaldet Bartholomæus med Skældsord.

Om Svendelønnen ved vi intet i denne Periode. Derimod ved vi af et Par Indførsler i Laugsbogen, at Begrebet Drikkepenge ikke var ukendt.

20. September 1659 berettede BARTHOLOMÆUS MØLLER paa sin Svoger-ske ANTHONIUS MEYERS Enkes Vegne, hvorledes hun efter gammel Sædvane henimod Svendenes Vandretid havde spurgt sin Knæder og sin Svend, om de vilde blive i Arbejde hos hende i den kommende Vinter. Hertil havde de svaret Nej, og Svenden havde yderligere sagt, at han ikke vilde blive hos hende for at hugge Brænde, naar der ingen Drikkepenge faldt af, med mindre hun vilde give ham 1 Rdlr. ugentlig, hvilket hun forment var imod al Ret.

21. Februar 1660 androg Lauget Magistraten om, at der maatte blive givet Svendene Ret til at forlange 1 β dansk af hver Skæppe Mel, som Borgerne lod forbage hos Bagerne, idet Svendene undertiden fordrede mere, end Folk med god Vilje vilde give, og man ønskede nu at faa dette Forhold ind i faste Former. Magistratens Svar kendes ikke.

Svendene har aabenbart taget, hvor der var noget at faa, ja har end ikke undset sig for at bage for Fuskere eller for »Bagere uden Lauget« og altsaa arbejde mod dettes Interesser. Da der saaledes 10. September 1663 holdtes fastende Stævne, blev samtlige Svende »alvorligt paamindede og advarede, at hvilken Bagersvend, som efter denne Dag understaar sig at arbejde for Fuskere imod Amtet, skal han ej vide sin Mulkt, men efter Forseelsen efter Brødrenes Sigelse tilbørlig straffes.«

Ifølge § 19 i Skraaen af 1623 skulde den Svend, der forsømte sin Husbonds Arbejde Dag eller Nat, straffes efter Oldermændens og Hossiddernes Sigelse, eftersom de befandt Forseelsen stor eller liden. Paa Laugsmøde 28. Juli 1656 betalte HANS HENRIKSEN en halv Sldr., som hans Svend Jochum havde forbrudt, fordi han havde holdt »Fri-Nat«, og gennem de femten Aar, som de to gamle Laugsbøger beretter om, træffer vi ofte Notitser om erlagte »Frinatspenge«, d. v. s. mere eller mindre frivilligt erlagte Bøder for Frinætter og Fridage. 30. Marts 1658 betalte ni Mestre Frinatspenge, 2 $\frac{1}{2}$ for hver Nat eller Dag. En af Svendene havde holdt fri i 7 Nætter og 7 Dage, en anden i 4 Nætter og 4 Dage, de øvrige mindre. 13. Juli betalte MORTEN TRAMP ikke mindre end 5 Sldr. i Frinatspenge for sin Svend, og 15. September betalte en Laugsbroder Bøder for en Svend, der havde holdt fri i 8 Døgn. Det var slet ikke saa ringe en Indtægt, Lauget mellem Aar og Dag oppebar i Frinatspenge.

Om *Drengene* indeholder Laugsbøgerne ikke ret meget.

20. Januar 1657 fremkom for Lauget JENS NIELSEN, Anthoni Bagers Læredreng, i samtlige Mestres Nærværelse og foregav, at han højlig havde forbrudt sig imod sin Mester, idet han i ti Dage, sin Mester ganske uvitterligt, havde forladt sin Mesters Hus. »Begierede Naade og ikke Ret, og at hans Forseelse maatte eftergives ham.« Da Drengen havde gjort offentlig Afbigt og erholdt sin Mesters Tilgivelse, blev det foreholdt ham herefter at være sin Mester og Mesterinde hørig og lydige og ikke i nogen Maade modvillig findes eller forse sig imod dem. I modsat Fald skulde dette Forlig være forbrudt, og han ikke genantages af nogen ærlig Mester her i Staden. Samtidig blev han idømt en Mulkt paa 11 Rdlr., 10 til Lauget og 1 til de fattige, og Oldermænden modtog Drengens Forskrivning herpaa, idet Beløbet skulde betales inden førstkommende Søndag. Enten har Drengens Anger ikke været oprigtig, eller ogsaa har han ikke set sig i Stand til at skaffe de 11 Rdlr., thi Laugsbogen har følgende Tilføjelse: »Denne Anthonii Læredreng entvigte strax herefter fra sin Mester.«

I Skraaen af 1623 §§ 20 og 21 er der givet Bestemmelser om Drengenes

Ind- og Udskrivning, men Skraaen fastsætter intet om Læretidens Længde, og det har derefter formentlig været overladt den paagældende Mester og Drengen selv at blive enige herom. 17. November 1663 vedtog Lauget imidlertid, at ingen maatte antage en Dreng i Lære for mindre end to Aar, og det hvad enten han før havde været i Lære andet Steds eller ej.

Efter at vi nu i det foregaaende har set, hvad de to gamle Laugsbøger har at berette om Oldermænd, om Laugets økonomiske Forhold, om »Laugstøjet«, om Brødrenes Pligter overfor Lauget, om Ligbæring, om Optagelse i Lauget og om Afstaaelse af Laugsrettigheder, om Svende og Dreng og meget andet, kommer vi til det sidste, men ikke mindst interessante og absolut det, der optager den største Plads i Laugsbøgerne, nemlig hvad disse beretter om *Fuskeri*, om *Indpas* i Næringen samt om Stridigheder indenfor Laugsbrødrenes Kreds. Skal man regne efter de gamle Bøgers Beretninger, saa har Bagerne omkring 1600-Tallets Midte ingenlunde været fredelige Folk. De fleste Stridigheder skyldtes det Indpas, som de paaførte hinanden, idet den ene solgte Brød for nær den andens Dør.

Som nævnt i § 13 i Skraaen af 1623 var der efter den høje Øvrigheds kristelige og naadige Betænkning befalet visse *Bagerboder*, hvorfra Bagerne fremtidig skulde holde deres Brød til Fals, medens der fremtidig ikke maatte sælges Brød fra Bagerens Vinduer.

Trods Boderens Oprettelse har Torvehandelen dog ikke helt været ophørt, thi 6. August 1660 foreholdt Oldermændene Laugsbrødrene det ulovlige Brødsalg, der fandt Sted adskillige Steder og særligt paa Torvene, ikke saa meget af fremmede som af Bagerne selv til deres eget Fordærv og Ruin. Dertil svarede Brødrene, at de gerne saa, at der en Gang for alle blev truffet en Ordning, hvorved god Skik og Orden indførtes, og erklærede at ville ophøre med at sælge Brød paa de omtvistede Steder og i enhver Henseende ville rette sig efter, hvad Lauget vedtog. Paa fastende Stævne 25. September s. A. forespurgte Oldermændene Brødrene om, hvorvidt de begærede, at der skulde opbygges nye Boder, og hertil svarede Brødrene Nej. Atter 15. Oktober var Boderne til Behandling i et Laugsmøde, idet Oldermændene spurgte, om Laugsbrødrene vilde, at de offentlige Boder skulde vedblive at bestaa, eller om de skulde afskaffes. Hertil svarede Brødrene, at Boderne fremtidig skulde være afskaffede, og hvis en Broder i Fremtiden benyttede en Bod, skulde han første Gang give til Straf 5 Rdlr., anden Gang 10 Rdlr. og saaledes dobbelt for hver Gang, ligesom Brødet konfiskeredes.

Under denne Forhandling nævnedes følgende Boder: en under Stadens

Herberg »Store Lækkerbidsken«, to ud til Torvet, en i Højbrostræde, en »under Samuel Meyer«, en paa Købmagergade, en ved Stranden, en i Klædeboderne og endelig tre paa Nørregade, ialt altsaa 11, der har været det mindste Antal.

Med denne Laugets Vedtagelse maa det antages, at Boderne efter 50 Aars Tilværelse har ophørt at eksistere, og at det var Meningen, at alt Brødsalg herefter skulde ske fra Bagernes Vinduer.

Dette skete nu imidlertid ikke, som vi skal se, og hvor meget saa end Brødrene formanedes og straffedes, saa hjalp det altsammen intet.

20. Juni 1661 præsiderede Laugets Patron, Borgmester CHRISTOPHER HANSEN, ved et Laugsstævne, hvor da Oldermænd JØRGEN GRUNDTMANN klagede stærkt over Brødrenes store Uskikkelighed og Uhørsomhed saa og over, at de sad Laugsartiklernes Paabud overhørigt. Da befalede Borgmesteren, at alle Brødre, fra de ældste til de yngste, skulde vide sig tilbørligen efter deres Artikler at skikke og forholde, og hvis nogen ikke vilde dette, da skulde han indstævnes for Borgmestre og Raad, og Dom over ham bevilges.

Paa et Laugsmøde 19. September 1661 vedtog samtlige Brødre, at den Laugsbroder, der efter denne Dag befandtes at falholde Brød enten paa Gammel Torv eller paa Amagertorv og ellers andre Brødres Døre for nær, skulde bøde 5 Rdlr. Ligeledes vedtoges det, at den Broder, der gav mere end 1 β dansk i Tilgift paa 1 ½ og 4 β paa 1 Sldr., skulde bøde 4 Rdlr., saa ofte det skete. Men hvad hjalp det altsammen? Allerede Dagen efter blev JOCHUM ENGEL idømt 5 Rdlr.s Straf, fordi han havde falholdt Brød lige overfor JØRGEN KARCH, der som Bevis fremlagde fem Simler af Jochums. 17. Oktober fremviste JØRGEN LIEBENDAHL for aaben Lade en Strømpe og en Simle af JACOB SØRENSENS Brød, som Jacob holdt Jørgen alt for nær hans Hus og Dør til fals, og det var nu anden Gang, Jørgen klagede over dette. 4. Marts Aaret efter blev JACOB SØRENSEN erkendt for strafskyldig for tredje Gang, og samtidig fik MICHEL MENTZ og MATHIAS RABAKOFFSKY Bøder. 24. April s. A. fremviste HANS BRANDT en Strømpe og en Simle af JØRGEN GRUNDTMANNS, den tidligere Oldermænds, Brød, JØRGEN KARCH to Simler af JOCHUM ENGELS Brød og to Simler af PETER THOMSENS Brød, og de skyldige fik Bøder.

Om hvorledes dette Salg »for nær hinandens Dør« praktiseredes, faar vi at vide gennem en Klage, som otte Laugsbagere 7. Maj 1675 indsendte til Laugets Patron. De fremfører heri, at en stor Del af Laugsmestrene, til Trods for at Privilegierne forbød Høkerboder med Brød, alligevel holdt

Høkersker og Boder og derved drev stor Næring til Skade for de øvrige, »hvorved vi fattige ganske ruineres«, og de bad derfor Patronen om at holde alvorligt Indseende hermed, »saa at vores Laug ikke skal fordærves«. Denne Høkerhandel var et stadigt Stridens Emne ikke blot hele 1600-Tallet igennem, men ogsaa langt senere, og det synes, som om saa godt som alle Laugets Brødre har gjort sig skyldig i dette Forhold.

Ved Siden af dette Indpas i Næringen, som Brødrene forvoldte hinanden, florerede det Indpas, der forvoldtes Laugsbrødrene af udenforstaaende, og det var ikke blot Folk, der ikke havde andet at leve af, der forsaa sig; men ogsaa Folk, der drev anden Næring, gjorde Lauget Indpas. Saaledes indstævnedes Lauget 1. og 2. December 1642 for Raadstueretten en hel Række Fuskere, hvoriblandt træffes: Jens Tømmermand, Carsten Skibstømmermand, Søren Rasmussen Skræder, Jørgen Rasmussen Vognmand og Peder Bertelsen Skræder. Jørgen Rasmussen Vognmand træffes atter 26. Januar 1648 sammen med Mathias Murmester. Det var selvfølgelig Folk, der, som saa mange andre af Byens Indvaanere, selv var i Stand til at bage, men som ikke modstod Fristelsen til at sælge af deres Hjemmebagning.

Ogsaa udenlands fra øvedes der Indpas overfor Lauget. 10. August 1656 var der Laugstævne, hvor Oldermændene æskede Brødrenes Mening om, hvorledes man skulde forholde sig overfor en Skipper, hvem Oldermændene og Underfogden Dagen før havde frataget en Del Rostockerbrød, som han solgte fra sit Skib. Lauget enedes om at indstævne Skipperen for Retten.

Det er naturligt nok, at en saa efterspurgt og let afsættelig Vare som Brød, en Vare, der tilmed bagtes i ethvert nogenlunde velsitueret Hjem, der ejede en Ovn, hvori der kunde bages, maatte blive et kærkomment Objekt for Fuskeri, og det er ingenlunde usandsynligt, at det netop er det store Fuskeri fra udenforstaaendes Side, der har affødt det stærke Indpas, som Laugsbagerne paaførte hinanden, og som var en stadig Kilde til Strid og Spektakel indenfor Lauget. Men hvad enten Konkurrencen blev paaført Bagerne udefra, eller de selv paaførte hinanden den under mere eller mindre loyale Former, saa er det sikkert det store Indpas, som Lauget led under, der gjorde, at Bagerne omkr. Aar 1700 var blevet saa fattige, som de blev.

Det var imidlertid ikke blot det Indpas, som Bagerne paaførte hinanden, der voldte evige Stridigheder indenfor Lauget. Vi skal blot anføre et Par enkelte Tilfælde fra Laugsbogens første Aar paa Stridigheder, der ikke skyldtes Konkurrence.

Ved fastende Stævne 16. Oktober 1656 Kl. 8 Formiddag fremkom HEN-

RIK KOCH for aaben Lade og beklagede sig over JOCHUM THEDLER, der for nogen Tid siden i Motzfeldts Kælder (paa Hjørnet af Købmagergade og Løvstræde) havde overfaldet ham med Ukvemsord og bl. a. sagt, at han skulde være Aarsag til Jochums Ulykke. Oldermændene spurgte da straks Jochum, om der var tilføjet ham nogen Ulykke enten af Lauget eller af Henrik, hvortil Jochum maatte svare Nej. Derefter forligtes Parterne, gav hinanden Hænder og erkendte ikke at vide andet om hinanden, end hvad godt var.

En Maanedstid senere gik det betydeligt livligere til i Laugshuset. Paa et Møde 24. November kom HANS JACOBSEN og JACOB SØRENSEN op at skændes om noget Kompagnibrød, d. v. s. Brød bagt for et af Handelskompagnierne. Hans skældte Jacob ud for en letfærdig Kumpan og sagde, at han havde løjet som en Skælm, Hundsfot og Flegel og greb en Kande, som han vilde slaa Jacob med, hvilket dog blev afværget. Oldermændene rejste sig og formanede Parterne til Skikkelighed og til at tale sig til Rette i Beskedenhed. Da ingen af dem vilde høre paa ham, blev de vist udenfor, medens Oldermændene og Brødrene raadslog om, hvorledes Striden bedst kunde bilægges. Efter at Parterne atter var kaldt ind, spurgte Oldermændene dem, om de vilde forlige sig og bøde den ringe Straf, som Lauget vilde idømme dem, for at Øvrigheden ikke skulde besværes med Sagen. Hertil svarede Hans, at han ikke vilde undergive sig nogen Straf udover en lille Kendelse til de fattige og blev iøvrigt ved med sine Skældsord, hvorfor Jacob slog til ham. De greb saa hinanden i Haaret og tumlede hinanden om paa Gulvet, saa at Laugsbrødrene maatte skille dem. Oldermændene foreholdt dem, at hvis de ikke vilde høre op med deres Ufredelighed, maatte de holde sig borte fra Lauget, indtil Sagen var blevet forligt for Øvrigheden, men det var som talt for døve Øren, og Parterne skiltes som Fjender. 11. December var der fastende Stævne, og det viste sig da, at Hans Jacobsen var udeblevet, hvorfor to Laugsbrødre sendtes til ham for at forhøre, af hvad Aarsag han ikke, trods lovlig Tilsigelse, havde givet Møde. Hans lod svare, at han ikke formaaede at komme, med mindre der blev sendt Heste og Vogn efter ham. Men iøvrigt vilde han ikke forlige sig i Striden med Jacob Sørensen. Efter dette blev der atter sendt to Laugsbrødre til ham, men hvorledes Sagen endte, vides iøvrigt ikke.

6. Maj 1658 førte Oldermændene Klage over MICHEL MENTZ og CHRISTEN STUB, og ved denne Lejlighed overfaldt Michel ANTHONIUS MEYER med »meget grove Ukvems- og ærerørige Ord«, skældte ham for en falsk Mand, der skilte ham fra hans Næring og holdt Brødkone og Fuskere for hans

Dør, hvilket Anthonius forlangte, at han skulde bevise. Efter at de var vist udenfor, idømte Lauget Michel 1 Rdlr. i Straf for hans Uhørsomhed og Æreskælden for aaben Lade, ligesom Anthonius, der ikke synes at have begaaet noget, blev idømt $\frac{1}{2}$ Rdlr. i Straf. Anthonius var føjelig og betalte straks, men Michel forlod Mødet i Trods og vilde ikke forlige sig. Senere paa Dagen var han dog blevet afsvalet, betalte sin Bøde og forligte sig med Anthonius.

Det faar være nok med disse enkelte Eksempler hentede fra de smaa, uanselige Laugsbøger, der, som det vil ses af det ovenfor fremdragne, rummer saa talrige Bidrag til Laugets Historie indenfor et enkelt Tidsrum af 1600-Tallet.

Ovenfor er flere Gange omtalt, at Begivenhederne skete »for aaben Lade«. Laden var et af Zünftens helligste Klenodier. I den gemtes Laugets Dokumenter, deriblandt først og fremmest Skraaen, paa hvilken Laugets Rettigheder grundedes, men ogsaa andre Papirer af Vigtighed for Lauget, Obligationer og Værdisager. Naar Oldermændene havde kaldt til Orden, og Laden var aaben, skulde al indbyrdes Tale forstumme, og kun Laugets Forhold turde behandles under sømmelige Former.

Zünften kom til Danmark i Begyndelsen af 1600-Tallet, bragt hertil af de rejsende Svende. Vi har af Svendegildets Skraa fra 1403 set, at Svendevandringerne allerede da ikke var noget ukendt Fænomen, og vi har ogsaa set dem nævnt i Laugsbøgerne 1655—1670. Dels tvungne af tiltagende Overproduktion af Svende, dels for at lære nyt og se andre Egne, Sæder og Haandværksbrug drog de unge Svende bort fra det Sted, hvor de havde udstaaet deres Læretid. Vandringsaarene blev saaledes en Fortsættelse af Læreaarene, og først naar den unge Svend havde vandret sin Tid, ansaas han indenfor mange Laug, hvor Vandringerne var et fastsat Led i Uddannelsen, for dygtig til at blive Mester. I Bagerskraaen af 1623 Pkt. 21 hedder det, at der efter udstaaet Læretid skal meddeles den nye Svend et Lærebrev, »paa det de dermed maa vandre og sig bedre forsøge, naar det dennem godt tykkes.« Af Skraaen fremgaar det ikke, at Vandringerne skulde gælde Udlandet, men givet er det, at den i de fleste Tilfælde gjorde det, ligesom de mange tysksprægede Navne, vi finder indenfor Bagerlauget, saavel indenfor Mester- som indenfor Svendekredsen, tyder paa et rigt Samkvem med Udlandet, og da navnlig med Tyskland. Og det var her, Zünften tidligst blomstrede frem og bragtes videre til Nabolandene ved Svendenes Rejser. Hvad var da Zünften? Det var hele den Kæde af

Skikke, der dannede sig indenfor de enkelte Haandværk, Skikke, som den rejsende Svend maatte kende til Bunds for at kunne blive modtaget paa sit Haandværks Herberg som en ret Broder og derved faa Del i Arbejdet paa det paagældende Sted, eller, om saadant ikke var at faa, dog i alt Fald faa Husly og eventuelt Pengehjælp, »Geschenk«, til sin videre Færd. Han skulde da kunne den indenfor Haandværket vedtagne Hilsen, Grusz, fremsige den og give de foreskrevne Haandtryk paa rette Maade, medens han holdt sin Hat eller havde sin Frakke knuppet, som det var foreskrevet. Men var alt dette i Orden, hans Lærebrev og »Kundschaft« fra det sidste Arbejdssted befundet rigtige, saa var han ogsaa sikker paa at blive erkendt som en ret og ægte Haandværksbroder af »das lobliche Amt«, der havde Krav paa al den Støtte, som det stedlige Svendebroderskab kunde og ogsaa var pligtigt til at yde ham. Da, og først da, thi ingen ærlig Haandværkssvend drak med en, der ikke hørte til et anerkendt zünfftigt Laug, blev Broderbægret rakt ham.

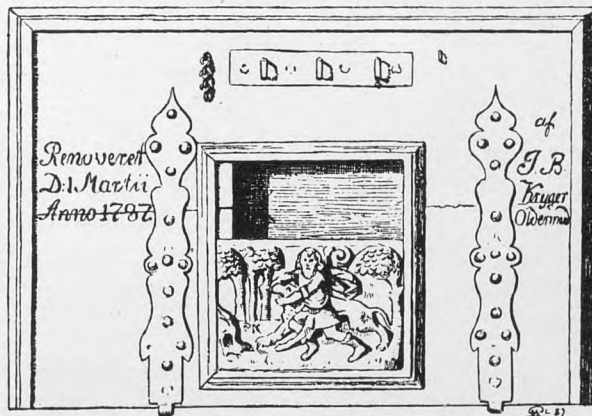
Som Svendene havde deres Skikke, saaledes ogsaa Mestrene. De havde jo selv gaaet gennem Skærsilden, havde været Dreng og var blevet gjort til Svende og først da lært Gruszens hemmelighedsfulde og vidtrækkende Magt at kende. De havde selv vandret som Svende og havde opsuget hele det hemmelighedsfulde Trylleri, der forbandt de over hele Tyskland og en stor Del andre Lande spredte Svendebroderskaber, vidste, hvad det vilde sige, paa hvert Sted, hvor der fandtes et lovligt arbejdende Amt, at kunne finde Husly og Støtte. Og naar saa Rejsen var endt, og de sad som fastbosiddende Mestre og Borgere, enten hjemme i deres eget Land eller paa et fremmed Sted, hvor et Par Pigeøjne maaske havde fanget dem ind og holdt dem fast for stedse, saa stod Vandringens Tid dem i Mindet med straalende Farver, som de aldrig mere skulde gense. Men Zünften kendte de, og den byggedes der videre paa i Mesterbroderskaberne, der fik deres Skikke, som Svendebroderskaberne havde deres. Og Midtpunktet i det hele var Laden, Laugets dyreste Klenodie. En Velkomst var vel rar at have, men den kunde undværes, saaledes som Københavns Bagerlaug, der, som vi senere skal se, maatte undvære sin Velkomst, da der kom trange Tider for Lauget. Men Laden kunde ikke undværes, da alle Forhandlinger af blot nogenlunde Betydning foregik for aaben Lade. Ulydighed mod Oldermænd, Skælden og Buldren straffedes strengere, naar Laden var aaben, end ellers. Meget ofte ofredes betydelige Beløb paa Ladens Udstyrelse, og Københavns Bagerlaug har ejet en af de smukkeste Lader, der har eksi-

Laden.

steret i Danmark. Den er fra Aaret 1631 og findes nu opbevaret paa Dansk Folkemuseum.

Men Zünften betød ikke blot det broderlige Sammenhold mellem Laugets Udøvere indadtil. Den blev ogsaa det Baand, der knyttede de enkelte Medlemmer saa stærkt sammen, naar det gjaldt Laugets Optræden udadtil, naar det gjaldt at værne Laugsrettighederne, de ofte dyrekøbte. Netop herved blev Zünften stadig Genstand for heftige Angreb fra Myndighedernes Side, idet Myndighederne ikke med Urette mente, at kunde Zünftens Baand brydes, kunde man lettere faa Magt over Laugene, der ved deres stærke Afgrænsninger var Myndighederne en stadig Torn i Øjet. Helt lykkedes dette ikke førend saa sent som ved Næringsloven af 1857, der helt ophævede de

Den indvendige Side af Laaget paa Laden.

gamle Laug, efter at Zünften havde hersket over dem i ca. halvtredie Aarhundrede.

Det københavnske Bagerlaug har næppe i særlig høj Grad været præget af Zünften. Der er ikke bevaret nogen Grusz, saaledes som det er Tilfældet med flere andre Laug. Og vi ved, at i 1761 var Lauget i Bekneb for Svende, idet de udenlandske Svende rejste bort og erklærede, at der ikke var noget Bagerlaug i København, og da Laugets Mestre henvendte sig i Udlandet for at indforskrive Svende, fik de det haanlige Svar, at Svendene ikke var sindede at arbejde hos dem, der ikke havde noget Laug, og derfor kun var Fuskere, og siden lade sig afstraffe, naar de kom paa andre Steder udenlands. Dette haanlige Afslager fra 1764, altsaa kun faa Aar efter, at Svendene havde faaet deres Skraa af 1756. Denne skal vi senere komme tilbage til.

Alligevel maa, denne Periode, da der aabenbart i Udlandet har hersket nogen Misfornøjelse med det københavnske Laug, undtaget, Lauget have været anset som zünftigt og anerkendt som saadant, thi ellers vilde det ikke kunne have haft den store Invasion af tyske Svende, som det bevisligt havde, baade før og senere, endda i saa høj en Grad, at den ene af de to Oldgeseller skulde være en Tysker.

Vi skal dog ikke her komme nærmere ind paa Zünften, der næppe nogen-sinde indenfor Bagerlauget har spillet den store Rolle, som den gjorde indenfor flere andre Laug. Dette faar ogsaa en Bekræftelse derved, at Lauget, den store tyske Invasion til Trods, har været i mærkelig ringe Grad præget af Tyskhed.

Af den ældste bevarede Borgerskabsprotokol, Aarene 1699—1723, fremgaar det, at der i disse 24 Aar var 68 Personer, der optoges i Lauget. Af disse 68 var 28 født i det egentlige Danmark, 7 i Norge, 11 i Sverige, 11 i Holsten og 8 i Tyskland, medens der for 3 Personers vedkommende ikke er anført Fødested. Af den næste Borgerskabsprotokol, 1724—48, ses det, at 78 Personer i dette Tidsrum vandt Borgerskab som Bagere. 31 af disse var født i det egentlige Danmark, 9 i Norge, 3 i Sverige, 18 i Holsten, 15 i Tyskland, 1 i Frankrig. Af de i Tidsrummet 1699—1748, altsaa omtrent 50 Aar, optagne 148 Mestre var saaledes kun 23 født i det egentlige Tyskland, medens 29 var født i Hertugdømmerne, men af disse sidste har utvivlsomt langt den største Del haft tyske Navne og været tysktalende. Alligevel naar altsaa det tyske Element ikke op paa mere end ca. en Trediedel. Naar Lauget dog i Offentlighedens Øjne kom til at staa som særligt tyskpræget, skyldes det sikkert først og fremmest det i en lang Periode stærkt overvejende Antal tyske Svende, der var i Arbejde i København.

TIDEN FRA 1680 TIL OMKRING 1860

Begyndelsen af 1680'erne er præget af Regeringens Bestræbelser for at bringe Forholdene indenfor Haandværket i faste Rammer. Ikke blot udkom 23. December 1681 Forordningen om Laugene i Købstæderne i Danmark og Norge og 6. Maj 1682 Forordningen om Haandværkssvende og Drengene, men i Løbet af de nærmest følgende Aar udstedtes desuden nye Skraaer for femten Laug, hvoriblandt Københavns Bagerlaug, hvis Skraa er dateret 23. Juni 1683. Under denne kom Lauget til at leve og virke, ligetil Næringsloven af 1857 for stedse ophævede de gamle Laug i deres hittidige Skikkelse.

Vi skal ikke paa dette Sted komme nærmere ind paa de enkelte Bestemmelser, som Forordningerne af 1681 og 1682 giver, idet der under Skildringen af Laugets Historie bliver Lejlighed til at berøre de vigtigste af dem, men indskrænke os til at gengive selve Skraaen. Denne lyder saaledes:

Vi Christian den Femte, af Guds Naade, etc., gjøre alle vitterligt, at eftersom Vi allernaadigst for got og raadsomt haver befunden, adskilligt udi Laugene, saa vel her udi Vor Kongl. Residentz Stad Kiøbenhavn som over alt udi begge Vore Riger Danmark og Norge (som til Misbrug og adskillige Inconvenientier kunde give Anledning) at afskaffe, og til den Ende for hvert Laug i sær ny Articler at lade forfatte, have Vi allernaadigst forundt og givet, saasom Vi og hermed forunder og giver Bagerne efterskrevne Articler hvor efter de sig allerunderdanigst skal rette og forholde; Og ej efter denne Dag understaa sig nogen ny Vedtægt eller anden Anordning imellem sig selv at gjøre, saa fremt de ikke derfore ville stande til rette og straffes som vedbør.

1.

Ingen maae sig af Bager Handverk ernære, med Svenne og Drengene at antage og holde eller Bager-Ovn at lade opsette, førend hand haver taget sit Borgerskab og er i Bager-Lauget indskrevet; forseer sig nogen herimod, bøde første gang 4 Rdlr., anden gang dobbelt saa meget, og tredie gang straffes paa Kroppen.

2.

Bagerne skal have en Oldermænd, som toe Aar derved skal forblive, og naar nogen afgaar, da skal samtlige Mestere ved fleeste Stemmer tre af deres Middel Magistraten paa Raadstuen foreslaae, udaf hvilke de haver en at forordne, som dennem synes best og dygtigst dertil at være, mens dersom ingen af de

tre foreslagne dennem anstaar, da maae de en anden, som de best eragter, dertil beskikke.

3.

Oldermanden skal alle de gamle og unge Mestere, som nu Borgere ere og Handvercket bruger, saa og dennem som her efter i Lauget indkommer, ved Navn lade antegne, saavelsom og hvor de boer, paa det hand des bedre dennem kand vide at finde, naar enten noget udi Vores eller Byens Ærinde forefalder at forrette, eller naar de nogen, som ikke til Bager-Lauget er berettiget, eller som imod denne vores allernaadigste Forordning dennem kunde indpas gjøre, vil eftersøge, hvilket, paa det det des bedre kand exeqveres, skal det være forskrevne Oldermand tilladt fire Mestere at udnævne, som skal være berettiget til med hannem og en af Underfogderne forskrevne u-berettigede at udsøge og af dennem oppeberge den i den første Articul ommelte Straf, men hvis de den ikke strax betaler, maae de, uden nogen henseende til deres Jurisdiction, hvor de antreffes, henføre dennem i Stadens Arrest-Huus, indtil de Bøderne betale. Og skal bemelte fire Mestere, som Oldermanden i saa maader til sig tager, hver Fierding Aar forløves og andre fire i deres sted igien af hannem nævnes, som samme Forretning skal i agt tage, indtil det ordentlig i Lauget er omgaaed.

4.

Den Svend, som i Lauget for Mester vil antages, skal først gjøre sit Mesterstykke, som skal være Hvede-Simler, Smør-Kringler, Rug-Simler og Skonrogen Brød, hvilke skal bages i Oldermandens Huus i fire af de ældste Mesteres Overværelse. Og skal de, naar Brødet er baget, det til Stads-Magistraten hensende for derpaa at kiende: Thi om Brødet ej forsvarligen er handlet og baget, maae hand ej i Lauget indtages; Derforuden skal hand forpligt være at søge sig en beqvem Vaaning til sin Brug og Næring, hvor hand sin Ovn saaledes skal lade indrette, at hand der udi foruden Ilds Fare kand bage.

5.

Hver Bager skal være tiltænkt at bage got og u-straffeligt Brød, enten af Hvede eller Rug: Og maae i intet slags Brød formenges Hvede og Rug, men hver slags skal bages for sig selv. Saa skal og Bagerne bære flittig Omsorg for, at det vorder til maade baget og grislet, saa at det kan være velsmagende og got til at æde; Og befindes de at bage og sælge muffig, beesk og u-dygtig Brød, da miste de Brødet, som skal komme Børnehuset til gode, og derforuden bøde til de Fattige i Lauget første gang 4 Rigsdaler, anden gang dobbelt, tredie gang ej at bruge deres Næring i Sex Uger; Og paa det at ald belejlighed dennem kand betages at bage ilde smagende Brød, da skal en gang hver Fierding Aar af Politie-Mesteren tillige med nogle af Magistratens Deputerede skeep Visitation paa Bagernes Lofte, om der findes noget muen Hvede eller Rug, og om saaledes befindes, skal det strax tages og være til Børnehuset forbrudt.

6.

Og som det ofte befindes, at Bagerne, foruden at have nogen henseende til naar Kornet forringes i Prisen, deres Brød dog gjør lige saa lidet, som naar Kor-

net kand være af højere Priis, hvor ved den Fattige fornemmelig for-urettes saa ville Vi til dette at forekomme; saaledes forordnet have: At Magistraten udi Kiøbstæderne skal Aarlig den 2. Januarii udvælge toe eller fire (efter Stædens storlighed) af de fornemste og vederheftigste Mænd i Staden, hvoraf Aarligen den halve deel skal omvexles: Hvilke hver fierding Aar den anden Dag i Maaneden, om det ellers er en Søgne-Dag, paa Raadhuset skal møde og der i Magistratens (og i Kiøbenhavn i Magistratens og Politie-Mesterens) overværelse til sig fordre Oldermænden med tvende andre af de vederheftigste og beste Mestere udi Lauget, tillige med Stadens Meglere, hvor nogen findes, som under deres Hænder skal indlevere til forbemelte tvende Mænd Prisen paa Indlændiske Hvede og Rug, som det da til Folk kiøbes og sælges for, og dem tilkiende give hvad Forandring i Prisen da kand være, hvor efter forskrevne Mænd skal regulere den Pris og Vegt, efter hvilken alle Slags Brød, enten det er af Hvede eller Rug, i næstfølgende fierding Aar skal af Bagerne sælges; Dog skal ingen Tid Beregningen giøres efter fremmed Korn-Kiøb, uden efter Hveden alleene naar af den Indlændiske ej er at bekomme; Og skal de alting saaledes moderere at Bagerne kand blive ved magt, og enhver kand faae dygtig og vel baget Brød at kiøbe. Og skal de Taxten og Vegten saaledes beregne, at af en Tønde Laalands Hvede kand udkomme $7\frac{1}{2}$ Lispund fiint Meel, hvor af kand bages 8 Lispund Hvede-Brød, der paa got giøres, foruden første Indkiøb, Omkostning 6 Mark Consumption 4 Mark, Fortieniste for Bagen 3 Mark i Penge, nok tilregnes ham til Profit al den Affald af grov Hvede, Meel og Klid, som bliver til overs af de $7\frac{1}{2}$ Lispund fiint Meel. Hvorimod ligesom Indkiøbet paa Hveden er, kand udregnes hvor meget Hvedebrød skal selges for Penge, Nemlig¹⁾

Brød af Hvede.

Indkiøb af Hveden.		Vegten paa Brødet.	
Naar en Tønde eller 6 Skiepper Laalands Hvede koster		Da skal selges Brød for en Dansk Skilling	
℔	β	Lod	Qvintin
7	8	13	1
7	14	13	1
8	4	13	—
8	10	12	3
9	—	12	2
9	6	12	1
o. s. v.		o. s. v.	
27	12	7	1
28	2	7	—
28	8	7	—
28	14	7	—
29	4	7	—
29	10	7	—

¹⁾ Taksten gengives ikke her i sin Helhed, idet kun de første og sidste Satser medtages.

Brød af sigted Rug-Meel.

Indkiøb af Rugen.

Naar en Tønde Dansk Rug
koster som følger:

$\frac{\text{R}}{\text{B}}$	β
6	—
6	6
6	12
7	2
7	8
7	14
o. s. v.	
22	2
22	8
22	14
23	4
23	10
24	—

Vegten paa Brødet.

Da skal sælges for en Dansk Skilling Brød af hver
disse efterskrevne slags, nemlig:

Skonrogen		Simler		Kauringer	
Lod	Qvintin	Lod	Qvintin	Lod	Qvintin
17	3	17	2	11	2
17	—	17	—	11	—
17	—	16	2	11	—
16	2	16	—	10	3
16	—	15	3	10	2
15	3	15	2	10	—
o. s. v.		o. s. v.			
8	3	8	—	5	2
8	2	8	—	5	2
8	2	8	—	5	2
8	—	8	—	5	—
8	—	8	—	5	—
8	—	8	—	5	—

Grov-Brød af Dansk Rug.

Indkiøb af Rugen.

Naar en Tønde eller 6 Siællandske
Skiepper Dansk Rug koster
som følger:

$\frac{\text{R}}{\text{B}}$	β
6	—
6	6
6	12
7	2
7	8
o. s. v.	
22	8
22	14
23	4
23	10
24	—

Vegten paa Brøddet.

Da skal Brød for toe Skilling Danske af hver disse
efterskrevne slags selges, nemlig:

Bløt Brød, vel baget.		Kauring Brød.	
Skaalp.	Lod	Skaalp.	Lod
2	11 $\frac{1}{2}$	1	9
2	—	1	8
1	30	1	7
1	28 $\frac{3}{4}$	1	6
1	27	1	5
o. s. v.		o. s. v.	
—	30	—	18 $\frac{3}{4}$
—	29 $\frac{3}{4}$	—	18 $\frac{1}{2}$
—	29	—	18
—	29	—	18
—	28 $\frac{3}{4}$	—	18

7.

Efter at Taxten, som forbemelt er publiceret, maae ingen Bager understaae sig Brødet for højere Priis at udselge eller Vegten der paa at formindske imod det som imod Forordningen og Taxten er anordnet. Og til desbedre opsyn skal Politie-Mesteren i Kiøbenhavn, og i de andre Stæder Magistraten tillige med de udmelte Mænd, udi det mindste hver 14tende Dag, og ellers saa tiit og ofte de

det got befinder, omgaae og visitere i Bagernes Huse og lade det af dennem bagede Brød veje, og grandske om Bagerne sig dermed efter Forordningen og Taxten haver forholdet: Thi dersom de det anderledes skulde befinde, da skal alt det Brød, som, naar Visitationen skeer, hos Bagerne findes, til Børnehuset være forbrudt, og derforuden bøde første gang til forskrevne Børnehuus 4 Rigsdaler, anden gang dobbelt saa meget, og tredie gang forbydes deres Næring i 8te Uger at bruge; Og ydermere skal det alle og enhver, som befinder Bagerne sig enten imod Forordningen eller Taxten at forsee, være tilladt det Politie-Mesteren i Kiøbenhavn, og Magistraten i de andre Kiøbstæder, at tilkiende give, hvilke og strax Execution derpaa, uden nogen ophold eller undskyldning skal gjøre.

8.

Hvis det sig og maatte tildrage, at nogen Bager, naar Visitationen skeer, sit Brød forstikker for ej det at lade veje og besee, og saadant hannem siden lovlig kand overbevises, da give hand den Straf som i næst foregaaende Articul er ommeldet. Mens befindes det, at nogen, ihvo det og er, Bagerne advarer, naar Visitationen skal foretages, da skal den eller de, som i saadan undersleb er deelagtig, give til Straf til Børnehuset 10 Rigsdaler og derforuden lide og undgjelde den vilkaarlig Straf, som Magistraten ham vil paalegge, som den der haver søgt good Orden og Skik til det gemene beste at hindre.

9.

Paa det og des bedre kand eragtes, hvem sig efter Forordningen tilbørligen forholder, og hvem den modtvilligen overtræder, da skal enhver Bager, for at kiende den eenes Brød fra den andens, sette sit Merke paa det Brød hand bager, og maae hand ingenlunde forskrevne Merke forandre, thi gjør hand det, da bøde til Børnehuset 2 Rigsdaler. Og skal enhver Bager, som nu ingen Merke haver inden 14ten Dages dato efter denne Forordnings Publication Et at lade færdig gjøre.

10.

Ingen Bager maae creditere nogen Kroer eller Høkker mere end for 10 Slette-daler, gjør hand det, da haver hand ingen Ræt sin Betaling derfor at fordre, med mindre hand derfor haver Pant og Forsikring, hvor imod ingen Kroer eller Høkker maae kiøbe Brød hos en anden Bager, førend hand tilforn haver betalt den første som hand haver taget hos. Befindes nogen det at gjøre, og det overbeviist vorder, da give hand til Straf til Børnehuset 4 Rigsdaler. Dersom og den eene Bager gjør den anden Bagers Kroer afspendig, da være lige Straf undergiven.

11.

Ingen Fusker eller anden, ihvo hand og er, som ikke er i Lauget for Mester indskreven, maae understaae sig Laugets Bagere udi deres Næring nogen Indpas at gjøre; dersom nogen derudi betrædes, skal hand have forbrudt alt det Brød og Meel, som hos hannem findes, og derforuden give til Straf til Børnehuset, første gang 8te Rigsdaler, anden gang dobbelt og tredie gang straffes efter Magistratens kiendelse, som de der sig imod Kongel. Forordninger forseer, dog

skal hermed ej forstaaes, at jo enhver, som lyster og lejlighed der til haver, til sit eget Huses Fornødenhed at lade Dejne og enten selv udi Husene eller og hos Bagerne bage maae det jo ubehindret gjøre, mens ingenlunde at understaae sig til andre at selge andet Brød, end hos Bagerne er baget, under Straf som for bemelt.

12.

De, som bager Peber-Kager og deslige, maae ingenlunde understaae sig at bage nogen anden slags Brød, enten for sig selv at selge eller ved andre at lade udhøkré, og i saa maader gjøre de rette Mester-Bagere, som i Lauget ere, nogen Indpas udi deris Næring. Befindes nogen det at gjøre og lovlig overbevises, skal ikke alleene det hos dennem befindende Brød være til de Fattige i Børnehuset forbrudt, mens end og derforuden give til forskrevne Fattige første gang 10 Rigsdaler og til Angiveren 4 Rigsdaler, anden gang dobbelt og ej at bruge sin rette Handtering og Bagning med Peber-Kager udi en Maanet.

13.

Paa det og den eene Mester i Lauget ikke skal betage sin Laugs-Broder sin Næring, skal det ingen af dennem være tilladt at lade nogen omløbe med Brød udi Husene for at selge; Dog hermed ikke forbudet, at de jo maae deres Brød udskikke til de Huse, som de plejer at levere til, men dennem, som sig af Fuskteri vil ernære, maae det ingenlunde bevilges; Og paa det enhver kand vide hvor Bagerne boer, skal en Taufle for en hver deres Huse udhenges; Thi befindes nogen som udi Lauget er med deres Brød at lade omløbe, da skal ikke alleene det befindende Brød, som de med omløber, være forbrudt, mens forskrevne Bager derforuden give til Straf til de Fattige udi Børnehuset første gang 2 Rigsdaler, anden gang dobbelt og tredie gang ikke maae bage i en Maanet; Befindes andre som ikke i Lauget ere det at gjøre, da straffes efter den 11te Articuls Indhold.

14.

Eftersom nu at Bagerne i Lauget ere saa strengeligen forbunden at bage got og dygtigt Brød for at selge, saa skal det aldeles være forbuden noget Brød eller Kauringer, enten udi smaae eller store Partier, af hvad slags det monne være, uden Lands fra enten til Lands eller Vands at indføres (undtagen Hollandske Kaufringer) under Confiscation til de Fattige i Børnehuset, første gang til Angiveren 4 Rigsdaler, skeer det oftere, da dobbelt, og skal tillades Bagerne dermed selv at have Opsyn.

15.

Den Bager, som sidst i Lauget indkommer, skal efter Oldermændens sigelse Lauget betiene og tilsige til Vores, Byens og Laugets Ærinder, indtil en anden i hans Stæd indkommer; Findes hand u-villig eller forsømmelig, bøde hver gang 4 Mark til de Fattige i Lauget, mens bliver hand syg eller er udi lovlig Forfald da den, som nest for hannem i Lauget er indkommen, at tienne som forbemelt, indtil den anden det selv igien kand forrette, mens dersom fleere paa en Tiid indtages, skulle hver af dennem, som for saadan umage ville være fri, betale til Laugets Fattige og dens Belønning, som Lauget skal betienne 4 Rigsdaler.

16.

Hvilken Laugs-Broder, som vorder tilsagt for Oldermænden at møde om de Ærinder, som Vores allernaadigste Forordning af den 23. December 1681 melder, og hand ikke møder til det Klokkeslet hand tilsiges, bøde 12 Skilling til Laugets Fattige. Bliver hand borte en halv Time over Tiden, bøde 24 Skilling til Laugets Fattige, bliver hand en heel Time eller slet borte, bøde tre dobbelt, uden at hand kand bevise sig at have havt lovlig og kiendelig Forfald.

17.

Hver Bager skal have i det ringeste Sex Læderspande i Forraad i sit Huus for i paakommende Ilds Fare (som Gud Naadeligen afvende) at bruge, hvis de dem ikke haver i behold, naar paa eskes, da betale for hver de fattes 1 Rigsdaler.

18.

Lader nogen af Byens Indbyggere deres Brød bage hos Bagerne, og det dog selver i deres Huse Dejner, da gives Bagerne for hver Skieppe Meel de bager Fire Skilling Danske, men ælter og tilbereder Bagerne selv Dejen, da gives dem til Bagerløn for hver Skieppe Fem Skilling Danske og Bager-Svennene for hver tre Rug-Brød, som vejer 12 Pund, En Skilling, og for smaae, som mindre opslaaes imod ungefer lige Vegt, lige saa meget, hvorimod og Bagerne skal være tiltænkt forsvarligen og til maade Brødet at bage og handle, eller og om det enten er for meget eller for lidet baget, da at erstatte Skaden og give der foruden til Straf til Børnehuset Toe Rigsdaler.

19.

Bagerne skal og tiltænkt være at holde troe og flittige Svenne og Dreng paa Handverket, som forsvarligen kunde arbejde og gjøre deris Gierning, og flittig formane dem at have good opsyn med Ild og Lyys saavel som og med Kul som udi Tønder hensettes, at de vorder vel udledsket, saa deraf ingen Skade forsaarsages, under Straf i Raadhuus-Kielderen paa Vand og Brød i 14 Dage, eller og videre efter Sagens omstændighed at lide paa Kroppen.

20.

Hvilken Mester i Lauget som rejser her fra Staden og tager sin Boepæl i en anden Bye eller paa Landet og bliver Aar og Dag borte, og hand det ikke for hans bortrejse haver havt med Magistratens og Laugets minde, da maae hand, om hand igienkommer, ikke søge sit Stød i Lauget, førend Magistraten først kiender der paa, om det hannem bør at tilstedes.

21.

Naar nogen Bager ved Døden afgaar, da skal det være hans efterladte Hustru uformeent, paa lige Vilkaar som forbemelt, Handverket med Svenne og Dreng at fortsætte, saa lenge hun sidder U-gift og sig ærligen forholder.

22.

Naar nogen Dreng begiver sig til nogen Mester, Bager-Handverk at lære, da maa Mesteren alleene holde hannem hos sig i tre Maaneder paa Forsøg, om

hand er beqvem til Handverket at lære, i hvilken fald hand skal være forpligtet flittig og troelig at tiene i Lære paa tre Aars Tiid, hvorom skriftlig Contract imellem Mesteren og Drengens Paarørende skal oprettes og i Oldermændens Bog, strax hand antages, indskrives, paa det deraf kand haves underretning, om siden imellem Mesteren og Læredrengen nogen Irring og Tvist om noget kunde indfalde; forsømmer Mesteren hannem at lade indskrive, da bøde derfor til Laugets Fattige 4 Rigsdaler. Naar og Drengen, som for bemelt, haver udtient, maae hannem ikke veigres at blive Svend, om hand er dygtig, men dersom derom tvistes, da have Oldermænden med fire af de ældste Mestere der paa at kiende, om hand til Svend bør at antages.

23.

Naar en Mester ved døden afgaar og haver Dreng udi Lære, som ikke haver udlært, da bliver de hos Enken efter den med hendes Mand oprettede Contract, om hun Handverket ved Svenne fortsætter, men overgiver hun Handverket, og hun dennem ikke vil beholde, da skal de forblive udi de resterende Lære-Aar hos hvilken Mester dennem af Oldermænden bliver forordnet, indtil deres Læres udgang; hvem derimod gjør, give 4 Rigsdaler til de Fattige i Lauget.

24.

Naar nogen Dreng sine Lære-Aar udtient haver, saa at hand er dygtig for Svend at antages, da skal hans Mester give hannem sit Lære-Brev, hvorefter hand da enten her i Staden eller anden steds skal tiene tre Aar for Svend og et Aar for Mester-Svend, og maae ingen Mester sin Mester-Svend forvise eller afskaffe Aaret igennem uden lovlig Aarsage for derved at søge og forhindre hannem at komme i Lauget.

25.

Mester-Svenden skal være forpligtet at passe paa sin Mesters Korn, baade paa Hveden og Rugen flittig at handtere, omstykke og harpe, item Lade-Skuffer, Stager og Stryge-Visker ved lige at holde, og iligemaader sin Camerat at tilholde, at hand flittig giver agt paa hans Mesters Meel, at det ikke fordærves, desligeste alle Folkene i Bagerset til Arbejde at holde, at hvis de bekommer under Hænder, bliver vel handlet og forarbejdet.

26.

Knædeen, saa og Bagersvennene skal udi rette tide passe paa deres Mesters Arbejde og særdeles være tilstæde i deres Mesters Huse hver Søndag eller anden hellig Dags Aften, naar Klokken er Sex, for Suuret at legge og til Giærden at see, paa det at Brødet kand have sin Skikkelse og Smag; hvor her imod gjør, bøde til Børnehuset hver gang 2 Mark.

27.

Naar nogen Mester, hans Hustrue, Børn, Svend, Dreng eller Pige ved Døden afgaar, da skal Oldermænden lade af Lauget tilsige saa mange som behøves, efter ordentlig Omgang, at bære Liiget til Jorden, og er der nogen, som for Alder og Svaghed skyld ikke kand bære, da maae de forbigaae; hvo ellers her imod gjør, og sidder overhørig, bøde hver gang 1 Rigsdaler.

28.

De Bøder, som i Bager-Lauget forbrydes, og Lauget tilkommer, skal Oldermændene oppeberge, og dennem forvare i Laugets Fattiges Bøsse, hvilke de siden til de Nødtørftige, naar fornøden gjøres, skal anvende.

29.

I det øvrige, saa vit som expresse i disse Vores, Bagerne allernaadigst givne Laugs-Articler ikke er ommeldet, forholdes efter Vores om Laugene givne Forordning af dato den 23. Decembr. Anno 1681. Og hvad Svenne og Drengene vedkommer, da efter den om dennem udgivne almindelig Forordning af dato den 6 Maj 1682.

Thi byde Vi hermed og befale Præsidenter, Borgemestere og Raad, samt Byfogderne i alle Vore Kiøbstæder, som disse Articler under Vores Cancellie-Seigel tilskikket vorder, at de derover alvorligen holder, og dennem paa behørige Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 23 Junii Anno 1683.

Under Vort Signet
Christian.

Idet vi nu gaar over til at skildre Laugets Historie, saaledes som den kom til at forme sig paa Grundlag af Skraaen af 1683 og de to Forordninger af 1681 og 1682, samt de i Tidens Løb udkommende talrige Forordninger og Reskripter, vender vi os først til Laugets indre Forhold.

I Spidsen for Lauget stod *Oldermændene*. Ifølge Skraaen skulde samtlige Laugets Mestre hvert andet Aar vælge tre Mestre, og blandt disse udpegede Magistraten den, som den fandt bedst egnet. Om Oldermændenes Pligter siger Skraaen kun, at han skulde holde Bog over Laugets Medlemmer og deres Bopæle, saa han let kunde finde dem, naar det gjaldt Kongens og Byens Ærinde. Desuden var det ham tilladt hvert Fjerdingaar at udpege fire Mestre, der sammen med ham og Byfogden skulde jage efter Fuskere og andre, der gjorde Lauget Indpas. Det er jo ikke særligt omfattende Pligter, der saaledes foreskrevs Oldermændene, men i Virkeligheden var Hvervet ret byrdefuldt.

Naar Oldermændene var godkendt af Magistraten, fandt Overleveringen af Embedet Sted fra Forgænger til Efterfølger. Laugets Arkiv giver ikke Underretning om, at dette har været forbundet med særlig Højtidelighed udover, at det skete i Laugets Patrons, en Borgmesters eller en Raadmands, Nærværelse. Laugsprotokollerne indskrænker sig til at gøre Rede for Regnskabet, og derefter nævnes Laugsinventaret, der overgik fra Oldermænd til Oldermænd. I Tiden fra 1680 og til 1756, da Lauget fik et eget Laugshus, fandt Laugets Forsamlinger Sted hos den fungerende Older-

mand, eller hvis han ikke havde Plads hertil, hos en anden Laugsbroder, der da erholdt den Leje, som ellers betaltes Oldermændene for at afgive Plads til Laugshus, altsaa ganske paa samme Maade som ovenfor nævnt under Omtalen af Tiden 1655—70. Nogen Skilteflytning, d. v. s. Flytning af Laugsskiltet fra den afgaaende til den tiltrædende Oldermænds Hus, under festlige Former og i Optog, kendes ikke indenfor Bagerlauget.

Ved Forordningen af 1681 var Udgifternes Maksimum ved Indtrædelse i Laug ansat saaledes: 2 Lod Sølv til Laugshusets Vedligeholdelse, hvis Lauget da ejede et Laugshus, eller 4 Lod Sølv til Leje af et saadant, 2 Lod Sølv til de fattige indenfor Lauget, 2 Lod Sølv til Oldermændene og 1 Lod Sølv til Raadstueskriveren for Indskrivningen. Hvis nogen gav mere, skulde baade han og den, der fordrede det, bøde 20 Lod Sølv. Desuden forbød Forordningen paa det strengeste enhver Udgift, ogsaa til Gæstebud eller Drik, i Anledning af Mesterstykke. Hvis nogen alligevel gav Traktement, skulde han bøde 100 Lod Sølv og hver Deltager 20 Lod Sølv til Laugets fattige. Disse strenge Bestemmelser var dikteret Regeringen af Ønsket om at gøre Indtrædelse i Laug saa let som mulig for de unge fremadstræbende Haandværkere. Ingen skulde herefter kunne sige, at det oversteg hans Evne at indtræde i et Laug, naar Gebyrerne ikke var større. Men, som det saa ofte gik, Tiderne formede sig anderledes; Laugenes Magt vedblev at være stor, og de forstod stadig at beskytte sig mod en ikke ønsket for stærk Invasion. Resultatet var den til saa stor Skade for Laugene i 1700-Tallet opblomstrende Frimesterinstitution, der navnlig indenfor Bagerhaandværket blev saa uhyre ødelæggende for Lauget. Foreløbig opnaaede Regeringen intet andet, i alt Fald indenfor Bagerlauget, end at gøre selve Laugskassen fattig. Der tilflød efter Forordningen kun Kassen et Bidrag til Laugshuset fra hver nyoptagen Laugsbroder.

Som ovenfor omtalt sluttede de to gamle Laugsbøger deres Meddelelser 1670, og der er derefter et Slip til Aaret 1694, altsaa omtrent 25 Aar, førend den næste begynder. Det meste af, hvad denne indeholder, er Regnskaber, men ogsaa af disse kan der læses en Del. Det første omfatter den afgaaende Oldermænds Regnskab for Tiden fra 10. August 1694 til 7. Marts 1695. Indtægterne er kun faa, nemlig to, og smaa, idet de kun gav to Gange 2 Rdlr. i Kassen. Den ene Indtægtspost vedrører en Optagelse i Lauget, den anden Udfærdigelsen af et Lærebrev. I Behold fra forrige Regnskab var 2 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β , saa hele Indtægten blev kun 6 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β , ikke noget svimlende Beløb, og det hele forbrugtes da ogsaa, saaledes at Oldermændene efterlod sin Successor en tom Kasse. Af Ud-

gifterne kan nævnes, at Raadstuenotarius og Raadstuetjeneren ved Oldermandskaaringen fik ialt 1 Rdl. 5 $\frac{1}{2}$. Det kostede dernæst 1 $\frac{1}{2}$ 8 β at faa »Laugstøjet« bragt fra Forgængerens Hjem til den nye Oldermænd. 5 $\frac{1}{2}$ 8 β gik til Anskaffelse af en ny Laugsprotokol. Den nye Brødtakst kostede 1 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$. Til Drikkepenge blev udgivet 2 $\frac{1}{2}$, og til Opsporing af Fuskeri udgaves tre Beløb, 1 $\frac{1}{2}$ 8 β , 8 β og 1 $\frac{1}{2}$ 8 β . Det næste Regnskab var endnu daarligere, idet det for Tiden Marts til 17. Juli 1695 kun viser en Indtægtspost paa 2 Rdlr., der var indgaaet for Udfærdigelsen af et Lærebrev. Denne Indtægt kunde Lauget ikke nøjes med, saa Resultatet blev et Underskud paa 3 $\frac{1}{2}$. Af Udgifterne medgik 1 $\frac{1}{2}$ 8 β til et Ark stempelt Papir, medens Resten gik med til Jagt paa Fuskere og Omløbere. Bl. a. var der 18. Maj inkvireret paa Torvene ved Politibetjente, og de Karle, der bar »det ertappede Brød« til Politikamret, fik 2 $\frac{1}{2}$ 8 β . Ved Oldermændsskiftet 10. September balancerede Regnskabet med 16 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 4 β , men paa Indtægtssiden figurerede et Beløb af 7 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ 4 β , og det var Penge, som Oldermænden havde maattet lægge ud af sin egen Lomme.

For Tiden 1723—1810 foreligger bevaret en virkelig Regnskabsbog, autoriseret af Stadens Præsident, Konferensraad JOHANNES MELLER. Hovedindtrykket af Laugets økonomiske Stilling forandres ikke, naar man blader i den gamle Bog. Indtægterne er stadig smaa, og Udgifterne i Forhold hertil stadig for store. Lad os gaa lidt frem i Tiden og saa gribe i Flæng. Vi slaar tilfældigt op paa Afregningen for Tiden 14. Maj 1767—15. Juni 1768. Indtægterne var i de tretten Maaneder kun 10 Rdlr. 5 nye Mestre var indtraadt i Lauget og havde hver betalt 4 Lod Sølv eller 2 Rdlr. i Penge. Det var det hele. Udgifterne derimod var 163 Rdlr.!! De vigtigste Poster: til Pinse, til Mikkels Aften, til Mortens Aften og til Jul leveret Brød til Magistraten, tre Gange à 18 og en Gang à 20 Rdlr. Nu var der i Løbet af de tretten Maaneder to Gange Paaske og Pinse, hvad der yderligere forøgede Udgifterne med to Gange 18 Rdlr. Studenterne fik 10 Rdlr. for Ligbæring, eller rettere for at lade være med at bære Lig, thi det besørgede Lauget selv og maatte derfor affinde sig med Studenterne, der havde Ret til Ligbæringen. En ret stor Udgift, nemlig 8 Rdlr., havde Lauget det Aar, nemlig for Forandring af alle Numrene paa Laugets Vogne, Vandsluffer og Tønder samt for Forfærdigelsen af 38 Stkr. Messingnumre til Karlene, der betjente Slufferne. I Nytaarsducører fik Politifuldmægtigene 4 Rdlr., Raadstueskriveren 4 Rdlr., Raadstuetjeneren 2 Rdlr. og Politibetjentene 2 Rdlr.

Vi springer et godt Stykke frem i Regnskabsbogen og ser paa det sidst indførte Regnskab, der gælder Perioden 26. September 1809—1. September 1810. Indtægterne bestod alene af Mestrenes Tidepenge til Paaske 1810, ialt 107 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$, nemlig 2 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ for hver af de 46 Mestre. Her overfor stod Udgifterne med ikke mindre end 300 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$, altsaa et Underskud paa 193 Rdlr., der blev godtgjort den afdøde Oldermann CLAUD WICKS Enke. Af Udgifterne anfører vi: 9 nye Brødtakster i Løbet af Aaret, 9 Rdlr. i Drikkepenge til Raadstuetjeneren, der bragte dem, 1 Rdlr. hver Gang. Tryksager, Protokoller, Skrivematerialer o. l. ca. 55 Rdlr. Begravelseshjælp 10 Rdlr., Bekendtgørelser i Bladene 2 Rdlr., Løn til Laugsskriveren 100 Rdlr., Nytaar »som sædvanlig« 44 Rdlr. og endelig »For det sædvanlige Højtidsbrød ligesom forrige Aar« 30 Rdlr.

Vi nævnede lige nu *Tidepengene*, og disse fortjener en særlig Omtale. 1. Marts 1732 foreslog Oldermann JACOB SØRENSEN, at hver Laugsbroder hvert Halvaar skulde erlægge 4 $\frac{1}{2}$, der skulde nedlægges i en Bøsse med tre Laase, hvortil Oldermannen og to af Bisidderne hver skulde have en Nøgle. Det saaledes indkomne Beløb skulde anvendes til Understøttelse af Laugets gamle og forarmede Medlemmer. Forslaget vandt straks Tilslutning, og to Dage senere tilskrev Lauget Magistraten og anmodede om, at det maatte blive befalet, at enhver Mester, hvad enten han allerede var i Lauget eller senere indtraadte, skulde erlægge 4 $\frac{1}{2}$ halvaarlig i Tidepenge til Bøssen.

26. September 1805 foreslog Oldermannen, at Tidepengene forhøjedes til 2 Rdlr. hvert Halvaar, hvoraf 4 $\frac{1}{2}$ som hidtil skulde tilfalde Fattigbøssen, medens det øvrige Beløb skulde indgaa i Laugskassen, der, som vi har set det, længe havde lidt af Svindsot. Forslaget vedtoges, men allerede 17. Maj 1808 vedtoges en ny Forhøjelse til 3 Rdlr. pr. Halvaar, for at man kunde bestride Laugets og Laugshusets Udgifter. Det er altsaa det af Tidepengene, efter at Fradraget til Fattigbøssen har fundet Sted, tiloversblevne Beløb, der figurerer paa Indtægtssiden i det ovenfor nævnte Regnskab 1809—10. Først saa sent som i 1805 paalignedes der altsaa Medlemmerne et fast Kontingent til Laugskassen.

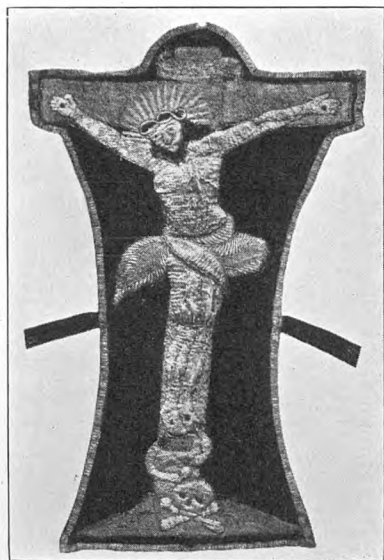
Blader vi lidt i Regnskabsbogen, finder vi hist og her forskellige Indtægtsposter, der har en Del Interesse.

September 1796—September 1797 optoges syv nye Mestre, der hver erlagde 5 Rdlr., men desuden erlagde seks af dem hver 4 Rdlr. i Mangel af Lærebrev. Dette er en ret ofte forekommende Post. 26. April 1790 maatte Mester EINER LAU bøde 4 $\frac{1}{2}$ for uforsvarligt bagt Brød og Fransk-

bager ARENHOLDT 2 Rdlr. for at have bagt Brød, som han ikke var berettiget til at bage. 23. September s. A. maatte CLAUS HAYSSENS tre Svende hver bøde 2 Rdlr. for at have vraget deres Mesters Mad. Aaret September 1773—September 1774 var et godt Aar for Laugets Kasse, idet Udgifterne kun var 55 Rdlr. højere end Indtægterne. Men Lauget havde da ogsaa i det Aar oppebaaret ikke mindre end 84 Rdlr. i Bøder for ulovligt bagt Brød, d. v. s. Brød, der var bagt af Fuskere. Saadanne Bøder forekommer ikke senere og er mulig fra dette Aar unddragne Laugskassen til Fordel for Politikassen.

Det vilde føre alt for vidt at komme ind paa de enkelte Regnskaber, der som Regel aflagdes hvert Fjerdingaar, naar Lauget holdt Kvartalsstævne. Det skal kun nævnes, at da JOCHUM GEWERT 25. Juni 1723 fratraadte sit Oldermannsskab, skyldte Lauget ham ikke mindre end 167 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 12 β . Det var efterhaanden blevet en Regel, at Lauget stod i Gæld til Oldermændene, og at det altsaa har været nødvendigt for denne at have et økonomisk Rygstød for at kunne varetage sit Embede. Foruden de allerede nævnte Eksempler skal nævnes, at da SØREN NIELSEN fratraadte Oldermannsskabet 19. Juli 1709, skyldte Lauget ham 105 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$, der skulde betales ham, førend han udleverede Laugstøjet. At Regnskaberne stillede sig saa daarligt, skyldtes naturligvis de svigtende Indtægter.

De væsentligste Indtægter var Indtrædelsespenge, Afgifter for Benyttelse af Ligklæderne og Udfærdigelse af Lærebrevne, men de i den gamle Laugsbog for 1655—65 saa hyppigt forefaldende Bøder forekommer næsten ikke i dette Tidsrum. Underskudet paalignedes, som sagt, Laugsbrødrene, men det kneb ofte med at faa det inddrevet. Det ovenfor nævnte lille Beløb af 7 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ 4 β , som den fratrædende Oldemand 1696 havde tilgode, betaltes ham saaledes af Underfogden af det Beløb, denne havde opkrævet hos Laugsbrødrene i Strafbøder for »Ligs Forsømmelse«, 1 Rdl. pro persona, og af dette Beløb fik Underfogden selv 2 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ i Salær, Politibetjentene 1 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ for deres Umage, og endelig løb der 1 Rdlr. paa til mindre, ikke specificerede Udgifter, saa der blev ikke ret meget tilbage af de 13 Rdlr. der var inddrevet. 1755 skyldte Lauget den fratrædende Oldemand 338 Rdlr. 1 $\frac{1}{2}$ 12 β , der paalignedes Laugets Medlemmer. Hos et af disse, FREDERIK KLEVENOW, gjordes der Execution for hans Part i en Kobberkande, der vurderedes til 8 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ 4 β og straks førtes fra hans Bopæl paa Nørregade til Oldermændens Hjem, idet Klevenow dog begærede Executionsforretningen tilført, at han vilde

Cartouche af sort Fløjl med Metaltraadsbroderi.
(Stammer fra Svendelaugets Ligklæde).
Dansk Folkemuseum.

Cartouche af sort Fløjl med Metaltraadsbroderi.
(Stammer fra Svendelaugets Ligklæde).
Dansk Folkemuseum.

søge oplyst for Magistraten, hvortil Lauget havde brugt de Penge, som det skyldte Oldermænden.

Vi har i det foranstaaende et Par Steder nævnt *Ligklæderne*. Benyttelsen af disse gav Lauget en særlig Indtægt, der dog holdtes for sig selv, og hvis Overskud benyttedes til Ligklædernes Vedligeholdelse. 18. September 1696 vedtog Lauget, at da en Del af de Tid efter anden indkomne Mestre ikke havde betalt til Ligklædernes Vedligeholdelse, saa skulde alle de siden Skraaen af 1683 optagne Mestre hver betale 1 Sldr. til Oldermænden og derved have Ret for dem og deres Familie til Ligklædernes Afbenyttelse. De saaledes indkomne Penge skulde lægges i en særlig Bøsse til Klædernes Vedligeholdelse og maatte ikke bruges til andre Formaal. Hvis en Mester vægrede sig ved at betale, skulde Pengene indrives ved Execution, hvis Bekostning de selv maatte afholde. Det var ved den Lejlighed, at der, som ovenfor nævnt, blev betalt Oldermænden et Beløb af 7 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ 4 β , som han havde tilgode af det ved Execution inddrevne Beløb 13 Rdlr. Ved denne Foranstaltning fik Lauget 41 Sldr. i Bøssen.

Ligklæderne registreredes 1696 ganske kortfattet som 7 Stkr. og tvende hvide Lagen. 1705 fik Oldermænden betalt 39 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 7 β for hans Forskud til Ligklædets Staffering og Forbedring med Sølvfrynsere. Det nævnte Beløb var indkommet ved Salget af to Par Lysestager, en gammel, ubrugelig Lysearm, to gamle Liglagener, to gamle Bænke overtrukne med

Læder, et gammelt Timeglas og tre Voksllys. Ved at realisere dette Inventar, der betegnes som gammelt og ubrugeligt, lykkedes det at undgaa at angribe Bøssens Indhold, der bestod af 70 Sldr. Ligklædet havde hidtil været forsynet med 7 z 14 Lod Silkefrynser, der nu var erstattede af 68 $\frac{1}{2}$ Lod Sølvfrynser, der ialt kostede 68 Rdlr. 3 z . Paa Klædet, der bestod af sort Rask, var Kringlen udsyet i Sølv, og denne havde Oldermændene bekostet forbedret af sine egne Midler. Da Laugstøjet registreres 1750, anføres Ligklæderne saaledes: Et nyt Ligklæde med Sølv- og Silkefrynser tillige med en ny Skammel og Klæde til Ligbøren. En gammel Kiste med det gamle Ligklæde med Sølv- og Silkefrynser, det gamle Bør- og Skammelklæde og den gamle broderede Kringel, som lægges paa Kisten.

Foruden Ligklædepengene oppebar Lauget fra omkr. 1698 en anden Indtægt, der dog ikke kunde betegnes som fast. Det var Indtægten for Fritagelse for *Yngsteaaret*. Om dette er der allerede talt ovenfor (S. 65 f.). Det nævnes allerede i Skraaen af 1623, og Bestemmelsen gentages i de følgende Skraaer. Skraaen af 1683 fastsætter en Mulkt af 4 z for den, der var uvillig og forsømmelig, naar det gjaldt Opfyldelsen af Yngstemesters Pligt, men fastsatte samtidig, at hvis flere blev optaget samtidig, skulde den, der vilde være fri for sit Yngsteaar betale 4 Rdlr. Fra 1698 forekommer denne Indtægt ret ofte. Saaledes unddrog 14. April 1699 to nyindtraadte Mestre sig Forpligtelsen og betalte hver 4 Rdlr. Om saa Forpligtelsen er blevet udført af en tredie, ved vi ikke, men det er sandsynligt. En Marginalnote i Regnskabsprotokollen ved en under 28. April 1699 indført Post »Af Christian Diderich Bentzen er bekommet, da han blev indskreven . . . 2 Rdlr.« lyder saaledes: »Er nu Laugsbud«. Da det ikke af Regnskabet fremgaar, at der er udbetalt nogen Løn til et Laugsbud, tør det antages, at Bemærkningen om, at Bentzen er Laugsbud, blot betyder, at han aftjente sit Yngsteaar. 1704 anføres det udtrykkeligt, at en nyoptagen Mester intet betalte for sit Yngsteaar, da han selv vilde betjene det, medens derimod to andre samtidig indtrædende betalte hver 6 Dlr. for deres Yngsteaar. Yngsteaaret faldt bort, da Lauget antog et Laugsbud.

Samtidig med Afleveringen af Regnskabet foretog den fratrædende Oldermænd Afleveringen af »*Laugstøjet*« til sin Efterfølger, og Protokollen bringer meget stærkt specificerede Fortegnelser over, hvad der er overleveret.

2. Oktober 1696 bestod Laugets Inventar af efternævnte Genstande:

Laugsladen med sit Futteral, derudi et Guldskilt med en liden Guldkiede som med Kongl. Mayt.s forrige Hof-Bager, sal. Daniel Helms Navn paastukket. Ellers synes vel at skulle have til ovenmeldte Skilt været aparté en liden Mellemkiede, som tilforn er bortkommen.

To Par Messing Lig-Lycestager, med Læder overtrukne.

En søndret Messing Lysestage med tvende Arme.

To store Tinkander med Haner.

To mindre dito Skænkekander.

En gammel Brødtavle.

To Bænke, betrukne med Rødlæder.

Et Timeglas.

De fattiges Bøsse, hvori 2 R 2 β .

Kongelig Hof-Bager Daniel Helms' sølvforgyltde Skilt.

Dansk Folkemuseum.

I Modsætning til det Inventar der nævnes 1655 (se ovenfor S. 55 f.) var Inventaret i 1696 jo meget fattigt. Hvor var Sølvskiltene, Sølvkringlen med den forgyldte Krone, Tin-Velkomsten og meget andet blevet af? Ja, endog den i Tiden 1657—59 anskaffede nye Sølv-Velkomst var forsvunden! Laugsinventaret vidner kun om Fattigdom. Af kostbare Ting var kun Laden og Daniel Helms' Guldskilt tilbage. Grunden er sikkert den, at Skraaen af 1683, ved at berøve Lauget dets Indtægter, havde gjort det fattigt. Vi har set, hvorledes Oldermænden stadig maatte staa i Forskud for Udgifterne, og at Underskudet hvert Aar paalignedes

Laugets Medlemmer. Vi har ogsaa set, at Oldermænden beholdt det fattige Inventar som Pant, indtil hans Udlæg var betalt ham. Det er da langt fra utænkeligt, at de kostbarere Dele af Inventaret er blevet solgt i Tidsrummet mellem 1670 og 1696 for at dække en saadan Gæld. I alt Fald var Tanken om paa denne Maade at komme ud af Gælden ikke fremmed for Lauget i 1702, da PEDER ANDERSEN FALCK fratraadte Oldermænds-embedet og aflagde Regnskab, hvormed Laugsbrødrene »var vel fornøiede, og intet derimod havde at sige, mens udi alle Maader takkede Oldermænden«, uagtet der var et Underskud paa 54 Rdlr. 4 R 2 β . Dette Beløb betalte hans Efterfølger af sin egen Lomme og fik til Gengæld Laugstøjet udleveret »og at auctionere og gjøre i Penge, indtil han i alle Maader skadesløs vorder betalt«. Inventaret blev dog ikke solgt, — det har formentlig ikke kunnet indbringe tilstrækkeligt til at dække Gælden,

— men i Stedet paalignedes Gælden Brødrene i Beløb fra 1 Sldr. 2 $\frac{1}{2}$ til 2 Sldr.

1750 bestød Inventaret af efternævnte Genstande:

Laugsladen, forgyldt og lakeret, med tilhørende Futteral. Af fhv. Oldermænd CORT LEGAN paa egen Bekostning repareret. I den et forgyldt Skilt med en lille Guldkæde og Ring med forrige Hof-Bager Daniel Helms' Navn paa.

Et sølvforyldt og emaillet Bæger.

Laugets Brandskilt.

En ny Fattigbøsse af Kobber.

En lille Fattigbøsse.

Laugssignetet af Staal.

Desuden Ligklæderne, der allerede er omtalt, og det af Svendenes Inventar, der var i Oldermændens Værge, og som senere vil blive omtalt.

Den sidst foreliggende Inventarfortegnelse er dateret 11. November 1841 og lyder, som følger:

1. Laugets Lade, med 3 Nøgler, som indeholder:
 - a. et lidet sølvforyldt Skilt med derved heftet Guldkæde.
 - b. et Sølv-Brandskilt, forbedret i Aaret 1800 af Oldermænd KREHMER.
 - c. et dito med Sølvplade og Stadens Vaaben, givet af Oldermænd KØBKE.
 - d. 4 Messing-do. af Aaret 1800 til Oldermænd og de 2de Bisiddere samt Laugsbudet, hvilke Skilte er overleverede vedkommende til Benyttelse.
2. en Kobberfattigkasse.
3. Laugets Staalsegl.
4. et mindre do. til Breve.
- 5—28. Specificerede Protokoller, Dokumentpakker etc.
29. en Presse til Laugets Segl.
30. et Mandtals-Bræt.
31. Bagerlaugets Ligklæde med Sølvfrynser
32. et Ligsommelklæde.
33. et gammelt dito.
34. en Kurv, hvori disse tre Ting opbevares.
35. en Kasse, hvori Laden sættes.

Laugets Fattigbøsse.

Bøssen er af Kobber, og i Laaget er graveret: »Bager Laugets Fattiges Bøsse udi Kiøbenhavn. Indrettet dend 20de Martij Anno 1732«.

Dansk Folkemuseum.

} i ubrugbar Stand.

36. en stor Kiste til Bøger og Bøsser.
37. en Portefeuille.
38. en liden Kobberfattigbøsse.

Desuden Inventaret i Laugshuset, bestaaende af dettes Møblement, samt en Del af Svendenes Inventar.

Af Laugets ovennævnte Inventar opbevares Laden, Daniel Helms' Skilt og Bøsserne nu paa Dansk Folkemuseum. Det under Nr. 4 nævnte Signet, der i Aaret 1800 skænkedes Lauget af Oldermænd KREHMER, og som symboliserer Enighed, opbevares af Lauget selv, medens Arkivsagerne opbevares dels i Raadstuearkivet og dels af Lauget. Det fortjener at bemærkes, at naar Laugets saare righoldige Arkiv har undgaaet Til-

intetgørelsen og derved gjort det muligt at give en fyl- dig Beskrivelse af Laugets Historie, saa skyldes dette i første Række Oldermænd J. A. E. BOCK, der paa et Laugs- møde 17. December 1841 satte igennem, at det blev over- draget ham, Bisidderne og Laugsskriveren at gennemgaa Laugets Arkiv og tilintetgøre det deraf, der skønnedes at være uden Nytte eller Interesse for Lauget, men ordne

og opbevare Resten, »alt for at formindske den uforholdsmæssige store Masse af Dokumenter, der f. T. opbevares i Lauget, og saaledes bestan- dig maatte afleveres fra den ene Oldermænd til den anden«. Man maa være BOCK og hans Hjælpere taknemlig for den store Skønsomhed, de har udvist under dette Kassationsarbejde, om end den store Masse be- varede Arkivalier, ikke mindre end 24 Protokoller og 7 Pakker Skrivel- ser, just ikke har lettet Opgaven: at vælge og vrage i dette store Stof for paa Grundlag deraf at skildre Laugets Historie.

Fra Oldermænden vender vi os til hans nærmeste Hjælpere: *Bisidderne*. Svendenes Gildeskraa af 1403 omtaler ikke Bisidderne indenfor Mester- gildet. Skraaen af 1623 omtaler derimod Hossidderne og nævner, at de sammen med Oldermænden og Skriveren skal holde rigtigt Regnskab over Laugets Indtægter og Udgifter. Deres Tal bestemmes til to, og den ene af Hossidderne skal være Oldermændens Efterfølger, hvorefter Borgmestre og Raad udpeger en ny Bisidder for de følgende to Aar. Foruden i Forening med Oldermænden at skulle holde Regnskab, skulde de, ligeledes sammen med Oldermænden, sørge for, at alt gik ret og rigtigt til paa Laugsmøderne, at disse ikke trak ud i unyttig lang Tid, og at sørge for, at Købmændene, der havde solgt Korn til Lauget, fik deres Penge. De udgjorde sammen med Oldermænden Laugets øverste Myndighed, hvis Afgørelser dog kunde

indankes for Borgmestre og Raad. Ogsaa Skraaen af 1668 nævner Hossidderne og anfører i alt væsentligt de samme Forpligtelser for disse, medens Skraaen af 1683 overhovedet ikke nævner Ordet Bisidder. Derimod bestemmer den, at det er Oldermændene tilladt at udpege fire Mestre, der sammen med ham og en af Underfogderne skal være berettiget til at inkvirere efter Fuskere. Efter Oldermændens Forslag paa Laugsmøde 10. Januar 1837 indgav Lauget Andragende til Kongen om, at Bisidderne fremtidig valgtes af Lauget i Stedet for at udpeges af Oldermændene, og det kgl. Reskript af 17. Maj s. A., der gav den forønskede Tilladelse, henviser netop til Bestemmelsen i § 3 i Skraaen af 1683 om de fire Mestre, der hvert Fjerdingaar skulde udpeges af Oldermændene til Jagten paa Fuskere. Det er saaledes givet, at disse fire Mestre har været betragtet som Bisiddere, men Bestemmelsen om en Funktionstid af et Fjerdingaar er næppe blevet overholdt. I H. t. Reskriptet foretoges 28. September 1837 Valg af fire Bisiddere, og disse genvalgtes Aaret efter.

Lige saa lidt som Skraaen af 1683 omtaler Bisiddere, lige saa lidt omtaler den *Laugsskriveren*, der var nævnt i tidligere Skraaer. At Lauget alligevel, i alt Fald i Perioder, har haft en Skriver, er dog givet, selv om der ikke i Regnskaberne omtales nogen Løn til en saadan førend langt senere. 1644 blev Bagermester SIMON DANIELSEN, der var optaget i Lauget 1620, været Oldermænd for Svendene 1626—29, Oldermænd for Mestrene 1631—33 og to Gange Hossidder, Laugsskriver, men der vides intet om, hvor længe han beklædte Stillingen. Datidens Haandværkere var i Almindelighed ikke saa øvede i Skrivekunsten, at de har kunnet undvære en Laugsskriver.

I Laugets Regnskabsbog 1723—1810 er paa Folio 306 indført følgende:

Endskønt der ikke foretages noget udi Laugforsamling andet end det, man kan være bekiendt, dog alligevel vil man ikke, at enhver, uden for Lauget, skal løbe om By med, hvad man udi Laugsaaffærer haver at forrette. Da som vi forhen haver haft Laugsskrivere, som har været uden for Lauget, saasom der haver ingen været ved Lauget, der har villet tage sig den Tjeneste paa, førend nu JACOB SØRENSEN BERG haver gjort derom Ansøgning og Begjæring, at han af Lauget maatte antages til Laugsskriver, udi hvilken Begjæring han og forobli-gerer sig, at han udi alle Tilfælde skal forrette sin Tjeneste upaaklagelig, saa han haaber Lauget skal blive fornøjet med ham, da siden han haver været en gammel Mester i Lauget og i værende Tid forestaaet Lauget som Oldermænd i to Aar og han ved den store Ildebrand, som overgik Staden, er blevet ruineret, tilmed jeg er forsikret om, at Lauget kan være tjent med ham, saa synes det mig, at det er billigt, at man hjælper sine egne, saa snart som en fremmed, hvorfor jeg ved mit Oldermændsskabs Tiltrædelse paa egne og Laugets Vegne har an-

taget ham til Laugsskriver for Lauget og derved at forblive, saa længe han sin Tjeneste forsvarlig forretter, hvilket jeg haaber og formoder, at de fleste af Laugsbrødrene dermed er fornøjede, hvorføre de tillige med mig behageligst hermed ville underskrive. Kjøbenhavn 8. Maj 1750.

Johan Johansen,
Oldermand.

Om Berg blev Laugsskriver vides ikke, men kun syv Mestre, og det var jo i alt Fald ikke de fleste, har underskrevet. Det varede imidlertid ikke saa længe, førend man atter maatte søge en Skriver udenfor Lauget.

13. Marts 1755 antoges Prokurator JENS FRYDENTORP til denne Bestilling. I Lønning fik han af hver Laugsbroder 3 $\frac{1}{2}$ dansk for hvert Halvaar. Frydentorp døde først 1785, men maa allerede forinden have fratraadt sin Stilling som Skriver, thi 1794 opsagde Lauget Laugsskriver MELCHIOR til øjeblikkelig Fratrædelse, hvorimod han 30. September protesterede, idet han gjorde gældende, at han ikke kunde opsiges førend til Paaske 1795, da han var lønnet halvaarsvis og ikke »som en Bagersvend kunde siges op til Vandretid«. Han oplyser samtidig, at han har været Laugsskriver i 14 Aar, altsaa siden o. 1780. Lauget maa have affundet sig med ham, thi 18. Oktober 1794 ses JOHAN KØBKE at have fungeret som Laugsskriver. Johan Peter Købke var Søn af Bageren i Kastelet JACOB BEREND KØBKE og overtog Bageriet ved Faderens Død. Han var Student og fortsatte sine teologiske Studier, hvorfor han opgav Bageriet. Det var da sikkert for at støtte ham, at Lauget vilde fjerne Melchior og overlade Købke Skrivertjenesten. I Juli 1795 blev han Kandidat, og 27. Maj Aaret efter kaldtes han til Sognepræst i Frederiks og Karup paa den jyske Hede, hvorfor han naturligvis maatte trække sig tilbage fra Skrivertjenesten, hvilket skete i Laugsmødet 9. Juli 1796. Oldermanden skænkede ham da en Sølvske, paa hvilken følgende Linier var indgraveret:

Als Becker bin ich gebohren,
zum Priester war ich auserkohren.
Ich war ein Becker in diesen Land,
und lege mein Amt nieder und bleibe im Priester-Stand¹⁾.

Samtidig forærede Lauget ham en Præstekjole.

Købkes Efterfølger som Laugsskriver blev cand. jur. H. J. SEVERIN, der i Maj 1800 fik tillagt en fast Løn af 100 Rdlr. aarlig, der skulde udbetales

¹⁾ Jeg er født som Bager,
til Præst blev jeg kaldet.
Jeg var en Bager i dette Land
og nedlægger mit Embede og bliver i Præstestand.

ham kvartalsvis. Grunden til, at Skriveren kom paa fast Løn og at denne forhøjedes var dels, at hans Forretninger var stegne stærkt og dels, at Indtægterne ved Ind- og Udskrivning var faldet bort ved Forordningen af 21. Marts 1800 om Haandværkslaugene. Laugsmedlemmernes Bidrag til Skriverlønnen, der i Tidens Løb var steget til 4 $\%$, skulde fremtidig indgaa i Laugskassen. 19. December 1839 vedtog Lauget, at Skriveren fremtidig skulde antages og afskediges af Oldermænden og Bisidderne, hvorimod hans Løn skulde fastsættes af Lauget. Oldermænden og Bisidderne bemyndigedes samtidig til at opsige Severin, der i lang Tid havde været syg, naar det fandtes nødvendigt, og samtidig bevilgede Lauget et Honorar paa 100 Rdlr. til dets juridiske Konsulent, den senere saa bekendte Politiker, Overretsprokurator BALTHASAR CHRISTENSEN. Da Severin opsagdes til Fratrædelse 1. April 1840 efter i 44 Aar at have været Laugets Skriver, blev Balthasar Christensen hans Efterfølger.

29. November 1754 vedtog Lauget, at Yngstemesters Bestilling alternativt skulde varetages af de sidst i Lauget indkomne Mestre. Det var nemlig i den senere Tid blevet Skik, at de nyoptagne havde betalt Krofaderen for at udføre Forretningerne som *Laugsbud*, men da nu Krofaderen var død, traf Lauget den nævnte Ordning. 3. December holdt Oldermænden og Bisidderne Møde, og det blev da bekendtgjort for de fire sidst optagne, hvad Lauget havde vedtaget, og samtidig blev der overleveret de to af dem 14 Sedler paa Laugsmestre, der stod i Restance, med Paalæg om at opkræve de resterende Beløb. Hvornaar Yngstemesters Forpligtelse til at være Laugets Bud er ophørt, vides ikke. Sandsynligheden taler for, at det er sket kort efter, at Lauget i 1756, efter i mere end to hundrede Aar ikke at have haft noget Laugshus, erhvervede et saadant. I Regnskaberne nævnes ikke nogen Udgift til Lønning af et Laugsbud førend 1810, men allerede i nogle Aar forinden har et Laugsbud været ansat, hvilket fremgaar af, at han hvert Nytaar fik 2 Rdlr. i Drikkepenge samt 2 Rdlr., hver Gang han mødte ved Ildebrand. Denne sidste Post kan følges tilbage til 1789. Da Lauget 1810 solgte Laugshuset, blev der tillagt Budet 100 Rdlr. aarlig i Løn at udbetales kvartalsvis, idet han maatte fraflytte sin Fribolig i Laugshuset. Friboligen har saaledes udgjort Budets Løn. Naar Budet nu sattes paa fast Løn, skete det under den Forudsætning, »at han i alle Maader forsvarlig besørger Laugets Forretninger og i et og alt sørger for sig selv«. Dette blev dog ikke taget alt for strengt, thi allerede 3. Juli Aaret efter udsendte Oldermænden en Liste til samtlige Laugsbrødre med Anmodning om hver især efter sin Evne at ville tegne sig for et Bidrag

til Laugsbudet, GEERTSEN, der var haardt trængende og manglede nødvendige Klædningsstykker »som Strømper og Tørklæder«. Opfordringen blev villigt fulgt, idet 47 Mestre tegnede sig for et samlet Beløb af 232 Rdlr., saa hvis Geertsen har købt Strømper og Tørklæder for alle Pengene, har han sikkert haft nok af disse Beklædningsgenstande nogle Aar frem i Tiden. Mulig har Geertsen lidt Skade under Bombardementet, da Laugshuset, hvori han havde sin Bolig, blev stærkt medtaget.

Efter nu at have beskæftiget os med Laugets Embedsmænd og Funktionærer, vender vi os mod det samlede Laug.

Ved de af Christian IV i 1635 givne Artikler bestemtes Antallet af Bagerne i København, Christianshavn ikke medregnet, til 30. Dette Antal forhøjedes ved Skraaen af 1673 til 40, medens Skraaen af 1683 ikke fastsætter noget bestemt Tal. Da der heller ikke var foreskrevet et bestemt Antal af Bagergaarde, — dette skete først senere, — krævedes altsaa kun Borgerskab og Mesterstykke for Optagelse i Lauget. Det varede dog ikke saa længe, førend Bagerne begyndte at røre paa sig for atter at faa Lauget gjort til »sluttet Laug«. I 1728 indgav Lauget Andragende om, at det maatte blive fastsat, at der kun maatte være 50 Mestre i Lauget, men Andragendet blev ikke imødekommet. 24. Marts 1734 fremkom Oldermænd JACOB SØRENSEN BERG med en ny Supplik, hvori han henviste til Laugets tidligere Ansøgninger af 18. Januar og af Februar s. A. i samme Anledning. Han anfører, at da Lauget ikke er et sluttet Laug, er der mange, der nedsætter sig udenfor Lauget og ernærer sig som Bagere. Forhen har det været bestemt, at der kun skulde være 40 Bagere i Lauget, men dette omfattede nu 50, hvorved mange var komne i slet Tilstand, og det kunde befrygtes, at denne vilde forværres, naar end flere nedsatte sig. Han henviste til, hvor stor Betydning det havde for Kongen, at Lauget bestod af vederhæftige og konkurrencedygtige Folk, naar det gjaldt Leveringer til Hær og Flaade saavel i Freds- som i Krigstid og til den store Nød, omtrent Halvdelen af Byens Bagere var kommen i ved Branden 1728, og som de vel aldrig vilde slippe ud af, hvis de fortsat skulde se sig fortrængt fra deres Næring. Heller ikke denne Ansøgning blev bønhørt, og 24. Januar 1737 indgik Lauget med en lang Forestilling til de deputerede i General-Land-Økonomi- og Commercecollegiet. Lauget henviste til det store Indpas, der paaførtes det fra Landsbyerne i Københavns Amt, hvilket yderligere forøgede Laugets slette Tilstand, saa at mange af Laugsbagerne ikke kunde subsistere. Navnlig rettede Lauget sin Klage mod Bagerne i Lyngby, der baade købte Hvede

ved Skibene i København og holdt Svende til Fintbrødsbaging, som de ikke alene solgte hos sig selv, men ogsaa førte omkring i Amtet og solgte fra deres Vogne til Kroerne og andre udenfor Stadens Porte. Da disse Bagere ikke bar den borgerlige Tyngde som Byens Bagere og heller ikke betalte nogen Konsumtion, kunde de sælge Brødet billigere end Laugets Medlemmer, hvad der naturligvis i høj Grad skadede disse. Lauget kunde kun betragte Landsbybagerne som Bønder, og da det i Loven var forbudt Bønder at udøve noget Haandværk, krævede Lauget Myndighedernes Indskriden. Det fremhævede stærkt, at Kongens Kasse led haardt under, at Bønderne ikke betalte Konsumtion, og henviste iøvrigt til Konsumtionsforordningen, der udtrykkelig forbød Brygning og Brænding til Salg paa Landet. 30. Marts 1730 havde da ogsaa Amtmanden over Københavns Amt givet Lauget Ret i dets Betragtninger, idet han nævnte Dato paa Ballerup Birketing havde ladet læse et Forbud mod Baging paa Landet med Salg for Øje, men Forbudet havde ikke hjulpet det ringeste. 12. Marts 1735 havde ligeledes Stiftamtmanden, der fandt den paaklagede Baging ulovlig, udstedt Forbud mod den, men heller ikke dette havde hjulpet. Nu søgte Lauget om, at det ved kongelig Resolution maatte blive forbudt at bage nogen Slags fint Brød, af hvad Sort det end maatte være, og sælge det i Husene eller lade det køre omkring til Salg, ej heller at levere det til Kroerne eller andre paa Københavns Amt boende, alt under en alvorlig Pengestraf eller at lide paa Kroppen, men at alle, som vilde have fint Brød at sælge i Københavns Amt indenfor en Afstand af to Mil fra Byen, skulde være pligtige at købe det i København, og ligeledes at heller ingen paa Landet maatte føre groft Brød og sælge det paa Stadens Grund udenfor Portene. Endelig fornyede Lauget sin Ansøgning om, at der fremtidig kun maatte være 50 Bagere i Lauget, idet der f. T. var altfor mange, hvorved den ene tog den andens Næring, saa at elleve Bagere i Løbet af de sidste fem-seks Aar var blevne aldeles ruinerede. Lauget henviste iøvrigt til, at det var nødvendigt for en ny Bager, der vilde etablere sig, at være i Besiddelse af 4 à 600 Rdlr. til at købe Rug og Hvede samt Brændsel for, og desuden skulde han købe eller leje sig en Bagergaard, medens saadanne Byrder ikke hvilede paa andre Haandværkere, Tømrere, Murere, Skrædere eller Skomagere.

Laugets Andragende er gengivet her saa udførligt, fordi det som i en Nøddeskal viser os alle de Vanskeligheder, som Lauget allerede da havde at kæmpe med, og som det i mere end et Aarhundrede efter skulde stride en bitter Kamp med, det store Indpas, som det maatte lide i sin lovlige

Næring, ikke blot fra Landbefolkningens, men ogsaa fra Bybefolkningens Side, men ogsaa de store Byrder, der var paalagt det, dels gennem Konsumtionen, men mest af alt ved de store Kapitalanbringelser, som Næringen krævede. Vi vil senere i udførligere Grad komme til at beskæftige os med alt dette.

Endelig 28. April 1739 vandt Lauget den Sejr, at et kgl. Reskript bl. a. bestemte, at der kun maatte være 50 Bagere i Lauget, og at Bagerrettigheden skulde følge 50 Bagergaarde. Ogsaa med dette sidste vil vi senere komme til at beskæftige os.

Naar nu den unge, der agtede at indtræde i Lauget og drive selvstændig Næring, var naaet saa vidt, at Mestersvendsaaret var overstaaet, den nødvendige Kapital bragt til Veje, en »bekvem Vaaning, hvor han sin Ovn saaledes skal lade indrette, at han deri foruden Ildsfare kan bage«, var købt eller lejet, saa stod det endnu tilbage for ham at vinde Borgerkab og gøre sit *Mesterstykke*. Dette skulde ifølge Skraaen forfærdiges i Oldermændens Hus og i fire af de ældste Mestres Overværelse. Selve Mesterstykket bestod i at bage Hvedesimler, Rugsimler og Skonroggenbrød, og naar Mesterbagningen var færdig, skulde Brødet frembæres for Magistraten, for at denne kunne godkende eller forkaste Prøven.

Om Bekostningerne ved Indtrædelse i Lauget var der givet Bestemmelser i Forordningen af 1681 (se ovenfor S. 88). Derimod var der intetsteds givet nogen som helst Forskrift om, hvad selve Mesterstykkets Forfærdigelse maatte koste, og vi ved heller intet om, hvor meget den unge Mester i det heromhandlede Tidsrums første Tid har maattet ofre paa dette. Først 3. Marts 1756 udkom i H. t. et kgl. Reskript af 24. Februar s. A. en Raadstueplakat, der omhandlede, hvori Mesterstykkerne bestod og om, hvor meget Bekostningerne ved hvert Laug androg. Heri bestemmes Udgifterne for Bagernes Vedkommende til 11 Rdlr. ialt, nemlig 2 Rdlr. for Leje af Værktøj og Lokale, 2 Rdlr. til Laugkassen, 2 Rdlr. til Ligklædet, 2 Rdlr. til Oldermænden, 1 Rdlr. til Laugets fattige, 1 Rdlr. til Laugsskriveren og 1 Rdlr. til Politibetjentene. Samtidig bestemtes det, at der ikke til Mesterstykkets Forfærdigelse maatte anvendes mere end 20 Rdlr. Det samlede Beløb kom saaledes højst op paa 31 Rdlr. Forbudet mod Traktement i Anledning af Mesterstykke opretholdtes, og hvis det alligevel fandt Sted, skulde Aspiranten bøde 1 Rdlr. til Laugets fattige, hver Mester, der havde deltaget i Gildet, 2 Rdlr. og Oldermænden, hvis han havde været til Stede, 4 Rdlr. Ved en ny Plakat af 1. September 1762 gjordes der nogle faa Forandringer i de forskellige Beløb, saa at den sam-

lede Sum, Materialerne fraregnede, kom op paa 12 Rdlr. eller 1 Rdlr. mere end i 1756. I Udgifterne var nu beregnet 1 Rdlr. til Laugshuset.

Først i 1798 hører vi atter om Mesterstykket, idet Oldermænden 8. Marts besvarer en Forespørgsel fra Magistraten om Omkostningerne derhen, at disse var i Overensstemmelse med Plakaten af 1762. Dog var Afgiften til Laugshusets Vedligeholdelse forhøjet, men Afgiften betragtedes som frivillig. Til Materialer medgik der 6 Rdlr. til Hvedemel, 3 $\frac{1}{2}$ til Rugmel og 8 Rdlr. til Sukker, Mælk, Smør, Gær, Krydderier m. m., ialt 14 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$. Dertil kom nogle ubetydelige Udgifter i Drikkepenge til Oldermændens Svende, der hjalp til. Forfærdigelsen foregik stadig hos Oldermænden, hvilket ses af, at PETER KØBKE 23. Juli 1796 fik Afslag paa en Anmodning om at bage sit Mesterbrød hjemme.

Efter at Lauget 1819 havde købt nyt Laugshus, forøgedes Bidraget til dette til 5 à 10 Rdlr., men ogsaa dette betegnedes som frivilligt. Hertil kom yderligere et rentefrit Laan paa 100 Rdlr., eller, hvis den nye Mester ikke var i Stand til at udrede dette Beløb, 4 Rdlr. aarlig.

I Løbet af de følgende Aar forøgedes Omkostningerne ved Mesterstykkets Forfærdigelse ganske betydeligt. Paa en Forespørgsel fra Magistraten oplyser Lauget i 1842, at der medgik 43 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 4 β til Materialer, nemlig 12 Lpd. Mel, 40 $\frac{1}{2}$ Smør, 44 Potter Mælk, 6 $\frac{1}{2}$ Gær, 12 $\frac{1}{2}$ Sukker, 2 $\frac{1}{2}$ Kardemomme og desuden Brænde. Naturligvis kunde Beløbet variere med de enkelte Materialers Fald eller Stigning i Pris. Hertil kom yderligere 15 Poster til et samlet Beløb af 70 Rdlr., men det tilføjes i Laugets Redegørelse, at 14 af disse Poster »aldrig affordres en Aspirant som aldeles uundgaaelige Udgifter, men er altid af ham, som af alle hans Forgængere, godvilligen betalte«. Udgifterne var: 10 Rdlr. for Værkstedsløje, sædvanligvis hos Oldermænden, 10 Rdlr. for »Vejledning ved Erhvervelsen af de fornødne Legitimationer samt for Optagelse af Protokol over det passerede«, 10 Rdlr. til Svendene for Assistance, 4 Rdlr. for »at fordele og ombringe Exemplarer«, 5 Rdlr. for Laugsbudets Assistance og Opvartning, 5 Rdlr. til Laugshuset, 2 Rdlr. til Laugskassen, 2 Rdlr. til de fattige, 1 Rdlr. til Ligklædets Vedligeholdelse, 1 Rdlr. til Haysens Bog om Prøvebagning (købt af Lauget i 300 Eksemplarer), 2 Rdlr. til Magistratens Fyrbøder, 5 Rdlr. til Magistratens Bude, 6 Rdlr. til Overpolitibetjent Lassen, »efter at den nuværende Politiadjutant har renonceret herpaa«, og endelig 4 Rdlr. til Fyrbøderen i Politiretten.

Naar hertil kom 34 Rdlr. for Borgerskabsbrevet, 1 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ for dettes Stempling og 4 Rdlr. til Fattigbøssen, blev hele Bekostningen 155 Rdlr.

2 $\frac{1}{2}$ 4 β , altsaa et ganske betydeligt Beløb. Men hertil føjer Lauget yderligere »for Fuldstændigheds Skyld«, at det efter ældre Tidens Skik ikke var sjældent, at den nye Mester gjorde et Traktement paa »Bellevue« for et større eller mindre Antal af Laugets Interessenter og Venner eller Velydere, men at det i en lang Række af Aar altid udtrykkeligt og omhyggeligt var blevet fremhævet, at et slikt Traktement meget vel kunde udelades, ligesom det ogsaa i de senere Aar var blevet udeladt.

Alt i alt var Udgifterne ved Indtrædelse i Lauget steget til et for en ung Mester betydeligt Beløb, der maa være blevet følt som ret trykkende, og som slet ikke stod i noget Forhold til det ved Plakaten af 1762 fastsatte. Endog Mesterkosten, der var saa strengt forbudt, var blevet genindført.

18. September 1844 udkom da en ny Raadstueplakat angaaende Udgifterne ved Forfærdigelse af Mester- og Svendestykker ved de københavnske Laug. For Bagerlaugets Vedkommende fastsattes Udgifterne saaledes: 5 Rdlr. i Værkstedsleje og for Værktøj m. v., 2 Rdlr. til Laugskassen, 100 Rdlr. en Gang for alle eller 4 Rdlr. aarlig til Laugshuset, 2 Rdlr. til Ligklædet, hvis det ønskedes benyttet, og 1 Rdlr. til de fattige i Lauget. I Plakaten befaledes det forøvrigt, at den prøvende Mester overfor Magistraten skulde erklære, om han havde betalt noget som helst udover det i Plakaten anførte. At det, trods Plakatens bestemte Ord, ikke lykkedes helt at afskaffe andre Udgifter, fremgaar af en Kancelliskrivelse af 3. Oktober 1844, altsaa ikke en Maaned senere end Plakatens Fremkomst. I Anledning af en Forespørgsel fra Randers om Mesterprøven indenfor Bagerprofessionen, indhentede Kancelliet gennem Magistraten i København Oplysninger om Prøvens Aflæggelse her i Byen. Prøven bestod i, at Ungmesteren skulde drive og forbage 1 Lpd. Mel til Kringler, $\frac{1}{2}$ Lpd. Mel til Franskbrød og Hvedeknopper og $\frac{1}{2}$ Lpd. sigtet Rugmel til Sigtebrød. Oldermændene bemærkede i sin Erklæring, at Arbejdet saa vidt muligt udførtes af Ungmesteren selv, men hvor Assistance var paakrævet, erholdt han denne af de fem Svende i Oldermændens Bageri mod en særlig Godtgørelse, i Reglen 6 Rdlr., til Svendene. Tilsynet med Arbejdet udøvedes af Oldermændene og en Bisidder. Udgifterne ved Mesterstykket var omtrent 25 Rdlr. Herved maa dog sikkert forstaas: Udgifterne ved Mesterbagningen. Der var sikkert stadig andre Udgifter.

Naar nu den unge Mesters Prøvebagning var antaget, Borgerskabet vundet, Næringsdriften sat i Værk, og han havde vundet sit Sæde indenfor det lovlige Amt, havde han overfor dette en Række Pligter, der er omtalt

i Skraaen af 1683. Om Yngsteaaret er der allerede talt saa udførligt, at der paa dette Sted kun er Anledning til lige at nævne det.

En Pligt for Laugets Medlemmer var at deltage i *Laugsmøderne*, naar de fik Tilsigelse fra Oldermændene. Kom et Medlem for sent, kostede det 12 β i Bøde. Kom han senere end en halv Time efter Mødets Begyndelse, skulde han bøde 24 β , og blev han en Time eller helt borte, kostede det ham 36 β , med mindre han kunde bevise lovligt Forfald. Laugsmøderne maatte kun afholdes efter indhentet Samtykke fra Magistraten, og dette skulde endda være skriftligt. Hvis Magistraten fandt det nødvendigt, delegerede den et eller flere af sine Medlemmer til at overvære Mødet, og dette vedblev hele det her omhandlede Tidsrum ud. Hvis det samlede Laug holdt Møde uden forud indhentet Tilladelse, skulde de mødte Deltagere bøde 200 Lod Sølv, men hvis nogle faa Mestre mødtes uden Tilladelse, da skulde hver bøde 20 Lod Sølv. Det var jo strenge Bestemmelser, men de er vist heller næppe blevet tagne saa bogstaveligt. De store Laugsmøder var kun faa, højt regnet en fire à fem om Aaret, og det kunde vel nok af og til være ønskeligt at komme sammen udenfor Laugsmøderne. At dette har fundet Sted, røber da ogsaa et i Laugets Arkiv opbevaret Circulære af 16. November 1785. Oldermændene retter heri en Henvendelse til samtlige Laugets Mestre om hver at give 2 β om Ugen til en syg Svends Anbringelse paa St. Hans Hospital. Hvis Medlemmerne blev enige herom, vilde Oldermændene lægge Beløbet, 8 Ø om Ugen, ud, og Medlemmerne skulde saa refundere ham det »hver Krodag«. Dette synes at tyde paa ugentlige Sammenkomster, men disse var jo i aabenbar Strid mod Forordningen.

Laugsmøderne afholdtes, som ovenfor nævnt, hos Oldermændene, eller, hvis han ikke havde den fornødne Plads, hos den Mester, hos hvem der var lejet »Laugshus«. Der er dog ogsaa Eksempler paa, at de store Møder, Adelstævner, fastende Stævner, Kvartalsstævner, og hvad de nu betegnedes, er blevet holdt paa Raadhuset. Efter at Lauget 1755 havde erhvervet eget Laugshus, holdtes de paa dette, men efter Laugshusets Afhændelse 1810, og indtil Lauget atter kom i Besiddelse af et Laugshus, maatte Møderne afholdes ude i Byen. Som Regel anfører Laugsprotokollen ikke, hvor Møderne er afholdt, dog nævnes en enkelt Gang »Raadstuebørsen«, og 15. Oktober 1817 indkaldtes til Møde i Snedkernes Laugshus i Grønne-gade.

Om noget Traktement ved Møderne hører vi først saa sent som i 1837, da det paa et Møde 28. September vedtoges, at Udgiften til Aftensmaaltid

efter de to halvaarlige Laugssamlinger, der hidtil var udredet af Laugskassen, fremtidig skulde betales af Deltagerne. Denne Vedtagelse vakte dog Modstand hos flere, og paa Forsamlingen 20. December Aaret efter kom Misfornøjelsen til Orde. Oldermænden oplyste da, at Udgiften til Aftensmaaltid siden 1819, da Lauget erhvervede sit nye Laugshus, succesivt var steget fra 12 à 13 Rdlr. til 60 à 66 Rdlr., og denne Udgift kunde Laugskassen ikke bære. Han foreslog et Kompromis, hvorefter Kassen skulde bære 25 à 30 Rdlr., men Sagen udsattes, og først paa et Laugsmøde 3. Maj 1839 vedtoges det, at Laugskassen skulde udrede hele Beløbet, men at der kun maatte serveres for dem, der havde tegnet sig i Forvejen.

Som nævnt var der i Skraaen fastsat Mulkt for Udeblivelse, men det toges i Tiden o. 1800 ikke saa alvorligt. Det fremgaar af Laugsprotokollerne, at Møderne ofte kun var sparsomt besøgt. Kun naar der var alvorligere Sager paa Dagsordenen, indkaldte Oldermænden til Møde under Mulkt for Udeblivelse. Dette skete saaledes 15. Oktober 1817, da der udsendtes et Circulære, hvorpaa Laugets Medlemmer med Navns Underskrift maatte bevidne, at Indkaldelsen var blevet forkyndt dem.

Foruden Pligten til at deltage i Laugsmøde paalagde Skraaen ogsaa Medlemmerne Pligt til *Ligbæring*. Der skulde dog kun tilsiges saa mange, som der behøvedes til at bære Liget, og Tilsigelsen skete efter Omgang. Fritagne var kun de gamle og svagelige. Straffen for Udeblivelse var 1 Rdlr. Skraaen paabød, at baade Mester, Mesters Kone, Børn, Svend, Dreng eller Pige skulde bæres, men det fremgaar dog af Laugsbogen og af Fortegnelsen over Mestre, der er mødt til Ligbæring, at dette Paabud ikke er blevet fulgt. Medens det af Laugsbogen 1655—65 fremgaar, at Lauget mødte og bar, naar en Mester, hans Hustru eller hans Barn førtes til det sidste Hvilested, saa nævnes hverken da eller senere, at Lauget har givet Møde ved en Svends, langt mindre ved en Drengs eller Piges Begravelse. Svendelaugget har sikkert lige siden 1683, og vel ogsaa før den Tid, selv sørget for sine Dødes Begravelse, uden at Mestrene har været tilsagt eller været mødepligtige. Dette synes at fremgaa af, at Lauget 29. November 1754 vedtog at følge den afdøde Krofader ZACHARIAS SØRENSEN, der var gammel Laugsbroder, og bære ham med det nye Ligklæde. Det var altsaa ikke en Selvfølge, at Lauget i dette Tilfælde skulde følge og bære.

Medens der i 1600-Tallet kunde være Tale om at holde Gravøl (se ovenfor S. 31), selv om dette maaske ikke har været en almindelig Skik,

saa blev dette aldeles forbudt ved Reskript af 24. Februar 1756, hvori det hedder, at der ikke paa nogen Maade »maa gøres noget Tractement, Maaltid, Drik eller deslige under hvad Prætekst det maatte ske«. Overtrædelse af Forbudet straffedes paa samme Maade som Traktement ved Mesterstykkets Forfærdigelse, nemlig med Bøder, 2 Rdlr. for hver Amtsmester og dobbelt for Oldermænden.

Det var ret forskelligt hvor mange Mestre, der blev tilsagt til Ligbæring. Tallet varierede i Reglen mellem 10 og 18, uden at der er muligt at se Grunden til, at Tallet svingede saa forholdsvist stærkt. Det var ikke blot i København, at Lauget maatte møde til Ligbæring. 11. Oktober 1777 maatte 10 Mestre saaledes tage til Lyngby for at bære den gamle JON JONSEN, der havde været Bager paa Amalienborg. Men Aaret efter døde hans Enke, og da drog 18 Mestre til Lyngby for at bære hende. — Undertiden skete det, at Mestrene unddrog sig Ligbæringen og overlod den til Studenterne. Dette skete saaledes 18. Maj 1778, da 35 Bagere hver gav 1 $\frac{1}{2}$ 8 β for, at Studenterne skulde bære forhenværende Bager JENS JENSENS Hustru. 20 Studenter fik hver 2 $\frac{1}{2}$, Krofaderen, der optraadte som Bedemand, fik 1 $\frac{1}{2}$, og for Ligklædet betaltes 2 $\frac{1}{2}$ 8 β . Den sidste Indførsel om Ligbæring er fra 1836. Der var da tilsagt 16 Mestre, medens der i 1835 ved en anden Mesters Jordefærd kun var tilsagt 8.

Ved Reskript af 12. Januar 1820 blev Bøderne for Udeblivelse fra Ligstævne væsentligt forhøjede, nemlig til 1 Rdlr. Sølv for sildigt Møde og til 4 Rdlr. Sølv for helt at udeblive. Desuden skulde den udeblivende staa først for Tur næste Gang.

14. Oktober 1833 vedtog Lauget, at Oldermænd og Bisiddere skulde være fritagne for at møde til Ligbæring, saalænge de var i Funktion. Naar Funktionstiden var udløben, skulde Bisidderne atter træde ind i Tur med de øvrige Mestre; medens den, der havde været Oldermænd, for stedse skulde være fritaget.

Inden vi gaar over til at omtale Laugshuset og derefter Bagernes Forhold til Offentligheden, bliver vi nødt til at skænke Forholdet til *Svendene* en ret indgaaende Omtale. Dette Forhold var af saa stor Betydning for hele Laugets Forhold, saavel indadtil som udadtil, maaske endda i højere Grad indenfor Bagerlauget end indenfor noget andet københavnsk Laug, at det ikke kan affærdiges paa nogle faa Sider. Der var mellem det store Antal tyske Svende, som Lauget beskæftigede, saa mange urolige Hoveder,

at Stridigheder næsten hørte til Dagens Orden, og Stridighederne vedvarede hele det her omhandlede Tidsrum igennem.

Et særligt Kapitel indenfor hele dette Afsnit danner *Herbergets* (Kroens) og dermed ogsaa *Laugshusets* Historie, idet Herberget hele den Tid, da Lauget ejede et Laugshus, var knyttet saa nøje til dette, at de to Ting ikke kan behandles hver for sig, ligesom Herbergets Historie ikke ret vel kan fortælles, uden at man maa komme ind paa Svendelaugets Historie.

Som ovenfor nævnt afhændede Lauget sit Laugshus paa Nørregade i Aaret 1548, og først godt to Aarhundreder senere fik Lauget et nyt Laugshus, hvori der samtidig oprettedes et Svendeherberg. Allerede før denne Tid fandtes dog et saadant, men det var da installeret hos en Privatmand. Vi ved ikke, hvor langt Svendeherbergets Historie gaar tilbage i Tiden, men ved Forordningen af 1681 udstedtes et almindeligt Forbud mod alt, hvad der hed Svendekroer eller Sammenkomster af Svende. Man kan fristes til at tro, at dette Forbud har haft sin Aarsag i en Aaret før indenfor Bagersvendelauget indtruffen Begivenhed. I Svendelauget lod Oldermænd og Bisidderne oplæse en Ordre af 16. Februar 1680, og denne maa aabenbart ikke have passet Svendene, thi Skafferen, SIVERT PEDERSEN, erklærede, at med hans Vilje skulde den Seddel ikke »komme i Laden«, hvorved den jo fik Retskraft, og da den alligevel blev lagt i Laden, erklærede han, at Svendene vilde have den ud igen, idet han bankede med Skafferholtet og sagde til de andre Svende: »I Aften skal I blive her og ikke gaa i Arbejde, førend I faar Sedlen af Laden«. Dette var jo aabent Oprør baade mod Oldermænd og Magistraten, og Følgerne udeblev ikke. Hovedophavsmændene blev arresterede og sat i Raadhuskælderen, og begge Parter indstævnedes hinanden for Raadstueretten. Mestrene indstævnedes ældste og yngste Skaffer, Skriveren og samtlige »for deres Modvillighed og Forsømmelse af deres Mestres Arbejde« i Raadstuekælderen arresterede Svende til hver for sig at lide Dom. Men samtidig indstævnedes Svendene Oldermænd, Bisidderne og hele Lauget samt Oldermænd og Bisidderne for Svendene til at lide Straf for deres »haarde Adfærd« overfor Svendene, idet de krævede Løsladelse, indtil Sagen var paadømt ved Lands Lov og Ret. I April kom Sagen for Retten, og da Svendene efter endt Vidneafhøring blev tilspurgt, om de vilde gaa i Arbejde igen, erklærede 32 sig villige hertil, 11 erklærede, at de vilde rejse deres Vej, og 22 nægtede at gaa i Arbejde, idet de »vilde følge Skafferen« til Trods for, at Retten gjorde dem opmærksom paa, at han havde »fortjent Holmen«, d. v. s. Strafarbejde paa Bremerholm. Da en af Borgmestrene spurgte en af

Svendene, om han ogsaa vilde miste sit Hoved, hvis Skafferen mistede sit, svarede han, »at han vilde være det samme undergivet som Skafferen«. Dette var jo unægteligt et smukt Bevis paa ubrødeligt Sammenhold. Dommen afsagdes 19. Maj 1680, men Raadstuerettens Domsprotokol er ikke bevaret. I Juni gav Kongen paa Laugets Foranledning Ordre til, at Sagen skulde indstævnes for Højesteret. Af Ordren fremgaar det, at fire af de oprørske Svende var blevet dømt til at forlade Kongens Riger og Lande, medens de øvrige var dømt efter Stadsrettens § 40. Den kongelige Befaling forkyndtes 2. Juni for de fire i Raadstuekælderen siddende Svende og for fem paa Kroen tilstedeværende Svende, der lovede, at de straks vilde lade Ordren gaa videre til deres Kammerater. 7. Juni stadfæstede Højesteret Dommen, og Svendene tilpligtedes at betale Lauget Omkostningerne. Endnu 3. August 1693 resterede herpaa efter Laugets Opgivende 200 Rdlr., og i Tidens Løb var flere af de urolige Hoveder blevet Laugsmestre. Sidstnævnte Dato indgav Lauget Andragende om, at det Sølvtoj, der tilhørte Svendene, og »som nu befindes at være tilovers«, ved Rettens Hjælp maatte vurderes og udlægges Lauget til Dækning af det resterende Beløb, idet dog en mindre Del skulde henlægges til Hjælp for fattige Enker og Laugsbrødre, der ved Ildsvaade eller paa anden Maade var kommen tilbage. Der gik dog halvandet Aar, førend Magistraten foretog sig noget. 12. Marts 1695 indfandt Politimesteren sig paa Svendekroen og lagde i H. t. Forordningerne af 23. December 1681 og 6. Maj 1682, der forbød alle Svendeskraaer og Vedtægter for Svendene, Beslag paa Svendelaugets Ejendele. Disse førtes til Raadhuset, hvor der to Dage senere optoges Registratur over dem.

De første 15 Numre var Arkivsager, der nu desværre ganske er forsvundne, men det har sin Interesse at se, at der blandt dem har været en Skraa for Svendene udstedt af Borgmestre og Raad 17. December 1680. Denne Skraas Ordlyd kendes ikke. Af de øvrige Ejendele skal vi her efter Registraturen nævne:

56 smaa Tin-Skænkekander. 4 store Tinkander. 1 lille Velkomst. 4 Skafferstokke af Træ. 2 Brikse. 1 stor Messinglysestage med 6 Arme og ovenpaa den en Mand med en Partisan i Haanden. 2 Messinglysestager, hver med to Arme. 4 Messinglysestager. 1 stor Messing Lyseplade med en Arm.

I Forvaring hos den 1694 fratraadte Oldermænd for Mesterlauget MIKKEL LÜTKEN fandtes dog Laugets største Kostbarheder, der ogsaa registreredes. De var:

1 Sølv tallerken med Oldermænds og Bisidderes Navne og Aarstallet 1676. 2 forgyldte Bægre, hvert med Giverens Navn. 9 Sølvbægre, ligeledes med Giverens Navne. 3 Sølvbægre uden Navne. 1 Fattiges Bøsse. 1 stor Sølvvelkomst i drevet Arbejde og forsynet med Dæksel. 1 Sølvskonrogge med Sølvskede, bestemt til at hænge paa Velkomsten. 38 Sølvskilte til at hænge paa Velkomsten. 2 store Messinglysestager til Vokslys. 2 store Vokslys.

Ved Optagelsen af Registraturen var Oldermænd CHRISTIAN CARSTENSEN, to Bisiddere og Mikkel Lütken til Stede.

Et Andragende fra Svendene til Kongen om at maatte faa deres Skænk (3: Velkomst) og Skilte samt Laden og Fattigbøssen udleverede blev allernaadigst afslaaet 14. December 1695 under Henvisning til Forordningerne af 1681 og 1682, og i Stedet fik Politimesteren Ordre til at vurdere Tingene og stille dem til offentlig Auktion. Det indkomne Beløb skulde, naar Omkostningerne var fradragne, leveres til Oldermænden, der skulde nedlægge dem i Svendenes Tidepengebøsse, hvortil han skulde have en og en af Svendene en anden Nøgle. 6. April 1696 afholdtes Auktionen paa Raadstuen. Den indbragte den betydelige Sum 415 Sldr. 2 $\frac{1}{2}$ 6 β , der dog ved Omkostningernes Fradrag svandt ind til 325 Sldr. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β , der overleveredes til Oldermænden. Denne fik ligeledes udleveret Kisten med Ligklæderne, hvorimod Laden, Svendenes Skraa og Vedtægter — og formentlig ogsaa det øvrige Arkiv — »kasseredes paa Raadstuen«.

Mesterlauget fik saaledes, da Beløbet nedlagdes i Tidepengebøssen, ikke Dækning for sit Tilgodehavende hos Svendene efter Retssagen og har formentlig selv maattet bære de omtalte resterende Sagsomkostninger.

Det vil af det ovenfor nævnte ses, at Svendenes Laugstøj var langt mere kostbart end det fattige Inventar, som Mestrene besad, og saaledes blev det ogsaa ved at være i Fremtiden. Det varede nemlig ikke længe, førend Svendene atter havde samlet sig et meget rigt Inventar.

Svendenes Krofader var paa det Tidspunkt, da Laugstøjet blev frataget dem, HANS HASSENBERG, og det var i hans Hus, Politimesteren henvendte sig for at afhente Inventaret. Arkivet nævner intet om, hvor dette Hus laa, men i Indkvarteringsmandtallet af 1694 anføres Hassenberg som Øltapper og boende i Klædebo Kvarter Nr. 117, d. v. s. i Store Fiolstræde. I Oktober 1700 levede Hassenberg endnu, men 1701 var han død, og Enken boede da i Rosenborg Kvarter Nr. 236. Man tør da vel gaa ud fra, at Svendeherberget indtil Hassenbergs Død har været i Fiolstræde, hvor Hassenberg havde Værtshus, men at man ved hans Død har søgt andet Tilholdssted.

Inden vi forlader Episoden 1695 har det sin Interesse at se, hvad Politimesteren 8. Juni skriver i sin Erklæring over Bagersvendenes Klage over, at deres Laugstøj er blevet fjernet fra deres Krofadere Hus. Politimesteren skriver bl. a.:

»Udi forrige Tider, da Bagersvendene, ligesom andre Haandværkere og gjorde, havde deres gamle Skraa og Vedtægter at rette dem efter, har de, som velbevidst er, nogle Gange om Aaret, særdeles naar Fastelavn var, holdt deres offentlige Sammenkomster og Gilder, straffet hverandre indbyrdes og oplagt tillige nogle Tønder Øl og Fordrik, hvor da Svendene hver for sig har givet en Skænk eller Drikkekar af Tin paa ungefær en Pægels Størrelse med deres Navn paa at drikke af, men naar nogen fremmed Svend ankom, som ej tilforn havde været i deres Kro eller i deres Forsamling, eller og en Dreng blev gjort til Svend, da skulde samme uddrikke Velkomsten, hvilket er et stort Sølv-Drikkekar, som kan gives hened 3 Potter Øl udi og Bagersvendene samtlige har bekostet, til hvilken Sølv-Velkomst der findes 40 Skilter, som skal hænge paa samme, naar de skal drikke deraf, og er samme Skilter smaa Sølvplader med de Svendes Navne paa, som det har givet til Velkomsten; der findes og 24 smaa Sølvbægre, som i lige Maade er giorte til at drikke af.«

Hvorhen Svendene har flyttet deres Kro eller Herberg efter Hans Hassenbergs Død vides, som sagt, ikke. Men et er sikkert, at trods Forordninger og Dom vedblev Svendene at holde Herberg.

Selv om Svendene havde deres Herberg hos en privat Værtshusholder, har Mestrene dog øjensynligt haft noget Indseende med dette, thi da Lauget 22. Oktober 1700 andrager Politimesteren om, at en nyindrettet Protokol over Svendenes Tidepenge maa blive autoriseret samt tilført en Ordre om; at Mestrene skulde indeholde Tidepengene i Svendenes Løn, og at der hvert Halvaar af Skriveren skulde forfattes et rigtigt Mandtal over Mestrenes og Svendenes Navne, bad Lauget samtidig om Tilladelse til hos Hans Hassenberg at lade indrette et *Krankekammer* med en Seng til to (!) syge Personer, saaledes som andre Haandværk havde det. Ligeledes vilde Lauget have Tilladelse til paa Hassenbergs Hus at udhænge Bagersvendenes Herbergskilt, for at tilrejsende Svende kunde vide, hvor Herberget var og der søge Tilflugt, indtil de kunde komme i Arbejde og »ikke komme i Liderlighed og blive forførte«, ligesom Mestrene der kunde henvende sig for at faa Svende.

At der trods Forordningens Forbud mod Svendesammenkomster har fundet saadanne Sted, og at det har knebet stærkt for Myndighederne at faa Svendene til at holde deres Lystighed indenfor sømmelige Grænser, derom vidner bl. a. de talrige Klager, der fremkom over, at Svendene

»undertiden hele Nætter igennem paa den saakaldte Bagerkro udsidde og Tiden med overmaade og usømmelig Drik og Fylderi ilde anvende, hvormed ej alene Guds høje og hellige Navn bespottes, men endog deres Mesteres Arbejde forsømmes, de selv og fordærves til Liderlighed.« 30. Juli 1725 forbød Magistraten derfor Svendene at sidde paa Kroen længere end til Kl. 7, og det blev samtidig Krofaderen forbudt at tappe nogen Slags Drik for Svende, der stod i Tjeneste, men derimod formane dem til at gaa hjem.

Det er ikke utænkeligt, at Ønsket om at skabe roligere Forhold paa Svendeherberget har været medvirkende til, at Lauget 1755 erhvervede sig en Ejendom for deri at indrette saavel Laugshus som Svendeherberg. I alt Fald var denne Grund medvirkende, da Lauget 1819, efter i 9 Aar at have været uden Laugshus, erhvervede sig en ny Ejendom.

I December Maaned 1755 afholdtes offentlig Auktion over de Dødsboet efter Overlandbygmester, Justitsraad JOHAN CORNELIUS KRIEGER tilhørende Ejendomme, hvoriblandt Huset paa Hjørnet af Købmagergade og Store Kannikestræde, nuværende Gade Nr. 49. Paa Bagerlaugets Vegne blev Laugsskriveren, Prokurator JENS FRYDENTORP, højstbydende med 2224 Rdlr. 29. s. M. fik Lauget udstedt Auktionsskøde paa Ejendommen, tinglæst 21. Juni 1756, og 30. s. M. aflagde Oldermændene Regnskab for Erhvervelsen og de udførte Reparationer. Alt ialt beløb Udgifterne sig til 2446 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ 11 β . I Ejendommen indestod en Prioritet paa 2102 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ 12 β . Huset vurderedes til 3000 Rdlr. d. C. Til Indrettelsen af Laugshuset og Herberget udtoges 87 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ af Laugets store Fattigbøsse, 34 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ af den lille Fattigbøsse, 38 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 8 β af Skiltpengebøssen og 104 Rdlr. 1 $\frac{1}{2}$ af Svendenes Tidepengebøsse. Ialt blev der paa Erhvervelsen og Reparationerne et Underskud paa 9 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ 7 β , som Lauget kom til at skyldte Oldermændene. Laugshuset og Herberget udlejedes til SØREN LANGHOLT for 100 Rdlr. d. C. aarlig, der skulde betales i to Terminer, hver Paaske og hver Michaeli. De Ejendommen paahvilende Skatter skulde udredes af Lauget.

Om Huset faar vi af en Vurderingsforretning 19. Juni 1756 at vide, at det var blevet betydeligt forbedret siden Januar s. A., da der ogsaa optoges en Vurdering. Det var to Etager højt og havde Kælder. Indgangen var gennem en Dør fra Gaden. Huset havde fem Fag mod Købmagergade og tre Fag mod Kannikestræde, var $14\frac{1}{4}$ Alen dybt og var grundmuret til de tre Sider. Gaarden var brolagt, og der fandtes i den et »Fjællelocum« og »Spildevand« fra Naboen. Huset var ret nyt, idet dens Forgænger

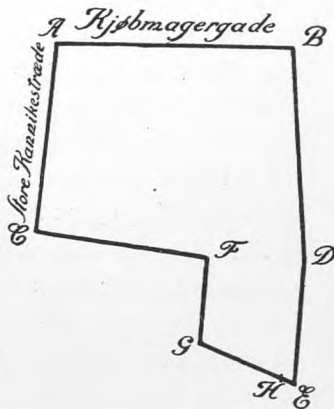
var gaaet til Grunde under den store Ildebrand 1728. Det havde været ejet og beboet af Klokkeren ved Trinitatis Kirke, den bekendte Regnemester SØREN MATTHIESEN («Søren Matthiesens Regnebog»), efter hvis Død det overgik til hans Svigersøn, den ovenfor nævnte Johan Cornelius Krieger. Maalebrevet af 10. Juni 1756 giver følgende Maal: A—B 16 Alen 1 Kvarter 2 Tommer, A—C: 13 Alen 3 Tommer, B—D: 14 Alen 2 Kvarter 4 Tommer, D—E: 8 Alen 2 Kvarter, C—F: 12 Alen 3 Tommer, F—G: 5 Alen 3 Kvarter, G—H: 6 Alen 1 Kvarter og H—E: 3 Kvarter 4 Tommer. Det samlede Grundareal var 227 □ Alen.

9. April 1799 optoges en ny Vurderingsforretning, hvorved Værdien ansattes til 3500 Rdlr. Af denne Forretning fremgaar det yderligere, at Kælderens strakte sig under hele Huset, og var $2\frac{1}{2}$ Alen høj »over Horizonten«. Første Etage var $5\frac{1}{2}$ Alen høj, Muren 1 Alen tyk, medens anden Etage var $5\frac{3}{4}$ Alen høj, Muren 20 Tommer tyk. Huset hvilede paa en huggen Kampestenssokkel¹⁾. Desværre findes noget Billede af Huset ikke bevaret.

Af den førstnævnte Vurderingsforretning ses det, at der i 2. Etage var en Sal med fem Fag mod Købmagergade og to mod Kannikestræde, og Salen har altsaa haft en Udstrækning af omtrent hele Husets Facade. Salen var forsynet med Paneler, og Væggene betrukne med Voksdug.

Om Salens Møblering faar vi fra en Inventarfortegnelse af 1781 at vide, at den da bestod af 5 lange Skænkeborde, 7 løse Bænke, et Hjørneskab med Laas og behørig Indretning, et stort Speil i Ramme, en Lysekrone af Messing uden Arme og 8 Lysearme paa Væggene. I Hjørnestuen i første Etage nævnes kun 4 løse Bænke. Da der ikke nævnes noget Inventar paa Herberget, tør dettes Møblering vel antages at have paahvilet Krofaderen, men dette Forhold ændredes senere.

Det ovenfor omtalte Krankekammer i Svendeherberget overflyttedes med dette til Laugshuset, men rent bortset fra, at Kammeret naturligvis ikke har tilfredsstillt blot de aller nødtørftigste hygiejniske Krav, naar det var beregnet til to Mand i een Seng, og naar man tager Hensyn til, at Fnat og veneriske Sygdomme var de hyppigst forekommende Lidelser

¹⁾ Poul Bredo Grandjean, »Himmerige«. Hjørnegaarden Skindergade-Købmagergade-Store Kannikestræde. Kbhvn. 1922.

blandt Svendene, saa gav Krankekammeret Anledning til meget uheldige Forhold. 9. Maj 1780 indberettede Oldermænden til Magistraten, at det ved hans Besøg paa Kammeret havde vist sig, at dette benyttedes som Samlingssted for Svendene, der, under Foregivende af at ville vaage over de syge, samlede der for at spille Kort og drikke. Udgifterne hertil opførte Oldgesellerne og Krofaderen paa Sygekassens Regning, og dette havde i mange Aar været Tilfældet. Det viste sig ogsaa, at Svendene hellere vilde ligge paa Kamret og være syge, hvorved de fik 3 à 4 Rd ugentlig, end at arbejde for 2 Rd . Krankekammeret havde nu Plads til to Senge, men Krofaderen maatte ofte skaffe Plads til flere »syge«. Da hele dette Forhold naturligvis gik ud over Sygekassen, begærede Oldermænden de syge indlagt paa Hospitalet, hvilket de befandt sig vel ved og snart kom sig. Oldgesellerne begærede derfor af Oldermænden, at Krankekammeret blev afskaffet, og at Svendene i Stedet fik en Sygestue paa Hospitalet, hvilket, til Trods for at hver syg vilde koste Sygekassen 5 Rd om Dagen, vilde blive en Besparelse. Men Svendene misbrugte ogsaa denne Ordning, idet de forlangte at komme paa Hospitalet, blot de havde Hovedpine, og Sygekassen var saaledes alligevel i Underbalance. 25. Maj var Lauget forsamlet paa fire Mestres Foranledning, idet de klagede over Kammerets Afskaffelse, og det viste sig da, at 11 Mestre var for dets Bibeholdelse, medens 22 holdt paa Hospitalet.

Hermed var Krankekammeret bragt ud af Verden, men det hjalp ikke synderligt paa Ordenen paa Herberget.

28. September 1804 meddelte Oldermænden, at Svendene havde ønsket at vælge en anden Krofader i Stedet for den ovenfor omtalte Geertsen eller ogsaa at flytte fra Laugshuset og søge Herberg andet Sted. Lauget besluttede at afhjælpe nogle af Svendene paaklagede Mangler ved Sengestederne og derefter forespørge Svendene, om de vilde beholde Herberg paa Laugshuset og Geertsen som Krofader. Vilde de ikke det, skulde det staa dem frit for at fraflytte Laugshuset til Paaske 1805. Sagen synes at være gaaet i Orden og Svendene at have slaet sig til Taals, thi der høres intet om Flytning af Herberget, førend Laugshuset blev solgt 1810.

Ved Oldmandsskifte 17. Maj 1808 skyldte Lauget den fratrædende Oldmand 426 Rdlr. 14 β , som han tildels havde udlagt for Reparationer paa Laugshuset, og der udestod endnu Fordringer paa tilsammen 100 Rdlr., ligeledes til Reparationer i Anledning af den Skade, Huset havde lidt under Bombardementet. Det samlede Beløb fordeltes paa samtlige Laugsmedlemmer, men Aaret efter foreslog en Del af disse at sælge Laugs-

huset, fordi det kostede for meget i Vedligeholdelse, ligesom der forestod en Hovedreparation. Oldermænden lod Spørgsmaalet circulere blandt Medlemmerne, idet han anbefalede Salget, da Ejendomspriserne f. T. laa meget højt, saa at man kunde vente at faa en god Pris for Huset. Dette skete da ogsaa, idet Oldermænden paa Laugsmødet 28. Februar 1810 kunde meddele, at Laugshuset ved Auktion var solgt for 8555 Rdlr. og skulde tiltrædes af Køberen førstkommende Paaske, hvorfor Lauget til den Tid maatte se sig om efter anden Lejlighed til Laugssamlingernes Holdelse.

Det er ovenfor omtalt, at Laugsmøderne i de følgende Aar holdtes paa forskellige Steder. Hvor Svendeherberget flyttede hen, vides ikke, men at Svendene vedblev at holde Herberg, fremgaar af, at det under 11. Oktober 1814 ved en Overlevering af Inventar anføres, at en Egekiste med Svendenes Sølv- og Tintøj samt Protokollen angaaende Oldgeselvalget findes paa Herberget, ligesom at det fra Bombardementet tiloversblevne Inventar efter en afgivet Fortegnelse er overleveret Krofader CLAUSEN til Brug.

Det varede ikke længe, førend Lauget følte Savn af et Laugshus, og da man yderligere tilskyndedes af Øvrigheden, fordi Forholdene paa Svendeherberget havde udartet stærkt siden Fraflytningen fra Laugshuset, begyndte man i 1816 at se sig om efter en passende Ejendom. Man fik Tilbud paa en Ejendom i Skidenstræde (Krystalgade), men fandt denne for stor, hvorimod Lauget 30. December 1816 var enig om, at der skulde købes en passende Gaard. Det vedtoges at overdrage Oldermænden og fire Mestre at tage sig af Sagen, der skulde bringes i Orden til April Flyttedag 1817, og samtidig vedtoges det, at Svendene *skulde* have deres Herberg i den Gaard, der maatte blive anskaffet, hvorfor den nuværende Lejlighed, hvori Herberget var, skulde opsiges til førstkommende Flyttedag, hvis dette lod sig gøre efter Kontrakten. Det fremgaar heraf, at Lauget i høj Grad havde Indseende med Svendeherberget, selv om det ikke netop var Lauget, der havde sluttet Kontrakt om Lejemaalet. 28. Oktober 1818 fik Oldermænden Magistratens Tilladelse til i Forening med Oldgesellerne at opsiges Svendenes Krofader og deres Herberg samt antage en ny Krofader og fæste et nyt Herberg, og 30. Marts 1819 valgtes paa Laugsmøde Laugsbudet M. BORCHARDT til Krofader og Bud saavel for Mestrene som for Svendene, idet det samtidig overdroges det allerede bestaaende Udvalg at afhandle det fornødne m. H. t. de Konditioner, hvorpaa Krofaderen skulde antages, om Svendenes Husleje samt Bortleje

af de Lokaler, som Herberget og Lauget ikke selv fik Brug for i den Ejendom, som Lauget havde købt, samt til ligeledes at lade foretage de fornødne Reparationer. Den Ejendom, der her var Tale om, var Huset Nr. 29 i Læderstræde, nu Gade Nr. 26. Købesummen var 17000 Rbd. r. S., hvortil 31 af Laugets Interessenter hver havde tilskudt 100 Rbd. r. S. Samtlige øvrige Interessenter erklærede sig rede til ligeledes hver at indbetale 100 Rbd. r. S. eller at forrente denne Kapital med 4 Rbd. r. S. aarlig, hvilket Beløb skulde indkræves halvvaarsvis tilligemed Tidepengene. I Juni s. A. søgte Lauget Kancelliets Tilladelse til denne Ordning samt, at det maatte blive bestemt, at enhver nyindtrædende Interessent i Lauget skulde være pligtig til at erlægge et rentefrit Tilskud af 100 Rbd. r. S. eller 4 Rbd. r. S. aarlig til dermed at dække Udgifterne ved Købet af Laugshuset, og at denne Forpligtelse skulde gælde, indtil hele Købesummen var betalt. 22. Juli s. A. bifaldt Kancelliet den foreslaaede Ordning, da Magistraten havde oplyst, at Anskaffelsen af en saadan Bygning til Laugshus og Herberg vilde være fordelagtig for Lauget.

Da den Ejendom, som Lauget havde erhvervet til Laugshus og Herberg, i alt væsentligt endnu staar i uforandret Skikkelse, som da den købtes 1819, skal vi ikke her komme nærmere ind paa en Beskrivelse af den, men blot bemærke, at i H. t. en mellem Lauget og Krofader Borchardt under 5. Januar 1820 afsluttet Lejekontrakt disponerede Borchardt over hele første Etage saaledes, at han til sig selv havde et Kammer paa et Fag og et Værelse paa tre Fag, begge ud til Gaarden, samt et Køkken, en lille Kælder og et Fag paa Loftet. Til Brug for Svendene: en Krostue paa to Fag og en Sal paa fire Fag, begge til Gaarden, samt en Spisestue, ligeledes mod Gaarden. Dette sidste Værelse skulde Mestrene dog ved Laugssamlinger og andre Lejligheder kunne disponere over, og helt til Mestrenes Disposition stod den store Sal til Gaden, der kun maatte benyttes af andre med Oldermændens Samtykke. Denne Sal var paa fem Fag. Paa Laugshuset fandtes følgende Inventar, der tilhørte Mestrene: 5 Fag røde Bombassis Vinduesgardiner med Frynser. 5 Fag Rullegardiner i Salen og et i Spisestuen. 2 store Speile med Konsolborde med Marmorplader. Et ovalt Speil i Mahogniramme. 2 Mahogni-Spilleborde. 2 Glaslysekroner og en Messinglysekrone, formentlig den, der allerede nævnes i Inventaret 1781 og nu hænger paa »Dansk Folkemuseum«, 6 lakerede Spyttebakker, 4 store blaamalede Spiseborde, 4 mindre, 2 Bænke, 38 Stole med rødt Bombassis Betræk. 16 Sengesteder »med Skruer« til Brug for Svendene.

Ejendommen Læderstræde Nr. 26.
Københavns Bagerlaugs Laugshus 1819-50.

Efter at Herbergsfader og Laugsbud Borchardt var afgaaet ved Døden i 1826, og Enken ikke vilde fortsætte længere end til Paaske, antoges fhv. Bagermester BORN paa samme Forpligtelser som Borchardt. Dennes Enke søgte Lauget om en Understøttelse for at kunne komme ind i en anden Næring, men Mestrene vedtog i Stedet hver at give hende 2 Rdlr. Sedler. 14. Oktober 1833 vedtog Lauget at opsigte BORN, der havde vist en urigtig Fremfærd mod Oldermænden, til Fratrædelse til Paaske 1834, og 28. Januar 1834 antoges Brødbager HUUSMANN til Stillingen. Efter hans Død valgtes paa Laugets sædvanlige Tidedag 23. April 1840 Bagersvend RANDHAHN til Herbergsfader og Laugsbud. 20. Juni 1843 meddelte Oldermænden, at han og Bisidderne havde opsagt Randhahn, men at Svendene havde protesteret, da de ønskede at beholde ham som Herbergsfader, og at de i den Anledning havde afgivet et skriftligt Indlæg til Magistraten. Oldermænden foreslog at ledsage dette af en Erklæring, som han oplæste, og dette vedtoges, idet det bl. a. anførtes, at Herbergsfaderen var blevet opsagt, fordi han i høj Grad var forfalden til Drik, saa at han var aldeles uskikket til at varetage sine Forretninger som Laugsbud. I November 1843 afslog Magistraten Svendenes Andragende. I 1850, samme Aar som Lauget solgte Ejendommen, beboedes den i Følge Folketællingen af Bagermester P. S. HENNINGSEN med Familie og Tjenestefolk, ialt 12 Personer, 24 Bagersvende og Budet ved det tekniske Institut.

Om Laugshusets økonomiske Forhold følgende. 2. April 1830 meddelte Oldermænden, at Lauget nu var naaet saa vidt, at det var i Stand til efterhaanden at indfri de 32 Obligationer à 100 Rdlr., der 11. Marts 1819 var udstedt til de af Interessenterne, der havde ydet Laan til Køb af Laugshuset. Det vedtoges i denne Forbindelse, at de Mestre, der intet havde indskudt, vedblivende skulde betale de en Gang fastsatte Renter, 4 Rdlr. aarlig, indtil hele Gælden var betalt, ligesom ogsaa de Interessenter, der nu efterhaanden fik deres Obligationer indfrie, skulde betale hver 4 Rdlr. Sølv aarlig, indtil alle Obligationerne var indfrie.

1833 var det nødvendigt at foretage en Reparation af Kælder- og Stueetagen, men da Laugskassen ikke var i Stand til at udrede Bekostningen herved, enedes man 14. Oktober om at optage et Laan hertil. 5. December tilbød et Medlem at yde Lauget et Laan paa 500 Rdlr. r. S. mod Udstedelsen af en Obligation herfor og mod et halvjaarligt Afdrag af 50 Rdlr., og Tilbudet modtoges.

1838 stiftedes *Industriforeningen* i København, og da *Haandværkerforeningen* stiftedes 1840 som en konservativ Modvægt, fik den sidst-

nævnte Forening paa Bagernes Laugsmøde 18. Maj 1841 Tilladelse til at benytte Laugets Sal og Lokale en Gang ugentlig, foreløbig for et Aar og uden anden Godtgørelse end en lille Erkendtlighed for Renholdelsen. 16. Oktober Aaret efter forlængedes Tilladelsen for det følgende Aar, og 27. Oktober 1843 meddelte Oldermænden, at Foreningen som en Tak for gratis Husly havde tilstillet Lauget et Beløb af 50 Rdlr. til Laugets fattige. Samtidig meddelte Oldermænden, at den hidtidige Lejer af 2. Etage var fraflyttet, hvorefter Lejligheden var udlejet dels til Snedkermester LASSENIUS KRAMP og dels til »*Det tekniske Selskab*« for ialt 120 Rdlr. aarlig. Kramp var Stifter af dette Selskab, der 1876 sammensluttedes med »*Den ny Haandværkerskole*«, stiftet 1868, hvorved »*Det tekniske Selskab*« opstod. Københavns Bagerlaug har saaledes den Ære at have givet denne for vor moderne Haandværkerundervisning saa overordentligt værdifulde Institution det første Husly.

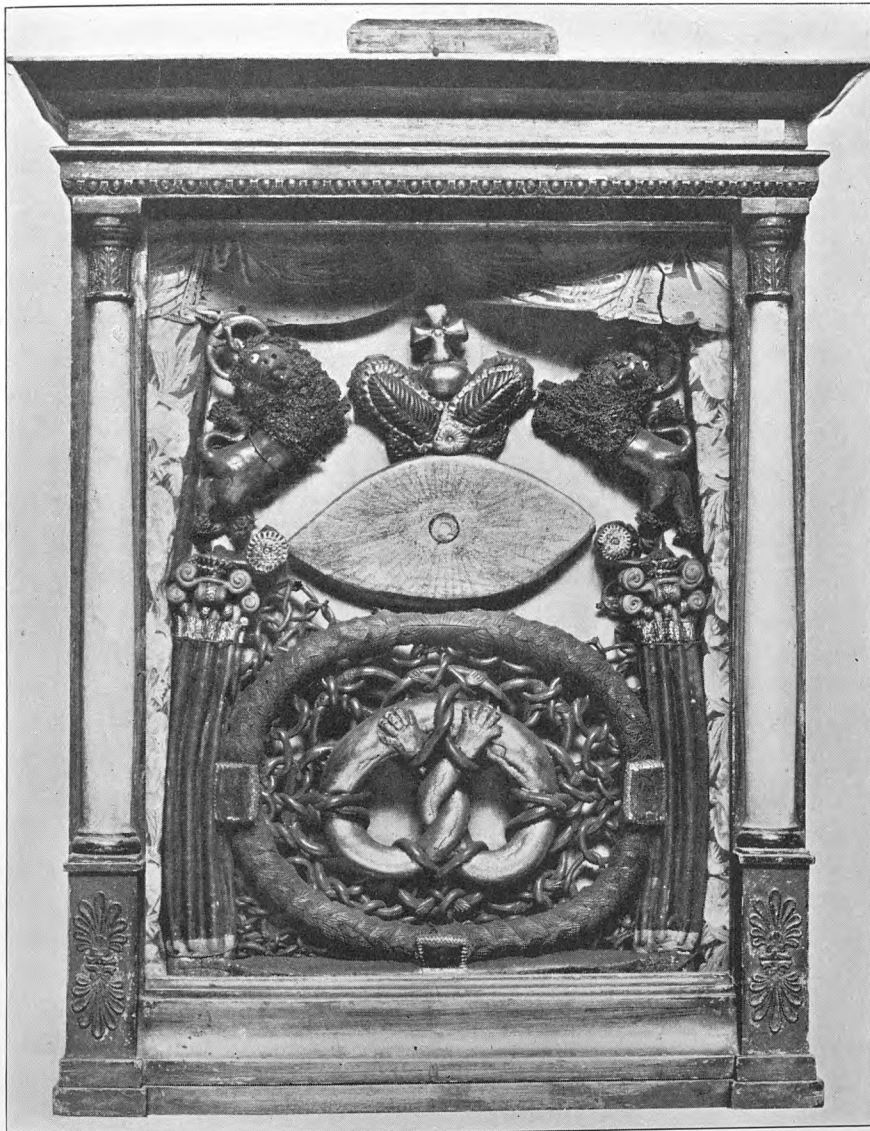
Paa Laugsgeneralforsamlingen 23. Maj 1850 foreslog Oldermænden, at Laugshuset skulde forsøges solgt, da det ikke gav et saadant Udbytte, »at det er rigtigt« for Lauget at eje det, og Forslaget vedtoges paa en ekstraordinær Generalforsamling 18. Juni, idet der var fremkommet et antageligt Bud. Paa Generalforsamlingen 31. Oktober meddelte Oldermænden, at Laugshuset var solgt til Bestyrelsen for »*Det tekniske Institut*«, og at Handelen vilde være at fuldbyrde i den kommende December Termin. Ved Salget indvandt et Beløb af 8775 Rdlr., der anvendtes til Oprettelsen af et Legat til Fordel for trængende Bagere, der havde været Interessenter i Lauget, deres Hustruer og Børn, idet Bagere, der havde været Medlemmer af Lauget forinden Laugshusets Salg, skulde have Ret til fortrinnsvis at nyde Renterne.

Inden vi gaar over til at skildre Svendenes Forhold, maa det bemærkes, at der 13. Maj 1756 blev givet Svendene en Skraa. Som ovenfor berørt, var en saadan givet i 1680, men den sattes ud af Kraft allerede ved Forordningen af 1681, hvorved alle Svendeskraaer og Vedtægter forbødes. Nu, 75 Aar senere, udfærdigedes en Skraa, der, som det hedder i Indledningen, tilsigter at hæmme »megen Uorden og adskillige Uleyligheder« ved, at Svendene for Størstedelen er fremmede og ukyndige i de givne Forordninger og Befalinger. Skraaen blev offentliggjort som Plakat, men har ikke ellers været trykt, og forsaavidt vilde det være forsvarligt at gengive den her. Vi maa dog af Pladshensyn renoncere herpaa og nøjes med at anføre, at Skraaen omfattede de i Tidens Løb givne Bestemmelser

for Svendene samt en Del nye, der navnlig tilsigtede at tilvejebringe Orden og Lydighed, saavel overfor Mestrene som overfor Oldgesellerne, saavel i Bageriet som i Herberget. Det var ret skarpe Bestemmelser, og Trusler om at blive dømt som Oprørere manglede ikke, hvis en Svend forsøgte at ophidse sine Kammerater.

Vi vender os atter til Svendeherberget, hvorfra al den indre Uro indenfor Bagernes Verden stammede, og hvor det kun altfor ofte gik livligt til.

7. April 1796 klagede Oldermændene til Politimesteren over, at de paa Kroen liggende ledige Svende nægtede at gaa i Arbejde, hvorved de overtraadte Post 1 i deres Artikler, og anmodede om, at Politiet vilde skride ind mod disse Svende. Om Politiet efterkom Anmodningen eller ikke, ved vi intet om, men allerede 16. Juli klagede Oldermændene atter og anførte, at der til Stadighed laa mange Svende ledige paa Herberget uden at ville tage Arbejde. Han begærede disse Svende indstævnedes for Politiretten, deriblandt en, der havde været ledig i ikke mindre end 7 Aar og en anden, der havde gaaet ledig i $1\frac{3}{4}$ Aar. Oldermændene tilskrev, og sikkert med fuldkommen Ret, disse Svende al den Uro, der herskede paa Herberget. I Følge Folketællingerne af 1762, 1787 og 1801 laa henholdsvis 10, 20 og 18 ledige Svende paa Kroen, ligesom der 1850 boede 24 Svende der. 19. Maj 1817 æskede Magistraten Oldermændenes Mening i Anledning af, at der fandt adskillig Uorden Sted ved Svendenes Krobesøg, og at en Mængde Svende laa ledige paa Kroen og ernærede sig paa de andre Svendes Bekostning, hvorfor det maaske kunde være tilraadeligt at paalægge de ledige Svende at rejse bort efter en vis Tid eller at beskæftige sig paa lovlige Maade, samt, hvis disse Forholdsregler ikke skulde vise sig at være tilstrækkelige at raade Bod paa nævnte Onde, da aldeles at ophæve Laugskroen. Der kom dog ikke noget ud heraf, men 9. Juli 1819 godkendte Magistraten paa Laugets Indstilling en Række Regler tilsigtende at opretholde Orden i Herberget. Krofaderen, hvis Pligt det var at anvise anstændigt og renligt Natteleje og Ophold for de tilrejsende Svende, skulde føre en Protokol over disse og deri anmærke enhver Svends Forhold, saa længe han laa ledig paa Herberget, at han ikke var smittet af Sygdom, ikke stiftede Unighed mellem sine Kammerater eller afstedkom Slagsmaal, at han gik i Seng i betimelig Tid om Aftenen, senest Kl. 01 og ikke med Klæderne paa, ej heller kastede Urenlighed gennem Vinduerne paa Taget eller i Gaarden, ikke gik med aabent Lys eller røg Tobak paa Kamrene. Hvis Krofaderen bemærkede noget af den Slags, skulde han

Bagersvendenes Stueskilt.
(Modelleret af Dejg 1833. I Glas og Ramme).
Dansk Folkemuseum.

straks anmelde det for Oldermænden, der saa sammen med Bisidderne vilde paalægge ham at bortvise Svenden, hvis da ikke Forseelsen var saa stor, at den krævede Politiets Indskriden. »Fruentimmer i Almindelighed« maatte ikke have Adgang til Herberget. Al Musik og Dans paa Herberget var forbudt; dog kunde enkelte Baller afholdes med Politiets Tilladelse efter forudgaaende Henvendelse gennem Oldermænden. Ledige Svende, der ikke vilde modtage Arbejde, naar det tilbødes dem, skulde forvises Herberget. Enhver ledig Svend var forpligtet til at tage Arbejde for kortere eller længere Tid, saaledes ogsaa naar en arbejdende Svend blev syg eller gjorde Frinat, mod at faa i Løn 2 Rdlr. som Mestersvend eller Knæder og 1½ Rdlr. som simpel Svend. Fæstepengene ansattes samtidig til 4 Rdlr. og 2 Rdlr. for hver af de to Kategorier.

Paa dette Tidspunkt havde Svendene jo privat Herberg, men Lauget stod netop i Begreb med at erhverve et nyt Laugshus, hvori ogsaa Svendene skulde have Herberg. At Lauget var tilskyndet af Magistraten hertil, fremgaar af en Skrivelse fra Lauget af 26. Marts 1819, hvori Lauget fremhæver, at Magistraten har ønsket, at Lauget sørgede for at skaffe et Herberg, og 13. April skriver Lauget yderligere: »Efter Stadens respective Øvrigheds Ønske haver Bagerlaugets Mestre, for at raade Bod paa den Liderlighed og Uorden, der i de senere Aar har indsneget sig blandt Laugets Svende og igien at bringe disse tilbage under Ordens og Sømmeligheds Grænser, for sig og Efterkommere kjøbt Ejendommen Nr. 29 i Læderstræde, hvor der i Fremtiden skulle være Laugshuus for Mestrene samt Herberg for Svendene«.

Om hvor forfærdelige Forholdene var paa Herberget, vidner en Skrivelse til Magistraten fra Oldermænden Dagen efter den ovenfor citerede Skrivelse. Herbergfaderen, CLAUSEN, havde andraget Politiet om Tilladelse til *fremdeles* at holde Dans paa Herberget *to Gange om Ugen*. Oldermænden drog kraftig til Felts mod dette Andragende, da disse Danseaftener, hvortil Byens letsindigste kvindelige Ungdom søgte hen, kun foranledigede Udsvævelser og skammelig Støj og Uro for de omkringboende. Clausen selv holdt til med de urolige Elementer blandt Svendene, og hans Kone havde overfor Oldermænden beklaget sig over, at hun ikke kunde holde sin Datter i Fred for Svendene, der trak hende op paa Kamrene for at drive Utugt med hende. Hvis hun sagde noget herom til Clausen, stod hun i Fare for at blive mishandlet af baade ham og Svendene. Men iøvrigt stred disse Danseaftener imod Post 7 i Svendenes Artikler, thi efter denne skulde Svendene være i Arbejde Kl. 6 for at tilberede Suren og andet fornødent,

men Dansen trak ud til baade $8\frac{1}{2}$ og $9\frac{1}{2}$, og saa var Svendene ofte saa medtagne, at de var uskikkede til Arbejde, hvorved Brødet ofte fordærvedes til stor Skade for Mesteren. Oldermænden henstillede derfor indtrængende til Magistraten, at man paa enhver Maade søgte at forebygge al Dans paa Herberget, og at ingen Fest afholdtes der uden Oldermændens Vidende og Politidirektørens Tilladelse samt under Politiets Opsyn.

Efter at Herberget var flyttet til Laugshuset, bedredes Forholdene en Del, men desværre kun for en kortere Tid.

31. Oktober 1823 androg Lauget om, at Politimesteren maatte blive bemyndiget til at bortvise de Svende, der havde ligget 2 à 3 Maaneder paa Herberget uden at ville tage stadigt Arbejde, idet disse Svende forarsagede stadig Klammeri og Slagsmaal til stor Gene for de i samme Gade boende. Hvis der ikke ved Politiets Indskriden bragtes ordnede Forhold til Veje, vilde Lauget blive nødt til at afhænde Ejendommen eller opsigte Svendeherberget, hvorved Svendenes Tøjlesløshed atter vilde tage Overhaand til stor Skade for Offentligheden. Der foretoges dog intet fra Magistratens Side, og 29. Maj 1826 indberettede Oldermænden til Magistraten, at han havde haft de paa Herberget liggende 26 ledige Svende forsamlede og forelæst dem Svendenes Artikler af 1756 og foreholdt dem at søge Arbejde eller forlade Byen inden en vis Frist. 3 af Svendene havde ligget paa Herberget i hhv. 30, 24 og 18 Uger, og de optog Sengepladserne for de nyankommende Svende, der maatte tage til Takke med at ligge paa Borde og Bænke. Oldermænden anmodede om Politiets Hjælp til at faa bortvist de tre Svende, da de var saa velkendte, at de ikke kunde faa Arbejde, selv om de virkelig vilde have det.

21. Maj 1834 udstedte Magistraten et Tillæg til de d. 9. Juli 1819 approberede Regler for de paa Herberget ledigliggende Svende for at faa bedre Orden indført. Vi skal ikke her komme nærmere ind paa disse Regler, saa meget mere som de næppe har hjulpet.

En af Følgerne af de forfærdelige Forhold paa Herberget var, at der var Svende, der indlogerede sig andre Steder, saaledes hos en Spisevært i Borgergade, og at de endog lod sig fæste herfra. Herved overtraadte baade Svendene og de Mestre, der fæstede dem, de givne Bestemmelser og voldte Oldermænden, der altid skulde have Rede paa baade de ledige og de arbejdende Svende, stor Ulejlighed. Gang paa Gang klagede Oldermænden over dette Forhold, og Gang paa Gang indstævnedes han baade Svende og Mestre, der havde gjort sig skyldige i denne Overtrædelse, for

Politiretten, der ligesaa regelmæssigt idømte Bøder for Forseelsen, uden at det hjalp. Uden at der foreligger noget om Grunden til denne Undgaaelse af Herberget, tør man antage, at det ikke netop har været de ringeste Svende, der saaledes skyede Herberget, hvor de, naar de endelig fik Arbejde, af de lediggjorte Svende blev tvungne til, enten at skruer deres Fordringer om Løn i Vejret eller, hvis de havde faaet Arbejde og dermed Fæstepenge, ved Prygl eller Trusler herom blev tvungne til at give disse ud til Drik og Svir, forinden de forlod Herberget for at begive sig til Arbejdet. Dette var naturligvis meget ubehageligt for en Mester, der, maaske i sidste Øjeblik, saa sig i Bekneb for en Svend, naar en af hans Folk pludselig blev syg eller gjorde Frinat, henvendte sig paa Herberget og fæstede en Svend, og saa denne først, efter at Lønfordringen var skruet i Vejret, skulde give Traktement til Kammeraterne og derefter mødte for sent til Arbejdet, til og med ofte i mere eller mindre beruset Tilstand.

Vi har været nødt til at dvæle saa længe ved Svendeherberget, bl. a. for at vise, at dette ingenlunde var til Gavn hverken for Mestre eller for Svende, men at det tværtimod var en stadig Kilde til Uro indenfor Haandværket. Forholdene var ganske uværdige, og vi kan, efter hvad vi her har set, fuldt ud give Oldermænd TROELS MARSTRAND Ret i de Ord, hvormed han ved Ophævelsen af Svendekroen betegner den: »et hæsligt Samlingssted for Svir og Spil«.

Vi vender os derefter til andre Forhold inden for Svendenes Kreds.

Det er i det foregaaende et Par Gange berørt, at de tyske Svende var i betydeligt Overtal. Egentlige Opgørelser over de fremmede Svendes Nationalitet savner vi desværre, men fra 1800-Tallet haves dog et Par Oplysninger. 5. Maj 1810 opgiver Oldermænd saaledes, at Antallet af udenlandske Svende, altsaa ikke tyske alene, udgjorde tre Fjerdedele af samtlige paa Lauget arbejdende Svende. Der var ved den Tid 211 Svende paa Lauget, men dette havde Brug for omtrent 230, og 24. Juli meddeler Oldermænd, at man havde i Sinde at avertere i udenlandske Blade efter Svende. 1846 oplyste Oldermænd paa Politiets Forlangende, at der ialt arbejdede 278 Svende paa Lauget, og af disse var 94 født i Tyskland, navnlig i Mecklenburg og Hannover. I dette Tal er ikke medtaget Svende, der var født i Slesvig og Holsten og som for en Dels Vedkommende naturligvis har været tysktalende. Regnes disse med, kommer Tallet op paa

ca. 115. Det var naturligvis ikke saa underligt, om Bagerne med tre Fjerdedele eller blot omtrent Halvdelen af samtlige Svende som Udlændinge, af hvilke vel nok Hovedparten har været Tyskere, i Offentlighedens Øjne er kommen til at staa som et tyskpræget Laug.

Hvorfor Lauget havde saa forholdsvis mange udenlandske og saa forholdsvis faa danske Svende er ikke vanskeligt at se. Forordningen af 1681 bestemte, at enhver Mester i det mindste skulde have en i Danmark født Dreng i Lære. Hvis dette var blevet overholdt, vilde det næppe have været nødvendigt i saa høj Grad at søge til Udlandet efter Svende. Men Paabudet blev ikke overholdt, og en af Grundene hertil har vel nok været, at de udenlandske Svende, saaledes som det flere Gange anføres, mishandlede Drengene, ligesom Lauget gennem hele 1700-Tallet var vel-forsynet med voksen Arbejdskraft. Medvirkende til den ringe Tilgang af Læredrenge har vel ogsaa været det daarlige Ry, som Svendene ved deres Adfærd i Herberget spredte om sig og endelig, at Udsigterne for en Svend til at blive selvstændig Mester i det sluttede Laug kun var smaa. 25. Maj 1810 oplyser Oldermændene saaledes, at han tre Gange havde averteret i Aviserne om, at Lauget ønskede Læredrenge, men kun en eneste havde meldt sig, og han fandtes ikke egnet til Professionen. Lauget havde f. T. kun 4 à 5 Drengene. Det er ganske interessant af efterfølgende kortfattede Oversigt at se, at Antallet af Læredrengene stiger efter Aar 1800, muligvis som Følge af en Nedgang i Antallet af tyske Svende.

1791:	52	Mestre.	211	Svende.	7	Drengene.
1794:	53	—	196	—	9	—
1816:	52	—	179	—	26	—
1834:	57	—	200	—	48	—
1840:	55	—	212	—	40	—

Men selv om Lauget nu i større Grad fik Tilgang af indenlandsk Arbejdskraft gennem det større Antal Læredrenge, skulde der endnu gaa adskillige Aar, førend Pulikums Syn paa Lauget som tyskpræget ændredes. Endnu i 1829 bragte et obscult Blad »Aftenposten eller Skilderie af det nittende Aarhundredes Mennesker« følgende Smædevers, der ikke blot giver Udtryk for den ikke usædvanlige Anskuelse, at Bagerne mæskede sig paa Fattigfolks Bekostning, men ogsaa hentyder til Bagernes Tyskhed. Digtet lyder saaledes:

»Aftenposten«s Nytaarsønsker til Kjøbenhavns Borgerskab.

Til Bagere.

Til Deel Eder, Bagere, blive i Aar
 Den Lykke, I hidindtil nøde!
 Sank Grunker og lev kun i høieste Flor,
 Naar Armod ei derfor skal bøde!
 Bag Brødet af Kjerne, giv Dyrene Klid!
 Det kræves med Rette af Eder,
 Kun Hjernen kan yde den Kræfter til Slid:
 Naar I Eder gotte, den sveder.

Og ere I Tydske, saa tænk paa, I har
 I Dannemark fundet et Eden!
 Thi hvis I fremdeles Darausen nu var,
 Maaske I blev ‚plaged‘ af Heden.
 Vær Tydske af Fødsel, men Danske af Sind!
 Da vil I Jer Lykke paaskjønne!
 Da vil det ei Nogen af Jer falde ind,
 De danske med Utak at lønne.

Naar en Dreng havde udlært og skulde gøres til Svend, maatte han gøre sit *Svendestykke*. Dette, der skulde forfærdiges i Oldermændens Hus eller, naar dette ikke kunde ske, i en anden Mesters Hus og i et Par Mestres eller Svendes Nærværelse, skulde efter Plakaten af 1. September 1762 for Bagernes vedkommende bestaa i at »lægge en vis Sort Dejg til Brød og opslaa det til Baging, at det holder Vægt efter Brødtaksten«. For en Drengs Indskrivning betaltes 4 Rdlr. og for Udskrivning det samme. For Lærebrevets Udfærdigelse maatte ikke gives eller fordres mere end 15 Rdlr. ialt, nemlig 3 Rdlr. til stemplet Papir, 4 Rdlr. til Laugsskriveren for Udfærdigelsen og 8 Rdlr. til Oldermænden og Bisidderne, med mindre Lærebrevet forlangtes udfærdiget paa Pergament. Disse Takster forandredes ikke ved Forordningen af 21. Marts 1800, men i Tidens Løb forhøjedes de alligevel ganske automatisk uden Myndighedernes Medvirken. 1842 oplyser Oldermænden saaledes, at Udgifterne ved Svendestykket nu androg 10 Rdlr. 1 Skr. 4 $\text{B.$ eller i det højeste 11 Rdlr. , nemlig 2 Rdlr. til Laugsskriveren for Lærebrevets Udfærdigelse, 5 Rdlr. 4 B. for dets Stempling, 1 Rdlr. 2 Skr. til Oldermænden for Ind- og Udskrivningen og 1 Rdlr. til Laugsskiltet, de saakaldte Skiltpenge. Desuden indtil for nylig 1 Rdlr. i Douceur til den Embedsmand, der under Navn af Raadstueskriver havde været medvirkende. Efter gammel Vedtægt, men rigtignok i direkte Strid med Forordningen af 1682, gav den nye Svend ved Optagelsen i Svendebroderskabet 2 Rdlr.

til Oldgesellerne og 3 à 4 Rdlr. til Vin og Traktement paa Svendeherberget. Ved Raadstueplakat af 18. September 1844 fastsattes Omkostningerne saaledes: 64 β for Indskrivningen, 64 β for Udskrivningen, 2 Rdlr. for Lærebrevet, naar det ønskedes udfærdiget, 84 β for Stempling af Lærebrevet og 1 Rdlr. i Skiltpenge.

At det ikke altid toges for alvorligt med Læretid samt Ind- og Udskrivning, derom vidner, at det 21. Oktober 1785 tillodes PEDER JØRGENSEN, der fra sin Ungdom af var blevet opdraget i sin Stedfader, afdøde Bager HENRIK CHRISTOPHER HENNING's Hus og efter hans Død havde bestyret Moderens Bageri, saa længe hun levede, paa een Gang at lade sig udskrive som Dreng og indskrive som Svend samt at lade sig optage som Mester i Lauget, naar han var blevet Ejer af Moderens Gaard. Han havde altsaa været Bestyrer af Moderens Bageri uden at have aflagt Svendeprøve.

Ved Artiklerne af 1683 var der givet ret udførlige Bestemmelser om Mestersvendene, Knæderne og de andre Svende. *Mestersvenden* skulde være Mesterens nærmeste Medhjælper, i hans Fraværelse lede Virksomheden og iøvrigt paase, at Mesterens Interesser blev forsvarligt iagttagne. Han skulde paase, at Kornet blev »flittigt haandteret, omstykket og harpet«, at Ladeskuffer, Stager og Strygeviskere blev vel vedligeholdt og iøvrigt tilholde de andre Svende at udføre deres Arbejde forsvarligt. Dette gentages ogsaa i Svendenes Artikler af 1756. 6. November 1693 tilskrev Magistraten Lauget, at da man var kommen til Kundskab om, at de i Artiklerne indeholdte Bestemmelser om Mestersvendeaaret ikke overholdtes, idet det var sket, at en Del Svende havde produceret Attest for at have udstaaet deres Mestersvendeaar, medens dette benægtedes af Oldermændene og andre Laugsmestre, skulde herefter enhver Svend, der vilde udstaa sit Mestersvendeaar, lade sig indtegne hos Oldermændene og angive, hos hvilken Mester han vilde udstaa Aaret. Oldermændene skulde da forhøre den paagældende Mester, om Svendens Angivende var rigtigt, idet ingen maatte komme i Lauget uden at have udstaaet sit Aar. 18. Juli 1694 var Bagersvendene forsamlede i de 32 Mænds Sal paa Raadhuset, hvor da denne Kundgørelse blev oplæst for dem, og i de følgende Aar førtes fra Laugets Side en nøje Kontrol med, at Bestemmelsen blev overholdt. Ved Raadstueplakaten af 1. September 1762 om Haandværkerlaugene i København afskaffedes Mestersvendeaaret helt indenfor alle Laug undtagen Guldsmede- og Rebslagerlaugene, og for Bagerlaugets Vedkommende bestemtes det, at den Svend, der vilde være Mester, skulde

have tjent mindst et halvt Aar efter Pkt. 5 i Artiklerne af 1756 og iøvrigt have tjent hos en Mester som Svend i 3 à 4 Aar.

Med Svendene førtes der fra Laugets Side efter Magistratens Ønske en ret indgaaende Kontrol, og det var ikke mindst for at kunne udøve denne saa virkningsfuldt som muligt, at Oldermændene maatte ønske og fordre, at alle ledige Svende var at finde paa Herberget. 15. Oktober 1802 vedtog Lauget paa Oldermændens Forslag nogle Regler for tilrejsende Svende, nemlig

1. at enhver ankommende Svend skulde være pligtig til at melde sig hos Oldermændene, forinden han toges i Arbejde af nogen Mester.

2. at han paa Oldermændens Forlangende skulde underkaste sig den nøjeste Undersøgelse af Laugets Læge. Hvis han efter Undersøgelsen ikke blev erklæret for fuldstændig rask, maatte han være Lauget og Sygebøssen uvedkommende, men erklæredes han for rask, udstedte Oldermændene Attest om Anmeldelsen.

3. at den Mester, der uden denne Attest antog en Svend i Arbejde, var erstatningsplitig overfor Lauget og desuden, hvis Svenden blev syg, paa egen Bekostning maatte lade ham helbrede.

Disse Bestemmelser tilsigtede at værne Svendenes *Tidepenge* mod altfor kraftige Angreb. Det kunde ikke være andet, end at de mange ledige Svende paa Herberget og det usalige Hang til Driveri, som der Gang paa Gang klagedes over, og som gav sig Udslag i, at de dovne Svende for et godt Ord lagde sig ind paa Hospitalet, maatte stille store Krav til Tidepengene. Det kneb ogsaa at faa disse inddrevet, hvorfor Oldermændene 22. Oktober 1700 androg Politimesteren om, at der i Tidepengeprotokollen maatte blive indført en Ordre om, at Tidepengene fremtidig skulde indeholdes af de paagældende Mestre i Svendenes Løn. 8. December resolverede Politimesteren, at da det ved kongelig Befaling til ham af 14. December 1695 var bevilget, at Bagersvendene maatte have en Tidebøsse, hvori de kunde samle og lægge deres Tid efter anden tilfaldende fælles Midler, for at de i Sygdomstilfælde havde noget at hjælpe sig med, ligesom hvis de afgik ved Døden uden at efterlade sig Midler til at blive begravede for, saa tilstodes Laugets Begæring om, at hver Mester ugentlig skulde indeholde 2 β af hver Svends Løn. To Svende skulde tilligemed Oldermændene holde rigtigt Regnskab over disse Penge og hver have en Nøgle til Bøssen. Medens Protokollen over Tidepengene fra dens Paabegyndelse 1701 kun nævner de indkomne Beløb, foreligger der fra 1712 en Fortegnelse over de faste Udgifter, der forlods fradroges Beløbet. Dette udgjorde nævnte Aar

12 Rdlr. 4 fl , der fordeltes paa følgende Poster: Et halvt Aars Leje af Krankekamret 4 Rdlr., Skriverens Løn for et halvt Aar 3 Rdlr. 2 fl Kropigen 1 Rdlr., Politimesterens Fuldmægtig 2 Rdlr., en Politibetjent 2 fl . Efter Sædvane til begge Oldgesellerne 2 fl . Disse Poster er i det væsentligste uforandrede, da Tidepengeprotokollen slutter 1723.

Da den ny Protokol begynder 1776, altsaa efter et Slip paa noget over et halvt hundrede Aar, er Udgiftposterne følgende: Til Hospitalet for de syge, som fra Paaske til Dato er indlagt: 30 Rdlr. 1 fl 7½ sk . Til Felt-skæreren i Hospitalet 10 Rdlr. Til Politifuldmægtigen 3 Rdlr. Til Politibetjentene 2 Rdlr. Laugsskriveren 5 Rdlr. Til Krofaderen for Tilsigelse 2 Rdlr. Til Kropigen 1 Rdlr. Oldgesellernes Salarium 4 Rdlr. Udlagt efter Svendenes Regning 3 Rdlr. 3 fl 8 sk . Til tre fattige, som bortreiste 7 Rdlr. 3 fl . Denne Protokols Bekostning 8 Rdlr. 3 fl ½ sk . Nok betalt til Oldgesellerne 4 fl . Ialt: 77 Rdlr. 3 fl , men heroverfor stod en Indtægt af 175 Rdlr. 11 fl 4 sk , hvorefter Bøssens Beholdning var 97 Rdlr. 3 fl 4 sk .

I Tidens Løb vokser baade Indtægter og Udgifter, og da Bogen slutter 1. Juli 1817, var Indtægterne steget til 1324 Rdlr. 3 fl 10½ sk og Udgifterne til 654 Rdlr. 5 fl 4 sk . Den næste Protokol gaar fra 1817 til 1835 og viser ved sin Slutning kun en Indtægt paa 316 Rdlr. 10 sk mod en Udgift paa 254 Rdlr. 3 fl 10 sk .

Det saa dog ikke altid saa glimrende ud for Tidepengebøssen, som de her anførte Tal viser. 18. November 1800 klagede Oldgesellerne til Magistraten over Oldmanden p. Gr. af hans Forhold til Tidepengene. I sit Svar af 9. December fremhæver Oldmanden, at han lige siden sin Tiltræden 1797 havde søgt at bekæmpe det Uvæsen, at Svende, der ikke havde Lyst til at arbejde eller som følte Trang til at feriere, meldte sig syge hos ham og fik udstedt Sygeseddel, hvorefter de indlogerede sig paa et Værtshus og fordrev Tiden med at spille og drikke, indtil de selv fandt for godt at gaa i Arbejde igen. For saadan en »Sygdomsperiode« krævede Svendene samme Godtgørelse af Tidepengebøssen, som om de havde ligget paa Hospitalet, og herved var Bøssen kommen i Underbalance. Ligeledes meldte Svendene sig syge for rene Ubetydeligheder, f. Eks. Hovedpine, en bulden Finger eller Mavepine. Formaninger havde ikke hjulpet, og Forslag til Indførelse af en anden Ordning afvistes af Svendene med, at de ikke vilde finde sig i en Forandring i deres en Gang indførte Skikke og Vedtægter. Der fremkom da fra Magistraten en Bestemmelse om, at ingen sygemeldt Svend maatte modtages uden Attest fra en af Stadens Læger om Sygdommens Beskaffenhed, men Laugets Læge, Dr. JACOBSEN, til

hvem Svendene blev henvist, paategnede i flere Tilfælde Attesterne uden overhovedet at have set de paagældende Svende. Sidstafvigte 9. September havde Sygebøssen et Underskud paa 86 Rdlr., som Oldermændene havde maattet lægge ud af sin egen Lomme, og han erklærede da overfor Oldgesellerne, at der maatte ske en Forandring, og dette gentog han efter deres Anmodning overfor samtlige Svende. Da ingen gjorde Indsigelse, foranstaltede Oldermændene, at den Svend, der meldte sig syg hos ham, fik udleveret Attest, og naar da den af Lauget antagne Læge havde paategnet Attesten, gav Oldermændene den Paategning om, at den syge skulde indlægges paa Almindeligt Hospital. Lauget havde nu antaget Divisionskirurg HAHN som Læge for 20 Rdlr. om Aaret, medens Jacobsen havde faaet 30 Rdlr. Det var denne Fremgangsmaade, der var Svendene imod, men Oldermændene erklærede, at Klagen var uberettiget alene af den Grund, at den var underskrevet af Oldgesellerne paa Svendenes Vegne. Iøvrigt havde Svendene afholdt tre Møder, men uden forudgaaende Anmeldelse for Magistraten eller Oldermændene. Denne betegnede iøvrigt Klagen som »et Foster af Oldgesellerne og nogle faa urolige Svende« og anførte, at en Forhøjelse af Tidepenge blot vilde betyde en Forhøjelse af Arbejdslønnen, og at det saaledes i sidste Instans blev Mestrene, der kom til at betale Forhøjelsen.

Forholdene bedredes ikke i den følgende Tid, og 24. November 1806 meddelte Oldermændene Magistraten, at Sygebøssen, til Trods for at Svendene havde maattet give et Tilskud paa 3 $\frac{1}{2}$ 8 β hver for at dække Gælden, nu skyldte ham mere end 100 Rdlr.

Ved Reskript af 27. December 1806 fastsattes Svendenes Tidepenge til 1 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ i Stedet for 1 Rdlr. 8 β for Mestersvende og Knædere og til 1 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ i Stedet for 1 Rdlr. for de simple Svende. 1811 var det galt igen, idet Svendene for det sidstforløbne Regnskabsaar var blevne Oldermændene 212 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β skyldige, hvorfor han med Klasseformændenes Billigelse søgte Kancelliet om Tidepengenes Forhøjelse. 30. Maj 1811 forhøjedes da til 3 Rdlr. halvaarlig for Mestersvende og Knædere og til 2 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ for simple Svende. Atter 1817 og 1818 fandt der Forhøjelser Sted, saaledes at Tidepengene sidstnævnte Aar naaede op paa 6 Rbdlr. N. V. for Mestersvende og Knædere og paa 5 Rbdlr. N. V. for simple Svende. Da det 1837 viste sig, at Bøssen ejede en kontant Beholdning af 619 Rbdlr. 57 β og en Obligation paa 500 Rbdlr. Sølv, indstillede Oldermændene, at Tidepengene ansattes til 2 Rbdlr. 4 $\frac{1}{2}$ Kvartalet for Mestersvende og Knædere og til 1 Rbdlr. 2 $\frac{1}{2}$ for de øvrige Svende. Ny Nedsættelse til hhv. 2 Rbdlr. og 1

Rbdlr. fandt Sted i Efteraaret 1839, og i August 1840 vedtog Svendene paa en Generalforsamling, at Mestersvende og Knædere fremtidig kun skulde betale en halv Gang mere end simple Svende.

Det var ikke blot Svendene hos Laugsmestre, der maatte betale Tidepenge. Det gjaldt ogsaa Svende, der arbejdede hos Frimestre, og ogsaa disse gjordes ved Raadstueplakat af 19. Juni 1826 ansvarlige for, at Tidepengene erlagdes til rette Tid. Desuden var det ved Plakat af 1. November 1824 paalagt ledige Svende at erlægge Tidepenge, naar de atter kom i Arbejde, for den Tid, de havde været ledige, dog ikke ud over tre Maaneder.

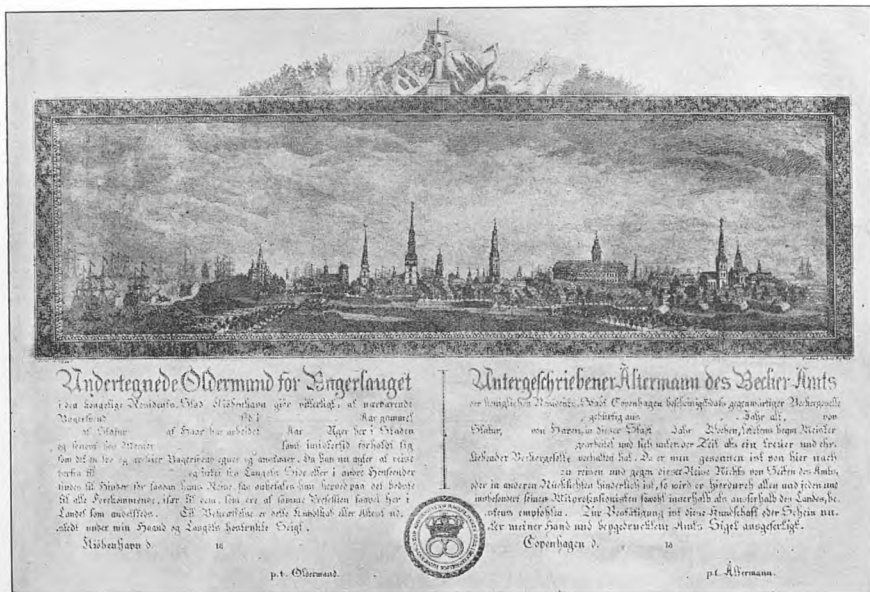
Ligesom i Aaret 1700 var det endnu i 1830 i Brug, at Tidepengene afkrævedes Mestrene, idet Laugsbudet hvert Kvartal gik rundt til de forskellige Bagerier, optegnede Svendenes Navne og affordrede Mestrene de skyldige Tidepenge. Derfor kan det af Magistraten 30. September 1833 udstedte Cirkulære til samtlige Laug om Inddrivelse af Tidepenge ved Politiets Hjælp næppe tage Sigte paa Bagerlauget.

At dette derimod i andre Tilfælde har haft Brug for Politiets Hjælp fremgaar af, at Politidirektøren 23. Januar 1817 i H. t. Kancelliskrivelse af 4. December 1816 og Magistratens Skrivelse af 17. s. M. idømte 11 Bagersvende hver en Bøde paa 1 Rbdlr. S. V. til Syge- og Fattigkassen for ikke at have givet Møde ved Svendenes Repræsentantforsamling paa Herberget d. 23. December.

Om *Skiftetiden* nævner Svendeskraaen af 1756 blot, at denne sædvanlig vis var Paaske eller St. Mikkelsdag, og Forordningen af 1682 fastsatte, at en Svend, der var fæstet halvaarsvis, skulde, naar han vilde vandre til Fardag, angive det for Mesteren 6 Uger forinden og modtage skriftlig Afsked om sit Forhold i Tjenesten, Kundschaft, der blev underskrevet af Mesteren og af Oldemanden, der herfor af Svenden betaltes hhv. med 1 og 2 z . I Tidens Løb maa Forholdet med Opsigelsen have forandret sig noget, men helt enige om, hvorledes Tilstanden egentlig var, synes Mestrene og Svendene ikke at have været, thi da Svendene 13. August 1794 var indkaldt for »Kommissionen angaaende Laugene i København« og blev forespurgt, om de havde noget at anke over, beklagede de sig over, at Mestrene kunde afskedige dem uden Opsigelse, medens de selv skulde sige op fire Uger før Paaske eller St. Mikkels. Da Mestrene to Dage senere kom for Kommissionen, erklærede de, at Svendene fæstedes halvaarsvis, og at Opsigelse kunde finde Sted fra begge Sider med fire Ugers Varsel.

Forordningen af 21. Marts 1800 bestemte Opsigelsesfristen til 14 Dage, og Svendene opnaaede herved en kortere Opsigelsestid, som de, efter Bager

laugets Paastand, misbrugte »til at indføre Uordener og Opsætsighed.« 1810 klagede Lauget herover og anførte, at mange Bagninger fordærvedes p. Gr. af den idelige Skiften Svende. De nye Svende kendte ikke Bageriets Indretning og feilede derfor ofte. Svendene var trodsige, fordi de vidste, at de kunde sætte Mestrene i Forlegenhed ved en hastig Opsigelse. De danske Dreng kunde ikke oplæres af Svendene, der mishandlede dem, og

Bagerlaugets Kundschaft.
(Kobberpladen opbevares i Dansk Folkemuseum).

Mestrene kunde ikke tvinge Svendene. Endelig vægrede Svendene sig ved at slutte Kontrakter om Tjenestetiden. Kancelliet vilde dog ikke gaa ind paa Laugets Fordring om en længere Opsigelsesfrist, idet det gjorde gældende, at Lauget skyldte Beviser for Paastandene og anførte, at den paa-staaede Mishandling af Drengene maatte kunne forebygges ved, at Mestrene i højere Grad personligt var til Stede i Bagerierne. Først ved Reskript af 21. November 1817 lykkedes det Mestrene at faa Opsigelsestiden fastsat til 1. Maj og 1. November efter 12 Ugers Opsigelsesfrist fra en af Siderne, men dette mishagede i høj Grad Svendene, der indgav Andragende om at faa Ordningen af 1800 tilbage, idet de bl. a. anførte, at en Opsigelsestid 1. Maj og 1. November satte dem i Klasse med Tjenestepiger. Hertil svarede Lauget meget spydigt, at Svendene ellers ikke syntes at have noget imod Tjenestepiger, idet det var disse, de søgte Selskab med, naar der var

Dans paa Herberget. Svendene ønskede, efter Laugets Paastand, kun den kortere Opsigelsesfrist for at kunne skrue deres Lønfordringer i Vejret og idelig sætte Mestrene i Bekostning med Fæstepenge, der almindeligvis sviredes op paa Herberget til særlig Glæde for Herbergsfaderen.

Det var dog ikke blot om Herberget og Skiftetiden der i Tidens Løb stod mangen en drabelig Strid mellem Mestre og Svende.

Uagtet Svendeskraaen af 1756 kun lige i Slutningen nævner *Oldgeseller* og intet foreskriver om disses Pligter indenfor Svendelaugget eller overfor Mesterlauget, saa spillede de dog en ikke ringe Rolle, og denne blev i Tidens Løb mere og mere betydelig. Oldgesellernes Pligter var bl. a. at sørge for, at ledige Svende kom i Arbejde, at Mestrene blev forsynede med de nødvendige Svende, at lede og styre Forhandlingerne i Svendeforsamlingerne, vaage over Ordenens Overholdelse paa Herberget, — hvilket, som vi allerede har set, det kneb stærkt med, — sørge for afdøde Svendes Begravelse o. a. m. Indenfor Bagersvendelaugget var der to Oldgeseller, af hvilke den ene var dansk, den anden tysk. De udpegedes, som det fremgaar af en i Laugets Arkiv bevaret Skrivelse af 1776, af Oldermændene med nogle af Mestrene samt de ældste Svende, og dette bekræftes yderligere af Laugsbogen 1750—1848 pag. 28. Oldgesellerne var saaledes ikke blot Svendenes Tillidsmænd overfor Mestrene, men skulde ogsaa være disses Tillidsmænd overfor Svendene. Det sidste Hverv kneb det dog med at røgte, og Dobbeltstillingen har sikkert heller ikke altid været let. 6. November 1800 blev det paa et Laugsmøde betydet Oldgesellerne, at de ikke uden forudgaaende Anmeldelse og Tilladelse maatte sammenkalde Svendene, idet saadanne Sammenkomster var lovstridige. Oldgesellerne svarede herpaa med at nægte at indkræve Skilt- og Ligklædepenge, hvorfor Oldermændene paatog sig dette Hverv, »da hermed hidtil havde hersket stor Uorden.« I Slutningen af Aaret 1817 var en af Oldgesellerne blevet fornærmet af en Svend under Udførelsen af sine Forretninger paa Herberget, og han begærede derfor at blive fritaget for sit Hverv, men dette nægtede Magistraten, idet den henviste til, at det maatte blive Laugets og hans Sag at indstævne Svenden for Politiretten. Ved Raadstueplakat af 17. December 1821 tillodes det Bagersvendene selv at vælge deres Oldgeseller, og Mesterlauget har derefter formentlig ingen Indflydelse haft paa Valget. Samtidig fastsattes det, at ingen Svend, der enten var fast Ligbærer eller var Indehaver af nogen anden med fast Løn af Svendekassen forbunden Bestilling, kunde blive Oldgesell.

Først saa sent som 14. Juni 1848 tillodes det Svendene efter deres derom

indgivne Andragende at vælge to danske eller to tyske eller en af hver Nation til Oldgeseller. Derimod fik Svendene absolut Afslag paa den anden Del af deres Andragende, nemlig at ingen gift Svend maatte vælges til Oldgesell.

Det var ikke mindst Retten til Tilsigelse, der stod Strid om, idet Svendene holdt paa, at det var Oldgesellerne, der skulde sige til, medens Oldermændene holdt paa, at det var ham, der havde Ret til Tilsigelse. Vi skal nævne et Par enkelte Eksempler.

10. Juli 1776 lod Oldermændene tilsige 8 Svende til at bære en paa Frederiks Hospital ved Døden afgaaet Svend til Jorden, sætte Liget i Vognen og løfte det ud igen, medens Oldermændene selv, fire Mestre og Hospitalspræsten vilde følge. Af de 8 tilsagte Svende mødte kun 6; men da Oldgesellen heller ikke havde givet Møde, nægtede de 6 at bære Liget, der skulde begraves paa Kirkegaarden udenfor Portene. Oldermændene hævdede, at han var berettiget til at tilsige Svendene, men disse gik bort, idet de hævdede, at Tilsigelse udenom Oldgesellen var et Overgreb fra Laugets Side. Oldermændene og de fire Mestre maatte saa selv sætte Liget i Vognen, men begge Parter klagede til Magistraten, der 19. September s. A. idømte Svendene en Mulkt paa 1 Rdlr. hver i H. t. Skraaen af 1683 § 27.

Striden om Retten til Tilsigelse var dog ikke endt hermed. 29. Januar 1798 klagede Oldermændene til Magistraten og anmodede om, at de to Oldgeseller og nogle navngivne Svende maatte blive opkaldt paa Raadstuen og formanede at være rolige og ikke ophidsede deres Kammerater til Uroligheder. Aarsagen var, at Oldermændene og Bisidderne en Dag havde indfundet sig paa Herberget for at tale med Svendene om forskellig Uorden. Ved Ankomsten til Herberget blev de modtagne af de forsamlede Svende, der var stærkt ophidsede over, at Tilsigelsen var foretaget direkte af Oldermændene, ikke gennem Oldgesellerne, og da Oldermændene forlangte at tale alene med Oldgesellerne, havde de øvrige Svende sparket Døren op og var trængt ind, hvorfor Oldermændene og Bisidderne havde maattet fortrække.

26. Februar 1798 skrev Lauget til Magistraten og anmodede denne om at foreholde Svendene, dels at Oldermændene herefter, ligesom tidligere indtil 1781, »da Svendenes Selvraadighed var begyndt«, havde Myndighed til at tilsige nogle af Svendene, naar Omstændighederne krævede det, dels at Oldgesellerne ikke havde Ret til at tilsige saa mange af Svendene, som de selv lystede uden Oldermændenes Samtykke, men at de, naar Svendenes Anliggender udkrævede en Sammenkomst, da skulde meddele dette

til Oldermænden, der da bestemte hvor mange Svende, der skulde tilsiges.

Der var naturligvis ogsaa andre Ting end Tilsigelsen, der kunde være Strid om.

Vi har ovenfor (S. 69) set, at allerede saa tidligt som i 1659 gik det en Bagersvends Ære for nær at hugge Brænde, og Svendene holdt stadig Ærens Fane højt. 12. Juli 1787 klagede Bagemester JACOB KØBKE til Oldermænden over, at hans Svende havde været opsætsige mod ham, idet han havde forlangt, at en af dem skulde hjælpe Karlen med Brændelæsning. Liggeren blev fornærmet og nægtede det, og da Købke forestillede ham, at han var forpligtet til at udføre Arbejdet, understøttede Hjælperen Liggeren ved at erklære, at Brændelæsning ikke var Svendearbejde. Ogsaa en anden Ligger, som Købke tilkaldte, nægtede at udføre Arbejdet, hvorfor Mesteren maatte leje en Karl fra Gaden.

Et ganske interessant Eksempel paa Svendeærens Hævdelse foreligger i en Skrivelse fra Oldgesellerne af 2. September 1794 til »Kommissionen angaaende Laugene i København«. Skrivelsen begynder saaledes:

»En Bagersvend anser sig [staaende] langt over den nedrige Classe af Mennesker, for hvilke Lovenes Straf, saasom Rasphuus, Forbedringshuus, Fængsel paa Vand og Brød, er fastsatte. I hiin gamle Lovgivnings Tiid, da disse Strafløve have indbefattet Bagersvennene med andre [!] Forbrydere, kunde de maaskee have været applicable, men vi tiltroe i de senere Tiider, at Bagersvennenes Opførsel ikke fortiener den haanende Straf for en ringe Forseelse, som foruden den Krænkelse, som følger Personen selv gjør ham uskikket for Fremtiden at conferere den Agtelse, som saa nødvendig behøves mellem sine Medtjenende. Vi bede derfor i denne Henseende: At hiine Strafløve maatte forandres derhen: at naar en Svend skulde, som Menneske, kunde begaae i eller ved Bageriet en ringe Forseelse, som ingen Connexion har med det offentlige, men alene til Bageriets eller Forhold mellem Mester og Svend, eller mellem disse indbyrdes, saadan Forseelse da maatte anses som en Laugssag og ved en passende Mulkt i Penge være absolveret.«

Nu blev vist hverken Tugt- eller Rasphusstraf aldrig, og Vand og Brødstraf kun meget sjældent anvendt overfor de opsætsige Svende, — i alt Fald oplyser Laugets Arkiv intet herom, — men det var naturligvis krænkende for Svendeæren, at Straffene stod paa Papiret og i kommende Tilfælde kunde bringes i Anvendelse. Vi har allerede i et Par Tilfælde set, hvorledes Bødestraf bragtes i Anvendelse, baade i ældre og nyere Tid, ligesom vi har set, at oprørske Svende i 1600-Tallet blev forvist Laug og tvungne til at rejse. Begge Straffe anvendtes stadig. 25. Juli 1776 kla-

gede Bagersvend CARL SCHMIDT over sin Mester til Magistraten. Grunden var, at han og hans Kammerater d. 23. ved Middagsmaaltidet havde spist Grøden og drukket Øllet, der var blevet sat for dem, men da Fisken, der derefter var kommen paa Bordet, var ildelugtende, havde de rejst sig og var gaaet til deres Arbejde. Schmidt var dog aabenbart ikke gaaet i Arbejde, thi kort efter fandt Mesteren ham paa Svendenes Kammer, hvor han var i Færd med at fortære tre Tvebakker, han havde taget i Bageriet; han anførte i Klagen, at den ene var faldet ned i Skarn og Urenlighed, og at de andre var saa skæve, at de ikke kunde sælges, hvorfor han havde taget dem for at spise dem, naar han blev sulten. Mesteren sendte Bud til Oldermændene, der tilsagde samtlige Svende hos den paagældende Mester til Møde paa Laugshuset, hvor da 15—16 Mestre var til Stede, og Schmidt var der blevet idømt en Mulkt af 4 R for at have taget de tre Tvebakker. Da Straffen for at have vraget sin Mesters Kost ifølge Forordningen af 1683 var 2 Rdlr. eller 2 Døgn paa Vand og Brød og slet ikke blev bragt i Anvendelse, skulde man tro, at Schmidt kunde være tilfreds med den lille Mulkt paa 4 R . Det var han imidlertid ikke. Han bestred Oldermændenes og Mestrenes Kompetence til at straffe ham, hvorfor de omgaaende dømte ham til at forlade sin Tjeneste. Hans Mester tilbød ham Løn til Afskedsdagen, men han fordrede Løn til Fardag, »eller, som det hedder i vor Profession, »Vandringsdagen«,« og i Stedet klagede han til Magistraten. Om Sagens videre Forløb indeholder Arkivet intet.

23. Juni 1779 afsagde Politiretten Dom over Bagersvend MARTIN PETERSEN, der var udeblevet fra sit Arbejde og, da han endelig kom, var beskænket og yppede Klammeri med sine Kammerater. Han dømtes efter Svendenes Artikler af 1756 § 4 til at betale et halvt Aars Løn, d. v. s. 8 Sldr., til lige Deling mellem Mesteren og Politikassen, efter § 7 til at betale 2 R til Fattigbøssen og efter § 11 til at sættes paa det sorte Bræt. 8. Juli fritoges han for denne sidste Del af Straffen mod at forpligte sig til at forlade Byen og ingensinde søge Arbejdet paa Lauget.

Naturligvis var der noget, der hed Arbejde udenfor Lauget, men Svende, der havde saadant Arbejde, var ret uheldigt stillede. I Tidens Løb var der, til Dels ved særlige Bevillinger, opstaaet en Del Bagerier, hvis Indehavere ikke var Medlemmer af Lauget. Dette gjaldt Franskbagere, Fribagere, der havde faaet Tilladelse til at holde en enkelt Svend, Jødebagerne og Bagerne i Københavns Nærhed, f. Eks. i Lyngby. 5. Oktober 1774 fik Bager i Lyngby HENRIK GUDE efter Ansøgning Tilladelse til at indtræde i Lauget, fordi Svende, der havde arbejdet hos ham, ikke kunde faa Arbejde i Køben-

havn uden at betale 1 Rdlr. i Mulkt for at have arbejdet hos en Ikke-Laugsbager, hvilken Mulkt Gude ofte, naar han fæstede en Svend, forud maatte forpligte sig til at betale. Ligeledes hændte det ofte, at hans Læredreng forlod ham, netop som han skulde have størst Nytte af dem, for at staa i Forbundt hos en Laugsmester, inden de skulde være Svende. Da Lauget paa Forespørgsel erklærede, at det intet havde imod at optage Gude, blev hans Ansøgning bevilget.

1783 tilskrev Jødebageren BERNT MOSES ANRICHT Magistraten, at to af hans Svende skulde rejse, men de kunde ikke faa udstedt Pas, fordi Laugets Oldermænd nægtede at give dem deres Kundschaft, hvorfor Anricht androg om, at Oldermændene fik Tilhold om at udstede Kundschaft for dem, ligesom Laugssvendene fik. Oldermændene svarede, at han vilde give dem deres Kundschafter, naar de hver for sig affandt sig med Lauget ved at bøde 1 Rdlr. for at have arbejdet udenfor Lauget.

Ligesom vi ovenfor har omtalt Mestrenes *Ligbæring*, skal vi her med et Par enkelte Ord omtale Svendenes, om hvilken der 10. August 1801 for Politiretten blev indgaaet et Forlig med Laugets Oldermænd og Bisiddere paa den ene og Svendenes Oldgeseller paa den anden Side. Herefter gjaldt følgende Regler for Svendeligs Bortførelse:

1. Oldgesellerne skulde tilsige 8 Svende efter Tur af 1. og 2. Klasse. Disse skulde sætte Liget i Vognen og igen udtage det og bære det til Graven.
2. Til Ligenes Bortførelse skulde benyttes Ligvognen til 5 Rdlr.
3. Til at befordre Oldgesellerne og de tilsagte 8 Svende skulde bruges 3 Kareter.
4. Betalingen for Ligvognen skulde udredes af den afdødes Formue og i manglende Tilfælde af samtlige Svende.
5. Betalingen for de 3 Kareter skulde erlægges af de 8 bærende Svende.
6. Liget skulde altid være jordet inden Kl. 12 Middag.

I det foregaaende har vi flere Gange berørt *Svendelønnen* uden dog at komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal. Endnu i 1807, da Krigen med England brød ud, var Ugelønnen 4 à 6 R , hvortil naturligvis kom Kost og Logi. I Løbet af de nærmest følgende Aar skruede Svendene Lønnen i Vejret til 2 à 3 Rdlr., men de blev ikke staaende ved dette Beløb. 6. Maj 1811 indberettede Oldermændene til Politimesteren, at da flere Bagere stod og savnede Svende, havde han henvendt sig paa Herberget, hvor der f. T. laa 14 ledige Svende, for at faa disse til at gaa i Arbejde, hvortil de da ogsaa havde erklæret sig villige, men rigtignok samtidig fordret en Ugeløn paa 5 Rdlr. Da ingen Mester var i Stand til at udrede saa høj en Ugeløn, —

det maa erindres, at Brødtaksten satte en Grænse for, hvad der kunde gives, — anmodede Oldermændene om Politiets Assistance, for at Mestrene kunde erholde de nødvendige Svende for rimelig Løn, eller at Svendene blev straffede som Løsgængere. Politiet foretog sig dog intet, og 18. Juni klagede Oldermændene atter over, at Bagerne savnede Svende og anmodede om Foranstaltninger mod Svendenes Bortrejse.

2. April Aaret efter meddelte Lauget Magistraten, at da Brødtaksten nu var ophævet, var Mestrene nu i Stand til at forskaffe sig Ækvivalent for den forhøjede Svendeløn, og da Bagerne, saa længe de ikke deltog i Grovbrødsbagningen, der var overtaget af Provideringskommissionen, nu kun behøvede tre Fjerdedele af de hidtil nødvendige Svende, saa frafaldt Lauget sine Ønsker om en Fastsættelse af Svendelønnen. Medens Politiet hidtil intet havde villet foretage sig m. H. t. dennes Ansættelse, og Bagerne nu havde frafaldet deres Ønske herom, saa var det nu Magistraten, der var blevet ivrig for en Fiksering af Lønnen. Der kan næppe være Tvivl om, at dette skyldtes, at det var Provideringskommissionen, der her stod bagved, fordi denne havde overtaget Grovbrødsbagningen og derfor var interesseret i Svendelønnen. Efter fornyet Forespørgsel fra Magistraten oplyste Lauget da 4. Juni, at en Ugeløn af 10 à 11 R for de yngste Svende og 13 à 14 R for Hjælpere maatte anses for at være passende, medens der ikke burde fastsættes nogen bestemt Takst for Knædere og Mestersvende, da disses Arbejde ofte var forskelligt i de forskellige Bagerier.

Af en Skrivelse af 26. April 1826 fra Oldermændene til Laugets Interessenter fremgaar det, at de paa Herberget liggende ledige Svende havde forlangt 14 à 15 R ugentlig i Løn, og den, der tog mod Arbejde for ringere Løn, var udsat for Chikanerier fra Kammeraternes Side. Efter at Lauget havde klaget til Politiet, havde Svendene nedstemt deres Fordringer saaledes, at tilrejsende Svende kunde faas for 6 à 7 R om Ugen og Hjælpere for 10 R . Herefter var Fæstepengene fastsat til 4 R Sølv for Mestersvende og Knædere og 2 R Sølv for Hjælpere og simple Svende.

Som omtalt ovenfor (S. 109) var Svendene i 1695 blevet berøvede deres *Laugstøj*. Det varede dog ikke længe, førend de atter samlede sig en Sølvskat, der i Tidens Løb voksede og voksede, saa at den i 1859 ansloges til ca. 2000 Lod. 1. November 1781 specificeres dette Laugstøj saaledes: En stor Sølvvelkomst med Sølvdæksel, hvorpaa hænger 22 Sølvskilte. 3 Sølv-Udskænkings-Pokaler med Dæksler. 4 store Sølv-Pokaler med Dæksler. Disse Sølv-sager tilligemed det andet Inventar, Laden, 13 Tinkander, 1

Tintobakstallerken, en Kobberbøsse til de fattiges Penge og en Bordklokke, var i Oldgesellernes Forvaring paa Laugshuset.

Hele den store Sølvskat findes nu i Dansk Folkemuseums Samling af danske Laugssager, hvor den, udstillet samlet som den er, danner en særlig Samling. Kun Skade, at den af Publikum almindeligvis opfattes som

Sølvskilte til Svendenes Velkomst. Ca. $\frac{1}{3}$ Størrelse.
Dansk Folkemuseum.

Mesterlaugets Laugstøj og derved giver et ganske fejlagtigt Indtryk af, at Lauget har været saa velhavende. Af dettes efterladte Laugssølv findes kun Helms's sølvforgylde Skilt, der indtager en Hædersplads midt i Samlingen.

Efter nu at have set, hvorledes Livet formede sig indenfor Lauget, har set, hvilke Pligter, der paahvilede de enkelte Medlemmer overfor Lauget, og set, hvorledes Livet formede sig mellem Mestre og Svende, gaar vi over til at se, hvilke Pligter der paahvilede Lauget og dets Medlemmer udadtil, d. v. s. overfor Offentligheden.

Vi har af Laugsbøgerne 1655—70 set, at hver nyoptagen Mester ved sin Indgang skulde give til Laugshuset en Læderspand, og hvilke Pligter, der paahvilede Lauget i Tilfælde af Ildsvaade, »den Gud naadelig afvende«, som det hedder overalt, hvor Foranstaltninger mod denne for den Tid saa frygtelige Fare altid omtales. Denne Forpligtelse bortfaldt ved Skraaen af 1683, men i Stedet paabød Skraaen, at der i hver Bagers Hus i det mindste skulde være seks Læderspande, og dette gentoges i Brandordningen af 23. Juli 1689. Straffen for Forsømmelse var 1 Rdlr. i Bøde for hver manglende Spand. Brandordningen bestemte iøvrigt, at alle Bagere og Slagtere, der holdt Heste, under 10 Rdlr.s Straf var forpligtede til ligesom Bryggerne at holde Tønder og Sluffer i Beredskab og bringe dem til Brandstedet, naar Ildsvaade opkom. Hvis nogen udeblev, skulde Oldermændene melde det til Øvrigheden. I Brandforordningen af 24. Januar 1761 hedder det, at Bagere og Slagtere, som holder Heste, skal forholde sig paa samme Maade som Vognmændene under lige Straf og Belønning. Den Vognmændene paalagte Pligt bestod i, at de altid skulde have »en beslagen Vandtønde« parat, som de hurtigst med Heste og Vogne skulde transportere til Brandstedet. Tønderne skulde være velfyldte, og ingen maatte udeblive under 10 Rdlr.s Mulkt, deres Laugsrettigheders Forbrydelse eller haardere Straf efter Omstændighederne. Men de tre første, der bragte Vand til Brandstedet, fik kontante Belønninger for deres Iver.

Det var imidlertid ikke alle Bagere, der holdt Heste. Det har Næringen aabenbart ikke været stor nok til. Da Kongen 1743 lod bekendtgøre, at han til Brug for Artilleriet behøvede 250 Heste og 84 Kuske og derfor opfordrede Laugene til at meddele, hvem der var i Stand til at stille Heste og Kuske, indberettede Bagerlauget, at kun 13 af dets Medlemmer hver havde et Par Heste, som de selv havde haardt Brug for, men alligevel, om det var nødvendigt, vilde stille til Raadighed, hvis de ellers befandtes at være tjenlige. Kuske havde de ikke. 1802 havde 44 af Laugets Interessenter Heste og Vogne, nemlig 61 Arbejdsvogne til 2 Heste, 3 til en Hest og 17 Holstenskvogne, dertil ialt 95 Heste. Desuden havde de 3 Bagere paa Broerne 6 Vogne til 2 Heste, 1 Holstenskvogn og 8 Heste.

7. Januar 1800 afholdtes Laugsmøde i Anledning af den nye Brandordning, hvorefter Bagerne skulde modtage og skaffe Plads til 16 Brandkarrer. Det blev da vedtaget, at tre Mand skulde modtage 1 Karre, som de skulde skaffe Plads til og holde vedlige, og Lauget inddeltes derfor i 16 Klasser, hver bestaaende af 3 Interessenter. Ved denne Fordeling blev

der imidlertid en Mand tilovers, og det vedtoges, at denne skulde indtræde i Oldermændens Plads, saaledes at Oldermænden blev fritaget for Ildebrandskørsel, saa længe der fandtes en overkomplet Interessent i Lauget, men hvis Bagergaardenes Antal skulde blive formindsket, skulde Oldermænden atter indtræde i sit Nummer.

10. Februar 1807 vedtog Laugets Medlemmer paa egen Bekostning at lade forandre det til Karrerne hørende Seletøj, der ikke passede til Hestene, hvorimod Reparationer af Seletøj og Karrer fremtidig skulde besørges af Oldermænden paa hele Laugets Regning.

Ved Brandanordningen af 1. November 1805 var det beordret Slagtere, Møllere og Hyrekuske at fremføre Sluffer med Tønder. Denne Forpligtelse udstraktes 4. April 1810 til ogsaa at omfatte alle Bagere og Bryggere, og 31. Maj s. A. enedes Udøverne af de her nævnte fem Næringsveje om at fordele Arbejdet mellem sig. Herefter paatog Bagerne sig at besørge Fremførelsen af Slufferne i Marts og April Maaneder. 4. Marts s. A. havde en kgl. Resolution bestemt, at Bagerne i Tilfælde af Ildsvaade skulde fremføre Vand i Tønder med 20 Sluffer.

Vi skal ikke komme nærmere ind paa de Forpligtelser, der paahvilede Bagerne, naar den røde Hane galede over Byen og slog Indbyggerne med Skræk og Rædsel, men vi har været nødt til at berøre Forholdet her som en af de Forpligtelser, der hvilede paa Laugets Medlemmer. Ordningen bestod nogenlunde uforandret lige til 1868, da der oprettedes et kommunalt Brandvæsen.

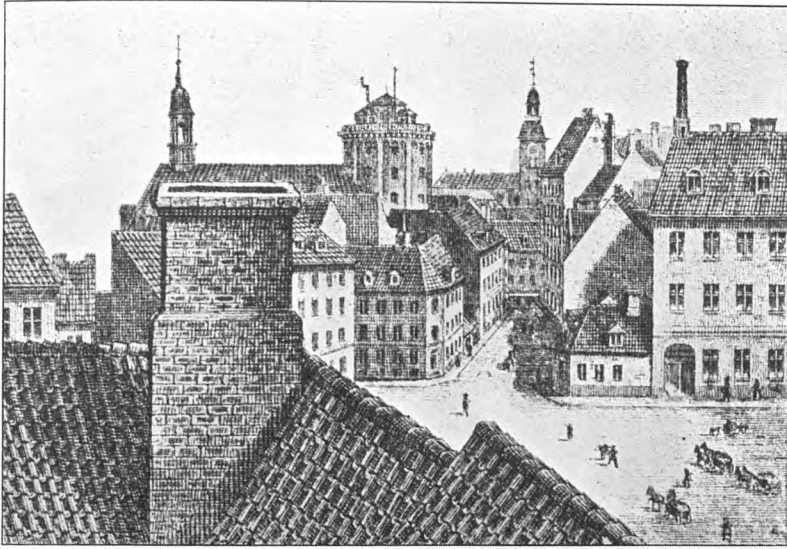
Gentagne Gange hjemsøgte Byen af store Ildebrande, saaledes 1728, da en Femtedel af hele Byen i Løbet af knap tre Døgn fortæredes af Luerne, og i 1795, da der paa to Døgn brændte over 900 af Byens Ejendomme. Men Bebyggelsen var ogsaa uhyre brandfarlig. Husene var i langt de fleste Tilfælde opført af Bindingsværk og med Plankegavle. Gaardsrummene var smaa og oftest opfyldt med Træskure eller Bagbygninger af ligesaa brændbart Materiale. Opstod der Ildløs, skælvede hele Byen i Rædsel for, at den skulde brede sig, og alle de fattige Midler, som Byen raadede over, sattes ind paa Bekæmpelsen. Men ofte kom Hjælpen for sent, eller den var altfor utilstrækkelig. 1734 opstod der Ild i Bager SØREN RASMUSSENS Ejendom i Borgergade — nuværende Nr. 49, hvor der stadig er Bageri, — og saa hurtigt bredte Ilden sig, at Svalegangen og en Træaltan samt et Tømmerstills over hele Gaardspladsen stod i lys Lue, allerede førend Branden blev opdaget. Slukningsarbejdet var haabløst p. Gr. af de Brændeskure, der

fandtes i Gaarden, og fordi der var anvendt uhyre meget tjæret Træ i Gavle, Halvtagsbygninger og Baghuse¹⁾). En saa udstrakt Anvendelse af Træ var ganske vist blevet forbudt efter den store Brand 1728, men et var naturligtvis at forbyde, et andet at paase Forbudet overholdt, og det sidste blev slet ikke gjort.

Det er naturligt, at Myndighederne Gang paa Gang under saadanne Forhold manede til Forsigtighed overfor et saa ildsfarligt Haandværk som Bagerhaandværket, og at der Gang paa Gang manedes til Forsigtighed ikke mindst m. H. t. *Bagerovnene*. Brandordningen af 1643 og dens Bestemmelser om Bagerovnene er omtalt ovenfor (S. 48). Ogsaa Skraaen af 1683 nævner Bagerovnene, idet det i § 4 siges, at den, der vil være Bager, skal være forpligtet til at søge sig en til Bruget og Næringen bekvem (o: passende) Vaaning, »hvor han sin Ovn saaledes skal indrette, at han der foruden Ildsfare kan bage.« I § 19 paabydes det, at Svendene skal formanes til at have godt Opsyn med Ild og Lys, og at de af Ovnene udtagne Kul, der hensættes i Tønder, bliver vel slukket, saa at der ingen Skade kan ske. Sløseri hermed straffedes med 14 Dage i Raadhuskælderen paa Vand og Brød eller, under skærpene Omstændigheder, med Straf paa Kroppen.

Da København 23. Juli 1689 fik en ny Brandordning, hedder det i dennes § 2, at alle Bagerovne skal holdes forsvarligt omgivne af Brandmure uden Mangel og Bræk, og hvis saadanne forefindes, skal de være behørigt udbedrede inden to Maaneders Forløb. Ovnene skal synes af Brandmestrene, og hvis der findes nogen Mangel ved dem eller ved Murværket, straffes Forsømmelsen med en Bøde paa 10 Rdlr., ligesom Bagning forbydes, førend Manglerne er afhjulpne. Hvis en ny Bagerovn opsættes, skal Stadsbygmesteren have Tilsyn med, at Opførelsen sker saaledes, at Huset er uden Fare, og Ovnen maa ikke bruges, førend den er godkendt. I Brandforordningen af 1. November 1805 paalægges det den paagældende Bagermester og Murermester ved Opførelsen af en ny Ovn under en Mulkt af 20 Rdlr. at anmelde Arbejdet for Brandmajoren og Stadsbygmesteren, der lige fra Arbejdets Paabegyndelse skulde have Indseende med, at Ovnen blev forsynet med dobbelte Gevælfter, og at den under alle Omstændigheder opsattes saaledes, at Huset kunde være uden Fare. Desuden blev det forbudt at tage Ovnen i Brug, førend den var synet af de to nævnte Embedsmænd og af dem befunden dygtig. Overtrædelse af dette Paabud kostede fra 10 til 50 Rdlr. i Bøde. De tidligere benyttede Ovne maatte stedse benyttes, saa længe de vedligeholdtes forsvarligt. Om de i Brug

¹⁾ Arthur G. Hassø, Københavns Brandvæsens Historie, S. 131.

Kulturvet og Købmagergade 1839.
Ejendommen paa højre Hjørne var en gammel Brændeovnsbrændergaard,
der 1741 indrettedes til Bagergaard.

Ejendommen Vandkunsten 6.
Tidligere Brændeovnsgaard, men i 1815 indrettet til Bagergaard. Nedrevet 1880.
I den paa samme Grund opførte Ejendom drives stadig Bageri.

Ejendommen Store Kongensgade 91. Bagergaard siden 1682.
Ombygget 1900.

værende Ovnnes Størrelse meddeler Oldermændene 15. Januar 1810, at deri almindeligvis paa een Gang kunde forbares Grovbrød af 6 à 8 Tønder Mel. 12. Maj 1810 meddelte Oldermændene paa en Forespørgsel fra Magistraten, at der f. T. var 46 Ovne i Drift, hvortil kom en Franskbager med 2 Ovne, 1 Ovn i Fattigvæsenets Gaard paa Christianshavn og Provideringskommissionens 6 Ovne i Kastellet, ialt 55, hvilket Antal førstkommende Flyttedag vilde blive forøget med 2.

Først helt op mod Aarhundredets Midte kom Dampovne i Brug, idet Hofbager N. C. ALBECK og Bagermester A. E. BRUUN 3. Juli 1848 fik Privilegium paa i 5 Aar at forfærdige Dampbageovne efter den af dem opgivne Konstruktion, og 25. September s. A. yderligere Tilladelse til i et Aar at anstille Prøvebagninger i en af dem ved Lille Mølle paa Christianshavns Vold opstillet Ovn samt til at udsælge det deri forbakte Brød i deres Butikker inde i Byen.

Ejendommen Vimmelskaftet 37.
Siden 1680 har der været drevet Bageri paa Grunden.

Vi har ovenfor (S. 102) korteligt omtalt Reskriptet af 28. April 1739, der bl. a. fastsatte et bestemt Tal, nemlig 50, paa Bagerne i København, men yderligere fastsatte, at Bagerrettigheden skulde følge et lige Antal *Bagergaarde*. Det er første Gang, Bagergaarde nævnes, men det skulde ikke blive sidste. Efter Laugets Opfattelse, der vel næppe kan siges at være helt uberegtiget, var Næringen herefter knyttet til 50 Bagergaarde, der var privilegerede som saadanne, men denne Opfattelse deltes ikke af Myndighederne, og denne Forskel i Anskuelser førte henimod Midten af det følgende Aarhundrede til en Strid mellem Regeringen og Lauget om dettes formodede Monopol, en Kamp, der førtes med stor Kraft fra Laugets Side, men som det alligevel maatte tabe, fordi det stod helt alene med sin Opfattelse.

Aaret før Reskriptet af 1739 blev udgivet, var der foretaget Syn over de til Bagerier benyttede Gaarde i København, og det viste sig da, at ikke

mindre end 14 af Gaardene var mindre velegnede til Bagerier, idet de dels var vanskelige at komme til i Tilfælde af en opstaaet Ildløs, dels i sig selv var brandfarlige. Man forstaaer dette fuldt ud, naar man hører, at en Gaard i Dybensgade, hvilken Gade tilmed var lukket i den ene Ende, havde en

Ejendommen Rigensgade Nr. 24.
Bagergaard siden 1733.

nuværende Bageres Enker og Børn ikke længere kunde betjene sig af Gaardene. Det var jo en ret gunstig Dilation, der her blev givet Ejerne af de mindre velegnede Gaarde, men ikke særlig betryggende, naar det gjaldt Forebyggelse af Ildsvaade.

Allerede ved Reskript af 10. April 1761 trak Regeringen i Land paa det givne Tilsagn om, at der kun skulde være 50 Bagergaarde, idet Reskriptet udtalte, at da der i Forhold til Indbyggerantallet snarere var for faa end for mange Bagere i Byen, »saa maa der og ses derhen, at de snarere formeres end formindskes og i Særdeleshed, at der ikke fastsættes noget vist

Gaardsplads, der kun var 3 Alen bred, saa at det vilde være ganske udelukket at kunne benytte en Sprøjte i Gaarden, hvis Ild paakom. 8 af de 14 Gaarde blev totalt kasserede som for tæt bebyggede og altfor farlige. Reskriptet af 1739 nævner da ogsaa i Forbindelse med det fastsatte Antal Bagergaarde, 50, at da der af de i Brug værende Gaarde kun er 38, der er bekvemme og forsvarlige, samt 5, der med visse Forandringer vil kunne benyttes, saa bevilges det, at »disse Gaarde maa nyde bestandig Rettighed«, medens de øvrige 7 skal afløses af andre forsvarlige Gaarde, naar de

Antal Bagere eller Bagergaarde, til hvilken Ende, naar nogen maatte begære Tilladelse at indrette en anden bekvem Gaard til Bagergaard, bør han deri favoriseres.« Trods dette Reskript opretholdtes Antallet 50, som det var bestemt i 1739. Endnu i Reskript af 15. August 1806 i Anledning

af, at Bagermester J. M. HOUMANN havde indgivet Ansøgning om, at der maatte tillægges hans Gaard i Læderstræde Bagerrettighed, udtalte Kancelliet, at Bagergaardene indenfor Fæstningsværkerne stedse skulde være 50 i Tallet, og at de Bagerier, der fandtes eller maatte blive anlagt paa Broerne, ikke skulde medregnes i dette Tal. Magistraten fik derhos Ordre til at føre nøje Tilsyn med, at der stadig var 50 Bagerier i Drift. Hvis et Bageri havde staaet ubenyttet i et Aar, skulde Privilegiet anses for tabt, og Kancelliet være berettiget til at meddele Be-

Ejendommen Landemærket 10.
Bagergaard siden 1728.

villing paa et nyt Bageris Anlæg i det manglendes Sted, dog at denne Bevilling kun skulde være personlig for den, der erholdt Bevillingen, men uden at Rettigheden skulde følge Gaarden.

12. Maj 1813 besvarede Lauget en Forespørgsel fra Magistraten om Antallet derhen, at der f. T. var 5 Bagergaarde til Salg, hvis Ejere ikke var Bagere, og desuden Oldemandens egen Gaard paa Christianshavn.

I 1839 begyndte Kampen om Monopolet saa smaat, idet Magistraten ret spagfærdigt 22. Februar afæskede Lauget en Erklæring om, hvorvidt dette antog, at det havde ubetinget Ret til at fordre, at Bagergaardenes Tal ikke

forøgedes og, i bekræftende Fald, hvorpaa man begrundede et saadant Monopol for Gaardene. Først 5. Oktober saa Oldermændene sig i Stand til at afgive den ønskede Erklæring, som han indledede med en Beklagelse over,

Ejendommen Købmagergade 19.
Siden 1725 har der været Bagergaarde paa samme Grund.

at dette Spørgsmaal overhovedet havde kunnet rejses, og udtalte, at det havde vakt stor Uro indenfor Laugets Interessenter, navnlig fordi det var iøjnefaldende, at Lauget i den senere Tid havde været betragtet med ugunstige Øjne, ikke blot af Publikum, men ogsaa af Autoriteterne. Man var saaledes ikke blot gaaet Bagerne altfor nær ved Ansættelsen af de senere Takster, men havde ogsaa generet Bagerne paa andre Maader. Som Eksempel herpaa anførte Oldermændene, SCHERFIG, at man havde nægtet ham

Kreditoplagsret for Kornvarer, uagtet Kornhandelen var Frihandel, og Bagerne derhos ikke blot var »Kornfabrikanter«, men ogsaa Mel- og Grynhandlere en gros og en detail. Desuden havde man svækket Byens Bagere ved i stort Tal at have givet Tilladelse til Oprettelse af Bagerier paa Broerne, og med disse Bagerier kunde Byens Bagere ikke konkurrere, da de dels var mindre kostbare at erhverve eller oprette, dels ikke svarede den

Konsumtion, som Bagerne indenfor Voldene maatte svare, og alligevel holdt de samme Priser som Bagerne inde i Byen. M. H. t. Bagergaardenes Pris erklærede Scherfig, at denne som Regel laa fra 3 til 10000 Rdlr. over deres Bygningsværdi, og denne Overpris skyldtes alene deres monopoliserede Stilling. Denne støttedes iøvrigt paa Resolutionen af 28. April 1739 § 2 om Næringsforholdene i København, hvorved det fastsattes,

at der skulde være højst 50 Bagere og Bagerrettighederne følge et lige Antal Bagergaarde. Dette var yderligere bekræftet i »Reglement for Stadens økonomiske og borgerlige Indretninger« af 5. Juni 1771 § 2, der ligeledes fastsatte Bagernes Antal til 50, »hvis Gaarde dertil alene ere privilegerede«, og yderligere ved et kongeligt Reskript af 1. April 1785, hvorved Anlægget af nogle nye Bagergaarde bevilgedes, alene fordi de forhaandenværende Bagergaardes Antal ikke var 50. Yderligere henviste Scherfig til Reskript af 15. August 1806, hvori det udtaltes, at der stedse skulde være 50 Bagergaarde indenfor Voldene.

25. Oktober krævede Magistraten, at Lauget skulde fremsende Bagergaardsejernes Privilegier eller Skøder i Afskrifter. Dette skete den paafølgende 3. Januar, men Lauget hævdede i en medfølgende Skrivelse, at Monopolet ingeniunde var hjemlet alene ved Skøder eller Privilegier, men meget

Ejendom paa Hjørnet af Sølvgade og Adelgade.
Bagergaard fra 1752 til dens Nedrivning.

Sten paa Ejendommen Torvegade 22. Bagergaard siden 1687.

Tegnet af Aage Jørgensen.

Sten paa Ejendommen Landemærket 10; paa samme Tid Skilt for Bageren og Minde om Gaardens Brand 1728. Bagergaard siden 1720.

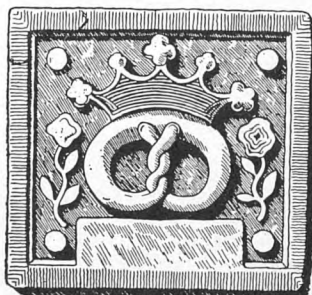
Tegnet af Aage Jørgensen.

mere gennem den hundredaarige faktiske og udtrykkelige dertil sigtende Lovgivning.

Godt fire Maaneder senere, nemlig ved Reskript af 7. April 1841 ophævedes Brødtaksten, men Reskriptet herom indeholdt følgende Ord, der tog Sigte paa Bagergaardernes Antal: »Kongen gør iøvrigt Regning paa, at Bagerne ikke vil benytte Takstens Ophævelse til Brødets Fordyrelse eller anden ubillig Adfærd, og vil i denne Forudsætning ikke for Tiden tilstede Forøgelse af Laugsbagernes Antal i Staden, skønt Kongen ingenlunde kan erkende, at de have erhvervet Ret til, at det dermed vil have sit Forblivende.« Som Svar herpaa indgav Lauget 19. Juli s. A. en Ansøgning til Kongen om Tilladelse til ved Domstolene at faa afgjort Beskaffenheden og Omfanget af det Bagergaardene formentlig tilkommende Monopol og navnlig, om der tilkom dem Ret til at fordre, at Bagergaardernes Antal ikke maatte forøges udover 50. 24. Februar 1842 forelaa Kancelliets Svar paa dette Andragende i et klart og blankt Nej uden nogen Begrundelse. Lauget gav dog ikke tabt, men fremsendte 1. Juli 1842 et Andragende til Stænderforsamlingen i Roskilde og bad om Forsamlingens »Intercession og vægtige Forbøn hos Kongen«, saa at Sagen kunde blive afgjort ved Lands Lov og Ret »i Medfør af de Love, i Tillid til hvilke vi have erhvervet vore Eiendomme«. Selvom Lauget var saa heldig indenfor Stænderforsamlingen at have en betroet Mand, der kunde forelægge Sagen, nemlig selve Laugsskriveren, Overretsprokurator BALTHASAR CHRISTENSEN, formaaede denne dog intet overfor Stemningen, der ingenlunde var Monopolet gunstigt. Sagen blev grundigt behandlet, men afvist 22. August 1842 med 38 Stemmer mod 18. Spørgsmaalet hvilede saa i nogle Aar, og der oprettedes i den Tid ikke flere Bagerier, men i Begyndelsen af 1845 blussede Sagen op igen, idet Bladet »Fædrelandet«

begyndte en Polemik mod Bagerlauget og paa et fuldkomment forkert Grundlag søgte at paavise, at Hvedebrødspriserne i London og Paris laa langt lavere end i København, og at dette først og fremmest skyldtes de københavnske Bageres Monopol. Scherfig rykkede straks i Marken og paaviste Bladets uholdbare Udtalelser, hvorefter Polemiken gik over til helt andre Emner, Korn- og Melpriser og om Publikums større Behag i Rugbrød og Krydderbrød end i Hvedebrød. Polemiken bredte sig, saa at ogsaa »Københavnsposten« og »Berlingske Tidende« beskæftigede sig med Sagen. Navnlig Redaktøren af sidstnævnte Blad, M. L. NATHANSON, viste sig som en fanatisk Fjende af Bagerne. I 1850 udtalte Oldermænd TROELS MARSTRAND sig paa følgende Maade om Nathansons Skrivelser: »Med en til Vanvid grænsende Ilterhed har Hr. Nathanson i en lang Aarrække kæmpet for en Hvedebrødsidee, som ikke lader sig realisere. Fordi Folk ikke ville spise Hvedebrød, skjælder han Bagerne ud, og hans uafbrudte Virksomhed i de sidste ti Aar for denne Sag har ikke bragt andet Resultat, end at Hvedebrødet den Dag i Dag er fuldkommen saa dyrt som for ti Aar siden, og det af den Grund, at Afsætningen paa dette Slags Brød er meget ringe.«

I 1847 kom Spørgsmaalet om Bagerens Monopol atter frem. Anledningen var, at en Fribager havde andraget om en Udvidelse af sit Privilegium, og da Kancelliet ønskede det undersøgt, om der ikke kunde være Anledning til at give Tilladelse til Oprettelse af nogle flere Bagerier i København, nedsattes en Komité til Overvejelse af Spørgsmaalet. Efter at dette var behandlet, udtalte Borgerrepræsentationen sig for en successiv Forøgelse af Bagerierne med to

Sten fra Ejendommen Hestemøllestræde 8, Hjørnet af Farvergade. Gaarden var Bagergaard fra 1717. Stenen findes i Københavns Bymuseum.

Tegnet af Aage Jørgensen.

Sten fra Ejendommen Østergade 36. Ejendommen var tidligere Brændevinsbrændergaard, men indrettedes 1760 til Bagergaard.

Tegnet af Aage Jørgensen.

hvert Aar i Løbet af de kommende ti Aar, idet Forsamlingen ikke skønnede, at Lauget sad inde med noget Monopol. Lauget krævede heroverfor Erstatning for Bagergaardene og ønskede denne tilvejebragt ved, at der i Løbet af et Tidsrum af 15 Aar hvert Aar ved Auktion skulde bortsælges en Rettighed til at drive Bageri. Det herved indkommende Beløb skulde da fordeles mellem Bagergaardenes Ejere som Erstatning for deres Tab. Forslaget blev ikke antaget af Borgerrepræsentationen.

Ejendom paa Hjørnet af Klareboderne og Springgade (Pilestræde). Bagergaard fra 1758 til dens Nedrivning.

I 1850 forelagde Indenrigsministeren i Folketinget et Lovforslag om Ordningen af Bagerneringen i København. Forslaget tog ikke det fjerneste Hensyn til Monopolet. Lauget som saadant syntes nu imidlertid at være blevet træt af Kampen eller har maaske indset det haabløse i at kæmpe mod Overmagten. De, der nu førte Kampen videre, var dels Scherfig, der ikke for Tiden var Oldermænd, og som i »Fædrelandet« fik optaget tre udmærkede Artikler »Om Bagerneringen«, »Mere om Bagersagen« og »Tredje Gang om Bagersagen«; dels var det Ejerne af Bagergaardene

(blandt hvilke Ejere var 9, der ikke var Bagere), der 4. Marts 1850 indsendte et Andragende til Folketinget, hvori de omhyggeligt paa Grundlag af Laugets Arkiv dokumenterede Paastanden om Monopolets Berettigelse og bl. a. henviste til, at da Bryggerlauget i 1805 blev ophævet, erholdt Ejerne af Bryggergaardene en Sum af 40000 Rdlr. udbetalt i Erstatning. Vi skal af Pladshensyn ikke komme nærmere ind paa hele denne Sag, men henvise til C. NYROPS Bog: Bidrag til vor Haandværkerstands Historie (Kbhvn. 1914) S. 309—11, hvor hele denne Kampagne udførligt er behandlet. 12. Februar 1852 stadfæstedes Loven om Bagerneringen i

København, der fra 1. Januar 1860 ophævede de i Reskriptet af 1739 og senere Anordninger givne Bestemmelser og fra nævnte Tidspunkt gav Næringen fri. For en Fuldstændigheds Skyld skal det nævnes, at Lands- over- samt Hof- og Stadsretten 27. Juli 1857 frifandt Indenrigs- og Finans- ministeren pure i en mod dem af Ejerne af Bagergaardene med Scherfig som den førende anlagt Sag.

Saaledes var Bagernæringen da fra 1. Januar 1860 blevet givet fri indenfor Voldene, medens det allerede ved Lov af 12. Februar 1852 var blevet tilladt frit at nedsætte sig som Bager udenfor Portene. Slaget var endt, og Bagergaardsejerne havde tabt. Set med vor Tids Øjne kan det ikke nægtes, at de var blevet uretfærdigt behandlede. I fuld Tillid til Monopolet havde de erhvervet deres Ejendomme til Priser, der laa højere end de, hvortil de kunde afhænde dem, naar Monopolet faldt bort.

En væsentlig Grund til, at de blev saa uretfærdigt behandlet, var sikkert den Modvilje, der gennem Pressen var blevet oparbejdet mod Bagerne, en Modvilje, der ganske sikkert paa de fleste Punkter var uretfærdig. Men Monopolets Ophævelse uden Erstatning er kun et enkelt af de Eksempler, som denne Bog vil bringe, paa Myndighedernes haardhændede Fremgangsmaade overfor Bagerne.

Endnu staar adskillige af de privilegerede Bagergaarde rundt om i vor By og vidner med deres indmurede Kringler om, at her har en Gang en privilegeret Bager drevet sin Næring. Ofte er Gaardene anselige og bi-

Ejendommen Landemærket 22. Siden 1661 har der været Bagergaarde paa samme Grund. Den nuværende Bygning er fra Tiden o. 1800.

bringer Beskueren et Indtryk af Soliditet og borgerlig Velstand. Men ofte har de Bagere, der indenfor deres Mure drev Næringen, kæmpet et Liv, der ikke svarede til det ydre Skin. Som oftest var Gaardene altfor dyre i Forhold til det i Forvejen allerede saa stærkt trykkede Haandværk.

Ejendommen St. Kongensgade 34. Siden 1680 har der været Bagergaarde paa samme Grund.

Inden vi forlader Bagergaardene, skal det nævnes, at det ingenlunde var sjældent, at de til en Bagergaard hørende Rettigheder overførtes til en anden Gaard, der ikke hidtil havde været Bagergaard, eller at der under særlige Omstændigheder tillagdes en Gaard Bagerrettighed. Som Eksempel paa det første kan anføres, at Bagersvend og borgerlig Artillerist ABRAHAM BORUP 2. Juni 1806 fik kgl. Bevilling til at overføre den af ham købte Bagerrettighed hørende til Gaarden Nr. 288 i Prinsensgade til den ham tilhørende Ejendom paa Nørrebro, naar de i denne foretagne Indretninger til Bageri var befundne overensstemmende med Brandordningen. Som et Eksempel paa, at Bagerrettigheder er blevet tillagt en Gaard uden Overførelse fra en anden, tjener, at Bagersvend HENNINGSEN, der

ikke havde kunnet erholde en af de privilegerede Bagergaarde til Købs, uagtet kun 48 af det bestemte Antal var i Brug, og saaledes var forhindret i at indkomme i Lauget, ved Reskr. af 1. April 1785 fik tillagt sin Ejendom i Adelgade Bagerrettigheder, naar Gaarden viste sig at være forsvarligt indrettet. Herved kom altsaa Bagergaardenes virkelige Antal op over det fastsatte Antal, 50, og Reskriptet har da ogsaa en Tilføjelse, der tager Henblik paa dette Forhold, idet det bestemmer, at Bagerrettigheden ikke skal følge

en Gaard eller gælde længere, »end Indretningen til Bageri bevislig maatte befindes at være derudi konserveret.«

Det var dog ikke nødvendigt at være Ejer af en Bagergaard for at kunne komme i Lauget. Som bemærket var i 1785 to af de privilegerede Gaarde ikke i Drift som Bagergaarde. Grunden var den, at de ejedes af Personer, der ikke havde Ret til at drive Bageri, og i 1850 ejedes, som nævnt ovenfor (S. 152), ikke mindre end 9 Gaarde af Folk, der ikke var Bagere, men havde lejet dem ud, helt eller delvist, til saadanne. 11. Juni 1817 meddelte Magistraten Lauget, at Kancelliet havde tilladt Kommerceraad MARSTRAND at udleje det af ham ifølge Bevilling af 27. Marts 1812 anlagte Bageri til Bagersvend M. S. RYDER, men at denne maatte tage Borgerskab for at kunne drive det.

Endnu ved Udstedelsen af Brandforordningen af 1. November 1805 for København fandtes der Bagergaarde, der havde saa indskrænket Gaardsplads, at en Sprøjte under paakommende Ildløs ikke kunde komme ind i Gaarden. Brandforordningen bestemte derfor, at disse Gaarde skulde udgaa af de privilegeredes Tal, og de Bagere, der kom til at afløse Indehaverne en Gang i Fremtiden, forpligtes til at indrette deres Bagerier i andre og forsvarlige Gaarde, hvis Gaardsrum og øvrige Indretning af Myndighederne kunde erkendes som passende til Bageridrift.

Brandforordningen gentog det tidligere Paabud om Forsigtighed med Kullene. Hver Bager skulde have to Kobbertønder med Laag for deri at kunne »svale« Kullene, der ikke under en Straf af 2 Rdlr. maatte udtages af Tønderne førend 2 Gange 24 Timer senere.

Iøvrigt gav Brandforordningen en Række strenge Bestemmelser m. H. t. Ildsteder hos Bryggere, Bagere og Maltgørere for at forebygge Ildsvaade. Vi skal ikke komme nærmere ind paa disse, men blot nævne, at Straffen for Mestrene kunde stige til 40 Rdlr., for den skyldige Svend til et Aars Forbedringshus, hvis der skete Skade ved Uforsigtighed.

Bagergaardene var en Byrde, der tyngede stærkt paa Laugets Medlemmer. En anden stor Byrde var den Bagerne paahvilende Pligt til at have visse *Forraad*. Medens det i tidligere Skraaer var paalagt Bagerne under Straf til enhver Tid at sørge for Byens Forsyning med Brød, saa nævner Skraaen af 1683 intet herom, ligesom det skulde være en senere Tid beholdt at give detaillerede Bestemmelser om Størrelsen af de Forraad, Bagerne skulde være forsynede med. Imidlertid har det allerede tidligt været en uomgængelig Nødvendighed for enhver Bager at være forsynet

med et saa stort Forraad, at han, selvom Tilførslerne svigtede, kunde opretholde sin Bagning og derved bevare sin Kundekreds.

1. Juli 1684 tilskrev Kongen Magistraten, at da der var Frygt for Mangel paa Rug, skulde Bagerne tilholdes at købe den Rug og Hvede, som var fornøden til deres Haandværks Fortsættelse og Vedligeholdelse. Ordene: »da efterdi samme Handel og Køb skal alene komme de Bagere, som Midler har, til gode og snart mere trykke de fattige Bagere end hjælpe dem fort,« synes at tyde paa, at de mere formuende har købt op. Men Brevet tyder ogsaa paa, at der paa dette Tidspunkt intet har været fastsat om bestemte Forraad.

Dette var heller ikke Tilfældet i 1701, da det i Forordningen af 22. Oktober om Politiets Administration paalægges Politimesteren paa visse Tider af Aaret hos Magistraten at erkyndige sig om, hvilke Forraad der var til Stede af Rug, Hvede, Byg, Malt og saadanne Varer, der var nødvendige til Indbyggernes Ophold, og give Indberetning herom til Kongen. I Særdeleshed skulde Politimesteren have Opsyn med, at Brygger- og Bagerlaugene havde saa store Forraad af Malt og Brødkorn, at Staden paa alle Aarets Tider kunde være velforsynet med Øl og Brød.

Først 1742 hører vi Tale om en vis Størrelse af det Forraad, som Bagerne skulde ligge inde med, idet Lauget 28. Februar andrager om, at det d. 21. s. M. fastsatte Forraad af 15000 Tdr. Rug. for hvert Halvaar maatte blive nedsat til 13000 Tdr. for Vinterhalvaaret, da det var forbundet med Vanskeligheder at bevare det store Kvantum for Fordærvelse, hvorved der paaførtes Bagerne Tab. Kornet kunde heller ikke sælges til Publikum, idet dette havde Frihed til selv at købe Korn til Forbagning. 25. Januar 1765 befalede et Reskript Magistraten at tilholde Bagerne at efterkomme deres Pligt til altid at have det fastsatte Forraad af Rug i Behold, og hvis de ikke kunde bringes dertil, skulde Magistraten paa Byens Vegne stedse, men især mod Vinteren, søge at have et Forraad paa 5 à 6000 Tdr. Rug, som kunde sælges til de fattige. Højest sandsynligt er Grunden til Magistratens Fremfærd overfor Bagerne at søge i dette Reskript, thi hvis Bagerne ikke opfyldte deres Forpligtelser, paahvilede Ansvaret i sidste Instans Magistraten efter Reskriptet af 1765. Det maa i denne Forbindelse erindres, at Melhandlere ikke eksisterede paa dette Tidspunkt. Bagerne maatte, ligesom andre, der ønskede at købe Korn, tilforhandle sig dette hos Købmændene eller hos Skipperne i Havnen og lade det formale hos Møllerne, efterhaanden som de fik Brug for Mel. Derved blev Bagerne Datidens Mel-

handlere, men denne Del af Næringen kom først senere til at spille nogen større Rolle.

Det var først ved Magistratens Anordning af 5. Juni 1771 om »adskillige Københavns økonomiske og borgerlige Indretninger«, at det fastsattes, at hver Bager fra November Maanedes Udgang og til 1. Maj skulde have 200 Tdr. Rug og 50 Tdr. Hvede i Behold og, at ingen maatte blive Bager, førend han kunde bevise at have dette Forraad. Samtidig paalagdes det Fribagerne at have 50 Tdr. Rug i Forraad i samme Tidsrum. Det er kun naturligt, at denne Forpligtelse til stadig fra November til Maj Maanedes Udgang at have liggende et Forraad af 250 Tdr. Korn eller Mel har været et ganske betydelig Byrde for Bagerne. Det betød jo ikke blot en død Kapital, men det krævede ogsaa, at et betydeligt Beløb skulde udredes hvert Efteraar, en Omstændighed der, saa vidt det kan ses, slet ikke toges Hensyn til ved Brødtaksternes Ansættelse. Desuden betød Forraadet, at der krævedes stor Plads samt et stort og stadigt Arbejde med Kornet for at beskytte det mod Fugtighed.

Den i Anordningen af 1771 givne Bestemmelse gentoges ved Plakater af 19. August 1776, 1. September 1783 og 6. September 1784 trods Bagernes gentagne Protester og Jamren over denne Forpligtelse, der stillede dem langt vanskeligere end andre Haandværkere. Alligevel holdt Magistraten strengt paa sit Forlangende, og Forsømmelser straffedes med Bøder og de paagældendes Navnes Offentliggørelse i Pressen.

1781 havde 15 Bagere større Forraad af Rug og Hvede, end de var forpligtede til, 26 havde større Forraad af Hvede, men manglede Rug, og Resten var saa uformuende, at de ikke saa sig i Stand til at anskaffe det befalede Forraad. Paa et Laugsmøde 31. August, hvor Oldermændene foreholdt Laugsmedlemmerne deres Pligter, gjordes det gældende, at Byrden var altfor uforholdsmæssig, idet flere af Bagerne ikke kunde afsætte mere end 1 à 2 Tdr. Rug om Ugen i groft Brød, medens de derimod for Fribagere bagte 100 à 200 Brød daglig, hvortil der medgik 4 à 6 Tdr. Rug, saaledes at hele det Forraad, som en Fribager var forpligtet til at have i et Halvaar, kun svarede til en god Uges Forbrug. Desuden kostede Rugen 2 à 4 R mere pr. Tønde end beregnet i Taksten, hvorfor Lauget bad om en ny og retfærdigere Takst.

Det kneb til Stadighed med at forskaffe det befalede Forraad, og havde det ikke været galt tidligere, saa blev det det for Alvor i den vanskelige Tid, der fulgte efter Byens Bombardement 1807. 25. Marts 1813 besvarede

Lauget en Forespørgsel fra Magistraten om, hvorfor Bagerne ikke ved det sidste Eftersyn havde været i Besiddelse af det befalede Forraad, derhen, at dette allerede i flere Aar ikke havde været Tilfældet. Siden 1807 havde færre og færre Bagere været i Stand til at opfylde de dem paalagte Forpligtelser, og nu var næsten alle Laugets Medlemmer i en saadan Forfatning, at de ikke kunde bekoste Anskaffelsen. Kornet, der allerede 1811 kostede 12 à 15 Rdlr. pr. Tønde, steg efterhaanden til 60, 70 og 80 Rdlr. og kostede nu det dobbelte. Anskaffelsen af det befalede Forraad vilde nu koste ca. 40,000 Rdlr., og kun meget faa af Bagerne var i Stand til at udrede en saa stor Kapital, saa meget mere som Næringen krævede store Udgifter til Brændsel, Folkehold, Reparationer og endelig Skatter, der var stegne meget stærkt. Desuden havde Provideringskommissionen for omtr. et Aar siden overtaget Grovbrødsbagningen, hvorved Bagerne havde mistet en betydelig Del af deres Næring, ikke mindst fordi Kommissionen solgte Brødet til en Pris, der ikke stod i rimeligt Forhold til Kornpriserne. En Følge heraf var det, at en meget stor Del af Byens Indbyggere var holdt op med at købe eller lade bage Hvede- og Surbrød, men indskrænkede sig til at spise Kommissionsbrød. Herved var Fintbrødsbagningen gaaet saa stærkt tilbage, at Næringen nu næppe kunde afgive tilstrækkeligt til Underhold, end mindre til andre Udgifter. Under Hensyn til at Provideringskommissionen havde overtaget Rugbrødsbagningen, henstillede Lauget, at Paabudet om, at Bagerne skulde have noget Kornforraad, ophævedes. Dette skete dog ikke, men allerede Aaret efter overgaves Grovbrødsbagningen atter til Bagerne, der 28. Juni forpligtede sig til daglig at forbage 163 Tdr. Rug. 10. November s. A. søgte Lauget dog atter om Fritagelse for Forpligtelse til at have Forraad eller dog, at dette i den kommende Vinter maatte blive nedsat til Halvdelen.

Hvor meget saa end Myndighederne hersede med Bagerne, og hvor store Bøder disse saa end blev idømte for ikke at have været i Besiddelse af det dem paalagte Forraad, saa hjalp det dog kun lidt. Bagerne var, som forøvrigt alle Haandværkere i disse Aar, stærkt forarmede, men af ingen andre forlangte man saa meget som af Bagerne. De Fordringer, der stilledes til disse, kunde ganske simpelt ikke opfyldes. 2. Juli 1817 meddelte Magistraten, at Kancelliet havde indhentet kongelig Tilladelse til, at de Bøder paa 100, 60, 30 og 25 Rbdlr., der var idømt fire Bagere for i December 1815 at have haft for lille et Forraad, maatte nedsættes med en Trediedel. Bøderne har altsaa øjensynligt endnu, halvandet Aar efter, ikke været betalt. Samtidig bemyndigedes Politidirektøren til for denne Gang at dik-

tere Mulkter for de Bagere, der ikke i Begyndelsen af 1817 havde haft det befalede Forraad, i Forhold, som Mulkterne for de fire Bagere var nedsatte, dog at de paagældende Bagere fik Valget mellem at modtage Mulktraffen eller at underkastes Tiltale.

16. Juni 1819 ansøgte Bagermester J. A. MARSCHALL om at faa eftergivet den Bøde paa 200 Rbdlr. Sølv, han var blevet idømt for ikke i Vinteren 1817—18 at have haft tilstrækkeligt Forraad, samt at han i Fremtiden maatte fritages for Rugforraads-Forpligtelsen eller at udtræde af Lauget og i Stedet erholde Privilegium paa Fint- og Hvedebrødsbagning.

I et enkelt Tilfælde ses det, at en Bager er blevet fritaget for en Del af sin Forpligtelse til at have Forraad. Det var den ovenfor nævnte M. S. RYDER, der gjorde gældende, at hans Bageri ikke var indrettet til Hvedebrødsbagning, og han fik da 26. Januar 1818 Fritagelse for Forpligtelsen til at have 50 Tdr. Hvede i Forraad, saa længe han ikke befattede sig med Hvedebrødsbageri. Det var dog først i 1820, at der kom lidt mere Smidighed ind i Forholdet overfor Bagerne. 16. Februar 1820 erholdt Magistraten kongelig Tilladelse til i Fremtiden, naar særdeles Omstændigheder maatte tale derfor, at nedsætte de for Laugs- og Fribagerne ved Forordningen af 1771 fastsatte Forraad. Dog skulde det nøje paases, at det samlede Forraad, som skulde foreligge hos samtlige Bagere, var til Stede, selv om enkelte havde mindre end i Forordningen foreskrevet. Herefter hører vi ikke stort mere om Forraadet, selv om Forpligtelsen til at have et saadant vedblev at bestaa efter Brødtakstens Ophævelse 1841.

Det var dog ikke blot Korn og Mel, som Bagerne maatte have Forraad af. Endnu en meget vigtig Ting for Bageriets Drift var Brænde, og ogsaa af dette maatte der skaffes Forraad. Nogen bestemt Størrelse af dette var dog ikke fastsat, men i Indberetningen om Kornforraadet medtages ogsaa altid Brænde.

Inden vi forlader Forraadet, skal vi lige se paa et Par Tal, der belyser, hvorledes Forraadet fordelte sig i Aarenes Løb.

4. Oktober 1788 opgav Oldermændene følgende Tal. Rug: 6060 Tdr., Rugmel: 1430 Tdr., Hvede: 3880 Tdr. og Hvedemel: 1346 Tdr. Forraadet var fordelt paa 49 Mestre, men disses Forraad var meget langt fra lige store. En havde saaledes hhv.: 30, 10, 20 og 10 Tdr. af hver Sort, en anden havde 0, 10, 50 og 16 Tdr., og de to bedst forsynede havde hhv.: 300, 40, 300 og 50 samt 1200, 80, 100 og 50 Tdr.

Tager vi Forraadene med en halv Snes Aars Mellemløb gennem Tids-

rummet ca. 1790 til ca. 1840 har vi følgende Tal, for Kornets og Melets Vedkommende i Tønder, for Brændets Vedkommende i Favne:

	Rug	Rugmel	Hvede	Hvedemel	Brænde
1791:	8540	1010	5650	1050	2559
1810:	5103	2450	1908	1567	1854
1820:	10910	2859	3680	2368	2569
1830:	11309	3030	3880	2255	3221
1838:	0	11120	5129	2265	0

Medens der, som ovenfor nævnt, i Løbet af 1600-Tallet fremkom flere Forordninger, der tilsikrede Bagerne en vis Forkøbsret til det Staden tilførte Korn, og medens det af den gamle Laugsbog 1655—65 fremgaar, at Bagerne mødte til Kornkøbsstævne, naar der forelaa Tilbud paa Korn, hører vi i Løbet af 1700-Tallet kun meget lidt Tale herom. At der alligevel i Midten af dette Aarhundrede har været Tale om kollektivt Kornkøb, synes dog at fremgaa af et Reskript af 28. Marts 1741, hvori det hedder, at Skippere, der ankommer med Hvede fra Lolland og Falster straks skal tilbyde Bagerlauget samme og derpaa tage Oldermændens Attest og ej deraf i 4 Dage sælge til andre. Paabudet ophævedes ved Reskript af 10. April 1761 § 15.

Af Laugets Arkiv ses det, at dette i 1771 havde faaet tilbudt et Parti Hvede til en Pris af 8 Rdlr. pr. Tønde. Lauget besvarede dette Tilbud med følgende meget spydige Brev:

»I denne dyre Tid kunde neppe ventes at finde et saa dyrebart et Tilbud som Min Herres i Deres dyrebare Skrivelse har behaget at gøre samtlige højt respektive Herrer, der alle rørt af en ædelmodig Medlidenhed uagtet Dyrheden ikke ville, De skulle selv mangle saa dyrebare Varer, men langt hellere ville nøjes med det Slags, man næsten kan have for det halve. Imidlertid lader enhver sig betakke for Tilbudet og vil ej, De skal gøre sig videre Ulejlighed eller sættes i nogen Bekostning, men ønsker De selv maa have en dyrebar Frugt af saa dyrebar en Handling. Jeg forbliver med al Estime Deres tjenstvillige Tjener.«

Allerede 1789 synes al Handel med Korn uden om Købmændene at være ophørt, thi overfor en Bebrejdelse fra Magistraten over ikke at have tilstrækkelige Forraad gør Lauget gældende, at Indkøbet er afhængigt af Tilførslen, idet Lauget maa handle hos Købmændene og ikke selv kan tilføre Staden Korn, da ingen af dem havde nogen Forstand paa Handel. Købmændene havde nægtet at forskrive mere Korn udenrigs fra, og det, de havde til Salgs, var altfor dyrt til, at Bagerne kunde købe det.

Vi skal derefter gaa over til at omtale *Brødtaksten*. Denne motiveres i

Skraaen af 1683 med følgende Ord: »Og som det ofte befindes, at Bagerne, foruden at have nogen Henseende til naar Kornet forringes i Prisen, deres Brød dog gør lige saa lidet, som naar Kornet kan være af højere Pris, hvorved den fattige fornemmelig forures.« Foruden at disse Ord rummer en tydeligt udtalt Mistro til Bagernes Redelighed, angiver de, at Taksten skal sættes for at beskytte Fattigfolk mod Bagernes paastaaede Oprækkeri. Til en vis Grad naaede Regeringen sin Hensigt med Brødtakstens Sættelse, men man tog sig ikke i Agt for, at man véd at sætte den saa knapt, som det blev gjort, ramte Bagerne saa føleligt, som det skete og i lange Tider næsten helt lagde Haandværket øde. Ogsaa for andre Haandværk sattes der Takster, men ingen ramtes saa haardt og saa ufortjent som Bagerne. Et er ogsaa sikkert, at var Taksterne blevet sat med noget større Hensyn til Bagerne, vilde der næppe have været Grund til de mange Klager, der i Tidens Løb fremkom over Fagets Udøvere.

Om Takstens Sættelse bestemte Skraaen, at hvert Fjerdingaar paa den anden Dag i Maaneden, hvis denne Dag var en Søgnedag, skulde fire af »de fornemste og vederhæftigste Mænd i Byen« møde paa Raadhuset og der i Magistratens og Politimesterens Nærværelse forhøre Oldermænd med to andre af de vederhæftigste og bedste Mestre i Lauget tillige med Stadens Mæglere om Prisen paa indenlandsk Hvede og Rug. Herefter skulde Taksten for det følgende Fjerdingaar reguleres saaledes, at Bagerne kunde »blive ved Magt, og enhver kan faa dygtig og vel baget Brød at købe.« Der skulde ved Takstens Udregning kun tages Hensyn til Prisen paa indenlandsk Rug, og Prisen paa udenlandsk Hvede maatte kun tages i Betragtning, naar indenlandsk ikke var at faa. Taksten og Vægten skulde beregnes saaledes, at der af en Tønde lollandsk Hvede kunde udbringes $7\frac{1}{2}$ Lpd. fint Mel, hvoraf kunde bages 8 Lpd. Hvedebrød. Fortjenesten for Bageren skulde beregnes til 3 % og desuden Affald af grov Hvede, Mel og Klid.

Taksten skulde, som nævnt, sættes den anden Dag i hvert Fjerdingaars første Maaned, men 6. Marts 1703 befalede Kongen, at Magistraten skulde konferere med de kommitterede i Politiretten om den Takst, der burde sættes paa Kød, Brød og andre Viktualier, og det tilføjes, at da det gemene Folk »meget skal tynges af den nuværende Takst«, saa skal Magistraten efter forudgaaende Samraad med de kommitterede forandre den, »saaledes som I dertil agter at svare.« Allerede Aaret efter foreligger der en Ansøgning fra Bagerlauget om Forandring i Brødtaksten, særlig paa Simple- og Strømpebrød p. Gr. af den hollandske Hvedes samt den jydsk og

Danziger-Rugs høje Pris. Det skulde ikke blive sidste Gang, at Bagerne protesterede mod Brødtaksten.

28. Juli 1684 fik Politimesteren Ordre til, at Kød- og Brødtaksterne fremtidig skulde trykkes, idet de nu forandredes saa hyppigt, og opslaaes til alles Efterretning paa offentlige Pladser, og dette indskærpedes ham yderligere ved Forordningen af 22. Oktober 1701 om Politiets Administration. Men denne Forordning er særlig bemærkelsesværdig derved, at det i den hedder, at Taksterne sættes *aarlig*. Man var altsaa atter gaaet bort fra at sætte Taksterne hvert Fjerdingaar.

7. August 1776 fremkom der et kongeligt Reskript om Brødtakstens Ansættelse, men under 25. November 1799 indgav Lauget Andragende om at faa ændret de deri givne Regler, idet Tiderne havde forandret sig saa stærkt, at Reglerne ikke længere svarede til de forandrede Forhold, selv om Hensyn toges til Svingningen i Kornpriserne. Saaledes var Folkelønnen i Aarenes Løb steget til mere end det dobbelte, ligesom Brændepriserne var stegne saa stærkt, at det nu kostede 5 $\%$ mere at forbage en Tønde, end det kostede i 1776. Hertil kom, at ogsaa andre Materialer som Gær, Mælk, Æg o. a. m., samt Vedligeholdelse af Bagergaardene var steget betydeligt, og alt dette skulde afholdes af den Bagerne tilstaaede Fortjeneste, der efter Taksten af 1776 var beregnet til 24 β pr. Td. Rug og 48 β pr. Td. sigtet Rug og Hvede. Lauget fik Afslag paa sin Ansøgning og indgav først ny Ansøgning 23. December 1803, idet det henviste dels til Stigningerne i Afgifterne af fast Ejendom, dels til Forhøjelse af Konsumtionen, der beløb sig til 4 β pr. Td. Rug og 10 β pr. Td. Hvede, siden Reskriptet af 1776 udkom. Af disse Ansøgninger fremgaar det tilstrækkeligt tydeligt, at der var en hel Række af Bagernes Omkostninger, der ikke blev taget Hensyn til ved de senere Taksters Ansættelse, men at man blev staaende ved den i 1776 fastsatte Beregning. At dette kun kunde virke til Skade for Bagerne, der herigennem saa deres tilstaaede Fortjeneste stærkt reduceret, er en Selvfølge.

Af en Beregning af 29. November 1773, altsaa før Fremkomsten af Reskriptet af 1776, ser vi, hvilke Udgifter, der regnedes med fra Indkøbet og til det færdige Brød forelaa. Beregningen ser saaledes ud:

Beregning over 1 Td. Hvede og hvad Brød deraf kan bages:

Hvedens første Kjøb.....	4 Rdlr. 3 $\%$ — β
Vognleje fra Stranden pr. Td.....	2 »
Maaler- og Dragerpenge.....	2 »
Arbejdspenge for at faa Kornet paa Loftet...	2 »

Afhaspning og Afgang pr. Td. 4 à 6 \mathfrak{r} à 2 β ..	Rdlr.	5	10	β
Konsumtion pr. Td.....		5	»	1 »
Vognleje til og fra Mølle.....				4 »
Malepenge		2	»	8 »
Drikkepenge.....				4 »
Afgang paa Møllen pr. Td. af nyt Korn, 5 à 6 \mathfrak{r}		1	»	4 »
Gær pr. Td.....		2	»	— »
Brænde til Ovnen pr. Td.....		2	»	8 »

6 Rdlr. 5 \mathfrak{r} 13 β

Tilgiften herpaa.....	1	»	1	»	13	»
Bagerens Fortjeneste.....			3	»	—	»

8 Rdlr. 4 \mathfrak{r} 10 β

Nu faas af 1 Td. Rug 9 Lpd. Mel og af 1 Lpd. Mel 18 til 19 \mathfrak{r} Brød.

Rugen	16	\mathfrak{r}	—	β
Vognleje fra Stranden.....				2 »
Maaler- og Dragerpenge pr. Td.....				2 »
Arbejdspenge.....				2 »
Konsumtion.....	2	»	1	»
Afhaspning og Afgang.....				8 »
Malepenge.....				14 »
Afgang paa Møllen 4 \mathfrak{r}				8 »
Brænde til Ovnen.....	2	»	8	»
Bagerens Fortjeneste.....	1	»	8	»

24 \mathfrak{r} 5 β

I denne Beregning var altsaa ikke medtaget Udgifter til Folkeløn, Forrentning o. a. m., men det maa jo billigvis erindres, at Brødtaksten kun omfattede de almindeligst efterspurgte Brødsorter, medens det finere Brød ikke var nogen Takst undergivet, og Bagerne saaledes her stod frit m. H. t. Udsalgsprisen. Dette Forhold berørtes imidlertid aldrig i Bagernes Klager over den knappe Fortjeneste, der levnedes dem paa det almindelige Brød.

At denne Ansættelse ofte var altfor knap, ses bl. a. af, at den d. 13. Januar 1800 ansatte Takst beregnede Rugen til 6 Rdlr. Tønden, uagtet østersøisk Rug kostede 7 à 7½ Rdlr.

De urolige Forhold i de to første Aartier af det 19. Aarhundrede, Krigen med England og den i Krigens Spor følgende Pengekrise, kunde ikke forblive uden Indvirkning paa Brødtaksten, der i et Tidsrum helt suspenderedes for forskellige Brødsorters Vedkommende, et andet Tidsrum sattes hver Maaned.

24. December 1811 tillod Kongen, at en Tønde ren Rug, udbagt til 240 $\%$ Brød, indtil videre i Taksten maatte beregnes til 16 Rdlr. 2 $\%$ 6 β for Tønden samt, at Lauget indtil videre skulde forbage Grovbrød til 3 $\%$, 2 $\%$, 1 $\%$ 8 β , 1 $\%$ og 8 β Stykket i Stedet for til de i 1776 fastsatte Priser. Samtidig beordredes Magistraten til i Overensstemmelse hermed at fastsætte, hvor meget Brødet til disse Priser skulde veje.

Den d. 25. November 1807 nedsatte Provideringskommission for Sjælland, Møn, Falster og Lolland overtog ved denne Tid hele Rugbrødsbagningen, der saaledes unddroges Bagerne, og fra 4. Maj 1812 fastsattes Prisen for Rugbrød, der solgtes fra Kommissionens Udsalgssteder, til 7 $\%$ for et Brød paa 7½ $\%$ og til 3 $\%$ 8 β for et halvt Brød. Allerede 27. Juni s. A. forhøjedes Prisen for et helt Brød af nævnte Vægt til 1 Rdlr. 2 $\%$. Da der i Løbet af Aaret 1814 indtraadte roligere Forhold, hvorved Tilførslerne sikredes, ophævedes Kommissionen, og Rugbrødsbagningen overgik atter til Bagerne, men da havde ogsaa de fabelagtigt høje Priser kulmineret. Endnu i Oktober 1813 kostede 1 Td. dansk Rug 20 Rbdlr. og 1 Td. sjællandsk Hvede 38½ Rbdlr.

I Maj 1818 udvidedes Brødtaksten til ogsaa at omfatte Brød af sigtet Hvedemel, idet, som det hedder i Kancelliets Skrivelse herom, »fint Brød for mange, der ingenlunde kan henregnes til de formuende Klasser, er en Nødvendighedsartikel, med Hensyn til hvilken Bagerne har udelukkende Rettighed, hvorfor Takst maa anses tilraadelig, naar ikke billige Priser ved fri Konkurrence mellem de flere Bagere kunde tilvejebringes, og dette kunde, efter de senere Tidens Erfaringer, ikke antages at være Tilfældet.« Disse Ord viser, at der indenfor Lauget har eksisteret Prisaftaler, naar det gjaldt Brød, der ikke omfattedes af Brødtaksten.

Ved Toldforordningen af 1. Februar 1797 var Vægten af det til Formaling indsendte Korn ansat saaledes, at en Tønde Hvede beregnedes til 14 Lpd. og en Tønde Rug til 13 Lpd., og Mølletaksten fastsattes herefter. Denne Vægtberegning forandredes ved Plakat af 9. Juli 1821 til hhv. 13 og 12½ Lpd. for de to Kornsorter, dog uden at Konsumtionsafgiften og Mølletaksten nedsattes i tilsvarende Grad, hvorfor Lauget 4. August s. A. ansøgte om, at den tidligere Vægtberegning atter maatte blive indført, men dette nægtedes.

I de svære Aar under Krigen, da Priserne steg og steg for næsten hver Dag, var man gaaet over til at sætte Brødtaksten hver Maaned, og dette fandt endnu Sted i 1822, da Lauget androg om, at Taksten fremtidig maatte blive ansat hvert Fjerdingaar ligesom før Krigen, idet den hyppige An-

sættelse forvoldte Tidsspilde saavel for Magistraten som for Oldermænden og Bisidderne, og Priserne nu laa mere roligt.

I 1827 nedsattes en Kommission til Undersøgelse af alle de Punkter, der kunde have Indflydelse paa Taksten saavel paa groft som paa fint Brød, og 31. December 1829 fremkom som Følge af Kommissionens Betænkning et Reskript, hvorved det bestemtes, at det fremdeles skulde have sit Forblivende ved den i Reskriptet af 7. August 1776 fastsatte Fremgangsmaade ved Brødtakstens Bestemmelse. Dog tillodes det nu, et halvt Aarhundrede senere, at Maalepenge, Dragerpenge, Vognleje, Konsumtion, Maleløn og Brænde beregnedes med den Forandring, der var en Følge af senere givne Bestemmelser, satte Takster eller forandrede Priser. Det tør vel siges, at det var paa Tide, at dette skete. Desuden skulde Bagerens Fortjeneste ansættes med Tillæg af den ved Møntfodens Forandring fremkomne Forskel mellem Dansk Kurant og Rigsbankpenge, og desuden skulde Bagerne have godtgjort 1 $\frac{1}{2}$ β for Kommen og Salt, der forbrugtes ved Rugbrødets Tilberedning. Endelig skulde i Taksten godtgøres Bagerne for Indsvinding og Afgang paa Loftet 3 $\frac{3}{4}$ p. Ct. for Hvede og 5 $\frac{1}{2}$ p. Ct. for Rug af Kornets Indkøbspris.

Det var ikke saa lidt, Bagerne opnaaede ved dette Reskript, men det havde ogsaa kostet mange Aars Strid.

I de følgende Aar hører vi da ogsaa kun lidt om denne, og i Praksis gik man bort fra de maanedlige Ansættelser, selv om man ikke gik over til at udfærdige Takster en Gang hvert Kvartal. Saaledes sattes Taksten i 1833 fem Gange, i 1834 kun tre, i 1835 fire, i 1836 syv, i 1837 fem, i 1838 syv, i 1839 otte og i 1840, Aaret før Takstens endelige Ophævelse, atter otte Gange.

I 1837 indtraf en, tilsyneladende ringe, Begivenhed, der til Konsekvens fik Brødtakstens Afskaffelse. Et i London forbagt Brød, der var kommet Magistraten i Hænde, gav, efter en Brevveksling med Oldermænden, Magistraten Anledning til at forelægge Stadens 32 Mænd Spørgsmaalet, om ikke en Revision af de hidtil gældende Regler for Takstens Ansættelse burde gøres til Genstand for en nærmere Overvejelse. Da de 32 Mænds Betænkning »indeholdt flere Data, der maatte give grundet Anledning til at antage, at bemeldte Regler afgive et for Bagerne fordelagtigere Resultat, end der med Hensyn til det almindeliges Tarv bør finde Sted,« henvendte Magistraten sig til den i 1827 nedsatte Kommission om at undersøge de Punkter, der kunde have Indflydelse paa Takstens Ansættelse. Da Kommissionen imidlertid ansaa sit Arbejde for at være afsluttet med

Brød - Taxt,

Hvorefter Bagerne her i Staden fra 1te næste Maaned og indtil videre sig have at rette.

1) Brød af sigtet Hvedemeel.

Et Brødfærd for 4 f. i	Rigsbanktegn, Skal veie	12	1/2	Qvint.
Et dito for 2 f. i	—	6	—	—
En Hvedesimle for 4 f. i	—	12	—	—
En dito for 2 f. i	—	6	—	—
Et Hundbrød for 2 f. i	—	7	—	—
Et dito for 1 f. i	—	3	—	—
Hvedetøkker for 2 f. i	—	6	—	—
Dito for 1 f. i	—	3	—	—

2) Brød af sigtet Rugmeel.

Et Smørbrød til 4 f. i	Rigsbanktegn, Skal veie	21	1/2	Qvint.
Et dito til 2 f. i	—	10	—	—
Rugtøkker, vel gjemmetørrede, for 4 f. i	Rigsbanktegn, Skal veie	13	—	—
— — — for 2 f. i	—	6	—	—
— — — for 1 f. i	—	3	—	—

3) Brød af grovt malet Rugmeel.

Et Brød til 33 f. i	Rigsbanktegn, Skal veie	12	—	Pund
Et Dito til 22 f. i	—	8	—	—
Et Dito til 11 f. i	—	4	—	—

Paa Hvedebredet og det sigtede Rug-Brød gibe Bagerne til Kroer og 3 Skilling paa Marken ubi Tilgjut, men paa Brødfærd, samt paa Brød af grovt malet Rugmeel gives ingen Tilgjut. Bagerne forbydes, og hermed alvorligen advares, under Straf af 2 Rbdfr. Salt, ikke at bruge noget Slags Kornvare tilsammen, fordeels Rug og Hvede, men ethvert Slags for sig selv forbode. Et heller maade de bruge enten Kve eller Tilgjutinger under Slagen, hvoraf Rugbrød bages. Ellers tilhørbød og herovd betales Bagerne, under vedtellig Straf, hvor at sætte sit Navn eller Mærke, paa det Brød, som af dem bliver baget og forhandlet, paa det der kan have indberetning, i Tilfælde, at ikke efter Landets Tilhørbød er omgaaet, hvem saadanne Brød have baget, og der dertil være anførlig. Et husemest Rugen kan overbevise Bageren, at have baget noget Slags Brød af mindre Bøst, end denne Taxt formelder og tillader, kunne de saadant hos Politidirectoren angive og vedderlig Ret forevise.

Naar Rugbrød ere gamle, maaz ei anses, at samme veie et halvt Lød ringere paa hver 12 Lød. I Henseende til de ved Bagerens Raugbartheds af 23de Junii 1683, §. 18 bestemte Bagepenge for det Brød, Indboanerne hos dem lade forbage, da ere samme bestemte til 8 f. i Rigsbanktegn, for hver 24 Pund uddagt Brød, og for at ette og tillerde Duen 2 f. i Rigsbanktegn, imod at Bagerne tillagge, hvad der til Brødens Opflagnings af Mel og Smør behøved.

Kjøbenhavn's Raadhuus, den 30de December 1840.

Under Stadens Segl.

Print hos Director J. D. Schall, Kongens og Harenskjold-trykker.

det under 31. December 1829 udstedte kgl. Reskript og derfor nægtede at behandle Spørgsmaalet, nedsatte Magistraten en Kommission, bestaaende af tre Medlemmer af Stadens 32 Mænd, der sammen med en eller flere af Bager- og Møllerlaugene skulde foretage en Prøvemaling for at konstatere, om der ikke af en Tønde Hvede kunde udbringes et betydeligt større Kvantum Mel, der var brugeligt til Bagning, end de i Reskripterne af 7. August 1776 og 31. December 1829 antagne 8 Lpd. 8 $\%$. Da Resultatet af Prøvemalingen viste, at der vilde være Grund til at tage hele Spørgsmaalet om Brødtakstens Ansættelse op til Overvejelse, indstillede Magistraten til Kancelliet, at det overdroges de tre Medlemmer af Stadens 32 Mænd samt Bagerlaugets Oldemand og en Bager udenfor Lauget at foretage de nødvendige Prøvebagninger og iøvrigt undersøge hele Spørgsmaalet om Brødtaksten. Forslaget bifaldtes af Kongen, og da Kommissionen efter endt Arbejde indstillede, at Brødtaksten ophævedes, vandt dette Tilslutning i Borgerrepræsentationen. 7. April 1841 udstedtes da et

kongeligt Reskript, der fra 1. Juni s. A. ophævede al Takst paa Brød. Reskriptet fastsatte, at den hidtil bestemte Vægt for Grovbrød af hhv. 4, 8 og 12 % stadig skulde bibeholdes, at Bagepengene stadig skulde fastsættes hvert Foraar og Efteraar og endelig, at Bagerne fremdeles forpligtedes til at holde det befalede Forraad af Kornvarer. Til Slut udtalte Reskriptet, som allerede nævnt ovenfor, Forventningen om, at Bagerne ikke vilde benytte sig af Takstens Ophævelse til Brødets Fordyrelse eller anden ubillig Adfærd.

At man ikke har været helt dristig ved at gaa til at ophæve den nu i saa mange Aar bestaaende Takstansættelse paa den Livsfornødenhed, som Brødet var, fremgaar af mange Ting, men man trøstede sig, som Indstillingen viser, med, at man, hvis Bagerne benyttede Takstens Afskaffelse til at skrue Priserne i Vejret, kunde give Tilladelse til Anlæg af flere Bagerier paa Broerne og ved Forandringer i Konsumtionen sætte disse i Stand til at konkurrere med Bagerne indenfor Voldene, ligesom man henviste til Fribagerne, for hvis Antal der ikke var sat nogen Grænse. Frygten blev dog gjort til Skamme. Brødet blev efter Takstens Afskaffelse hverken dyrere eller mindre.

Vi skal endnu, inden vi forlader Brødtaksten, kort nævne, at det under den herskende Mangel paa Rug og Hvede 31. Oktober 1800 tillodes Bagerne, hvis de ikke kunde forskaaffe sig de befalede Forraad af disse Kornsorter, maatte supplere dem med Byg og »andre til Brødbagning tjenlige Kornsorter saa vel som med Ærter og Kartoffler.« Det Blandingsbrød, der fremkom heraf, maatte sælges udenfor Taksten. Ligeledes ophævedes ved Reskript af 14. Januar 1801 indtil videre Taksten paa Surbrød og Rugtvebakker, og 13. Juni 1806 forlængedes Reskriptets Gyldighed indtil Udgangen af Juni 1807. Alt dette var imidlertid Undtagelser fra den strenge Haandhævelse af de fastsatte Takster, fremkaldt af Krigstid og Dyrtid. Reglen var den, at Brødtaksten bestemte Bagernes Fortjeneste, der kunde være knap nok, idet der ikke i lange Aarrækker toges Hensyn til den Stigning, der fandt Sted i Bagernes Udgifter til Folkeløn og meget andet, men kun, og knap nok det, til Kornets Indkøbspris. Naar Bagerne alligevel, trods deres Klager over Taksten og over deres fattige Forhold, noget, som forøvrigt alle andre ogsaa klagede over, dog kunde subsistere, skyldtes det dels deres Fortjeneste paa Brød, der ikke omfattedes af Taksten, dels Bagetaksten.

Bagetaksten var, ligesom Brødtaksten, for det her omhandlede Tidsrum, hjemlet i Skraaen af 1683, i hvis § 11 det siges, at enhver »som lyster og

Lejlighed der til haver til sit eget Huses Fornødenhed« maa dejgne og lade bage hos Bagerne. Skraaen fastsætter i § 18 Afgiften til Bageren til 4 β for hver Skæppe Mel, men hvis Bageren æltede og tilberedte Dejgen, skulde han i Bageløn have 5 β og Svendene 1 β for hver tre Rugbrød, der vejede 12 $\#$, eller lige saa meget, hvis Brødene opsloges mindre, men til samme samlede Vægt. Bageren gjordes ansvarlig for Brodets Behandling. Denne Takst bestod, i alt Fald paa Papiret, lige til 1776, da der, i alt Fald for det Rugbrød, som Fribagerne fik bagt hos Laugsbagerne, ansattes en anden Takst. Men Taksten af 1683 er næppe blevet overholdt, thi paa et Møde i Lauget 8. Maj 1758 vedtog Laugsbrodrene p. Gr. af de høje Brændselspriser, at de ikke vilde bage »Husbager-Brod« til den tidligere Pris, men vilde kræve 2 β pr. Stk., og ligeledes at kræve 1 β for Bagning af »en saakaldt Horeunge¹⁾«. Den Laugsbroder, der overtraadte denne kollektive Forpligtelse, skulde bøde 1 Rdlr. til Laugets Fattigkasse.

Ved Raadstueplakat af 19. August 1776 fastsattes Fribagernes Betaling for at faa Brodet bagt hos Laugsbagerne til 5 β for 4 Stkr. 13 β s Brod og 4 β for 6 Stkr. 7 β s Brod.

1806 indgav Lauget Andragende om en Forhøjelse af Bagetaksten, idet det gjordte gældende, at Folkelønnen var steget betydeligt, og at Brændet nu kostede tre Gange saa meget som i 1683, da Bagetaksten fastsattes i Antiklenen. 17. Maj s. A. forhøjedes Taksten til 6 β pr. Skæppe, naar Indvaanerne selv deignede, og til 7 β , naar Bagerne gjorde det.

2. August 1809 forhøjedes Bagepengene midlertidigt til hhv. 8 og 9 β , og samtidig forandredes Fribagernes Bagepenge til 1 $\frac{1}{2}$ β for et 16 Skillingsbrød og til 2 $\frac{1}{2}$ β for et 24 Skillingsbrød, men forblev uændret uforandredt. Paa Grund af de i disse Aar stærkt stigende Priser paa alt, hvad der hørte til Bageriets Drift, forhøjedes Bagepengene Gang paa Gang, saa at de i Januar 1817 var naaede op paa 24 Rbsk. N. V. for hver 24 $\#$ udbagt Brod og for at ælte og tilberede Dejgen 4 Rbsk. N. V.

Ved Raadstueplakat af 28. Maj 1841 fastsattes i Hl. t. Rasknipt af 7. April s. A. Bagetaksten til samme Beløb som i den foregaaende Periode, nemlig 8 Rbsk. Tagn for hver 24 $\#$ udbagt Brod samt et Tillæg af 2 Rbsk. Tagn for at tilberede og ælte Dejgen, imod at Bagerne tillagde, hvad der behøvedes af Ingredienser. Denne Takstansættelse fornyedes to Gange i hvert af de følgende Aar indtil 4. Juni 1847, da Taksten sættes for sidste Gang.

Bagetaksten betød overordentligt meget for Bagerne, idet det Kvantum Brod, som Bagerne forbagte for andre, som oftest var langt større

¹⁾ Brod, bage af en Rest Dejg, utilstrækkeligt til et helt Brod.

end det, de bagte for sig selv, og selv udsolgte. I en Tid, hvor Fribagerne langt overgik Laugsmestrene i Antal, og hvor det Kvantum Brød, som Fribagerne fik forbagt hos Laugsbagerne, oversteg disses med baade to og tre Gange, har den Laugsbagerne ved Bagetaksten tillagte Godtgørelse for deres Arbejde ganske utvivlsonst betydet en ret betydelig Indtægt, der i ikke ringe Grad har bødet paa den knapt ansatte Fortjeneste, der levedes Bagerne ved Brødtaksten. Selv om det ikke noget Sted er fundet udtalt, tør man gaa ud fra, at dette Forhold har været Myndighederne vel bekendt, og det tør antages, at dette har været medvirkende, naar Brødtaksten sattes saa knapt. Alligevel forhindrede det selvfølgelig ikke, at Laugsbagerne saa med Uvilje paa Fribagerne og Gang paa Gang søgte at bekæmpe disse.

Inden vi gaar over til at omtale Fribagerne og det Indpas, der voldtes Lauget ved Fuskere og Omløbere, skal vi omtale de forskellige Brødsorter, Arbejdet i Bageriet, Salget af Brødet og det Indseende, der fra Myndighedernes Side udøvedes med Bagerne for at paase, at disse overholdt de dem i Skraaen paalagte Forpligtelser.

Skraaen af 1683 nævner i Bestemmelsen om Mesterstykket følgende *Brødsorter*: Hvedesimler, Smørkringler, Rugsimler og Skonroggen, og desuden nævner den i Skraaen fastsatte Brødtakst: Kauringer og Simler af sigtet Rugmel, Kauringbrød af dansk Rug og blødt Brød af Rug. Hvedesimler og Smørkringler, der ikke er optagne i Taksten, maa have været Luksusbrød, der ikke var beregnet for den gemene Mand. Af andre i 1700-Tallet forekommende Brødsorter har vi nævnt Strømpebrød, der betegnede et langt Hvedebrød. Desuden bagtes det sædvanlige Grovbrød, Skofter og Hvedebrød, herunder Hvedeknopper. Disse Brødsorter synes at have holdt sig nogenlunde uantastede som de almindeligst forekommende, og vi skal et godt Stykke op i 1700-Tallet, førend der bliver Tale om andre Sorter.

I Anledning af Plakat af 18. Marts 1772, hvorved der udstedtes Forbud mod Indførsel af Brød fra udenbys Bagere, ønskede Magistraten Laugets Udtalelser om, paa hvilken Maade man vilde forbage de »nu for Tiden begærede Krydderbrød«. 25. Marts var den ene, og nogle Dage senere den anden Halvdel af Lauget sammenkaldt for at give Svar herpaa samt overlægge, hvilket Navn man skulde give dette Brød samt om, hvad der skulde bruges til Brødet, for at Bagerne overalt kunde føre dette Brød og lige godt alle Steder. Efter at der var forevist en Prøve, der betegnedes »den lybske Sort«, vedtoges det at bage fire Slags, nemlig: Lybske Tvebakker,

Sukkerkringler, dito krydrede og overstrøgne med Æg samt Brysselkager. Til Dejgen skulde anvendes $\frac{3}{4}$ $\%$ Smør, 10 Lod Sukker og $\frac{1}{2}$ Lod Karde-momme. Det vedtoges at udmelde seks Mestre til at foretage Prøvebagningen, hvis Resultat skulde forevises paa Laugshuset, men Laugsbogen indeholder intet videre om denne Bagning. Krydderbrødet maa dog sikkert være blevet indført, som det fremgaar af følgende.

23. November 1772 vedtog Lauget fremtidig at ville bage efternævnte Sorter Brød:

Af Hvede: Sukkertvebakker, lybske Tvebakker, Krydderkringler til 2 og 4 β Stk., Sukkerkringler, Fransk Brød til 2 og 4 β Stk., Hvedesimler, runde Brød til 1 β Stk., Tvebakker 2 Stkr. for 1 β , Kommenskringler til 1 β og 3 Stk. for samme Pris, Æggekringler til 1 β og Smørkringler 2 Stkr. for 1 β .

Sigtet Rugbrød til 1, 2 og 4 β Stk., Rugtvebakker 2 for 1 β og til 1 β Stk. Desuden skulde til Jul og Fastelavn bages det ved disse Højtider brugelige Brød.

Rent Rugbrød til 24, 20, 16, 13 og 7 β pr. Stk. »Ringere Rugbrød til fattige, som i Laugsartiklerne kaldes Kauringsbrød,« skulde bages til 8 og 4 β pr. Stk. og Skofter til 2 og 1 β pr. Stk. Paa dette sidste Brød vedtoges det at give 2 β i Tilgift for hver Mark, medens der ikke maatte gives Tilgift paa rent Rugbrød.

Udenfor de her nævnte Brødsorter maatte kun bages saadant Brød, der blev særligt bestilt af en Kunde til dennes eget Brug, og det maatte ikke sælges. Hvis en Bager overtraadte dette Forbud, skulde han bøde for hver Gang 2 Rdlr. til Fattiggassen.

Ved Reskript af 19. August 1776 blev det Bagerne forbudt at sælge andre Sorter af groft malet Rugmel end 13, 7 og 4 Skillings samt Skofter. 1792 beklagede Bagerne sig over dette Paabud, der havde bragt dem Tab i Næringen, idet Husholdninger med mange Tjenestefolk ikke vilde købe Rugbrød til 13 β , fordi det var uøkonomisk, og de derfor havde været nødt til enten at sælge disse Brød for 12 β ligesom Fribagerne eller ogsaa paa Bestilling havde bagt Brød til 16 og 24 β , men var blevne mulkerede, naar de havde udsolgt tiloversblevne Brød af denne Størrelse. 14. December 1792 blev det da tilladt Bagerne ogsaa at bage og sælge Brød til 16 og 24 β , naar disse Brød holdt samme Vægt i Forhold til de øvrige Sorter og var forsynede med Bagernes Mærke. 2. Marts Aaret efter fremkom et nyt Reskript, der ogsaa tillod Fribagerne at sælge disse Størrelser. Det synes, som om Laugsbagerne har villet forbeholde sig Salget af disse store Brød, hvad

der har vakt Forundring hos Kancelliet, der i Reskriptet udtaler, at »en saadan Tanke har man ikke en Gang formodet hos Laugsbagerne, da disses Ansøgning grunder sig paa Publikums Begærlighed efter det større Slags Brød, som den almindelige Mand altsaa lige saa vel vil søge hos Fribagerne som hos Laugsbagerne.«

Blandt de ovenfor nævnte Brødsorter tales der om Hvedebrød i flere forskellige Former, men det i vor Tid mest almindeligt kendte Hvedebrød, Franskbrødet, er ikke nævnt. Franskbageri dreves først langt hen i 1700-Tallet af Laugsbagerne, men allerede 21. April 1683 fik en Bager fra Husum, der tre Aar tidligere havde nedsat sig i København og ernæret sig af fransk og hollandsk Bageri, Bevilling paa fremdeles at bruge sit Bageri. 1691 fik en Franskmand, JACQUES DE SARCI, Tilladelse til at indrette et *Franskbrødsbageri* i den Gaard, som han agtede at opføre paa Østergade, og Aaret efter beklagede han sig over at være blevet krænket i sin Eneret af en fransk Bagersvend. Disse Pionerer for Franskbageriet fik i Tidens Løb adskillige Efterfølgere, men alligevel synes det, som om det københavnske Publikum ikke har besiddet Smag for dette fine Brød førend helt op omkring 1850, og hellere har holdt sig til det af Laugsbagerne fremstillede Hvedebrød. Franskbrød bagtes dog i Slutningen af 1700-Tallet af en Del af Laugsbagerne, hvilket fremgaar af en Erklæring af 3. Januar 1776 fra Lauget i Anledning af, at afdøde Franskbager MERTENS Enke, der agtede at indgaa Ægteskab med Bagersvend JOHAN PETER KAMPHØVENER, ansøgte om at faa overført sin afdøde Ægtefælles Privilegium paa Kamphøvener. Lauget udtalte, at da en Del Laugsbagere nu bagte og solgte Franskbrød af samme Bonitet som Franskbagerne, maatte det synes rimeligt, at Kamphøvener, der havde arbejdet som Svend paa Lauget, indtraadte i dette, »siden det dog er een Profession og Næring«, og der f. T. kun var 47 Bagere i Lauget. Resolutionen, der faldt 26. Januar, tillod Enken at nyde sin afdøde Ægtefælles Privilegium »paa Fransk-Brød og de til Losbageri hørende Kager,« saa længe hun levede, hvorimod Kamphøvener tilpligtedes at indtræde i Lauget og købe eller leje en af de privilegerede Bagergaarde, hvis han overlevede hende og ønskede at fortsætte Næringen.

Foruden Franskbrød nævnes omkring dette Tidspunkt ogsaa »Menagebrød«, der var bagt af Rugmel og sigtet Hvedemel og fremstilledes af Franskbagerne. Ifølge Skraaen af 1683 maatte Rug og Hvede ikke »formænges«, og Laugsbagerne var saaledes, hvis de ikke vilde overskride Skraaens Bestemmelser, afskaarne fra at bage Menagebrød.

1. Oktober 1826 sendte Oldermændene en Rundskrivelse til alle Laugets

Medlemmer, der formanedes til Enighed om Priserne paa Smaabrød, idet han henviste til de stigende Priser paa Smør og Korn, der truede med at gøre det umuligt for Bagerne at bestaa, »og det vist for enhver er paa højeste Tid at se at bringe det til Enighed, i Særdeleshed i Hensyn til det bløde Brød til 1 Skilling.« Da et Franskbrød efter den sidste Beregning skulde veje 6 Lod, burde en Fastelavnsbolle ikke veje over 5 Lod bagt. »Hvad det finere Krydderbrød angaar, haaber man, at enhver nok indser, hvad Forhold det bør have; skulde det interessere nogen, da skal der blive gjort en nøjagtig Beregning derover.« Skrivelsen slutter med en rørende Formaning til Enighed. »Lad os nu være Venner og Brødre og ikke bryde os om, hvis der skulde findes en ubroderlig Medinteressent i Lauget, som muligen nu vilde søge at frarive os andre en eller anden Kroerske, dog nej, man vil ikke haabe det.« — Der omtales derefter i Circulairet følgende Brødsorter: Rundebrød, Hvedetvebakker, Fastelavnsboller, Hjerter, Kringler, Kranse og Flækkebrød. Circulairet fik alle Interessenternes Underskrifter, og man enedes om at ophøre med at bage Halvskillingsbrød og Kaffebrød.

28. Januar 1834 forpligtede Interessenterne sig til ikke at paatage sig eller tillade, at der hos dem lagdes Dejg til Julekager eller noget Slags Krydderbrød for Byens Indbyggere under en Mulkt af 2 Rdlr. til Laugskassen, men alene forbeholde sig dette Brød til deres egen Forbagning og Salg, og 30. December s. A. forpligtede Interessenterne sig atter til ikke at bage 1 Skillings Kranse, 1 Skillings Flækkebrød og 1 Skillings Hjerter under en Straf af 5 Rdlr. til Laugskassen. En enkelt forbeholdt sig dog Ret til daglig at bage 20 Stkr. Enskillings Flækkebrød, som han havde forpligtet sig til at levere.

1845 maatte Lauget give Afkald paa sin Eneret til at sælge Sigtebrød. En af Lauget mod en Rugbrødsbager anlagt Sag for at have solgt Sigtebrød vandt Lauget, idet Rugbrødsbageren blev dømt, men det var en Pyrrhusejrr for Lauget, idet Magistraten og Kancelliet skønnede det ønskeligt, at »Nydelsen af Sigtebrød fremmes og udvides«, og kort Tid efter fremkom et Reskript, der tillod Rugbrødsbagerne at lade Rugmelet sigte.

I Løbet af 1840'erne fremkom Wienerbrødet, der indførtes af Hofbager ALBECK, men det var nu meget stærkt paa Hældningen med Laugsbagerens Eneret, og de fik ikke nogen større Glæde af Wienerbrødet førend paa et senere Tidspunkt. Wienerbrødet dreves med Gær og skulde saaledes falde ind under de Laugsbagerne forbeholdte Brødsorter, men i Løbet af Maa- nederne Juli—Oktober 1857 fik ikke mindre end seks Kukkenbagere Be-

villing paa at bage og sælge Wienerbrød, idet det indrømmedes, at vel var Gæren Drivningsmiddel, men der benyttedes dog Sukker og Krydderier som væsentlige Ingredienser.

En af de sidst udstedte Brødtakster, 30. November 1840, omfatter følgende Brødsorter: Rugbrød, Surbrød, Rugtvebakker, Franskbrød, Hvedesimler, Rundebrød og Hvedetvebakker, men af det ovenfor anførte vil det fremgaa, at Bagerne bagte og solgte mange andre Brødsorter, der ikke var undergivne Takst, og paa hvilke de derfor kunde indvinde noget af det, som de maaske har sat til paa de af Taksterne omfattede Sorter.

I de fattige Aar af det 19. Aarhundredes Begyndelse, da det kneb stærkt med Tilførsel af Brødkorn, greb Regeringen til at tillade Bagerne at bage og sælge Brød saavel af Byg alene som af Byg og Rug blandet i lige Dele og endelig Brød af blandet Rug, Byg, Hvede, Ærter og Kartoffler. Dette skete ogsaa under Dyrtiden i 1847. Vi skal ikke her komme nærmere ind paa dette Blandingsbrød, men kun bemærke, at dette skulde være mærket med Begyndelsesbogstaverne paa dets Bestanddele, saaledes at et Brød mærket B betød, at det var af ren Byg, BR af Byg og Rug, REK af Rug, Ærter og Kartoffler o. s. fr.

Før Kornet blev anvendeligt til Bagning, maatte det males til Mel. Der findes ikke saa faa Vidnesbyrd om, at Bagerne har søgt at unddrage *Møllerne* deres Næring, og Grundene hertil var ikke saa faa. Ikke sjældent lod Møllerne Kornet staa i Dagevis, fordi de var optagne af at male for Brændevinsbrænderne, og naar saa endelig Turen kom til Bagerne, kunde det være Vindstille, saa Formalingen yderligere forsinkedes. Da det var Bagerens Pligt til enhver Tid at kunne forsyne Befolkningen med godt Brød, og da de udsatte sig for store Ubehageligheder, hvis de ikke opfyldte denne Pligt, var det naturligvis meget kedeligt for dem at blive udsat for den Slags Forsinkelser, hvorved Kornet, naar det henstod i Sække, tilmed var udsat for at blive fugtigt og oret, noget, der selvfølgelig til syvende og sidst blev lagt Bagerne til Last. Det er da kun naturligt, at Bagerne enten forsøgte selv at male deres Korn eller søgte til Vandmøllerne i Omegnen, der ikke var afhængige af Vinden.

Da Bager JENS MORLOOS blev fundet i Besiddelse af tre Jernmøller, der var lavede af en Smed i København, paa hvilke han havde malet Hvede, Rug og Malt, befalede Kongen 27. August 1689, at baade Bageren og Smeden skulde straffes, men 25. Juni 1761 frifandt Højesteret Bagerne for Møllerlaugets Tiltale, da sidstnævnte Laug havde villet tvinge Bagerne

til at lade deres Korn male og sigte paa Møllerlaugets Møller og ingen andre Steder.

I 1750 havde Bagernes Oldermænd indgivet Andragende til Magistraten om Oprettelse af en Mølle. Da Magistraten 25. Maj æskede det samlede Laugs Erklæring herover, udtalte dette, at det meget gerne ønskede en Mølle opført enten paa Volden mellem Nørre og Vester Port eller udenfor Volden paa en passende Plads, der maatte blive Lauget overladt. Lauget vilde selv opføre og drive Møllen, hvorved man mente at kunne male og sigte en Tønde Hvede for 2 R , medens det ved Benyttelsen af Vandmøllerne udenfor Byen, naar Tidsspilde medregnedes, kostede 5 R . Som det vil ses, omtales Vindmøllerne slet ikke. Projektet blev dog ikke til Virkelighed, og en lige saa krank Skæbne fik et Andragende af 12. Oktober 1779 om paa egen Regning at maatte opføre en Sigtemølle paa en Plads, der maatte blive Lauget anvist paa Vestervold. Som Grund til Andragendet anførte Lauget de ovenfor allerede anførte Aarsager: Møllernes Arbejde for andre eller Vindstille, hvorved Bagerne forhindredes i at opfylde deres Forpligtelser. 20. November fik Lauget Afslag med den Motivering, at der ikke maatte opføres flere Møller paa Fæstningsværkerne.

I Sommeren 1808 var det i saa lang Tid Vindstille, at Vindmøllerne ikke kunde male, og saa stærk en Tørke, at Vandmøllerne ikke kunde overkomme at male de Læs Korn, som Bagerne havde liggende ved de forskellige Vandmøller, der havde nok at gøre med at formale Korn til kongelig Tjeneste. Oldermændene klagede over dette Forhold og oplyste, at København ugentlig skulde forbruge 1000 Tdr. Rug og 500 Tdr. Hvede, og at han maatte frygte, at Byen snart vilde komme til at lide Mangel paa Brød og Mel. 11. August fik Magistraten Ordre til at paalægge samtlige Møller paa Byens Grund at formale det nævnte Kvantum efter en af Magistraten nærmere fastsat Fordeling, og samtidig satte Kancelliet sig i Forbindelse med Rentekammeret for at faa oplyst, om det kunde befales Vandmøllerne i Frederiksdal, Fuglevad Papirmølle og Lyngby fortrinsvis at male for Bagerne.

Trods Bagernes Klager vedblev det at være vanskeligt at faa Kornet formalet. 26. Juli 1810 klagede Lauget over, at Møllerne næsten ikke var til at formaa at male for Bagerne til Trods for, at det i den senere Tid havde blæst rigeligt. Derimod malede Møllerne for Brændevinsbrænderne, og Følgen var nu den, at der i længere Tid havde hersket Mangel paa Rugbrød i Byen. Desuden klagede Lauget i denne Tid Gang paa Gang over, at Møllerne ikke leverede Bagerne den fulde Kvantitet, der skulde udbringes

af Kornet, ligesom det gentog Klagerne over Skraaningen for Brændevinsbrænderne til Skade for Bagerne og over Kornets Henstaaen ved Møllerne i lang Tid, hvorved det ofte fordærvedes til Bagernes store Tab. Adskillige af Omegnens Vandmøller var blevet ødelagt af Englænderne, og Vindmøllerne var derfor uden Konkurrenter. Atter maatte Magistraten træde til og give Møllerne en Opstrammer, men alligevel laa der ved Ugens Udgang et større Parti, der ikke var formalet. I en Uge leverede Bagerne til Formaling 796½ Tdr. Rug til groft, 227 Tdr. Blandingskorn, 816 Tdr. Rug til sigtet og 1601 Tdr. Hvede. Heraf havde Møllerne kun formalet hhv. 391, 50, 373 og 563 Tdr., men da Bagerne havde faaet en Del formalet paa Vandmøllerne udenfor Stadens Grund, var der foreløbig ingen Mangel til Stede.

I den følgende Tid maatte Lauget hver Uge meddele Magistraten, hvor meget Korn Bagerne havde ført til Mølle, og hvor meget det havde modtaget i formalet Stand. 8. September meldte Lauget, at det i den forløbne Uge havde sendt 3041 Tdr. Korn til Mølle, men kun modtaget 444 Tdr., hvorfor de enkelte Bagere havde maattet købe Mel hos Melhandlerne. 8. Oktober var det rent galt, idet der var leveret 3051 Tdr., men kun modtaget 91 Tdr. En væsentlig Grund til Møllernes Langsomhed var, at de fleste af dem var Ejere af eller Participanter i de Melforretninger, der efterhaanden var opstaaede inde i Byen, og det gjaldt da naturligvis først og fremmest at holde disse forsynede.

I December s. A. indtraf det Tilfælde, at det i 6 à 7 Uger havde blæst kraftigt og vedholdende, og Møllerne var derved ikke alene blevet sat i Stand til at formale alt det foreliggende Korn, men havde endog i nogle Dage intet at bestille, og dette benyttede deres Oldermænd sig af til at klage til Magistraten over, at Bagerne ikke formaaede at skaffe Møllerne tilstrækkeligt Arbejde. Naturligvis blev denne Klage paa det skarpeste tilbagevist af Bagerlauget, der erklærede, at Bagerne selvfølgelig ikke var forpligtede til at skaffe Møllerne Arbejde udover, hvad de selv havde til Forbrug. Lauget betegnede Møllernes Klage som »en naragtig Ide«, og Møllerlaugets Optræden maa sikkert ogsaa anses som en Hævsnakt, fordi Bagerne havde besværet sig.

De her skildrede Besværligheder med at faa malet bekræftes saa sent som omkr. 1849 gennem Oldermænd Troels Marstrands Erindringer¹⁾, hvori det hedder: »Det er vanskeligt nu at tænke sig de Besværligheder, driftige Bagere havde for at skaffe Korn malet. Jeg selv benyttede 9 Vind-

¹⁾ Slægten Marstrand. Kbhvn. 1915. S. 56.

møller og 2 Dampmøller og maatte dog idelig løbe om for at høre Jeremiader, at det ikke blæste, og man blev skammelig behandlet af Møllerne, der i Reglen var fattige og forpinte Slaver, som Bagerne misbrugte til at gøre Hoveritjeneste med Kørsel.«

For at hjælpe Bagerne til at faa deres Korn malet i Vindstille, bekendtgjorde Admiralitets- og Kommercekollegiet 13. August 1810, at Bagerne kunde faa malet paa Gammelholms Dampmaskine mod at overholde Holmens Regler for Ind- og Udkørsel samt i Maleløn betale 80 β pr. Tønde. Tilladelsen gjaldt dog kun Grovmaling. Det tør antages, at Bagerne har benyttet sig af det gjorte Tilbud, thi 7. Juli 1814 tilbød Provideringskommissionen, for at Bagerne til enhver Tid kunde faa malet, at overlade Lauget Dampmaskinen paa Gammelholm til Brug, enten istandsat eller som den nu var, dog paa den Betingelse, at Entreprenøren kunde faa malet visse Dage i Ugen mod Betaling efter nærmere Overenskomst, men at Lauget ene maatte overtage Bestyrelsen samt lønne de til Maskinens og Møllens Brug nødvendige Folk, anskaffe de nødvendige Rekvisiter, Brændsel, Smøreolie etc. og bekoste de forefaldende Reparationer. Laugets Interessenter erklærede, at de med Taknemmelighed vilde modtage Møllen og indbyrdes komme overens om Indretningen, idet de bemærkede, at Møllen vilde være uundgaaelig nødvendig, for at Bagerne til alle Tider sikkert skulde kunne forsyne Staden med Brød. Det blev dog ikke til noget med Overtagelsen, thi 15. September meddelte Lauget Magistraten, at det ikke saa sig i Stand til at stille den Sikkerhed, der forlangtes for »al den Skade, der kunde foranlediges Ildmaskinen eller Holmens øvrige Indretninger, hvis Værdi meget vilde overstige samtlige Interessenters Formue.«

Det var imidlertid ikke alene Besværlighederne ved at faa Kornet malet, Bagerne havde Grund til at beklage sig over. Møllerne malede ogsaa Kornet daarligt og sigtede det daarligt. Et ganske kuriøst Eksempel herpaa fremkom ved Sejldugsfabrikør A. C. FIBIGERS Andragende om at maatte anlægge et Bageri i Nærheden af den ham tilhørende Luciemølle ved Østerbro. I Andragendet anførte han, at det Hvedebrød, man fik syd for Danmarks Grænser, var baade billigere og bedre end det, man fik her hjemme, og at det Brød, som Almuen fik, som bekendt bestod af halvmalet Rug, hvorfra Hejre, Klinte og Støv sjældent var skilt, og at det stundom var iblandet en Del Dyst, hvorfor det hverken var sundt eller nærende, og kun kunde spises med Smør, Ost eller Kød. Da Bagerlaugets Oldermand fik Fibigers Ansøgning til Erklæring, blev han meget forbauset, for han

anede ikke, hvad Dyst var. Han maatte derfor gaa til Møllernes Oldermænd, der oplyste ham om, at Dyst var det Affald, der kom fra Byggen, naar den blev afskallet, og som ellers gik under Betegnelsen Svinemel og var aldeles uskikket til Menneskeføde. Da Oldermænden havde faaet denne Oplysning, indstævnedes han Fibiger for Politiretten, idet han havde sigtet Bagerne for at overtræde Reskriptet af 7. August 1776, til at bevise sine Beskyldninger eller lide Straf efter Danske Lov 6. Bogs 21. Kap. 3. Art., som Løgner. Men desuden tog Lauget 30. Maj i en lang Skrivelse til Magistraten til Genmæle mod Fibigers Beskyldninger og hævdede, at hvis Melet kun var halvmalet og iblandet andre Bestanddele, da maatte Bebrejdelserne rettes mod Møllerlauget, som Fibiger selv var Medlem af.

Det har aabenbart ikke været helt let at være Bager i gamle Dage. Forraad skulde de have, hvad enten det var dyrt eller billigt. Pligt til at forsyne Borgerne med velbagt og fuldvægtigt Brød havde de ogsaa, men det kneb med at faa Kornet malet og med at faa rent Mel. Men hvor saa end Skylden for, at Brødet ikke var, som det efter Myndighedernes Skøn skulde være, saa var det altid i sidste Instans Bagerne, der maatte lægge Ryg til Kløene.

Var nu endelig Kornet malet til Mel, saa manglede der endnu en vigtig Ting, førend Bagningen kunde begynde. Det var Drivningsmidlet. Hertil benyttedes i ældre Tid kun Suren, og først fra omkring Midten af 1600-Tallet kommer *Gæren* til Anvendelse. Hvornaar Gæren er taget i Brug af Københavns Bagere, savner vi sikker Underretning om, ligesom vi heller ikke ved, paa hvilken Maade disse har forskaffet sig den. Først fra Tiden omkr. Midten af 1700-Tallet foreligger der i Laugets Arkiv et Par Fortegnelser over Bryggere og Bagere i København, hvoraf det fremgaar, at en Fordeling har fundet Sted, saaledes at bestemte Bagere var henvist til bestemte Bryggere for at faa den fornødne Gær. Dette fremgaar ogsaa af en Ordre af 15. Juli 1782 fra Magistraten til Bagerlaugets Oldermænd om at meddele Jødebageren BERNT MOSES ANRICHT »en ligesaadan Anvisnings Seddel«, som den forrige Ejer af hans Bagergaard, Bager SELMER, havde haft, for at han kunde erholde samme Portion Gær hos de Bryggere, hos hvilke Selmer havde faaet sin Gær. 21. Marts 1821 oplyser Oldermænden, at fra 1776, og til Ligningen for Bryggerne blev hævet, var enhver Bager anvist et vist Antal Bryggere, der var forpligtede til at vedligeholde Bagerne med den Gær, som de behøvede, til en bestemt Pris. Denne udgjorde fra 1776 til 1786 20 β . dansk Kurant for en Kedel Gær, d. v. s. omtrent to Vandspande fulde. Senere havde Bryggersvendene faaet over-

ladt Handelen med Gær, og de fordrede nu 9 ½ à 2 Rdlr. for en lignende Portion. Men Gær var ikke at erholde i tilstrækkelig Mængde i København, ligesom den sjældent var af god Kvalitet. Den øvrige Mængde Gær maatte derfor hentes udefra og kostede fra 5 til 10 ½ pr. ½, hvortil kom, at den ofte var forgæret og straks blev sur og ubrugelig for Bagerne. 9. Juni anmodede Oldermændene om, at Gærprisen maatte blive taget i Betragtning ved Ansættelse af Brødtaksten.

27. Juli 1830 tilskrev en vis CHR. BORTHIG Lauget, at han havde faaet Privilegium paa i ti Aar at drive et Gærbrænderi i Danmark. Da han imidlertid ikke havde Kapital til Anlægget, anmodede han Lauget om et Laan af 5000 Rbdlr. Sedler, uopsigeligt i ti Aar, mod Sikkerhed i Anlægget. Han vilde da aarligt kunne tilvirke 2000 ½ Gær, som han vilde sælge billigt, dog ikke under 24 β pr. ½, til Laugets Interessenter. Det fremgaar ikke af Laugets Arkiv, om Borthigs Anmodning er blevet imødekommet, men han fik dog oprettet sit Gærbrænderi, og 15. Aug 1835 skrev Oldermændene til Magistraten, at Borthig havde meddelt, at han p. Gr. af manglende Driftskapital saa sig nødsaget til at standse sin Virksomhed. Lauget udtalte sin store Tilfredshed med Borthig og anbefalede varmt hans Ansøgning om Understøttelse til fortsat Virksomhed. Siden Borthig begyndte sit Anlæg, havde Gæren holdt sig paa samme Pris, medens den tidligere havde svinget stærkt og i strenge Vintre næsten ikke havde været til at faa. Borthigs Andragende blev ved Laugets Mellemløst imødekommet, thi 29. Juli 1836 tilskrev Magistraten Lauget, at han 27. s. M. havde erholdt et Laan paa 2000 Rbdlr. Sedler af Stadens Kasse til Brænderiets Fortsættelse og anmodede Lauget om, i H. t. Oldermændenes Paategning paa den af Borthig udstedte Obligation, fra 1. September maanedlig at ville indbetale det stipulerede Bidrag af 50 Rbdlr. Sedler. Borthig har dog, trods Hjælpen, ikke kunnet fortsætte, thi 5. September 1845 oplyste Oldermændene, at den største Del af den Gær, der skulde benyttes til Bageriet, kun kunde faas fra Hertugdømmerne, navnlig fra en Fabrik i Flensborg, og at denne Omstændighed var medvirkende til Brødet's Fordyrelse. 12. December s. A. skriver Oldermændene, at der daglig af Bagerne forbrugtes ca. 400 ½ Gær, hvoraf ca. 64 ½ erholdtes fra Kongens Bryghus, ca. 200 ½ fra Provinsen og omtrent 112 ½ fra Flensborg.

Som det vil ses, gav ogsaa Gærspørgsmaalet Anledning til adskillige Vanskeligheder.

Om *Arbejdet i Bageriet* og dettes *Indretning* giver Laugsarkivet næsten ingen Oplysninger. Om Svendenes Arbejde meddeles dog noget i en af

Lauget 6. Oktober 1794 til Kommissionen angaaende Laugene indgivet lang Forestilling, ikke mindre end 17 tætskrevne Foliosider, om alle Laugets Forhold. Det hedder heri:

»I et Bageri kan man, saa at sige, tælle fire Klasser blandt Svendene. De, hvis Arbejde hører til den nederste, og som benævnes i Haandteringssproget med Navn af Liggere, have enten til Forretning at indbære Brænde, renholde Sydekledlen og Værkstedet, at Sække og alt er paa sine behørigte Steder, og fordi deres Arbejde er mest nede i Bageriet, kaldes de Baghusliggere. Ved det egentlige Arbejde bruges de til at ælte Dejge og slaa Brød op. Af denne Sort Svende kan der endog i Forhold til Mængden af en Mands Svende gives flere. — Eller og de ere saakaldede Loftsliggere, hvis Bestilling er at passe Kornet og Melet, at harpe hint og kaste dette og renholde Sædlofterne. I det egentlige Arbejde er deres det samme som ovenanførtes. Begge disse Slags ringeste Svende kaldes i Laugsartiklernes 2den Post: simpel Svend. — Den første, som egentlig kommer til at lægge Dejge, er den, som i Laugsartiklerne kaldes Hjælper¹⁾, og som vi vil ansætte i 3die Klasse, og hans Arbejde er dog kun at gøre det grove Rugbrøds Dejg, at paapasse Brodets Afvejning og Ovnens Fejning. — I anden Klasse er de, som i ovenmeldte Artikler kaldes Knædere, og hvis Arbejde er at gøre alle Fintbrøds Dejge og paase deres Raskning, fra hvilket Trin slig en Svend stiger til at blive Mestersvend, hvis Arbejde, naar Knæder og Mestersvend ikke forenes i een Person, hvilket som oftest er Tilfældet, er at sætte i Ovnen, eller, som det hedder, at skue alt Brød, baade fint og grovt, og iøvrigt, som Mestersvend at have Opsigt med de andre efter Artiklernes 3die Post.

I Anledning af en af Svendene til Magistraten indgivet Besværing over Arbejdet afgav Oldermænden 25. Marts 1800 en Erklæring, hvori det siges:

»Alle Søndage fra om Morgenen Kl. 7 à 8 til om Aftenen ved samme Klokkeslet bliver der hos enhver Bager en Gang daglig bagt Grov- eller Husbagerbrød, hos nogle om Formiddagen, hos andre om Eftermiddagen, dog saaledes, at de af Stadens Indvaanere, der selv lægger Dejg, kan faa bagt. De Bagere, der ikke befatter sig med Fintbrødsbagning, bager 2 à 3 Gange Grovbrød i 24 Timer. Medens en Ovnfuld Brød staar for at bages, hvilket varer 3, 4 à 5 Timer, lægger alle Svendene sig til at sove paa en nær; denne ene vækker de sovende, naar Brødet er bagt til Maade, hvorpaa han lægger sig til at sove en vis Tid.

Hver Nat hele Ugen fra Kl. 7, 8, 9 eller 10 om Aftenen, ligesom Næringsdriften eller Omstændighederne kræver det, begyndes med Fintbrødsbagning, der vedvarer til Kl. 2, 3, 4 eller 5 om Morgenen. Fra denne Tid og indtil 7 eller 8 hver Søndag, lægger alle Svendene sig til Hvile, og om Søndagen kan de vedblive at hvile sig til Kl. 11 à 12 undtagen Mestersvenden, der mellem 7 og 8 modtager de Stege, som Indvaanerne bringer. Denne Stegning vedvarer hele Søndagen,

¹⁾ Almindeligst: Hølpere.

og de Indtægter, Svenden herved har paa Mesterens Brændes Bekostning, er et ikke ubetydeligt Tillæg til hans Løn. Søndag Middag fra 11 eller 12 til 2 til-laves det fornødne til den paafølgende Nat; det bestaar i at lægge Sur, slaa Mel i Sække m. v. Grunden til at dette Arbejde foretages ved Middagstid er dels de korte Vinterdage, dels fordi ikke alle Svende ved deres Hjemkomst Søndag Aften er *saa ganske efterrettelige*. Fra Kl. 2 og til 7, 8, 9 eller 10 om Aftenen, da

Bageriinteriør 1818.

Bagningen, som anført, paabegyndes, er alle Svendene paa den nær, der paa-tager sig at passe Stegene, fri for alt Arbejde og kunne gaa i Kirke, sove, spad-sere eller foretage sig, hvad de lyster.

Uagtet denne Indretning kan dog Omstændighederne enkelte Gang fordre, at der maa bages Grovbrød paa en Søndag. Denne Bagning bliver da efter Over-enskomst mellem Mestre og Svende foretaget enten Formiddag eller Efter-middag, dog at den halve Dag altid er fri. Det har saaledes i en Del Aar været Brug, at Holmens Folk, der faar deres Kost-Rug hver 28. Dag, lader deres deraf erholdte Mel forbage til Brød om Søndagen, og da de fleste af disse Folk har talrige Familier, finder dette Søndagsbageri i Almindelighed Sted en Gang hver Maaned hos alle de Bagere, der bor i Nærheden af Nyboder. Ligeledes kan det, naar Vindstille indtræffer en 14 Dage eller mere, og det derefter blæser de sidste Dage i en Uge, være en Nødvendighed for alle Bagere at bage Grovbrød en halv Søndag. Et mærkeligt Eksempel herpaa indtraf sidst afvigte Fastelavns Søn-

dag, paa hvilken alle de Bagere, der kunde tilvejebringe grovt Mel, maatte bage to Gange Grovbrød for at tilfredsstille Indvaanerne.«

En meget drastisk Skildring af Arbejdet i det gamle Hofbageri, der laa i Buegangene ved Christiansborg Slot til højre, straks naar man kommer over Marmorbroen, og om dettes Indretning, giver Bagermester, fhv.

Bageriinteriør 1847.

Borgmester JACOB MARSTRAND i sine i 1928 udgivne Erindringer »Tilbageblik over et langt Liv«. Nu var Forholdene der noget udenfor det sædvanlige, idet der hverken var Loftsplads eller Gaardsrum, men alligevel rummer Skildringen adskilligt, der vil faa mange af den ældste, endnu levende Generation af Bagere til at smile genkendende.

»Det tilfredsstillende end ikke de tarveligste Sømmelighedshensyn. Da der ingen Gaard var, maatte alle menneskelige Fornødenheder tilfredsstillende indendørs. Man lod Vandet gaa i et Hjørne af Bageriet, og Retiraderne laa umiddelbart ved Rugbrødsbageriet. Natmændene maatte derigennem, og Tønderne blev løftede over Rugbrødsstruget. De arme Piger maatte klemme sig igennem, naar de skulde derud, og Svendene gjorde Passagen saa besværlig som muligt. At Pigerne blev dygtig melete, var vel den mindste Ulempe ved denne usømmelige Ordning; det var de vant til og kunde ikke undgaa, naar de redte de store

Dobbeltsenge, som stod i et Rum, hvor Varme, Damp og Os fra Bagerierne trængte op; det laa øverst og stod i umiddelbar Forbindelse med Arbejdsrummene. Da Arbejdstiden var delt, og Svendene sov paa forskellig Tid, laa der altid nogle i Sengene, og vi gik i dem, som vi kom fra Arbejdet, meledede og snavede. Arbejdet gik uafbrudt Nat og Dag, Aar ud og Aar ind, aldrig et Fridøgn, ikke en Gang Store Bededag, som Skik dog havde været tidligere; til daglig var Arbejdstiden 13 Timer, ved Jul og Fastelavn ubegrænset. I det forholdsvis lille Hus boede Bageren og alle hans Folk, Mænd og Kvinder. Butikken havde Indgang fra Buegangen. Konditoriet var under Bagerens Lejlighed. Bagerierne var i den sydligste Ende af Huset. Der var lagt Gulv midt i de høje Vinduer, saa der fremkom to Etager. I den underste var Rugbrødsbageri og Oplag af Brænde og Mel, foruden de omtalte Retirader, i den øverste Etage var Hvedebrødsbageriet, ovenpaa den store Ovn og ved Siden af den lille, og Varmen var saa stærk, at vi ikke kunde holde ud at have Klæder paa. En Melsæk om Livet var alt, hvad vi brugte. Kosten var saa knap, at vi maatte supplere den af de Varer, vi havde mellem Hænderne, og Lønnen var for mit Vedkommende 5 Kroner om Ugen, som blev udbetalt halvvaarsvis. Dog sparede jeg Penge sammen, der var jo ingen Anledning eller Tid til at bruge dem. Klæder behøvede vi næsten ikke, og jeg kunde hverken deltage i Foreningsliv eller gaa i Teatret, da Arbejdstiden begyndte Kl. 9 Aften. Den delte Arbejdstid faldt forskelligt efter de enkelte Svendes særlige Hverv, for mit Vedkommende faldt den fra 9 Aften til 4 Morgen og fra 6 Morgen til 12 Middag. Saa kom Middagsmaden; den Tid, der blev tilovers, kunde jeg godt sove væk, og jeg var ikke fristet til at løbe ud hver Dag. Mange Svende havde ikke et helt Sæt Udgangstøj, men hjalp sig ved Laan hos hinanden. Der gik Sagn om en Svend, som ikke havde været i Tøjet i syv Aar, og da han saa endelig en Gang kom ud, havnede han naturligvis paa Svendekroen, hvor skulde han ellers gaa hen, og der plyndrede de »fyrige« Svende ham for hver Skilling i Hazardspil, som til Stadighed dreves med stor Frækhed der. Saa vendte han hjem og tog fat paa de næste syv. Som Jacob, da han skulde tjene for Rachel.«

Denne Skildring er fra en Tid, der ligger noget senere end det Tidsrum, vi iøvrigt her beskæftiger os med, men der er næppe nogen som helst Grund til at tro, at Forholdene har været bedre i den endnu ældre Tid. Man forstaar paa Baggrund af denne og den i 1794 givne Skildring, at Svendenes Liv var delt mellem Værkstedet, Sengen og Kroen, paa hvilket sidste Sted de tilbragte den Del af deres sparsomme Fritid, der ikke tilbragtes med at sove.

Det fortjener at anføres, at Jacob Marstrand, der 1874 overtog Bageriet paa Købmagergade 19, blev en af Pionererne i Kampen for at faa bedre hygiejniske og for Svendene mere menneskelige Forhold bragt til Veje. Hans Bestræbelser vandt mere og mere Tilslutning hos andre yngre Mestre,

og fra den Tid begyndte Bageriet med stærke Skridt at nærme sig den høje Standard, som det nu indtager.

Men foreløbig gik det meget langsomt med at tage de tekniske Opfindelser, der efterhaanden fremkom, i Anvendelse. Ligesom indenfor andre Haandværk raadede der indenfor Bagernes Verden en stærk Konservatisme, en sejt Vedhængen ved de Former, der var nedarvede. Mestrene var tilfredse, naar blot Haandværket gav dem det fornødne til Livets Ophold. I Længden kunde Tekniken dog ikke holdes ude.

Vi har allerede omtalt, at Lauget ikke paa Grund af Frygt for Følgerne turde overtage Dampmøllen paa Holmen. Det var kun faa af Bagerne, der var saaledes stillede, at de turde indlade sig paa Eksperimenter, der maaske kunde give et økonomisk Bagslag, og endnu færre var det, der var saa initiativrige, at de vovede saadanne Eksperimenter. Desuden saas der skævt til saadanne Mestre, naar de fandtes, af de øvrige, der i Initiativet og Vovemodet kun saa Bestræbelser, der gik ud paa at betage de mindre dristige og mindre formuende deres fattige Brød.

27. Marts 1809 var Oldermænden til Møde hos Magistraten, hvor da Raadmand PONTOPPIDAN spurgte ham, om et af Pontoppidan foreslaaet Maskineri til Dejgens Æltning kunde anbringes i Bagerierne, om en saadan Maskine var Lauget bekendt, og om Lauget kendte nogen, der kunde forfærdige en saadan Maskine. 10. April svarede Oldermænden skriftligt, at Besvarelsen krævede mekaniske Kundskaber, som hverken han eller nogen af hans Medinteressenter var i Besiddelse af, saa meget mindre som Pontoppidan ikke havde beskrevet Maskinen eller fremlagt nogen Tegning af den. Ingen af Bagerne havde nogensinde set en saadan Maskine, og ingen af dem var saaledes økonomisk stillede, at de var i Stand til at lade en saadan forfærdige for at foretage Forsøg med den.

13. December 1809 tilskrev Magistraten Lauget om en lovændret *Dejgæltningensmetode* samt Indførelsen af gaslet Surbrød. 23. s. M. svarede Oldermænden, at han havde ladet Skrivelsen circulere blandt Interessenterne, hvis Svar gik ud paa, at den fine Dejj, der lagdes med Gær, maatte æltes med den størst mulige Hurtighed, og at den foreslaaede Metode var alt for langsom, naar det drejede sig om saa store Mængder Dejj som i de københavnske Bagerier. Brødet vilde tabe betydeligt i Godhed ved Metoden, der kun var anvendelig, hvor det drejede sig om smaa Partier. Hvad angik Surbrødets Gasling, saa vilde Brødet nok herved faa et bedre Udseende, medens Indholdet intet vilde vinde. Gaslingen fordrede imidlertid saa

meget Arbejde, Tid og Ildebrændsel samt Udgifter til Mel og Æg, at en Forhøjelse i Pris eller en Formindskelse i Vægt vilde være nødvendig, og Køberne ønskede sikkert ingen af Delene.

Som man ser, havde Magistraten ikke noget større Held i sine Forsøg paa at faa indført Forbedringer indenfor Haandværket. Den gammeldags Metode ved Æltning af Dejgen med Fødderne vakte dog Modstand og Utilfredshed. 20. Juli 1820 skrev Magistraten til Oldermændene, at den havde erfaret, at der endnu hos nogle enkelte Bagere æltes Dej med Fødderne, hvorfor Oldermændene anmodedes om at gøre Forestillinger hos vedkommende Mestre og Svende, at saadan »væmmelig og uanstændig Maade at bearbejde Dejgen paa« kunde ophøre.

Den Dejgæltmaskine, der har været Tale om i det foranstaaende, var sikkert konstrueret af JACOB MARSTRAND, hvem den forskaffede Privilegium som Bager og hjalp ham til at købe en Gaard i Silkegade. Da Gaarden 1839 overtoges af hans Søn Troels Marstrand, var det første, denne foretog sig, at sætte den gamle Æltmaskine i Stand, men han udtaler i sine Erindringer, at det varede omtrent 40 Aar, førend Maskinen kom i almindelig Brug hos Bagerne. Dette tyder jo rigtignok paa, at Dejgæltning med Fødderne har holdt sig noget længere, end den ovenfor omtalte Skrivelse af 1820 lader formode, og endnu i Sundhedsvedtægten af 1898 forbydes den gamle Æltningmetode.

Omkring 1820 indførtes *Korntørringsovne*, idet to københavnske Bagermestre 4. September 1821 hver erholdt en kongelig Understøttelse af 300 Rbdlr. Sedler, fordi de i deres Bagerier havde indrettet saadanne Ovne. Samtidig fik to andre Bagermestre ligeledes hver en Understøttelse paa det samme Beløb for under Tilsyn af en under 5. Oktober 1820 nedsat Kommission til Undersøgelse af forskellige Korntørringsmetoder at indrette hensigtsmæssige Tørreovne i deres Bagerier. Samtidig befaledes det, at der i Fremtiden ved ethvert nyanlagt Bageri skulde indrettes en hensigtsmæssig Korntørringsovn efter en Plan, der i hvert enkelt Tilfælde skulde godkendes af Rentekammeret eller af en dertil anordnet Kommission. Yderligere resolverede Kongen, at »en fuldstændig og forbedret Korntørringsindretning« skulde indrettes ved Bageriet i Citadellet, og »derved anbringes den edelkranziske Korntørringscylinder.«

Paa *Bagerovnenes* Omraade skete der i det her omhandlede Tidsrum ingen væsentlige Forandringer. Man benyttede stedse de gammeldags murede Ovne, hvori der fyredes med Brænde, der, naar Ovnen var tilstrækkeligt ophedet, toges ud, og Brødet sattes ind for at blive bagt. Først

helt op i Slutningen af 1800-Tallet afløstes de gammeldags Brændeovne af de mere moderne kulfyrede Kanal- og Rørovne.

Naar Brødet var bagt, skulde det sælges. *Salget* skete dels fra Bagernes Butikker, dels ved Høkersker.

Naar lige undtages den kortvarige Periode i første Halvdel af 1600-Tallet, da Torvehandel og Salg fra de forordnede Bagerboder var paabudt, er det direkte Salg til Forbrugerne som Regel foregaaet fra »Bagernes Vinduer«, d. v. s. Butikker, selv om disse ikke netop bar dette Navn og ej heller i ret meget har mindet om vore Dages Bagerbutikker med deres Marmoriske, Spejlglasruder og meget andet, som den primitive Fortid ikke kendte.

Det er ikke ret meget, vi erfarer af Laugsarkivet om Bagernes Brødsalg fra Vinduerne, og dette har da aabenbart ikke givet Anledning til Stridigheder eller Klager. Det er først den stigende Konkurrence, der bringer noget Røre, idet Bagerne søgte at udvide deres Kundekredse ved at sælge Brød gennem andre handlende. I Marts 1798 tilskrev Oldermændene Magistraten, at der i de senere Aar havde indsneget sig den Uorden, at adskillige Mestre, ved at levere Grovbrød til Spækhøkere og andre, drev Udsalg paa forskellige Steder, hvorved de andre Bagere forarmedes i deres Næring, saa meget mere, som saadanne ulovlige Forhandlere ofte slog sig ned ved Siden af eller lige overfor Bagere. Tiden gentager sig selv. Det er omtrent det samme Forhold, som der saa ofte førtes Klager over i de gamle Laugsbøger fra 1655—70.

Magistraten synes ikke at have foretaget sig noget, vel sagtens ud fra det Synspunkt, at det kun var til Lettelse for Forbrugerne, at disse ikke havde for langt at gaa efter Brødet. 28. Februar 1810 paatalte Oldermændene, men denne Gang overfor Laugets Medlemmer, den Uskik, der gik i Svang ved, at adskillige Bagere, til Tab for dem selv og til Skade for deres Medinteressenter, omkørte Brød til Spækhøkere i Byen og solgte 13 β s Brød for 12 β og endda gav $\frac{1}{2}$ β i Tilgift. Samtlige Interessenter vedtog da, at de i Fremtiden ikke vilde sælge Rugbrød til Spækhøkere for ringere Pris, end Taksten angav og heller ikke give nogen Tilgift paa Grovbrødet. Hvis dette er blevet overholdt, er Brødsalget gennem Spækhøkerne sikkert ophørt, idet disse ikke har kunnet klare sig i Konkurrencen med Fribagerne, der var forpligtede til at sælge Grovbrødet 1 β billigere end Laugsbagerne.

Ved Forordning af 12. Marts 1735 samt Reskripter af 9. og 23. September s. A. var al Handel og Vandel paa Helligdage forbudt, og Brød maatte

derfor købes af Forbrugerne Dagen før. Heri skete en Ændring ved Reskript af 31. Oktober 1809, da det tillodes Slagterne at sælge Kød og Bagerne at lade friskt Hvede- og Surbrød samt Mælkehandlerne at lade Mælk og Fløde ombære i Husene paa Søn- og Helligdage som paa de andre Dage i Ugen, dog ikke i Kirketiden, nemlig fra 9 til 11 og fra 2 til 4.

Butiksinteriør 1836.

Det var ifølge Lovgivningen ikke tilladt Bagerne at have mere end et Udsalgssted, og dette var, i alt Fald normalt, fra Butikken ved Bageriet. Et lille Skridt henimod større Frihed var det, da en Bager paa Blegdamsvejen, altsaa udenfor Voldene, i December 1817 fik Tilladelse til at maatte have et Udsalg af det af ham forbagte Brød inde i Byen. Saadanne Tilladelser gaves i de følgende Aar til flere udenfor Byen boende Bagere, saaledes ogsaa til den ovenfor omtalte Sejldugsfabrikør Fibiger, der havde faaet Tilladelse til at oprette et Bageri ved Luciemølle. Det kan ikke være andet, end at disse Tilladelser for udenbys Bagere til at sælge Brød inde i Byen, har været følt som en Krænkelse af Laugsbagerne, idet der i disses Laugsartikler § 14 jo netop var udstedt Forbud mod Indførsel af Brød i Byen.

Helt anderledes stillede Myndighederne sig, naar der var Tale om, at en Bager vilde have mere end et Udsalgssted. Da saaledes en Bager i Vordingborg vilde have Tilladelse til at sælge Rugbrød to Steder, korresponderede Amtmanden med Kancelliet, der atter forespurgte Københavns Magistrat, der oplyste, at noget saadant ikke kunde tillades.

Butiksinteriør 1853.

Da Hofbager ALBECK paa Kultorvet i 1847 ansøgte om Tilladelse til at have Udsalg ikke blot i sin Gaard, — hvor han for øvrigt havde to Butikker, idet hans Gaard havde to Facader, hver til sin Gade, — men ogsaa et andet Sted i Byen, protesterede Lauget, idet det udtalte, at adskillige Bagere havde fulgt Albecks Eksempel og anlagt Wienerbrødsbagerier samt foretaget Studierejser i Udlandet med Wienerbageri for Øje og indforskrevet Svende netop til dette Arbejde. Hvis Albecks Ansøgning skulde bevilges, maatte derfor disse andre Bagere have samme Tilladelse.

Paa en Forespørgsel fra Lauget om, hvorvidt det var en Bager tilladt at have flere Butikker, svarede Indenrigsministeriet 13. Januar 1854, at det var et Spørgsmaal, der i hvert enkelt Tilfælde maatte besvares af Domstolene.

Først Næringsloven af 1857 sprængte dette snærende Baand for den driftige Mand.

Foruden Salg af det af dem selv forbagte Brød havde Bagerne fra gammel Tid Ret til *Udsalg af Mel*. 3. December 1830 gjorde Oldermændene i en Ansøgning til Kongen gældende, at det »fra Oldtiden af« havde været Bagerlaugets Rettighed at udsælge Mel, uden at der fra nogen Side var blevet rejst Indvending herimod førend 1820, da Melhandlerne (d. v. s. Møllerne) rejste Sag mod en enkelt Bager, fordi han havde solgt Mel. Da den paagældende henvendte sig til Kancelliet, resolverede dette 27. Juni 1820, at det skulde have sit Forblivende ved den gamle Skik, at Laugsbagerne havde Ret til at sælge Mel. Atter 1828 søgte Melhandlerne at komme Bagernes Melsalg til Livs, idet de byggede deres Angreb paa en 18. Marts 1828 udkommen Plakat, uagtet denne bestemte, at de, der drev anden Næringsbrug, som i Medhold af de gældende Love gav dem Adkomst til en detail at udsælge Mel, fremdeles skulde have denne Ret. Oldermændene gjorde nu gældende, at da Lauget 1683 fik sine Artikler, eksisterede der overhovedet ingen andre Melhandlere end Bagerne, idet Melhandlere først var opstaaede i Løbet af det sidste halve Aarhundrede. 15. Januar 1831 besvarede Kancelliet Ansøgningen derhen, at Plakaten af 1828 ikke havde tilsigtet nogen Forandring i Bagernes Ret til Melhandel, og at man derfor ansaa en Lovbestemmelse for uforholdsmæssig. Desuagtet sagsøgte Mel- og Grynhandlerne Oldermændene Scherfig for uberettiget Melhandel, og Scherfig blev, paa Trods af Kancelliets Afgørelse, ved Politiretsdom af 1. Maj 1832 idømt en Bøde paa 5 Rdlr. for uberettiget Næringsdrift, idet »Retten ikke efter den bestaaende Lovgivning vilde erkende de givne Resolutioner som Hjælpemiddel for Udsalget i den Form, hvori de er meddelt.« Som Følge heraf søgte Lauget Kongen om, at det ved et Lovbud udtrykkeligt maatte blive sanktioneret, at Bagerne havde Ret til Melhandel, og dette skete da ved en kgl. Resolution af 22. November 1832. Ved en Kancelli-Skrivelse af 13. Oktober 1838 til Amtmanden over Sorø Amt udtaltes det yderligere, at Købstadsbagerne, da der f. T. ikke fandtes en særlig Korporation, der havde Ret til Udsalg af Mel, maatte have Ret til at sælge Mel og Gryn.

En vigtig Ting ved Forhandlingen af Brødet var *Tilgiften*, der allerede et Par Steder er berørt i det foregaaende.

Denne nævnes allerede 25. Februar 1690, idet Kongen da skrev til Magistraten, at Bagerne havde beklaget sig over den Skade, der tilføjedes dem

ved, at de, der »indtrænger sig i deres Laug«, tilbyder Høkerne¹⁾ deres Brød for større Tilgift paa Marken, end de selv har det, hvorfor Magistraten skal erklære sig herom.

Paa Oldermændens Forslag indgik Laugets Medlemmer 18. September 1771 en gensidig Forpligtelse til kun at give Højtidsbrød til Kroersker tre Gange om Aaret, nemlig til St. Mikkels, Jul og Paaske og ikke, som tidligere, tillige Mortensdag og Pinsedag. Beslutningen motiveredes dels ved Tidernes Besværlighed og dels ved, at Paaske og Pinse faldt saa tæt efter hinanden. Kroersker, der kun havde hentet Brød i 2 à 3 Uger, paastod sig desuden lige saa fuldt berettigede, som de, der havde hentet Brød hele Aaret, og dette blev Bagerne for meget. Medlemmerne enedes om, at den, der overbevistes om at have givet Brød eller Penge udover de nu vedtagne tre Gange, skulde give 4 Rdlr. i Bøde, halvt til Laugets fattige og halvt til Angiveren. 1. Juni Aaret efter vedtoges det yderligere under samme Bødestraf ikke at give Rostockerbrød til Kroerne Mortensaften og Pinse-aften.

23. November 1772 vedtog Lauget, at man fremtidig ikke vilde give Tilgift paa rent Rugbrød, medens man vilde give 2 β paa Marken for Kauringsbrød og Skofter til de fattige. Denne Tilgift har saaledes næppe været ydet til Forhandlere, men kun til Forbrugere.

Ved Raadstueplakat af 19. August 1776 om Bagernes Brød-Udsælgning fastsattes en Tilgift af 3 β paa Marken til Kroersker for Brød af sigtet Rugmel samt Hvedebrød. Derimod maatte der ikke gives Tilgift paa Brød af groft malet Rugmel og paa Franskbrød.

Trods den ovenfor nævnte Vedtagelse vedblev adskillige Laugsmestre at give Højtidsbrød til Kroerskerne, og det hjalp ikke, at Lauget senere, 30. Juni 1785, vedtog slet ikke at give Højtidsbrød, en Skik, der betegnedes som »Lauget til ingen Nytte, men til store Udgifter og Bekostning«. 27. September s. A. vedtoges det atter, at ingen maatte give Helligaftens Brød til Kroersker ved Paaske eller St. Mikkels, »da det var Mestrene til alt for stor Byrde og Besvær.« Samtidig vedtoges det med 35 Stemmer mod 4 at afskaffe »Julekagerne«, der formentlig ogsaa har været et Højtidsbrød, og Bøden for Overtrædelser i begge Tilfælde sattes til 6 Rdlr. Trods dette florerede Skikken stadig, men 19. December 1787 foretog Oldermændene en Kraftanstrengelse, idet han forlangte og fik samtlige

¹⁾ Betegnelsen Høker og Kroer brugtes ofte i Flæng. Med Betegnelsen Kroer forstaas Datidens Værtshusholdere, der oftest kaldtes Øltappere.

Mestres skriftlige Forpligtelse paa stemplet Papir til fremtidig ikke at give Højtidsbrød, Penge eller andre Ting i Stedet for Brød til Kroerskerne. Hvis nogen fremtidig overtraadte Forpligtelsen, vilde han blive anklaget for Magistraten til den vedtagne Mulkts Erlæggelse. I Forpligtelsen nævnes intet om Julekagerne, medens det derimod vedtoges, at man fremtidig ikke vilde bage det omtalte Rostockerbrød. Herefter tier Laugsarkivet om Tilgiften til Kroerskerne. Om den er hørt op, er derimod et andet Spørgsmaal.

Inden vi forlader Kroerne, skal det blot bemærkes, at det i Skraaens § 10 var forbudt Bagerne at borge nogen Kroer eller Høker for mere end 10 Sldr. Gjorde de det, fortabte de Retten til at kræve Betaling af Beløbet, med mindre de forud havde sikret sig Pant. Ingen Kroer eller Høker maatte købe Brød hos en anden Bager, førend han fuldt ud havde betalt, hvad han skyldte hos den, han tidligere havde handlet hos.

Selv om vi ikke efter 1787 hører noget om Tilgiften til Kroerskerne, saa var Skikken at give Tilgift jo ingeniunde ophørt. Det skete først helt op imod vor Tid. Tilgiften var jo endda ved det direkte Salg til Forbrugerne hjemlet i Lovgivningen og medtoges i Beregningen ved Brødtakstens Ansættelse. 26. November 1833 skrev Oldermændene til Magistraten og beklagede, at dette ikke var sket for Franskbrødets Vedkommende i den sidst udgivne Takst, skønt Bagerne stadig gav Tilgift saavel paa denne som paa andre Brødsorter. Oldermændene frygtede derfor, at nogle Bagere for at undgaa at lide Tab skulde lade sig forlede til at bruge en simplere Melsort end tilladt var, og han anmodede derfor om en anden Takst, hvori Tilgiften var medregnet. Til Gengæld vilde Lauget give Afkald paa Beregning af Tilgift paa Rundebrød og Hvedetvebakker, men ligefuldt give Køberne Tilgift paa disse Brødsorter, til hvilke Mel Nr. 3 anvendtes.

I Oktober 1835 vedtog Lauget at afskaffe alt Undersalg tilligemed al Tilgift paa groft Rugbrød, saa at ingen fremtidig maatte sælge Rugbrød ringere end den fastsatte Takst. Herfra skulde dog være undtaget Brød, der solgtes til handlende og til de, der paa en Gang købte 12 Brød eller derover, idet der til disse skulde gives et Brød af samme Slags, hvilket Erfaringen havde vist, var det højeste, der kunde gives. Desuden forbeholdt man sig Ret til at bage under Taksten efter hver enkelts Behag, naar det gjaldt Fattigvæsenet eller de offentlige Stiftelser, der ikke fik Brød af bedste Sort.

Medens det, som allerede ovenfor nævnt, var Bagerne forbudt at have flere Butikker, saa var det dem tilladt at holde *Høkere*, Sælgekoner.

Disse omtales allerede i Skraaen af 1683, hvor det forbydes nogen Bager at give Kroere eller Høkere Kredit for mere end 10 Sldr., og samtidig forbydes det Kroerne og Høkerne at tage Brød hos en anden Bager, førend Regnskabet med den første Leverandør er opgjort og afviklet. At adskillige Bagere benyttede sig af Sælgekoner, fremgaar af en Skrivelse fra Oldermændene 1810, idet han paa Magistratens Forespørgsel oplyste, at 24 Mestre tilsammen havde 65 Udsalgssteder eller omgaaende Sælgere. Den, der kom højest, var Bager HAMBORG, der havde 8 saadanne. Derefter kom L. KLEIN med 6, Hofbager PIPER og SCHEER med hver 5 o. s. fr. Muligvis er Fortegnelsen ikke fuldstændig. Med »omgaaende Sælgere« maa sikkert forstaaes saadanne, der bragte Brød om i Husene til Bagerens faste Kunder, hvilket var tilladt i Skraaen, derimod ikke de saakaldte Omløbere, thi saadanne var det Bagerne forbudt at have, og Lauget kæmpede stærkt imod disse, der senere vil blive omtalt under Fuskere, ligesom vi ogsaa der kommer tilbage til Sælgekonerne. I en Opgørelse fra 1816 tales der alene om Sælgekoner, og da havde 42 Mestre 56 saadanne, medens 16 ingen havde.

13. Januar 1817 tilskrev Magistraten Lauget, at det havde vist sig, at adskillige Sælgekoner tog Brød hos en anden Bager end den, deres Seddel lød paa, og det skulde derfor tilholde Bagerne, at ingen af dem maatte levere Brød til andre Koner end dem, der efter deres Seddel var berettigede til at faa det.

Nogen Vaklen synes der at have været i hele dette Forhold, thi da Amtmanden over Aalborg Amt i 1848 forespurgte Kancelliet om, hvor vidt det var lovmedholdeligt, at Sælgekoner, der hensad paa Byens Gader, solgte Hvedebrød og Surbrød, svarede Kancelliet, at det vel ikke kunde tillades Bagerne at holde slige Udsalg, men paa den anden Side kunde det ikke formenes Koner eller andre at udsælge Brød, som de havde købt hos Bagerne, fra saadanne Steder paa Gaderne og Torvene, hvor Politiet ikke for det offentliges vedkommende fandt noget til Hinder.

Skraaen af 1683 indeholdt mange Bestemmelser, der dels sigtede til at faa Bagerne til at levere godt og fuldvægtigt Brød, dels fastsatte, hvorledes *Tilsynet* med at de overholdt deres Forpligtelser skulde udøves.

Hver Bager skulde være tiltænkt at bage godt og ustraffeligt Brød. Rug og Hvede maatte ikke blandes, men skulde bages hver for sig. Brødet skulde være tilpas bagt og grislet, saa det kunde være velsmagende og godt at spise. Men befandtes Bagerne at bage og sælge »muffig,

beesk og udygtig Brød«, da skulde dette, første Gang det skete, konfiskeres til Fordel for Børnehuset, og den skyldige bøde 4 Rdlr. til Laugets fattige. Anden Gang, det skete, skulde han bøde 8 Rdlr., og tredie Gang skulde Næringen forbydes ham i 6 Uger. Dette var, naar Brødet var daarligt; men for at forebygge, at Bagerne leverede undervægtigt Brød, d. v. s. Brød, der i Vægt ikke svarede til Prisen paa Kornet, fastsattes Brødtaksten, der allerede er udførligt omtalt. Overtrædelser af Brødtaksten straffedes ganske paa samme Maade som Fremstillingen af daarligt Brød, dog at Straffen for Overtrædelse tredie Gang var 8 Ugers Fortabelse af Næringen. Samme Straffe skulde desuden anvendes, hvis en Bager ved Visitationen forstak sit Brød, og yderligere fik den, der havde advaret Bageren om, at de visiterende var paa Vej, en Mulkt paa 10 Rdlr. til Børnehuset og skulde desuden lide den Straf, som Magistraten maatte ikende ham for at have forsøgt paa at hindre god Orden og Skik.

Indseendet med Bagerne blev ved Skraaen af 1683 lagt i Hænderne paa Politimesteren, der en Gang hvert Fjordingaar tillige med nogle af Magistratens Medlemmer skulde undersøge, om der fandtes muggent Korn paa Bagernes Lofter. Hvis dette var Tilfældet, var det daarlige Korn forbrudt til Børnehuset, til hvilket det, ligesom det daarlige Brød, aabenbart kunde være godt nok. Derimod var det overdraget Politimesteren alene at efterforske, om Bagerne solgte undervægtigt Brød, og det skulde han undersøge mindst en Gang hver fjortende Dag.

Et vigtigt Led i Kampen mod de uefterrettelige Bagere var *Brødets Mærkning*. Skraaen bestemte, at hver Bager skulde sætte sit Mærke paa sit Brød, for at den ene Bagers Brød kunde kendes fra den andens, og den skyldige ikke løbe fra sit Ansvar. Mærket maatte, under en Straf af 2 Rdlr. til Børnehuset, ikke forandres, og hvis der var en Bager, der endnu ikke havde noget Mærke, skulde han forskaffe sig et saadant inden 14 Dages Forløb efter Skraaens Publikation. Mærkningen af Brødet har uden Tvivl kun været obligatorisk for de Brødsorter, der var undergivne Taksten.

Skraaen paalagde ikke Politimesteren noget Indseende m. H. t. Bagernes Forraad. Dette fik han først overdraget ved den Instruks, der udfærdigedes for ham 5. September 1691. I denne paalægges det ham at have Indseende med, at de fastsatte Takster overholdes samt, at enhver for sig efter sin Families Størrelse altid har Provision for et halvt Aarstid i deres Huse, og at Brygger- og Bagerlauget har saadant For-

raad af Malt- og Brødkorn paa alle Tider af Aaret, at Byen altid kan være vel forsynet med Brød og Øl.

Faa Aar senere, nemlig 21. November 1696, blev Politimesterens Tilsynspligt med Bagerne betydeligt skærpet, idet det blev befalet ham hver Morgen tidligt ved sine Betjente at besøge saavel Bagerne som Kroerskerne og nøje efterse deres Brød, saavel af Rug som af Hvede, om det var bagt af sundt og godt Korn, om det var vel tilberedt og vel bagt, og om det havde den rette Vægt efter Taksten. Hvis dette ikke var Tilfældet, skulde Brødet konfiskeres til Fordel for Børnehuset og Bagerne straffes efter deres Laugsartikler. Af Indledningsordene i Brevet fremgaar det, at Grunden til det skærpede Tilsyn skyldtes fremkomne Klager over, at den største Del af Bagerne ikke bagte »saa dygtigt og forsvarligt Brød«, som de burde, uagtet de ofte var blevet advaret herom. Det har sikkert knebet for Politimesteren og hans Betjente at udøve dette daglige Tilsyn, og den nye Instruks, der 22. Oktober 1701 fremkom om Politiets Administration, og som iøvrigt rekapitulerer de ham tidligere givne Befalinger m. H. t. Indseendet, nævner da heller intet om, at Tilsynet skal finde Sted daglig. Men iøvrigt var Politiet saamænd ivrigt nok. I sine Indberetninger til Kongen skriver Københavns berømte Politimester OLE RØMER saaledes følgende:

»8.—22. Marts 1705. Hos alle Stadens Bagere, som er i alt 48, er om deres Brøds forordnede Vægt gjort Inkvisition i en Hast udi to Dages Morgenstunde. Er vel i Almindelighed ej fundet stor Urigtighed, men stor nok hos endel for at meritere Tilrettesæt, dog som det er første Gang, er ej handlet paa det skrappeste. Om Brødets Kvalitet har de at vente en lige uformodentlig Examen med første.

12.—26. Juli. Brødet hos de fleste Bagere er i disse Dage meget slet. Er en altfor almindelig ond Vane og Ukyndighed udi at omgaas med Kornet og Melet i disse hede Tider, kan derfor ej i en Studs straffes med Rigueur.

26. Juli—9. August. Bagerne blive ikke i Ro for mine Betjente, saa længe deres Brød findes oret. Udrettes dermed vel noget, men ej nok efter Ønske. Deres Undskyldning gaar paa Vejrligets Hede og paa den lange Tid, Kornet for Mangel af Vind skal staa i Møllerne i Sække, hvor det antændes og deslige. Men saasom man finder godt Brød hos mange, skulde præsumeres, at det kunde og burde at findes ligesaa hos alle. Saasom Mestrene ere saa mange og iblandt dem mange uformuende, kan de ej lettelig ved Politien holdes i Skik.«

Naar Ole Rømer mener, at naar den ene kan faa malet, kan den anden det ogsaa, synes det, som han ikke har kendt det gamle Ord om, at den, der kommer først til Mølle, faar først malet. Det var sikkert de, der

ikke kom først, der maatte se deres Korn blive fordærvet ved at henstaa ved Møllen i lang Tid. Men mon det var med Bagerens gode Villie, at hans Korn blev fordærvet? Det minder om Wessels at rette Bager for Smed, blot at her var det Mølleren, der ikke kunde overkomme Malingen, der burde være henrettet og ikke Bageren.

Helt tilfreds med det Indseende, som Politiet udøvede, har Myndighederne aabenbart ikke været, thi 21. Juni 1726 udkom et kongeligt Reskript, der udtalte, at man ikke saa ganske og aldeles kunde forlade sig paa Politibetjentene i deslige Forretninger. Da Politi- og Kommercekollegiet fandt det meget nyttigt for samtlige Indvaanere, især de fattige, at der en Gang om Ugen paa diverse Tider bl. a. inkvireredes om, »hvorledes Bagerne bager deres Brød, om det holder sin Vægt efter Magistratens Takst, samt om det i sig selv er sundt og godt«, saa skulde Magistraten anordne to skikkelige og tilforladelige Borgere til at ledsage Politibetjentene paa disse Undersøgelser. Ved Politianordningerne af 22. Oktober 1701 og 5. Januar 1731 var Bøderne for Overtrædelser blevet nedsat til 2 Rdlr., men 9. December 1740 tillodes det Politimesteren, at han i slige Tilfælde maatte idømme Bøder paa indtil 8 Rdlr. I den d. 24. Marts Aaret efter udkomne Instruks for Politimesteren gentoges Paabudet om i det mindste hver 14. Dag at lade Bagernes Huse visitere og det af dem bagte Brød veje og, hvis det befandtes ikke at være i Overensstemmelse med Taksten, straks at konfiskere det og idømme de skyldige Bøder.

Vi skal ikke komme nærmere ind paa dette Tilsyn med Brødet. Det vedblev hele 1700-Tallet at være Genstand for en varm Interesse fra Myndighedernes Side, og det indskærpedes disse fra allerhøjeste Sted nøje at give Agt paa Bestemmelsernes Overholdelse. Henimod Aarhundredskiftet traadte Tilsynet med det færdige Brød noget i Skygge for Tilsynet med, at Bagerne laa inde med det befalede Forraad i H. t. Resolutionen af 25. Maj 1771, der fastsatte »vilkaarlig Straf efter Mangelens Størrelse« for Laugsbagerne og Privilegiets Fortabelse for Rugbrødsbagerne. Om Forraadet og om Bagernes Undskyldninger for ikke at være i Besiddelse af de befalede Kvanta er der allerede ovenfor talt saa udførligt, at vi ikke paa ny skal komme ind paa dette Emne.

Derimod skal det paapeges, at det ikke var saa helt nem en Sag for selv de hæderligste Bagere at undgaa *undervægtigt Brød*. Dejgdelingsmaskiner kendtes ikke førend paa et langt senere Tidspunkt, og Afbrækningen maatte derfor tildels ske efter Øjemaal. Naar Afbrækningen

skulde ske, vejedes det først afbrudte Stykke, for at man kunde se, om det havde sin fulde Vægt, og var dette konstateret, saa vejedes derefter hvert tolvte Brød som Kontrol. At afveje hvert enkelt Stykke kunde der p. Gr. af Tidens Knaphed ikke være Tale om, og der kunde saaledes meget let fremkomme Brød, der ikke holdt den befalede Vægt. Nogle Gange gjorde Lauget desuden gældende, at der forelaa Hævnaakt fra Svendenes Side, naar Brødet var undervægtigt, idet en Svend, der havde faaet et Horn i Siden paa sin Mester, ad denne Vej var i Stand til at skaffe sig en let Hævn. Myndighederne var imidlertid ganske døve, og maaske ogsaa uforstaaende, overfor disse Undskyldninger fra Mestrenes Side, og det blev altid Mesteren, der maatte bøde, hvor mange og hvor gode hans Undskyldninger saa end var.

Efter at vi nu i det foranførte har set, hvor mange og hvor store Besværligheder Bagerne havde at kæmpe med, de kostbare Bagergaarde, Pligten til at have Forraad og altid være i Stand til at forsyne Byens Indbyggere med godt, velbagt og fuldvægtigt Brød, den stadige Kamp med Møllerne for at faa Kornet malet og, vel at mærke, faa Melet leveret i god og upaaklagelig Tilstand, tør det vel erkendes, at de Forhold, som de gamle Bagere levede og virkede under, ikke var særligt misundelsesværdige.

Men foruden alle de ovenfor nævnte Vanskeligheder havde Bagerne endnu en meget stor og særdeles besværlig at kæmpe imod, og det var det store *Indpas*, som de maatte lide i deres i Forvejen saa vanskelige Næring. Dette *Indpas* udøvedes dels af rene Fuskere, dels af udenbys boende Bagere og dels af Frimestre og Rugbrødsbagere.

Alt *Fuskeri* var paa det strengeste forbudt i Skraaen af 1683 § 11. Overtrædelse af Forbudet skulde straffes første Gang med en Bøde paa 8 Rdlr., anden Gang dobbelt og tredie Gang efter Magistratens Kendelse. I alle Tilfælde var det Brød og Mel, der forefandtes hos Fuskeren, forbrudt til Børnehuset.

Allerede i forrige Afsnit er det omtalt, hvorledes Fuskeriet drevs af adskillige Borgere foruden af Folk, der lod bage hos Bagerne, og Forholdet bedredes ikke i det her behandlede Tidsrum. 22. September 1703 indgik Oldemanden til Politimesteren med en Besværing over det stadig tiltagende Fuskeri, der blev drevet saa vel af Haandværksfolk som af Soldater og Matroser foruden af løse og ledige Folk. Da dette Fuskeri ikke kunde hindres, uden at Bagerne, der bagte for dem, kunde blive straffede, saa androg Lauget om, at den Bager, der holdt til med Fuskere,

første Gang maatte blive straffet med en Mulkt paa 1 Rdlr., anden Gang dobbelt og tredie Gang som den, der handlede svigagtigt mod sin Laugsbroder og sin borgerlige Ære. Desuden bad Oldermændene om, at de Svende, der maatte være vidende om sligt Fuskteri, men ikke angav det, maatte undergives samme Straf, og at det maatte blive paalagt alle Svende at sætte deres Mestres Mærke paa Brødet, saa at man altid kunde se, hvor dette var bagt. Yderligere bad Lauget om Politiets Assistance ved Paagrøben af Omløbere saavel i Byen som paa Blegdammene og af saadanne Personer, der sad overalt paa Gaderne og i Portene, for at de kunde blive tiltalte og straffede. 27. Oktober svarede Politimesteren, at Laugets Ønsker var ganske i Overensstemmelse med Forordningerne, hvorfor han advarede samtlige Bagere, baade dem, der allerede var i Lauget, og dem, der senere maatte indtræde i dette, mod at bage Brød for Høkere, samt om, at de skulde sætte Mærke paa deres Brød. Denne Advarsel skulde Oldermændene lade yngste Mester i en Politibetjents Nærværelse oplæse paa hver enkelt Mesters Bopæl og desuden lade den forkynde paa Laugsmøderne. Samtidig beordrede Politimesteren tre Politibetjente til at være Oldermændene følgagtig ved Paagrøben af Omløbere og Fuskere. 30. Oktober foretoges derpaa en almindelig Razzia efter saadanne, og ikke mindre end 22 blev paagrebne. Adskillige af disse slap med en Advarsel, men flere fik Bøder, der varierede fra 4 ½ til 1 Rdlr., altsaa langt mindre end fastsat i Skraaen. Dels denne lemfældige Fremfærd fra Politiets Side, dels at den slunkne Laugskasse maatte udrede Traktement til de inkvirerende og Drikkepenge til Politibetjentene, har naturligvis gjort Lauget mindre hidsig i Kampen mod Fuskteriet, der vedblev at florere lige stærkt. Naar der var Bagere, der lod sig friste til at bage for Fuskere og saaledes handlede mod deres Fagfællers og egne Interesser, saa skyldtes dette ganske sikkert det, at de dog i alt Fald tjente Bagepengene, og der var altid adskillige Bagere, der sad saa smaat i det, havde saa ringe et Salg, at Bagepengene var deres vigtigste Indtægt.

At ogsaa *Omløben* med Brød i Husene, »Huseren«, har været kendt langt tilbage, ses af et Reskript af 5. December 1699 til Politimesteren om, at ingen maa løbe omkring i Husene for at sælge Franskbrød, idet DESARIUS, der havde faaet Privilegium paa at have et Franskbrødsbageri i sit Hus, havde klaget over Afbræk i sin Næring. Dette gjaldt altsaa en Bager, der selv, om end paa fuldt lovlig Maade, gjorde Laugsbagerne Indpas i deres Næring.

Gentagne Gange var Omløberne til Debat indenfor Lauget. Saaledes æskede Oldermænd den 25. Marts 1772 Laugsbrødrenes Udtalelser om, hvorvidt man skulde søge Magistratens Samtykke til, at der i hvert Kvarter autoriseredes en eller to til at gaa om i Husene for at sælge Krydderbrød og ligeledes til at lade dette sælge ved Sælgekoner¹⁾ med faste Stader, idet Lauget advarede Bagerne herimod, naar der ikke forelaa nogen Autorisation; saadanne ikke-autoriserede Omløbere eller siddende Sælgekoner vilde fremtidig blive opbragt. Laugets Erklæring kendes ikke, men 23. November s. A. forelagde Oldermænd paa et Laugsmøde Interessenterne følgende to Spørgsmaal til Besvarelse: 1) om ikke alle, baade inden- og udenbys, Omløbere med al Slags Hvedebrød, der hidtil havde gjort Lauget meget Indpas, burde være afskaffet, og paa hvad Maade saadant bedst kunde hæmmes, 2) om det ikke var bedst, at visse Personer blev autoriserede af Magistraten og Lauget til at sidde paa visse Steder i Byen, og at ingen uden disse maatte falholde alle Slags Hvedebrød eller ombære det i Husene, samt hvilke og hvor mange Steder dertil bedst kunde være bekvemme. Hertil svarede Lauget, at alle Omløbere i H. t. Laugsartiklerne og de derom udstedte Politiforordninger burde afskaffes, men hvis det maatte behage Magistraten at tillade nogen at sidde visse Steder omkring i Byen og falholde Hvedebrød, da maatte de autoriseres hertil af Magistraten og forsynes med et bestemt Tegn som Bevis herpaa. 2. September 1776 havde Magistraten endnu ikke foretaget sig noget for at imødekomme Laugets Ønske, hvorfor der rettedes en ny Henvendelse herom. Endelig kom saa 23. December 1776 en Raadstueplakat, der imødekom Laugets Ønsker. Herefter skulde alle, der bragte Brød omkring i Husene, ogsaa Bagernes Bude, og alle, der hensad med Brød paa Gaderne, være i Besiddelse af et trykt Bevis, der godtgjorde deres Ret til at sælge Brød, som hidrørte fra de københavnske Bagere. Det har dog næppe hjulpet stort overfor Konkurrencen udefra, thi 29. November 1804 anmodede Oldermænd om, at det ved Plakaterne af 18. Marts 1772 og 23. December 1776 givne Forbud mod Indførsel af og Omløben med Brød maatte blive bragt i Erindring ved et nyt Lovbud. Da Magistraten hertil svarede, at dette ikke var nødvendigt, idet Forbudet stadig stod ved Magt, vedtog Lauget at bekendtgøre dette i Aviserne og derefter undersøge, hvorvidt Plakaternes Forbud blev efterlevet. Den eneste udenbys Bager, der herefter havde Lov til at indføre og sælge Brød i Byen, var en Bager i Lyngby,

¹⁾ Om Sælgekoner, se ogsaa ovenfor S. 191.

der 1769 havde faaet Privilegium paa at lade sine Tvebakker og Kringler indføre og sælge til dem, der havde bestilt saadanne.

Det stærkeste Indpas, der blev udøvet overfor Lauget, var dog det, der øvedes af de privilegerede Bagere udenfor Lauget, hvad enten disse saa hed *Franskbagere*, *Fribagere* eller *Rugbrødsbagere*.

Uagtet det i Laugsartiklerne var forbudt nogen, der ikke var indskrevet som Mester i Lauget, at gøre Bagerne noget Indpas i Næringen, uagtet det strengt var forbudt »de, som bager Peber-Kager og deslige« at bage nogen anden Slags Brød og saaledes gøre de rette Mesterbagere noget Indpas, og uagtet der baade før og efter Udstedelsen af Skraaen af 1683 var fastsat et bestemt Antal af Laugsmestre, der ikke maatte overskrides, saa paaførte dog Regeringen Bagerlauget en skarp Konkurrence dels ved Udstedelse af Privilegier paa Franskbageri og dels ved Oprettelsen af Frimesterinstitutionen. Oprettelsen af denne sidste var fra Regeringens Side tænkt som en Lettelse for Almuens Adgang til at sikre sig det daglige Brød, men den skulde ogsaa være en Hæmsko paa Lauget. Saaledes som Tanken udførtes i Praksis, blev den imidlertid til Ødelæggelse for det store Flertal af Bagerne.

Saa længe det at bage Franskbrød var en Specialitet, der ikke kendtes af de danske Bagere, var det kun rimeligt at give Udlændinge, der havde lært denne Specialitet, Privilegium paa at bage og udsælge dette Brød. Men efterhaanden som de københavnske Bagere optog denne Baging og udførte den lige saa godt som *Franskbagerne*, var det urimeligt at blive ved med at udstede Privilegier for saadanne, der tilmed var langt heldigere stillede end Laugsbagerne, idet de ikke var bundne af disses Forpligtelser til at have Befolkningen forsynet med Rug- og Hvedebrød, ej heller til at have Forraad.

21. April 1683 fik en Bager fra Husum i Holsten, der tre Aar forinden havde nedsat sig i København og her havde taget Borgerskab og ernæret sig af fransk og hollandsk Bageri, Privilegium paa fremdeles uhindret at bruge samme Næring. 1691 fik JACOB DE SARCIS Tilladelse til at indrette Franskbageri i sin tilkøbte Gaard paa Østergade. Aaret efter klagede han over, at en fransk Bagersvend gjorde ham Indpas i Næringen, og 4. November 1698 truede Kongen alle og enhver, der skadede Sarcis i Næringen, med Bøder paa 100 Rdlr. til Vor Frelsers Kirke. 1702 fik JEAN ENDELOT, der havde været Bager hos den franske Gesandt, Bevilling til at nedsætte sig i København og ernære sig som Bager. Lignende Bevillinger udstedtes i Løbet af den første Snes Aar af 1700-

Tallet, men blev derefter mere sjældne, og det synes, som om Franskbageriet en Tid har staaet i Stampe herhjemme eller ogsaa overgaaet til Laugsbagerne. I Slutningen af Aarhundredet dukkede Franskbagerne atter op i større Antal. Saaledes bragte Aarene 1788 og 1789 to Ansøgninger om Oprettelse af Franskbagerier. 1. Maj 1789 fik WILHELM HEINS, der 10. Oktober Aaret før havde faaet Bevilling paa at maatte bage og sælge »Fransk- og Menagebrød«, yderligere Bevilling paa at maatte nyde samme Frihed som Laugsmestrene, naar han gjorde sit Mesterstykke og indtraadte i Lauget. Han havde i sin Ansøgning erklæret ikke at kunne leve af Franskbageriet, da der nu var flere end før, der drev denne Næring. Samme Aar søgte en Kukkenbager Privilegium som Franskbager, og Lauget, hvis Erklæring som sædvanlig blev æsket, udtalte da, at der nu var saa mange Franskbagere, at de næppe kunde fortjene det tørre Brød. Lauget fandt ingen Anledning til, at hans Andragende blev imødekommet, idet han som Kukkenbager meget vel kunde ernære sig, da han yderligere tjente 18 β paa hver Rdlr. for Brød, som han aftog hos Laugsbagerne, saa at han sikkert tjente mere end mange Bagere.

I en Forestilling til Kongen 5. September 1792 om de fortrykte Forhold, hvorunder Bagerne levede, opgiver Lauget, at der findes 6 »og maaske flere af de saakaldede Franskbagere«.

Antallet af Franskbagere faldt ganske betydeligt i Løbet af den første Halvdel af 1800-Tallet, og i November 1840 var der kun en eneste. Grunden hertil har sikkert været den, at alle Laugsbagere efterhaanden ogsaa optog Franskbageri.

Foruden Privilegier paa Franskbageri udstedtes der i Slutningen af 1600-Tallet og i den første Halvdel af det følgende Aarhundrede en Række andre Privilegier, men disse gjaldt Specialiteter, som Bagerne ikke eller i alt Fald i mindre Grad gav sig af med: Brabandske Kager, Hamborger-Eiermond, Sukkerkringler, Nürnbergerkager, Pebernødder o. a. m.

30. Maj 1721 fik en Mand Privilegium paa at maatte ernære sig af Los- og Kukkenbageri uden at indtræde i Lauget, og han fik bestemt Tilhold om ikke at befatte sig med groft og sigtet Rug- eller Hvedebrød.

Fra o. 1730 ophører Udstedelsen af disse Privilegier, om nu Grunden hertil er den, at Bagerne selv optog disse Specialiteter, saa det ikke kunde betale sig for andre at føre dem, eller Grunden har været den, at de ikke er faldet i Publikums Smag.

En særlig Stilling blandt de privilegerede Bagere indtog *Jødebagerne*.

Omkring 1780 fik Jøden BERNT MOSES ANRICHT Privilegium paa at forsyne de i København boende Jøder med det Brød, som de ellers havde købt hos Laugsbagerne, og han tilkøbte sig med dette for Øje en Bagergaard. At Laugsbagerne ikke har set med Velvillie paa Anricht og hans Virksomhed fremgaar af, at man søgte at hindre ham i at faa den nødvendige Gær, saa at der maatte en særlig kongelig Befaling til, førend han erholdt dette. Jødernes Brød skulde være usyret, men Anricht indskrænkede sig ikke til kun at bage for Jøder. 18. Juni 1785 udbad Lauget sig en Udtalelse om, hvorledes hans Privilegium skulde forstaas, idet han, hvis Gaard var beliggende mellem otte andre Bagere, der hidtil altid havde kunnet besørge Bagningen for det omboende Borgerskab, foruden at bage og sælge Rugbrød, bagte for alle og enhver, ogsaa for de privilegerede frie Rugbrødsbagere, »som er næsten det eneste, hvorved Laugets Bagere nu i en Del Aar har haft en Del af deres Levebrød«. Lauget kunde ikke tro, at dette var i Overensstemmelse med hans Privilegium, men at han kun maatte bage det Rugbrød, som han kunde sælge i sit Hus, men ikke bage for Byens Indvaanere. 3. September s. A. forelaa Kancelliets Svar, der gik ud paa, at Anricht havde Tilladelse til at bage og udsælge groft Rugbrød til alle og enhver, og at han desuden maatte bage andres Dejg. Han blev saaledes fuldt ud ligeberettiget med Laugsbagerne, men var fritaget for at have Forraad.

Anricht var ikke ene om Bagningen for Jøderne. 1789 søgte PHILIP HERTZ om Bevilling paa Bagning for Jøder og henviste til, at han var kyndig i Professionen, da han havde været hos Laugsbager MENTZ's Enke. Som sædvanlig sendtes Ansøgningen til Laugets Erklæring, der gik ud paa, at Hertz's Kendskab til Professionen kun bestod i, at han havde anbragt »Jødemærkerne« paa Brødet, som Jøderne lod bage hos Mentz's Enke, og at han saaledes ikke kunde prale af sit Kendskab til Professionen. Det vilde have været mere berettiget af ham, om han havde skrevet om sit »Kendskab til at fallere«, thi det havde han gjort to Gange. Iøvrigt viste det sig, at Anricht ikke kunde faa saa meget at bage for Jøderne, at han kunde lønne sine Folk, og naar een Mand ikke kunde leve af denne Bagning og endda sælge og bage for andre af Byens Indbyggere, hvorledes skulde to saa kunne leve af det. Lauget oversaa i sin Erklæring ganske, at Mentz's Enke jo ogsaa bagte for Jøderne og saaledes betog Anricht hans Næring. Iøvrigt sluttede Erklæringen naturligvis med den sædvanlige Beklagelse over Bagernes slette Tilstand, der var saaledes, at mange stod lige ved at være nødt til at forlade Hus og

Hjem og gribe til Tiggerstaven, men den Slags Beklagelser skal man nu ikke tage saa alvorligt. Det var næsten som en fast Formel, der hørte hjemme i enhver Ansøgning eller Erklæring, der blot strejfede ind paa det økonomiske Omraade, og det var noget, der var fælles for alle Samfundsklasser. Sagen Philip Hertz var ikke afgjort med Laugets Erklæring. 12. Maj 1789 indstævnedes Oldermændene CONRAD SEEMANN for Politiretten. Seemann havde for 13—14 Aar siden været Laugsbager, men var blevet ruineret og havde siden gaaet som Sjoever ved Handelskompagnierne, ligesom han havde faaet Understøttelse af Laugets Fattigbøsse. Og nu havde han pludselig lejet en Bagergaard i Klosterstræde. Det viste sig, at det var Hertz, der stod bag og havde forpligtet sig til at give Forskud til Bageriets Drift, medens Seemann skulde have 1 Rdlr. af fint Bageri, 4 β pr. 100 $\%$ Grovbrød og 2 Rdlr. i Løn om Ugen. 10. Januar 1790 meddelte Magistraten Lauget, at der intet fandtes at erindre mod, at Seemann atter tog sit Sæde i Lauget, da han havde erlagt Tidepenge for den Tid, han ikke havde staaet i dette. Philip Hertz's Historie var dog ikke endt hermed. 11. Februar 1791 fik han, uagtet han ikke havde staaet i Lære eller været indskrevet ved Lauget som Dreng, Tilladelse til at maatte indskrives som Svend, naar han efter en Prøve havde vist »at forstaa og kunne forrette det, som fordres af en Bagersvend«. 28. s. M. indberettede Oldermændene, at Hertz i hans, Bidsidernes og Oldgesellernes Overværelse havde vist en Prøve paa sin Duelighed, og den var ikke faldet heldig ud, da han »hverken havde Haandelag til Dejgens Lægning eller Oplægning, ej heller forstod at lægge god Dejj«, saa det vilde være nødvendigt for ham at lære endnu i det mindste et Aar, hvis han skulde blive en dygtig Svend. »Og da han ej kan gøre et Svendestykke, vil det blive ham umuligt at gøre et Mesterstykke, der er af større Betydenhed«. Lauget foreslog derfor, at han ligesom Anricht fik Lov til at betjene sig af Laugets Svende, hvorved han vilde være bedre faren, end om han blev Mester i Lauget, men 23. Marts meddelte Magistraten, at Kancelliet havde givet Ordre til, at Hertz skulde antages som Svend i Lauget. Dette skete saa 30. Marts, men allerede 30. September s. A. fik han kgl. Bevilling paa at blive optaget i Lauget, uagtet han endnu manglede halvtredie Aar i at have udstaaet den i Laugsartiklerne og Reskript af 27. August 1762 foreskrevne Svendetid og heller ikke havde aflagt Mesterprøve.

I de følgende Aar hører vi intet om Jødebagerne, men de eksisterede stadig, og i 1840'erne var MEYERS jødiske Bageri meget anset. Scherfig

betegnede det som et af Byens bedste, og mange kristne handlede hos ham, hvis Birkesbrød var meget efterspurgt. Omkring 1850 havde TROELS MARSTRAND Baging for Jøderne.

Vi kommer herefter til at beskæftige os med *Fribagerne*. Ved Reskript af 23. Oktober 1713 blev det bestemt, at der ved hvert Laug i København maatte ansættes eller privilegeres en eller to Frimestre, der dog hver kun maatte holde en Svend og ikke antage nogen Dreng til Oplærelse.

Det varede imidlertid ikke længe, førend Fribagere begyndte at skyde op alle Vegne, men det er dog først efter Aarhundredets Midte, at det bliver rigtigt galt, og først fra 1773 foreligger der Oplysninger om Antallet af Fribagere. Da der nævnte Aar foretoges Opgørelse over det Forraad, der var for Haanden i December Maaned, viste det sig, at der var 44 Fribagere. Egentlig var Antallet af privilegerede Fribagere dog større, men Forholdet var det, at i vanskelige Tider, og naar Kornet var dyrt, holdt Fribagerne op med at bruge deres Næring for atter at tage fat, naar Forholdene bedrede sig og gav Udsigt til Fortjeneste. Fribagerne var forpligtede til at have 50 Tdr. Rug i Forraad, men det var let at finde paa Undskyldning, hvis de ikke havde det. Det hed da blot, at de for Tiden ikke bagte, og saa var der ingen, der gjorde dem noget, hvorimod Laugsbagerne blev tiltalt og straffede, hvis de ikke var i Besiddelse af det paabudte Forraad. Ved Optællingen 1773 var Beholdningerne hos Fribagerne ofte kun nogle faa Tønder, og der var dem, der slet intet Forraad havde. Dette var saaledes Tilfældet med en Fribager i St. Pederstræde, der erklærede, at han kun købte nogle Skæpper ad Gangen. En anden i samme Gade erklærede, at han intet Forraad havde, men agtede at købe 10 *§*. En tredie havde heller ikke Forraad, men købte dog i Tøndevis, naar han fik Brug for det. Meget ofte laa Fribagernes Forraad andre Steder i Byen, ikke ved deres Bolig.

Af en udateret, men sikkert fra Tiden omkr. 1775 stammende, Fortegnelse i Laugets Arkiv ses det, at der da var 94 Fribagere i København, og meget tyder paa, at Tallet er nogenlunde korrekt. Derimod er det ganske sikkert en Overdrivelse, naar Lauget i 1789 i en Erklæring udtaler, at der i København er fire Gange saa mange Fribagere som Laugsbagerne. Dette skulde jo give ca. 200 Fribagere, og endnu mere fejlagtigt er det uden Tvivl, naar Lauget tre Aar senere anslaa Fribagernes Antal til at omfatte »3 à 400 Familier«. Men at der var mange er ganske givet, alt for mange. Af Kopibogen 1772—1809 ses det, at

Lauget i Løbet af 1797 afgav Erklæringer i Anledning af, at ikke mindre end 11 Personer søgte Privilegium som Fribagere. 1. December 1799 var der i København 62 Fribagere, af hvilke dog kun 55 benyttede deres Privilegium. Hertil kom tre Fransk- og Kukkenbagere samt en borgerlig Artillerist. Da Dyrtiden kom i de første Aartier af 1800-Tallet, svandt Antallet meget stærkt, saa at det i 1811 var nede paa 23, men steg atter, da bedre Tider kom. I 1819 var der saaledes 13 Fribagere og 58 Rugbrødsbagere. I November 1840 var der kun 1 Fribager, men ikke mindre end 110 Rugbrødsbagere.

Det var alle mulige Slags Folk, lige fra Embedsmænd og ned til Daglejere, der søgte Privilegium som Fribagere. Det var jo en rar nem Bestilling, der ikke krævede Værksted, ja Fribageren var endda ikke forpligtet paa nogen Maade udover at skulle have et Forraad af 50 Tdr. Rug, og den Forpligtelse slap de, som allerede nævnt, let udover. De behøvede heller ikke selv at lægge Dejgen; det kunde de lade Bageren, der bagte Brødet, gøre, og tilbage havde de kun den Forpligtelse, at de skulde sælge Rugbrødet 1 β billigere, end Taksten lød.

Alle Andragender om Privilegium som Fribager blev, som nævnt, sendt Lauget til Erklæring, og i de allerfleste Tilfælde fraraadede Lauget naturligvis, at den paagældende Ansøger blev bønhørt. Kun naar det gjaldt gamle Svende, stillede Lauget sig forstaaende og imødekommende, maaske ogsaa fordi den paagældende da ikke faldt Fattigbøssen til Byrde. Men ellers er det ganske morsomt at læse de forskellige Erklæringer, der som oftest ikke savner en vis Slagkraft. Da saaledes en Ansøger 1792 anfører, at han i 16 Aar har tjent ved Brændevinsbrænderi og derved samlet sig 300 Rdlr., skriver Lauget: »Har han det, maa han endelig forstaa Brændevinsbrænderiet til Grund; hvorfor bliver han da ikke Brændevinsbrænder selv, ja hvorfor ikke Spækhøker. Af Fribagere er der allerede flere, end derved kan have Brød, ja saa mange, at Bagerlauget næsten allerede er ruineret«.

Om en gammel Bagersvend, der søgte Privilegium, afgav Lauget derimod 27. Juli 1789 følgende Erklæring: »Da Supplicanten er en gammel Bagersvend og i mange Aar har arbejdet som Svend paa Lauget at han nu er svagelig, altsaa kan Bagerlauget ikke have noget imod, om han maatte nyde Hans Majestæts allernaadigste Privilegium som fri Rugbrødsbager«.

Vi skal iøvrigt ikke komme nærmere ind paa hele Frimesterinstitutionen, og det anførte vil formentlig ogsaa være tilstrækkeligt til at

vide, at den ikke netop kan siges at have gavnet Laugsmestrene, men tværtimod skadet dem. Det skal blot nævnes, at der ved Forordningen af 21. Marts 1800 om Haandværkslaugene i København blev givet Svende, der i 4 Aar havde arbejdet som Svend, Ret til at nedsætte sig som Frimestre, og, naar de i 2 Aar havde arbejdet som saadanne, Ret til at antage en Dreng til Oplærelse, dog at denne ikke kunde gøres til Svend af Frimesteren. 23. Oktober 1822 blev det paalagt dem, der vilde være Frimestre, at forfærdige det for Laugsmestre befalede Mesterstykke, og dette bidrog utvivlsomt til, at Antallet af Frimestre aftog stærkt, men blot for at give Plads for en anden Konkurrent til Laugsbageren, nemlig *Rugbrødsbageren*.

Denne sidste Kategori adskilte sig fra den første ved kun at skulle have 20 Tdr. Rug i Forraad, og i Tidens Løb vandt den naturligvis mere og mere Terræn paa den førstes Bekostning, ikke mindst da det i 1845 tillodes Rugbrødsbagerne tillige at bage og sælge Brød af sigtet Rugmel. Aaret forinden havde Lauget paa en Ansøgning fra Mel- og Grynhandler samt Rugbrødsbager **BOLDT** om Bevilling til ogsaa at sælge fint Brød og Skibsbrød, som han vilde aftage hos en Laugsbager, anbefalet dette, da Boldt indtil for nylig havde været Laugsbager og endda Bisidder, men nu var i stærkt fremrykket Alder og svagelig. Som man ser, saa vel af dette som af andre Eksempler, var Grænserne nu, henimod det Tidspunkt da den gamle Laugsordning stod for Fald, blevet stærkt udviskede.

Ogsaa fra anden Side led Bagerne lovligt hjemlet Indpas i Næringen. De Bagersvende, der stod ved det borgerlige Artilleri, fik 5. Juni 1771 Ret til paa egen Haand at udøve deres Profession, og denne Ret udvidedes yderligere ved Reskript af 15. August 1806 til, at en saadan Svend, uden Hensyn til hvor længe han havde været Svend, fik lige Ret med Frimestre. Denne Ret blev yderligere udvidet ved Reglement af 1. Juni 1808 til at gælde alle Svende, der stod ved Københavns Borgervæbning.

Fra *Kukkenbagernes* Side foretoges der ogsaa forskellige Angreb paa Bagernes Næring, idet de bagte forskellige Sorter Hvedebrød, som Bagerne mente at have Eneret paa. 7. Juli 1821 besvarede Lauget en Forespørgsel fra Magistraten om, hvorvidt Bagerne havde Eneret til at bage og forhandle alle Slags Kager, derhen, at det altid havde været Laugsbagerne tilladt at bage og udsælge endog den fineste Brødsort, som dreves ved Gær, selv om den efter Udseende og Talebrug kunde be-

tegnes som Kage, hvorimod Konditorer og Sukkerbagere havde Ret til at forbage alle Slags Kager, der alene dreves med Æg eller som blot bestod af Sukker o. l., og denne Grænse var ogsaa ved flere Lejligheder blevet anerkendt af Domstolene. Bagernes Opfattelse blev da ogsaa anerkendt i en Kancelliskrivelse af 27. April 1822, og da Lauget i Anledning af en Sag for Helsingør Byret mellem en Laugsbager og en Kukkenbager blev anmodet om at afgive sin Erklæring, kunde Scherfig hen- vise til Kancelliets Afgørelse. Han tilføjede yderligere, at det heraf frem- gik, at Konditorerne ikke var eneberettigede, og dette kunde de efter hans Mening heller ikke være, da en Bagermester maatte kunne forbage *alt*, hvad der overhovedet kunde forbares i Ovn. Dette laa ikke alene i Ordet Bagermester, men det bekræftedes yderligere af Laugets Hi- storie, og han henviste til, at der i Tyskland fandtes baade Løsbagere og Fastbagere, af hvilke de førstnævnte tidligere kun befattede sig med Forbagning af sigtet Rugbrød, alle mulige Slags Hvedebrød og Kager, medens derimod nu flere Steder, saaledes i Hamborg, de to Laug havde ganske de samme Rettigheder, skønt de bestod uafhængige over for hinanden. Derimod havde der i Danmark aldrig været mere end eet Bagerlaug, hvori saavel Løsbagere som Fastbagere optoges, og Scherfig sluttede heraf, at det maatte være enhver Laugsbager tilladt at bage alle mulige Slags Kager og Bagværk.

20. December 1838 meddelte Oldermændene Laugets Interessenter, at han paa Laugets Vegne var blevet indstævnet af samtlige Kukkenbagere for formentligt Indgreb i deres Næring, hvorfor han paa nogle Interes- senteres Opfordring havde indstævnet to Brødbagere for Indgreb i Laugets Rettigheder. Sagens videre Forløb findes ikke omtalt i Laugets Arkiv og er for saa vidt heller ikke af større Interesse, idet Næringsloven af 29. December 1857 gav enhver, der var i Besiddelse af Borgerskab eller Næringsbevis som Bager Ret til at udøve den under Konditori eller Kagebageri henhørende Bagerivirksomhed, ligesom Borgerskab eller Næ- ringsbevis som Kagebager gav Ret til Tilvirkning ikke blot af alle Slags Kager, men ogsaa af egentlige Konditorivarer. I Tiden fra 17. Juli til 16. Oktober s. A. var der blevet udfærdiget 6 Bevillinger for Kukken- bagere til i Forbindelse med deres allerede havende Næring at forbage og falholde »det saakaldte finere Wienerbrød eller saadant Brød, hvortil som Drivningsmiddel anvendes Gær, men i hvilket Sukker og Krydderier benyttes som væsentlige Ingredienser«.

I 1820—30'erne opstod der flere *Brødfabrikker* i Forbindelse med

Dampmøller her i København. Disse Virksomheder var dog etablerede med Eksport for Øje og fik saaledes ingen konkurrencemæssig Indflydelse paa Bagernes Virksomhed. En enkelt af dem, den af JOSEPH HAMBRO i 30'erne grundlagte Dampmølle paa Bodenholms Plads, fik dog 5. November 1847 kgl. Tilladelse til at sælge haardt Brød og Mel, der var tilvirket paa Etablissementet, her i Landet, dog ikke i ringere Mængde end 200 % ad Gangen.

En langt farligere Konkurrent, fik Bagerne i den allerede korteligt omtalte Sejldugsfabrikør A. C. FIBIGER, der 31. December 1829 fik Bevilling til at anlægge og drive et Bageri udenfor Østerport i Nærheden af den ham tilhørende Luciemølle. Han indgav Ansøgning herom 24. April 1829, idet han tilbød at forpligte sig til at levere Hvedebrød, der var mindst ligesaa godt, som det nu var at faa til Købs, foruden at det skulde veje 25 p. Ct. mere end Brødet efter den fastsatte maanedlige Takst, saa længe denne fastsattes efter de hidtil gældende Bestemmelser. Yderligere vilde han forpligte sig til at give 8 p. Ct. i Tilgift, naar der købtes for mindst 5 Rbdlr. Som sædvanlig blev Ansøgningen sendt til Laugets Erklæring, der i en lang Skrivelse af 30. Maj tilbageviste Fibigers Beskyldninger mod Lauget, men iøvrigt udtalte, at F. meget vel kunde tilbyde baade den større Vægt og Tilgiften, idet han, som boende uden for Voldene, sparede Konsumtion baade paa Korn, Brændsel og Smør. Lauget gjorde op, at F. alt i alt vilde faa en Fordel paa 36 à 40 p. Ct. fremfor Byens Bagere og altsaa, selv om han gav 25 p. Ct. i Tilgift paa Køb for 5 Rbdlr., have en Gevinst paa 10 à 12 p. Ct. foruden den lovlige Fortjeneste, men det vilde blot gaa ud over den kongelige Kasse, der unddroges Konsumtionen. Trods Laugets Indvendinger fik Fibiger den ønskede Bevilling, foreløbig for 3 Aar, og det stilledes ham i Udsigt, at den kunde ventes forlænget, hvis det viste sig, at Bageriets Anlæg svarede til Hensigten. Da de tre Aar var forløbne, udfærdigedes Bevilling for ham paa Livstid, dog kun forsaavidt som han selv vedblev at eje Bageriet. De tidligere Betingelser ændredes samtidig saaledes, at han, i Stedet for at levere Hvedebrødet af 25 p. Ct. større Vægt som hidtil, kun skulde være forpligtet til at levere Brød af 15 p. Ct. større Vægt samt til at give 3 β i Tilgift paa Marken. Desuden skulde han forpligte sig til at forbage Brød af groftmalet Rug af 10 p. Ct. større Vægt, end Taksten tilsagde, dog uden at give Tilgift herpaa, samt Brød af sigtet Rugmel, ligeledes af 10 p. Ct. større Vægt, og herpaa give 3 β

i Tilgift paa Marken. Endelig skulde han være forpligtet til at holde sit Udsalg inde i Byen behørigt forsynet med Brød.

Saa længe Produktion med Salg for Øje har fundet Sted, saa længe har der mellem Producent og Køber været Strid om Produktet, dets Kvalitet og dets Pris, idet Producenten har fundet, at han fik for lidt for sin Vare, medens Køberen har fundet, at han har givet for meget for den. Allerede selve de Lovbestemmelser, ikke mindst selve Skraaen, der tilsigter at skaffe Forbrugerne det bedst mulige Brød for den billigste Pris, giver Udtryk for en Mistillid overfor Bagerne, der næsten kunde synes at være krænkende overfor disse. Det maa dog her overfor anføres, at ogsaa Haandværksskraaerne for en Række andre Laug giver lignende Bestemmelser, omend næppe saa strenge, og det viser sig saaledes, at Myndighederne altid, med eller uden Grund, har haft Haandværkerne mistænkt for at ville skrue Priserne i Vejret. Uoverensstemmelsen mellem Sælger og Køber træder vel næppe noget Steds stærkere frem, og ingen Prisbevægelse følges maaske med saa stor en Opmærksomhed, som naar det gælder en saa vigtig Livsfornødenhed for ethvert Menneske som det daglige Brød. Der er blevet klaget stærkt over Slagtere og Bryggere, men Kød og Øl kunde dog, naar galt skulde være, undværes i nogen Tid. »Det tørre Brød« maatte og skulde enhver dog have, helst saa godt som muligt og helst saa billigt som muligt. Derfor er Klagernes Tal over Bagerne legio, og uberettigede har de næppe altid været, men naar Bagerne stilles for Historiens Domstol maa det ikke glemmes, at de arbejdede under meget ugunstige Vilkaar. Om disse vil den opmærksomme Læser af, hvad der er sagt i det foregaaende, allerede have erfaret meget og vil sikkert være rede til at se med skaansomme Øjne paa det lille Pluk af de mange Klager, der her refereres.

10. December 1709 skrev Kongen til Magistraten, at Bagerne uopholdelig skulde tilholdes at befordre og fortsætte Bagningen til Hæren, saa at de for det første i otte Dage daglig bagte 8000 bløde Brød, hvert paa 6 *z*, og derefter 6000 Brød af samme Slags hver Dag. Magistraten skulde samtidig fremkomme med Indberetning om, hvorfor Bagningen ikke hidtil var blevet udført bedre, end Tilfældet var. Allerede 14. Januar Aaret efter skrev Kongen til de kommitterede ved Politiet og Kommercien, at da det var blevet indberettet, at nogle af Bagerne havde

forholdt sig utilbørligt med det Brød, de havde bagt til Armeen, idet en Del af det havde været undervægtigt og heller ikke forsvarligt bagt, saa skulde de kommitterede, naar Sagen blev dem forebragt, forsvarligt kende og dømme, saa de skyldige Bagere kunde blive tilbørligt straffede. Hvad Resultat denne Sag fik, vides ikke, men er det egentlig ikke ret forstaaeligt, om det har skortet noget paa Vægten og paa Bagningen, naar det tages i Betragtning, hvad det vilde sige for Bagerne pludseligt at faa en saa stor Leverance befalet. De havde jo i Forvejen deres Pligt til at holde Byens Indvaanere forsynede med Brød, og med dette for Øje, og ikke paa Masseleverancer indenfor saa kort Tid, var deres Virksomhed anlagt. Her som altid har det gamle Ord om Hastværk og Lastværk sikkert været paa sin Plads.

Gentagne Gange formanede Oldermændene sine Laugsbrødre til nøje at passe paa. De vidste jo, hvor lidt der skulde til, førend Myndighederne faldt over dem. Og det var altid dem, der blev Syndebukkene. Hvis en Fribager lagde den Dej, som han fik bagt hos en Laugsbager, saa knapt, at Brødet blev undervægtigt, saa var det Bageren, der blev straffet, medens Frimesteren gik fri. Og da Fribagerne ofte lod bage og solgte tre Gange saa meget Rugbrød som Laugsbagerne, kunde Historien blive alvorlig nok. Og det var ikke blot Vægten, det gjaldt. Hvem garanterede Bageren for, at Melet, som Fribageren havde benyttet, var »ustraffeligt«? Men alligevel var det Bageren, der maatte lægge baade Ryg og Navn til.

16. April 1793 meddelte Oldermændene Interessenterne ved Circulære, at han havde været kaldt til Politimesteren, der havde anmodet ham om at tilkendegive Interessenterne, at de nøje paasaa, at der ikke var Sand i Rugbrødet og fint Brød, da han, hvis saadant fandtes, vilde blive nødt til at mulkttere de paagældende.

1. September 1810 advarede Oldermændene Laugets Medlemmer om at give Surbrødet en saadan Behandling og Vægt i Forholdet til Rugprisen, at Magistraten ikke skulde se sig nødsaget til ved en Takst at give en bestemt Størrelse for Surbrødet.

29. September 1817 tilskrev Politimesteren Oldermændene, at der længe var ført Klager over, at det Brød, der solgtes som Rugbrød og var mærket som saadant, var iblandet Klid og Afsigtning eller andre Kornsorter, ligesom Behandlingen af Brødet heller ikke havde været af den Beskaffenhed, som den burde være. Politimesteren udtalte, at det var hans Pligt at paase, at Taksten overholdtes, men Oldermændene var heller

ikke fritaget for Pligter i saa Henseende, »thi han skal paase, at alt gaar rigtigt og vel til ved Lauget, men jeg indser meget vel, hvor umuligt det er Hr. Oldermænden at have et saa specielt Tilsyn med Bagerne, at ingen af disse nogensinde skulde kunne undgaa endog den nøjeste Opmærksomhed«. Politimesteren opfordrede Oldermænden til med al den Myndighed, han var i Besiddelse af, at træffe Foranstaltninger til, at saadanne Klager blev undgaaet, og hvis dette ikke hjalp, skulde Oldermænden fremkomme med Meddelelse herom og fremsætte Forslag om, hvad der fra Politiets Side kunde gøres og hvilke Midler, dette kunde tage i Brug for at kontrolere Bagerne. 5. Oktober sendte Oldermænden Politimesterens Skrivelse i Circulation til Medlemmerne, idet han samtidig paa det alvorligste formanede Medinteressenterne til nøje at passe paa, at Brødet var af fuldt tilfredsstillende Kvalitet. Formaninger skortede det saaledes ikke paa.

Mistilliden til Bagerne var altid vaagen, og i efternævnte Tilfælde synes den ogsaa at have været berettiget. 11. Juni 1795 skrev Kancelliet vedrørende Bagernes Forraad, at den Forsikring, som Lauget havde afgivet om, at der ingen Mangel skulde blive paa Korn og Brød, lød noget mærkelig, eftersom Lauget for faa Uger siden havde ytret Frygt for Mangel paa Kornvarer, og siden den Tid havde Byen været hjemsogt af den store Ildebrand, der havde lagt 13 Bagergaarde øde. Kancelliet forlangte derfor at faa fuldstændig Rede paa, hvor stort et Forraad hver enkelt Bager laa inde med af Rug, samt Laugets Erklæring om, at en for alle og alle for en under deres Laugsrettigheders Fortabelse vilde forpligte sig til at forsyne Byen med Brød uden Forhøjelse af Taksten. Laugets Svar herpaa findes ikke i Arkivet, men af en Kancelliskrivelse af 22. Juni fremgaar det, at Kongen havde overladt Lauget 3000 Tdr. Rug for en Betaling af 4 Rdlr. pr. Tønde, og Kancelliet vilde nu vide, om det heraf forbagte Brød blev bortsolgt til en ringere Pris end Taksten, da Bagerne jo ellers vilde tjene ved denne kongelige Naade. Kort efter fremkom en kongelig Resolution, der bestemte, at det Brød, der udbagtes af de 3000 Tdr., skulde udsælges for den gældende Takst, men at Bagerne skulde betale Magistraten 1 Rdlr. pr. Tønde. Det herved indkomne Beløb skulde udbetales de brandlidte til at købe Brød for. Af dette Beløb manglede endnu 14. August 852 Rdlr., som Oldermænden fik Befaling til at opkræve og derefter indbetale.

Et Forhold, der i væsentlig Grad bidrog til, at Bagerne stadig i Ofentlighedens Omdømme kom til at staa som Brødfordyrere og Udsugere

af Forbrugerne, var, at Dommene over Bagere, der var fundne skyldige i at sælge undervægtigt Brød, blev offentliggjort i Pressen. Det er allerede ovenfor omtalt, hvorledes Dejgens Afbrækning maatte finde Sted til Dels paa Øjemaal, og at en chikanøs Svend herved kunde finde Lejlighed til at bringe sin Mester i Forlegenhed. Dette fremførte Lauget med megen Vægt 25. Marts 1819 i et Andragende om, at Straffen, naar det kunde bevises, at Mesteren var uden Skyld i det paaklagede Forhold, indskrænkedes til Brødets Konfiskation. Herpaa svarede Kancelliet Politidirektøren, til hvem Andragendet var sendt, at man ikke fandt tilstrækkelig Grund til at bevirke nogen Forandring i Lovgivningen, men derimod henstillede til Politidirektørens Afgørelse, om ikke Bekendtgørelse af Dommen kunde bortfalde i de enkelte Tilfælde, hvori det klarligt maatte skønnes, at Fejlen var indløben uden Mesterens Vilje. Det kan ikke være andet end, at denne Stillen i Gabestok har sin store Andel i det mindre gode Omdømme, som Bagerne nød.

Vi har nu udførligt beskæftiget os med Bagernes Vilkaar i den Tid, da Lauget levede og virkede under Skraaen af 1683. Vi har set, at Lauget som saadant var fattigt, har set, at den Eneret, der var tilsikret Bagerne ved Skraaen i Tidens Løb blev af ret problematisk Art, dels ved det store Antal Privilegier, der i Tidens Løb udstedtes saavel paa Bagningen af Franskbrød som mange andre Slags Brød, har set, hvorledes Frimesterinstitutionen udviklede sig, for igen omtrent at blive afløst af de for Bagernes Næring næsten endnu mere skadelige Rugbrødsbagere, har set, hvilke Byrder Bagerne led under, og at de største blandt disse var de kostbare Bagergaarde, hvis Merværdi blev gjort ganske illusorisk ved Regeringens Fremfærd i 1840—50'erne, og vi har endelig set, hvorledes Lauget har maattet lide stærkt under Mistanken om at berige sig paa Forbrugernes Bekostning. Ret naturligt maa vor Undersøgelse slutte med nogle Betragtninger over, hvorvidt det var med Rette eller Urette, at Bagerne led under denne Mistanke.

Som allerede nævnt gik Lauget ind i den her behandlede Periode som et fattigt Laug, men Tidsrummet efter Svenskekrigens Afslutning 1660 var i det hele taget en fattig Periode, og Tilstanden bedredes ikke under Krigen med Sverige i 1670'erne eller den derpaa følgende Tid. For saa vidt led Bagerne kun fælles Skæbne med det øvrige Næringsliv.

28. August 1680 indgav tre Laugsmestre et Andragende til Kongen om, at det maatte blive nægtet en vis JENS JENSEN at drive Bager-

haandværk uden at være i Lauget. Andragerne, der henviste til, at Skraaen af 1673 fastsatte Bagernes Antal til 40, anførte, at en Imødekommen af Andragendet »vilde foraarsage mange fattige Enker og faderløse i Lauget, deres allerstørste Nachdel og Skade«. Dette er naturligvis en Overdrivelse, men ganske i Tidens Aand. Mere Værdi har Oplysningen om, at »enhver Laugsrettighed er æstimeret og agtet for 200 Rixdalers Værdi, naar de enten formedelst Armod eller anden nødvendig Aarsag nødes til at afstaa eller afhænde den«.

Endnu mere værdifuld er en Udtalelse fra Magistraten 1692 om Nedgangen i den almindelige Velstand blandt Byens Borgere, der tyngedes stærkt af Skatter og Afgifter. Heri hedder det om Bagerlauget, at det »trykkes af Konsumtionens Forhøjelse og ved, at saa mange ere indkomne i Lauget, at den ene sidder ovenpaa den anden ganske næringsløse«.

Endnu stærkere udtrykker Magistraten sig i en Erklæring i 1703. Det siges her, at »de fleste Bagere og Slagtere er Stakler, og naar nogen af dem ved Døden afgaar, findes der mere Gæld end Gods efter dem, saa Kone og Børn sidde i Armod efter«. Dette er jo autoritative Udtalelser, om hvis Rigtighed man ikke kan tvivle.

Der findes i Raadstuearkivet en Samling Uddrag af Skifter, der har været underkastet Magistratens Behandling. Der findes blandt disse Uddrag Optegnelser om 48 Boer efter Bagere eller Enker efter saadanne, alle stammende fra Tiden mellem 1681 og 1771. Af disse 48 Boer er 36 Dødsboer, medens 12 er Fallitboer. Af de 12 falledede Bagere var de fem flygtede. En af dem var død 1759 paa St. Croix, hvor han var blevet Undermesterknægt og Skriver paa en Plantage, og en anden var død som Soldat paa Guineakysten. I to af Dødsboerne blev Arv og Gæld fragaet, og i 8 andre oversteg Gælden Formuen. Tilbage af de 48 Boer bliver da 26, eller kun godt Halvdelen, hvor Formuen var større end Gælden. Tæller vi nu Formue og Gæld sammen for disse 26, viser det sig, at Formuen løb op til 229,957 Rdlr., Gælden til 86,632 Rdlr., altsaa en virkelig Formue paa 145,325 Rdlr., men hertil er at bemærke, at 4 Bagere efterlod sig hhv. 66,666, 37,110, 12,851 og 11,520 Rdlr. i Formue og hhv. 6182, 733, 8288 og 4128 Rdlr. i Gæld. Regner vi disse 4 virkelige Velhavere fra, faar vi, at 22 Bagere efterlod sig tilsammen 101,860 Rdlr. i Formue og 67,301 Rdlr. i Gæld, eller i ren Formue tilsammen 34,559 Rdlr. Fordeles dette Beløb paa de 22 Bagere, vil det sige, at de i Gennemsnit hver har haft en Formue paa ca. 1570 Rdlr., absolut ikke

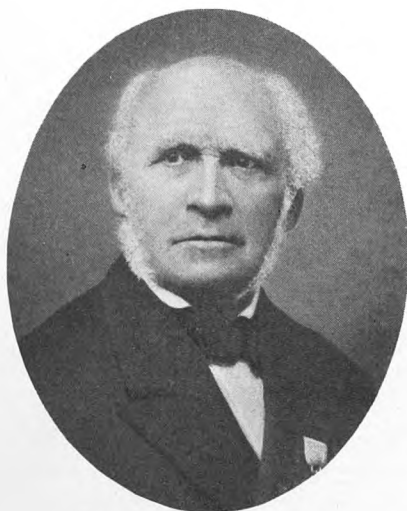
noget svimlende Beløb, selv efter Datidens Pengeværdi. Denne Opgørelse har selvfølgelig sine store Mangler, idet den for det første omfatter et saa langt Tidsrum som halvfemsindstyve Aar, indenfor hvilke selvfølgelig vidt forskellige Forhold har gjort sig gældende, og for det andet naturligvis ikke omfatter de Boer, i hvilke der har været selvskiftende Arvinger, men den giver dog Indtrykket af, at der indenfor Bagerlauget, som inden for mange andre Kredse, har været baade meget rige og meget fattige Folk. Gennemsnittet har været nogenlunde jævnt velstillet, men heller ikke mere, idet det maa erindres, at Bagergaardenes Værdi er medregnet i Formuen. Den rigeste Bager var ADRIAN POG i Lille Kongensgade, der efterlod sig en Formue paa 66,666 Rdlr., hvoraf 2700 Rdlr. i Pretiosa, og en Gæld paa 6182 Rdlr. Langt efter ham kom som Nr. 2 CORT LEGANS Enke med 37,110 Rdlr. i Formue og kun 733 Rdlr. i Gæld, men hun ejede kun et Hus i Lille Kongensgade, idet Bagergaarden paa Købmagergade var solgt.

Den rette Baggrund for en Bedømmelse af Bagernes økonomiske Stilling kan dog kun faas ved en Sammenstilling med andre Haandværkeres, og til en saadan foreligger der næppe tilstrækkeligt Materiale, ligesom en saadan Opgave vel ikke kan siges at ligge indenfor nærværende Skrifts Rammer. Men saa meget tør dog siges, at der ikke er Grund til at tro, at Datidens Bagere har været mere velstillede end det store Gennemsnit af Befolkningen. Ikke blot det her fremdragne, men ogsaa de autoritative Udtalelser og Bagernes egen Jammer over deres Tilstand viser da, at de mange Beskyldninger baade fra Regeringens og Forbrugernes Side, den førstes vel nok provokerede af de sidstes, har været, om end ikke grundløse, saa dog overdrevne.

Og endnu et! I en Tid, hvor det var Sæd og Skik, at Søn fulgte i Faders Fodspor, valgte det samme Erhverv som Far og Farfar, saaledes at man kan tale om hele Slægter indenfor samme Stand, saa træffes dette Forhold kun som Undtagelser indenfor Bagerhaandværket i 17- og 1800-Tallet. Men havde det modsatte mon ikke været Tilfældet, hvis Bagerne havde været de velstillede Folk, man har anset dem for at være? Havde Haandværket lønnet sig bedre, end det gjorde, og havde Næringen budt sine Udøvere rigere Frugter af Arbejdet, end det gjorde, vilde det sikkert heller ikke have knebet saa stærkt med at opfylde Skraaens Paabud om, at hver Mester skulde have mindst een dansk Dreng i Lære, medens Forholdet nu var, at Faget kun havde en ganske minimal Tilgang af danske Drengene.

Og endelig! Ved Loven af 12. Februar 1852 gaves Bagernæringen uden for Portene fri, og det samme skete fra 1. Januar 1860 inden for Portene. Hvis Bagernæringen nu havde været en Guldgrube for dens Udøvere, mon der saa ikke i de nærmeste Aar efter Frigivelsen var skudt Bagerier op som Paddehatte baade inden for og uden for Portene? Men det skete ikke, og heri turde der da ogsaa ligge et Bevis paa, at Bagerhaandværket ikke var saa eftertragtelseværdigt, som det saa ofte i dets Modstanderes og Misunderes Mund fik Skyld for at være.

Christian Adolph Scherfig.
Oldermand 1832-41 og 1852-54.

Johan Ernst Conrad Brockmeyer.
Oldermand 1846-48.

Troels Caspar Daniel Marstrand.
Oldermand 1848-52.

Johan Benjamin Hahn.
Oldermand 1854-58.

Christian Joachim Juby.
Oldermand 1858-63.

Peter Siegfred Ryder.
Oldermand 1863-69.

Johannes Hedegaard.
Oldermand 1869-86.

DEN NYE TID

Ved Loven af 12. Februar 1852 gaves Bagernæringen fri uden for Portene, og det samme skete fra 1. Januar 1860 i selve den gamle By. Men allerede før dette sidste indtraf, var Loven af 29. December 1857 om Haandværks- og Fabrikdrift, der helt knuste de gamle Laug, traadt i Kraft 1. April 1858. I Loven hed det ganske vist, at ethvert Laug, der af Indenrigsministeriet anerkendtes som saadant og havde mindst fem Medlemmer, vedblev at bestaa, indtil Medlemmerne bestemte, at det skulde ophæves, eller Medlemsantallet faldt til under fem. Desuden bemyndigedes Indenrigsministeren til, i Kongens Navn, at meddele Stadfæstelse paa saadanne Forandringer i de gældende Laugsartikler og andre Laugsforfatningen vedkommende Indretninger og Bestemmelser, som maatte attraaes af de vedkommende. Yderligere fik Ministeren Bemyndigelse til, ligeledes i Kongens Navn, at meddele Stadfæstelse paa nye Vedtægter saavel for de gamle Laug og Korporationer som for nye Organisationer.

Næringsloven ophævede saaledes ikke Laugene, men disses faglige Betydning var, ikke mindst ved Ophævelsen af Mesterprøven, svundet meget stærkt ind, og der skulde gaa et langt Spand af Aar, førend de atter fik nogen Betydning og da under væsentligt andre Former end i Laugstiden.

Saa righoldigt Bagerlaugets Arkiv er for Tiden før 1860, lige saa fattigt er det for den Tid, vi her skal omtale. Der findes kun bevaret en Forhandlingsprotokol, der er paabegyndt 28. April 1846 og først udskrevet 26. Marts 1931. Indtil henimod 1880 er dens Indførsler meget sparsomme, væsentligst kun bestaaende af Meddelelser om Uddeling af Legater. Ved Læsningen af Protokollen faar man det Indtryk, at Lauget er blevet slaaet helt ud ved de store Indgreb, som Lovene af 1852 og 1857 gjorde i dets Rettigheder. Først fra Tiden omkring 1880 bliver Indførslerne fyldigere, men vi skal op til Midten af 1890'erne, førend Referaterne bliver af en saadan Art, at man dog i nogen Grad faar Under-

retning om, hvad der er sket indenfor Lauget, og først op mod Aaret 1910 bliver Referaterne udtømmende. Der henvises ret ofte til en Kopi-bog, men denne er desværre forsvundet.

Om en Laugforsamling 29. Oktober 1861 beretter Forhandlingsprotokollen følgende:

»Efter at Discussion var reist om Laugets Bestaaen eller Ikke-Bestaaen og Ingen havde yttret sig for dets Ophævelse, vedtoges det, at Bestyrelsen paa en nærmere afholdende Generalforsamling bringer i Forslag de Forandringer, som den maatte anse for ønskelige i Laugets hidtidige Vedtægter.«

Hvornaar saadanne Vedtægter er bleven vedtaget, vides ikke, og Forhandlingsprotokollen bringer heller ikke senere Laugets Love in extenso, men kun Meddelelser om Ændringer i de enkelte Punkter. Vi ved kun, at Vedtægterne maa have indeholdt en Bestemmelse om, at der skulde søges kgl. Konfirmation paa dem, men at dette aldrig var sket. Saa sent som i 1905 skete det nemlig, at adskillige af de bestaaende Laug følte sig rystede i deres Grundvold, idet Malerlauget tabte en Konflikt med to illoyale Medlemmer, fordi det ikke havde erhvervet kongelig Konfirmation paa sine Statuter. Bagerlauget forespurgte derfor Indenrigsministeriet, om dette ansaa det gamle Forbud af 23. December 1681 mod selvgjorte Vedtægter for stadig at være gældende. Da Ministeriets Svar gik ud paa, at Bagerlauget var »en fri Forening, der har fuld Autonomi«, vedtog Lauget, at den paagældende § i Vedtægterne skulde udgaa, da man frygtede, at en Forandring i Lovene kunde blive vanskeliggjort, naar der forelaa en kgl. Konfirmation.

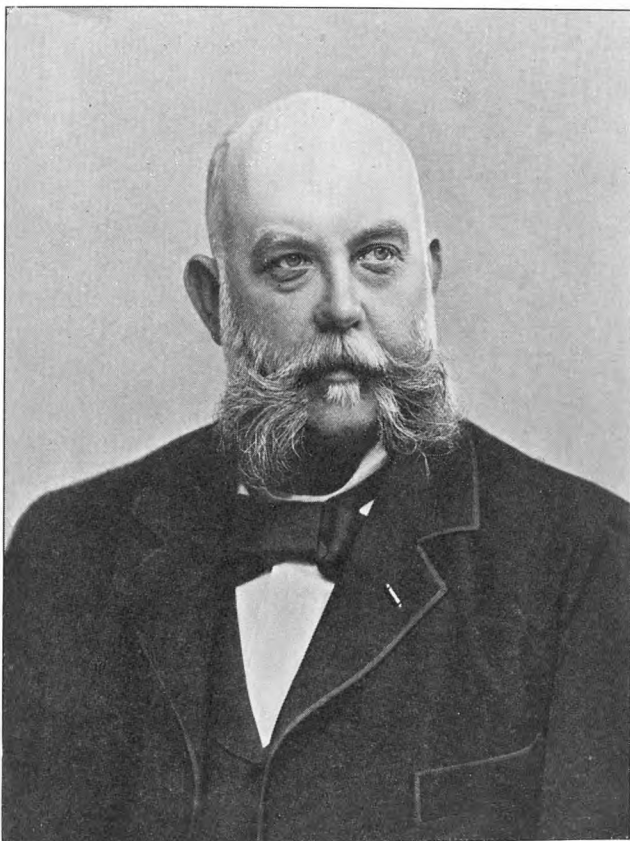
Selv om Laugsbogen altsaa ikke indeholder noget om Vedtagelse af nye Vedtægter i den nærmeste Tid efter det d. 29. Oktober 1861 afholdte Laugsmøde, saa vedtog Lauget dog 17. December s. A. nogle Bestemmelser, der ikke blot har Interesse for Laugets Administration, men ogsaa vidner om, hvor lavt Humøret stod inden for Lauget. Man vedtog nemlig i Fremtiden at spare følgende Udgifter: Højtidsbrødet, Nytaar til Laugsbudet, Torvemesteren, Politibetjentene og samtlige Betjente, Udgift til Ligbærere, Udgifter ved Laugforsamlinger og Leje af Lokaler. Udgiften til Skrivematerialer nedsattes til 10 Rdlr. og Laugsbudets Løn til 100 Rdlr. Endvidere vedtoges det kun at afholde Laugsamling en Gang om Aaret og ved denne Lejlighed uddele Legaterne. Kontingentet fastsattes til 5 Rdlr. aarlig, og fremtidig skulde ogsaa Bisidderne betale Kontingent.

Hele denne Række Beparelser vidner om, at Lauget saa Fremtiden

i Møde med Bekymring og forberedte sig paa en Række magre Aar. Saadanue udeblev da heller ikke, og i lang Tid førte Lauget en meget stille Tilværelse uden Tilgang af nogen Betydning og uden at gøre nogen væsentlig Indsats for Medlemmerne. Dette havde dog ogsaa sin Aarsag i, at Regeringen, der tidligere havde beskæftiget sig saa stærkt med Bagerne og Bagernæringen, efter Næringslovens Ikrafttræden ganske syntes at have glemt Bagernes Eksistens. I flere Aartier fremkom der ikke en eneste Lov, ikke et eneste Regulativ eller noget andet, der greb ind i Bagernæringen. Ganske langsomt, næsten umærkeligt, steg dog Laugets Medlemsantal, uden at man kan se, at Lauget har gjort noget for at fremme Tilgangen. Endnu i Januar 1876, 16 Aar efter Næringslovens Ikrafttræden, talte Lauget kun 68 Medlemmer, altsaa ikke stort flere end i 1860, men dette Tal var inden Aarets Udgang steget til 89. I adskillige Aar holdt Tallet sig derefter omkring 90, og først i 1888 sprang det pludselig til 128 fra 92. I Løbet af 90'erne steg Tallet jævnt, og i Aaret 1900 var 188 Mestre Medlemmer af Lauget. Det følgende Aar viste en Tilgang paa 55, og dette skyldtes, at den, uden Tilknytning til Lauget, hidtil bestaaende Bagermesterforening var blevet opløst, og at en Del af dennes Medlemmer meldte sig ind i Lauget, der saaledes nu talte 243 Medlemmer, men endnu stod ca. 80 Mestre udenfor Lauget. I 1902 talte dette 251 Medlemmer, af hvilke 148 havde aflagt Mesterprøve, heraf ikke mindre end 27 i det sidst forløbne Aar. 1909 var Medlemsantallet steget til 390 og to Aar senere til 464. I 1916 talte Lauget 527 og ti Aar senere 743, og kun ca. 10, der kunde betragtes som Bageridrivende, stod nu uden for Lauget. Nu, i 1933, tæller dette 891 Medlemmer og er Københavns talrigste Laug.

Om *Oldermanden* gælder det stadig, at han, ligesom i ældre Tid, vælges for to Aar ad Gangen, men medens Genvalg tidligere var forholdsvis sjældne, saa er de siden Midten af forrige Aarhundrede blevet særdeles hyppige. Medens Oldermandseembedet siden Aar 1801 har været beklædt af 23 Personer, saa har Lauget siden 1883, altsaa i de sidste 50 Aar, kun haft 5 Oldermænd, og disses Regeringstid gaar endda 14 Aar længere tilbage i Tiden, idet Oldermand JOHANNES HEDEGAARD beklædte Hvervet i 17 Aar, fra 1869 til 1886. Hans Efterfølger, VALDEMAR GÆTJE, sad ligeledes i 17 Aar, 1886—1903. Efter Gætje fulgte JOHANNES PITZNER i 15 Aar, 1903—1918, derefter F. M. RASMUSSEN i 6 Aar, 1918—1924,

og Laugets nuværende Oldermænd, N. CHR. JØNSSON, har beklædt Embedet siden 1924. Man kunde af disse Tal forledes til at tro, at Oldermændsgerningen ikke hørte til den Slags Hverv, der slider sin Mand

Johan Jørgen Valdemar Gætje.
Oldermænd 1886-1903.

op, men at Bagernes Oldermænd har gode og fredfyldte Dage. Saaledes er Forholdet imidlertid ikke. Tværtimod er Hvervet slidsomt, saa slidsomt, at man skulde tro, at dets Indehaver hurtigst muligt vilde frigøre sig for det. Naar dette ikke er Tilfældet, saa skyldes det de skiftende Oldermænds store Arbejdsevne og deres dybe Kærlighed til det gamle Laug, som de har viet deres bedste Kræfter. Om hvor stærkt Arbejdet har kunnet lægge Beslag paa sin Mand vidner et Eksempel,

der endda ligger et godt Stykke tilbage i Tiden. I Laugsaaret 1910—11 deltog Oldermænd Pitzner i ikke mindre end 167 Møder, vel at mærke Arbejds møder. Festligheder og lignende er ikke medregnede. Det var i

Johannes E. L. M. Pitzner.
Oldermænd 1903—18.
Laugets Æresoldermænd siden 1918.

de Aar, da Tallet af Medlemmer omtrent fordoblede, og samtidig steg Laugets Formue og Legatkapitaler i Tiden fra 1878 til 1911 til det fire-dobbelte Beløb. Indtil 1911 udførte Oldermænd personligt alt Kontorarbejde, men dette blev nu aldeles uoverkommeligt, og paa Generalforsamlingen vedtoges det enstemmigt at bevilge et Beløb af 1600 Kr. til Kontorhjelpe for Oldermænd.

Ogsaa paa anden Maade gav det stigende Arbejde inden for Laugs-

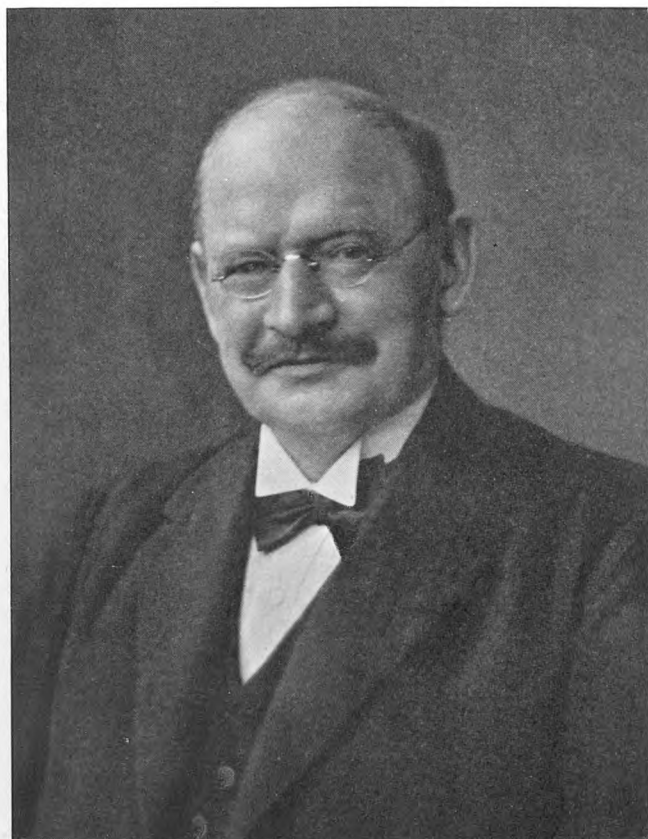
bestyrelsen sig Udslag. Ligesom tidligere stod ved Oldermændens Side fire *Bisiddere*, af hvilke to afgik hvert Aar. Allerede saa tidligt som i 1852 var det paa en Laugforsamling blevet vedtaget, at Oldermænden

Frederik Martin Rasmussen.
Oldermand 1918-24.
Laugets Æresmedlem siden 1924.

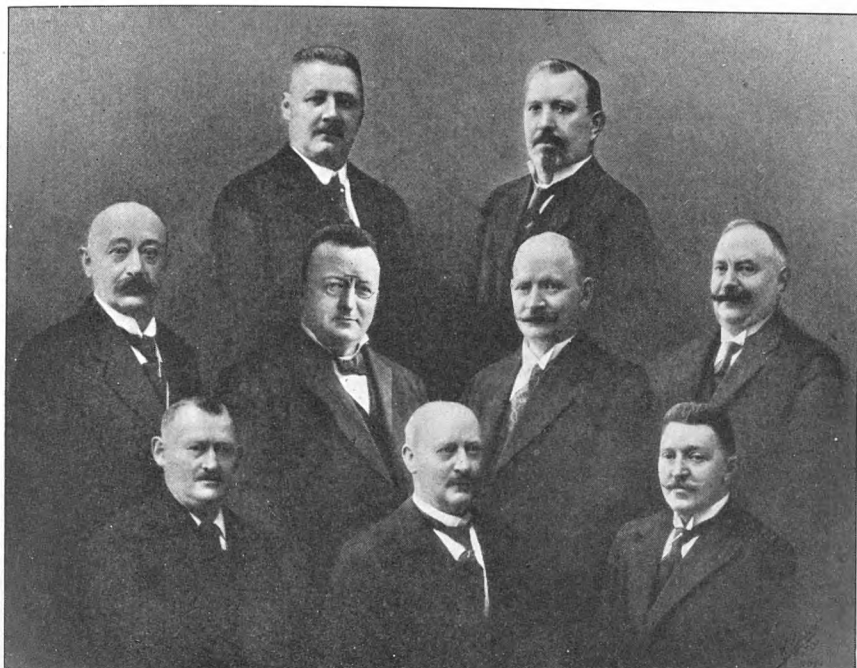
ved Afgivelse af Erklæringer til Autoriteterne over Ansøgninger skulde tilkalde Bisidderne for at høre deres Anskuelse, hvilket jo betød en Styrkelse i Bisiddernes Stilling, men samtidig en Forringelse i Oldermændens Enevælde. Paa Laugets Generalforsamling 1890 stillede et Medlem Forslag om at vælge Bisiddere eller Kredsformænd efter Byens forskellige Afdelinger, — under Diskussionen foresloges det at inndele Byen i 9 saadanne, — idet saadanne Kredsformænd bedre kunde ar-

bejde for Laugets Interesser. Forslaget blev ikke vedtaget, men man imødekom det for saa vidt, som Laugsbestyrelsen udvidedes ved, at der valgtes 4 Suppleanter for de 4 Bisiddere. Da Lauget 2. Marts 1892 ved-

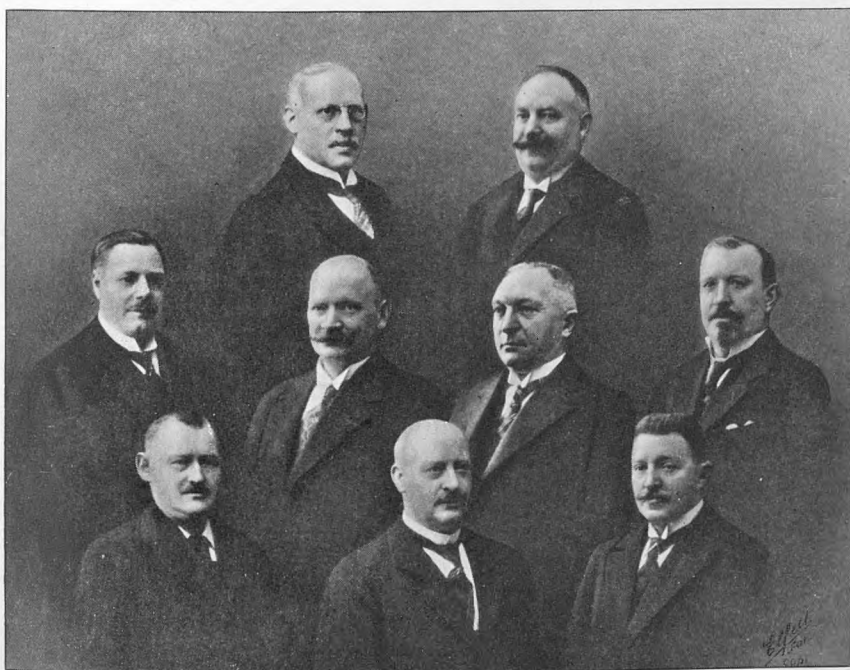

N. Chr. Jønsson.
Oldermand siden 1924.

tog nye Love, blev det i disse fastsat, at Bestyrelsen fremtidig skulde bestaa af Oldermand, 4 Bisiddere og 4 Bestyrelsesmedlemmer, og disse valgtes for første Gang paa Generalforsamlingen nævnte Dag. — I de senere Aar er der ved Valgene ikke skelnet mellem Bisiddere og Bestyrelsesmedlemmer. — Desuden valgtes fire Suppleanter. Laugsbestyrelsen bestaar herefter af 9 Medlemmer, af hvilke Oldermanden er født Formand og Kasserer. Snarest muligt efter Generalforsamlingen sammentræder den

Laugsbestyrelsen 1918.

Laugsbestyrelsen 1924.

nyvalgte Bestyrelse og vælger af sin Midte en Viceoldermann og en Sekretær. Sidstnævnte har Pligt til at føre Forhandlingsprotokol ved hvert Bestyrelsesmøde.

Den i 1890 fremsatte Plan om en Inddeling af Byen i Kredse var dog ikke død. I Løbet af Laugsaaret 1903—04 inddeltes Byen i 14 Kredse, der hver valgte sin Repræsentant. Formaalet hermed var at bringe Laugsbestyrelsen i nærmere Rapport med de enkelte Medlemmer, og *Kredsformændenes* Pligt bestaar bl. a. i at føre Tilsyn med, at ingen Mester eller Fabrik driver Smudskonkurrence, samt at Medlemmerne efterlever Laugets Vedtægter, og iøvrigt at virke for Tilgang af Medlemmer. I 1910 fandt der en Omregulering af Kredsene Sted saaledes, at hver Kreds kom til at omfatte 20 Medlemmer. Herved udvidedes Antallet af Kredsene til 25, og dette Tal er senere steget til 27. I de bevægede Aar, der fulgte efter Kredsformandsinstitutionens Oprettelse, bestod denne Nyskabelse indenfor Lauget sin Prøve, og den viste sig, ikke mindst under Strikerne, at gøre fortrinlig Nytte, idet den bidrog stærkt til at øge det Sammenhold, der først og fremmest bragte Sejren hjem.

Vi skal ikke her komme nærmere ind paa Laugets nuværende Organisation, men blot nævne, at Laugets nugældende Love er vedtagne 28. Oktober 1912, idet der dog er tilkommet Ændringer 28. Marts 1919, 26. Marts 1920 og 26. Marts 1924. Lovene er velkendte af ethvert Laugsmedlem, — eller burde i alt Fald være det.

Forinden vi gaar over til at omtale de enkelte mere betydningsfulde Begivenheder indenfor Lauget, skal vi nævne »Laugstøjet«, Laugssammenkomster, Laugshuset, Laugsskriveren o. a. m.

Ved Oldermannsskiftet 1869 afleverede den fratrædende Oldermann, P. S. RYDER, Laugstøjet til sin Efterfølger, JOHS. HEDEGAARD. Da denne 17 Aar senere fratraadte og efterfulgtes af VALD. GÆTJE, nævner Forhandlingsprotokollen intet om Overlevering af Inventar. Den sidste Fortegnelse, der findes over dette, er altsaa fra 1869, og det bestod da af følgende Genstande: Laugets Lade, med 3 Nøgler, indeholdende 1) et lille sølvforyldt Skilt med en lille Guldkæde. 2) et Sølvbrandskilt. 3) et do. med Stadens Vaaben. 4) et lille do. En Kobberfattigbøsse. Laugets Staalsegel. Laugets Messingsegel. Et mindre Segel til Breve. En Messinglysekroner. 2 Bordklokker. 2 Bøsser. Desuden registreres Laugets Arkiv og saavel de Lauget som Svendenes Legatkapitaler og Tidepengebøsse tilhørende Værdipapirer.

Københavns Bagerlaugs Kredsformænd ved Laughusets Indvielse 22. Oktober 1928.

Af dette fra Fædrene nedarvede Inventar er nu det meste forsvundet, men heldigvis er de bedste Ting dog bevarede (se ovenfor S. 96). 1863 var det blevet vedtaget at restaurere Laden og at afholde Udgiften herved af Laugskassen. Aaret efter gjorde man Forsøg paa at komme af med Laden, idet det vedtoges at tilbyde Etnografisk Museum den, men Aaret efter befandt den sig endnu i Oldermændens Værge, »idet det nævnte Museum ikke syntes at vise tilstrækkelig Interesse for Gaven«, hvilket egentlig ikke kan undre, idet det paagældende Museums væsentligste Opgave er at samle Genstande til Belysning af mindre civiliserede Folkeslags Kultur. Det var altsaa en ret besynderlig Idé at tilbyde dette Museum den gamle Lade. Hvornaar Laden og de andre Genstande, der nu opbevares i Dansk Folkemuseum, er afgivet til dette, foreligger der intet om.

Har Lauget saaledes givet Slip paa sit gamle Laugstøj, saa er det til Gengæld i den nyere Tid kommet i Besiddelse af andre Genstande, der staaer nok saa højt i Pengeværldi.

I Udstillingsaaret 1888 i København afholdtes et Fællesmøde med Bagere fra Provinsen, og under Forberedelserne hertil drøftede man ogsaa Spørgsmaalet om Anskaffelsen af en Fane. Oldermænden fremviste Modellen til en saadan, hvorpaa Figuren var hentet fra et Sølvskilt (se S. 139) fra Tiden o. 1760, og meddelte, at en saadan Fane vilde komme til at koste ca. 530 Kr., hvilket Beløb kunde tilvejebringes ved et Bidrag af 5 Kr. pr. Medlem. Forslaget vedtoges enstemmigt. Faneindvielsen fandt Sted 27. Maj 1888 i Industriforeningens Festsal og overværedes, foruden af Laugsbestyrelsen og en talrig Kreds af Medlemmer, af en Række Provinsbagermestre og en Del indbudte Damer. Oldermænd GÆTJE holdt Indvielsestalen og slog det første Søm i, idet han udtalte Ordene »For Gud«. Bagermester, Viceoldermænd JØRGENSEN slog det andet Søm i »For Kongen«, og Bagermester BESTLE det tredje »For Fædrelandet«, hvorefter Oldermænden udbragte et trefoldigt Leve for Kongen. Derefter talte Formanden for Nørrejysk Bagerforening for Københavns Bagerlaug, »det ældste og meget ansete Laug her i Landet«, og overrakte et Skjold til at fæste paa Fanestangen. Festen afsluttedes med Sang.

Der har senere flere Gange været udtalt Ønske om, at Laugets Banner ved Begravelser skulde føres ud til Graven og der sænkes over det jordede Laugsmedlem, i Stedet for som nu kun at føres til Kirkedøren.

Laugsbanneret.

Hvor ønskeligt dette end kunde være, saa lader det sig ikke gøre, idet Banneret med sine fire Fangsnore, der hver føres af sin Mand, er for stort til at kunne fremføres ad de ofte meget smalle Gange paa Kirkegaardene.

Medens der er Tale om Begravelse, kan det ligesaa godt her som andet Steds anføres, at Lauget 1919 vedtog, at den gamle Skik at møde ved Laugsmedlemmers og disses Hustruers Begravelse skulde genoptages. Herefter tilsiges efter Tur 20 Laugsmedlemmer til at møde som Repræsentanter for Lauget og til eventuelt at bære Kisten ud af Kirken eller Kapellet. Paa den aarlige Generalforsamling vælges for hvert Aar en Fanebærer, og af de 20 tilsagte Medlemmer fungerer de 4 som Fanejunkere ved Fangsnorene. For Udeblivelse uden gyldig Grund idømmes Mulkt, og den forsømmelige skal staa først paa Listen næste Gang.

1918 fik Lauget to meget smukke Gaver, nemlig en stor Velkomst af Sølv, 66 cm høj, skænket af nu afdøde Fabrikant E. K. LUDVIGSEN, og en Dirigentklokke, skænket af Fabrikant ANTON JOHANSEN. Efter mere end 200 Aars Forløb ejer Lauget da atter en Velkomst.

Medens Lauget, som ovenfor nævnt, i 1861 vedtog en Række kraftige Beparelser, deriblandt ogsaa at afskaffe alle Udgifter ved Laugssamlinger og Leje af Lokaler, var man allerede 1870 kommen saa vidt, at det 21. Januar paa Forslag af Oldermændene vedtoges, at der efter Laugssamlingerne skulde afholdes Fællesspisninger paa Laugskassens Regning og uden Udgift for Interessenterne. Dette lille Spørgsmaal fremdrages her, ikke blot fordi det allerede i Tiden før 1860 havde været Genstand for Stridigheder, men ogsaa fordi det vidner om, at Laugsmedlemmerne atter begyndte at føle Trang til et selskabeligt Samvær efter de Modløshedens Aar, der fulgte efter 1860. Trangen hertil blev i de følgende Aar stærkere, og paa Generalforsamlingen 20. Februar 1891 udtalte et Medlem, at Lauget nu var blevet saa stort, at der maatte kunne afholdes Diskussionsmøder flere Gange om Aaret eller muligvis erholdes et Lokale til Raadighed en Gang om Maaneden eller en Gang ugentlig. Oldermændene mente, at det sidste dog vist var lidt for vidtgaende, men at der kunde afholdes tre Diskussionsmøder om Aaret. 21. Maj s. A. holdtes da det første »Kvartalsmøde«, paa hvilket man drøftede Spørgsmaalet om et Fagblad samt Rabat- og Gammeltbrødsspørgsmaalet, der gentagne Gange havde været under Debat paa de aarlige Generalforsamlinger, uden at noget Resultat var opnaaet. Da Lauget derefter

Velkomsten.

i Aarets Løb holdt ikke mindre end 5 ekstraordinære Generalforsamlinger, blev der ikke Lejlighed til flere Kvartalsmøder, men i de følgende Aar genoptoges Møderne atter. De Emner, der debatteredes, var dels rent faglige, dels instruktive. Saaledes debatteredes paa det første Møde i 1895 Spørgsmaalet om Hviledøgnet, paa det andet Spørgsmaalet om det halvsigtede Rugbrød, idet en Højesteretsdom havde frifundet Bagerne i en Retssag herom. Paa et tredje Møde holdtes et instruktivt Foredrag om Pasteurisering af Mælk, og paa det fjerde Møde holdt Laugsskriveren, Overretssagfører V. TEGNER, Foredrag om Laugets Historie. I de nærmest følgende Aar holdtes flere lignende Kvartalsmøder, men i 1897, da den stærke faglige Bevægelse tog Sindene fangen, afholdtes kun eet, og de ekstraordinære Generalforsamlinger tog Livet af Kvartalsmøderne, der sikkert, trods de faa Aar de eksisterede, betød ikke saa lidt for Lauget.

Kort efter at Tanken om et livligere selskabeligt Samvær var dukket frem i 1891, opstod indenfor Lauget en Institution, der har haft megen Betydning netop i denne Retning. Det er »KØBENHAVNS BAGERLAUGS SANGKOR«. Dette stiftedes 5. Februar 1895 paa Initiativ af Bagermestrene CARL LUND, DANIEL PITZNER, JOHANNES PITZNER, JOHANNES HOLST og L. LARSEN, og den første Bestyrelse valgtes 8. Oktober 1895. Formand blev Daniel Pitzner, der beklædte dette Hverv til 1915. Sangkoret bar i disse første 20 Aar Navnet »BAGERMESTERSANGFORENINGEN«, men fik 1915 sit nuværende Navn. Da Sangkoret 24. Marts 1920 fejrede sit 25 Aars Jubilæum ved en Fest paa Skydebanen, overrakte en Kreds af Medlemmernes Damer Koret et Banner. I Aarenes Løb har Koret, foruden at samle sine Medlemmer til ugentlige Øvelser, dels ved selv at dyrke Selskabelighed, bl. a. ved siden 1922 en Gang aarligt at afholde et Karneval, dels ved at yde sit sanglige Bidrag til Laugets Fester, ydet en ikke ringe Indsats indenfor Laugets selskabelige Liv, ligesom det ved andre Lejligheder udenfor Laugets Døre har været medvirkende. Saaledes afholdt Koret en Koncert ved Svendestiftelsens 50 Aars Jubilæum, og ved Haandværkerforeningens Medailleuddeling i Raadhushallen 21. Maj 1930 medvirkede Koret for første Gang. Da Koret 10. Maj 1932 afholdt sin aarlige Generalforsamling, afløste den nuværende Formand, Bagermester V. HØJLYNG, Bagermester V. C. CHRISTENSEN, der havde beklædt Hvervet i 15 Aar. Koret har f. T. 17 aktive og 115 passive Medlemmer. Siden Oktober 1927 har Koncertsanger og Sanglærer OLUF JØRGENSEN været Korets Dirigent.

I November 1907 stiftedes paa Amager en *Lokalforening*, og denne er senere efterfulgt af andre, saaledes at hver Bydel nu har sin Lokalforening. Efterhaanden som Lauget er vokset til dets nuværende Størrelse har disse Lokalforeninger faaet større og større Betydning ved at samle Medlemmerne indenfor de enkelte Bydele til Møder, dels med selskabelige og dels med faglige Spørgsmaal paa Programmet. Lokalforeningerne har en ikke ringe Andel i, at Sammenholdet indenfor Lauget er blevet stærkere og stærkere.

Som meddelt i forrige Afsnit afhændede Lauget sin Ejendom i Læderstræde allerede i 1850, og der skulde derefter forløbe et langt Tidsrum, førend Lauget atter skulde kunne »sætte Foden under eget Bord«. Først paa Generalforsamlingen 18. Marts 1927 fremkom Oldermænd JONSSON med Forslag om at erhverve Ejendommene Nørre Farimagsgade 7 og 9, der havde gode Prioritetsforhold og laa baade bekvemt og præsentabelt. Købesummen var 440,000 Kr. Forslaget gik videre ud paa at bemyndige Laugsbestyrelsen til at afslutte Købet og tage Midlerne hertil af Alderdomshjemmets Legatfond, Understøttelsesfondet og Laanefondet, idet man ophævede det sidste, da de Forhold og Forudsætninger, under hvilke det var oprettet, ikke længere var til Stede, og svarede de to førstnævnte Fond samme Renter, som de hidtil havde oppebaaret. Forslaget vedtoges efter at være blevet anbefalet af de to foregaaende Oldermænd JOHS. PITZNER og F. M. RASMUSSEN ved Haandsoprækning med alle Stemmer mod en. I Efteraaret 1928 flyttede Lauget ind i sit nye Laugshus og modtog ved den Lejlighed adskillige Gaver til Lokalernes Udsmykning. Bagerne havde atter faaet et *Laugshus*, langt større og fornemmere end de gamle Bagere, der havde færdedes i Laugshusene paa Nørregade, paa Købmagergade og i Læderstræde, vilde have drømt om.

Den i forrige Afsnit omtalte Overretsprokurator BALTHAZAR CHRISTENSEN fratraadte 1. Oktober 1847 efter eget Ønske Stillingen som *Laugsskriver* og efterfulgtes fra s. D. af daværende Prøveprokurator GUSTAV EDVARD BROCK, den senere bekendte Højesteretsadvokat. I sin Egenkab af Laugsskriver ordnede Brock Salget af Laugshuset i Læderstræde. Da et Medlem paa Generalforsamlingen 18. Februar 1858 fremkom med Forslag om Nedsættelse af Laugsskriverens Honorar, erklærede Brock, at han vilde opgive Hvervet, hvis dette Forslag vedtoges, og fjernede sig. Derefter vedtoges Nedsættelsen af Honoraret, og i Stedet for Brock antoges Overretsprokurator HANS MATTHIAS FROM. Der har dog næppe

Københavns Bagerlaugs Sangkor, 1906.

København's Bagerlaugs Sangkor. 1931.

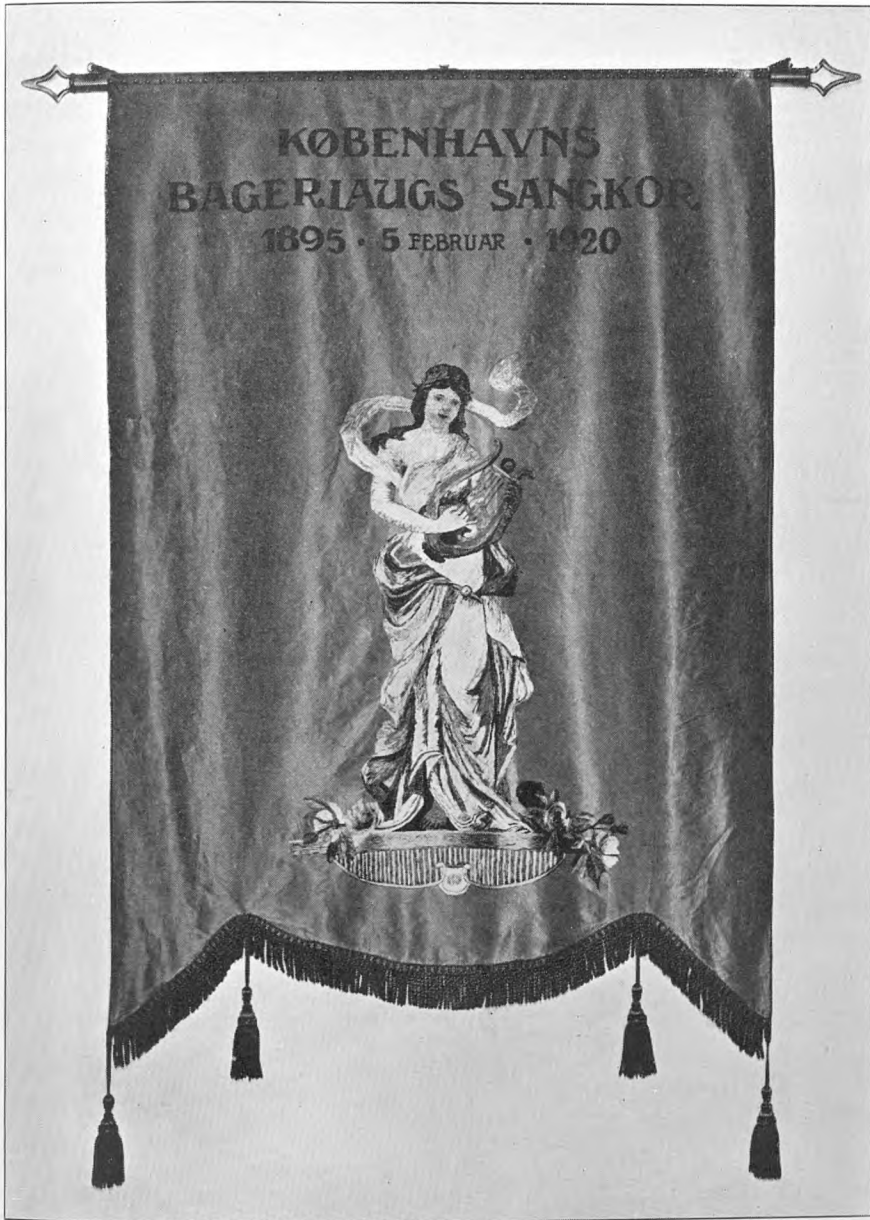
været ret meget at bestille for Laugsskriveren i disse for Lauget saa døde Aar, thi 1863 henstillede From, at hans Funktion ophørte, men Henstillingen blev ikke imødekommet af Generalforsamlingen. Efter Froms Død i 1864 valgtes Overretsprokurator L. P. C. ENGBERG til Skriver. Paa et Møde 20. Januar 1871 meddelte Oldermænden, at det havde været drøftet, om ikke Lauget helt kunde undvære en Laugsskriver, og at Bestyrelsen havde truffet Arrangement med Engberg om, at han vedblev at fungere, men at Honoraret nedsattes til 25 Rdlr. Forsamlingen gik imidlertid imod denne Ordning og vedtog, at Forholdet skulde vedblive som hidtil, og Salæret ansattes til 100 Rdlr. Efter Engbergs Død 1890 konstitueredes Overretssagfører A. N. HALLAGER, men paa en ekstraordinær Generalforsamling i Marts 1891 valgtes Overretssagfører V. TEGNER med 48 Stemmer, medens Hallager kun opnaaede 23 Stemmer. Overretssagfører Tegner beklædte Hvervet lige til sin Død i 1926, og paa Generalforsamlingen i 1927 valgtes Over-

Overretssagfører S. F. Yde.
Laugsskriver siden 1927.

retssagfører SØREN FADDERSBØLL YDE, der siden 1920 ofte havde vikarieret under Tegnens Sygdom, til Laugsskriver, hvilket Embede han stadig beklæder.

Ved Loven af 29. December 1857 om Haandværks- og Fabrikdrift var *Mesterstykket* blevet afskaffet som Betingelse for at udøve et Haandværk. Bagerlauget kunde derefter, lige saa lidt som andre Laug, fordre Mesterstykke af sine Interessenter, men alligevel blev Mesterprøven ikke afskaffet; den blev blot gjort frivillig. At Lauget har begunstiget de Interessenter, der aflagde Prøven, frem for de øvrige, derom vidner en Udtalelse af Oldermænden paa Laugsmødet 23. Januar 1877. Oldermænden meddelte nemlig, uden Protest fra nogen Side, at de Interessenter, der havde aflagt Mesterprøven, var fortrinsberettigede til at nyde godt af Laugets Legater, samt at Bestyrelsen af disse skulde bestaa af Interessenter, der forud for denne Samling havde aflagt Mesterprøven.

Sangforeningens Banner.

Denne Favorisering er senere bortfaldet. Paa samme Møde blev Laugsbestyrelsen bemyndiget til at nægte Optagelse i Lauget af Interessenter, der ikke havde aflagt Mesterprøve, naar dette skønnedes at være i Overensstemmelse med Laugets Interesser. At Laugsbestyrelsen gerne ser, at saa mange som muligt af Interessenterne aflægger Mesterprøven, er kun naturligt, og det har da heller ikke i Aarenes Løb manglet paa Opfordringer hertil. Paa Generalforsamlingen 2. Marts 1893 oplyste Oldermænd, at Omkostningerne beløb sig til 35 Kr., naar flere aflagde Prøven samtidig.

I 1901 fremstilledes et nyt Mesterbrev, udført efter Tegning af Professor HANS TEGNER.

I Tidens Løb har der naturligvis frembudt sig en lang Række faglige Opgaver for Lauget, Opgaver, der kun har haft lokal Karakter, og som Lauget derfor har maattet arbejde med paa egen Haand, og Opgaver, der har været af landsomfattende Karakter og paa hvis Løsning, der har været arbejdet i Fællesskab med Provinsens faglige Organisationer og Fællesorganisationen.

Et af de første Spørgsmaal, som Lauget tog op, var *Tilgiften*, der var saa nøje knyttet til selve *Brødforhandlingsspørgsmaalet*, derunder *Rabatten* til Brødforhandlerne og *Gammeltbrødsspørgsmaalet*, at det vil være nødvendigt at behandle dem alle under et.

Tilgiften, der havde sin Rod langt tilbage i Tiden, ydedes ikke blot ved, at Sælgeren gav et ekstra Brød af samme Slags, naar et vist Antal, f. Eks. 6 eller 12 købtes, men den ydedes ogsaa i Form af »Søndagsbrød« til faste Kunder, f. E. et eller flere Stykker Wienerbrød i Tilgift til Morgenbrødet. Første Gang, Spørgsmaalet om Afskaffelsen af saavel Tilgift som Søndagsbrød rejstes, var paa en Laugsforsamling 19. Januar 1872. En Del Interessenter underskrev da en Liste med Anmodning om, at det maatte blive bekendtgjort i Aviserne, at Søndagsbrødet fremtidig faldt bort. Listen skulde circulere mellem samtlige Bagere. Laugsbogen nævner ikke oftere Søndagsbrødet, der formentlig hermed, i alt Fald officielt, var faldet bort. I Praksis blev det dog først afskaffet 25 Aar senere. Paa et Laugsmøde kort efter rejstes Spørgsmaalet atter om Bortfald eller Nedsættelse af Tilgiften saavel til Høkere, d. v. s. Forhandlere, som i Butikken. Efter en langvarig Diskussion, hvorunder vidt forskellige Meninger gjordes gældende, vedtoges det fremtidig at give 3 β paa Marken saavel til Forhandlere som i Butikken. Da det var noget, man havde

Laugshuset, Nørre Farimagsgade 7-9. Laugskontoret er i Ejendommen til venstre, Stueetagen.

gjort i mange Aar, naaedes der altsaa ikke andet Resultat, end at Tilgiften blev gjort lige stor over hele Byen.

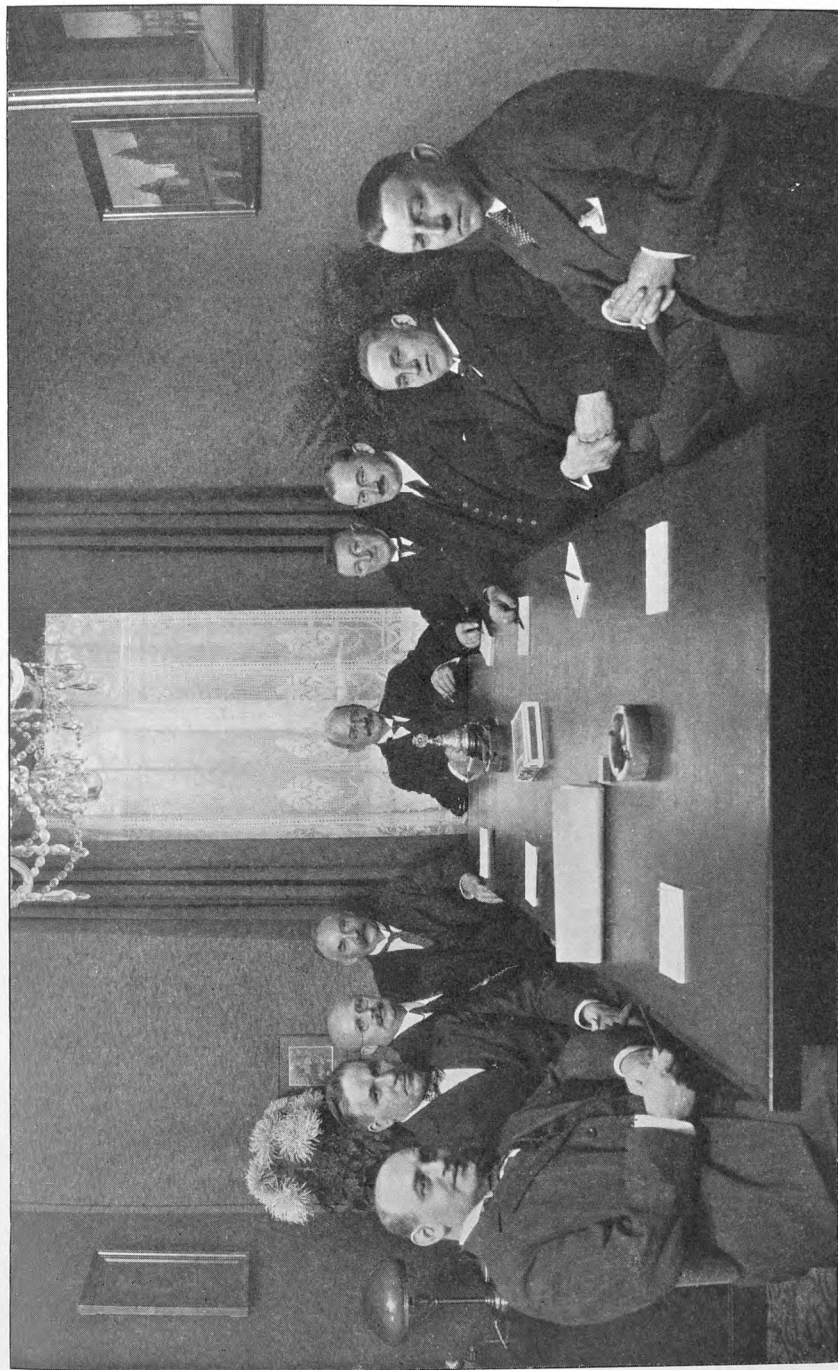
En gammel Skik, der i sin Art lignede Søndagsbrødet, var den at give Kunderne Julekager. Ogsaa denne Skik, eller Uskik, afskaffedes i 1872, idet Oldermændene paa en Laugssamling 17. Oktober paaviste det urigtige i at vedblive hermed, og uden Diskussion vedtoges det, at man for Fremtiden ikke blot vilde give Julekager, men heller ikke ælte Dejg hertil for fremmede eller bage Julekager, selv om Folk leverede Ingredienserne dertil.

Den anden Form for Tilgift, Rabatten, varede det derimod mange Aar med at faa afskaffet, og talrige var de Møder, der i Tidens Løb blev afholdt om den.

24. Januar 1873 rejste Oldermændene atter Spørgsmaalet, idet det havde vist sig, at Melleghandlerne fik saa stor en Rabat, at de atter var i Stand til at give Rabat til deres Kunder. Forsamlingen henviste Spørgsmaalet til Laugsbestyrelsens Overvejelse. Denne førte dog ikke til noget, thi selv om en Del Interessenter havde erklæret sig villige til at afskaffe Tilgiften i Butikken og nedsætte Forhandlerrabatten, saa skortede det paa gensidig Tillid mellem Interessenterne, og man frygtede for, at Brødfabrikkerne ikke vilde gaa med til Afskaffelsen, hvilket vilde skade Bagerne. Paa et nyt Møde 8. December, umiddelbart førend det nuværende Møntsystem traadte i Kraft, enedes man da om at bibeholde den hidtil fulgte Regel for Tilgiften. Spørgsmaalet hvilede derpaa til 1886, da det atter toges op til Drøftelse, men stadig uden Resultat og en lang Række senere Forsøg mislykkedes ligeledes.

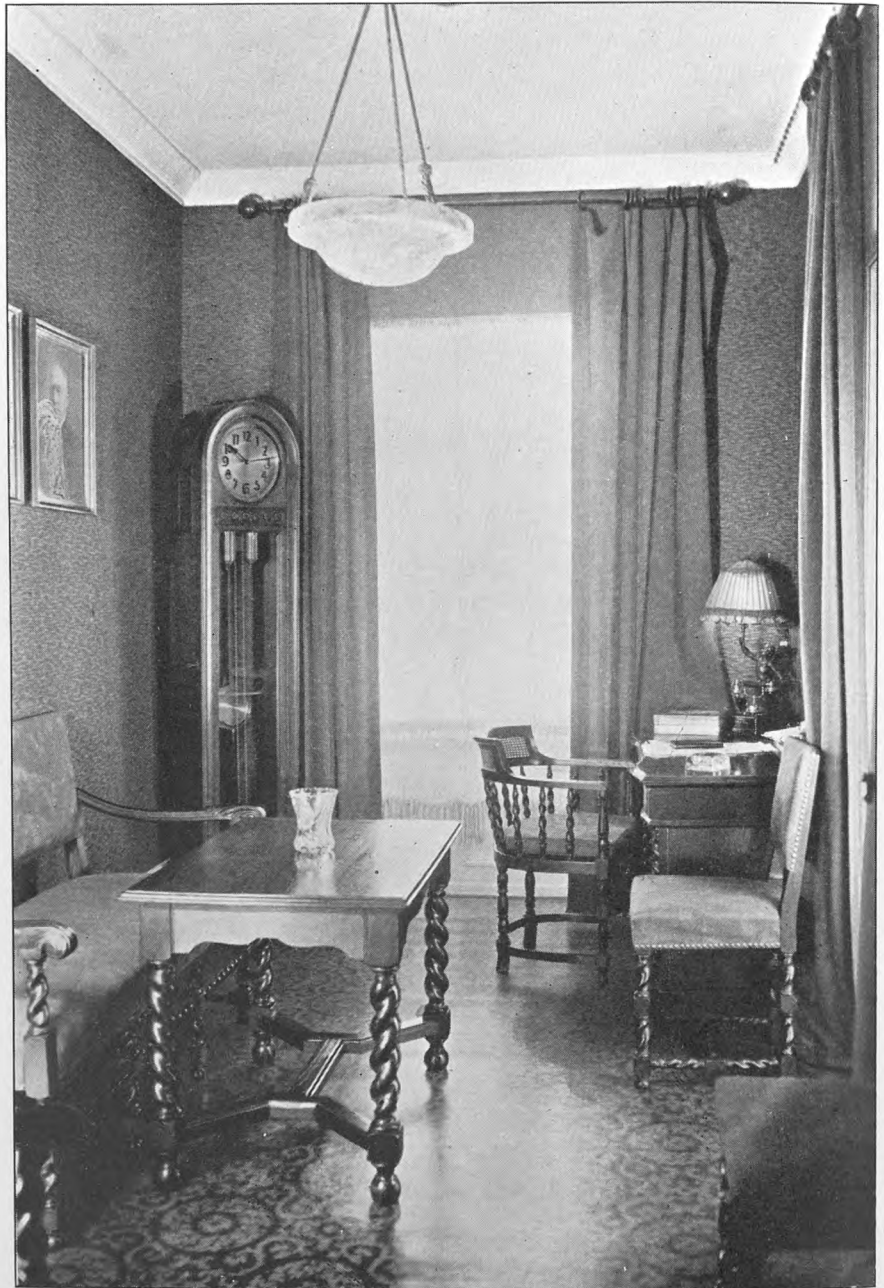
I de følgende Aar kædedes Spørgsmaalet om Tilgiften og Rabatten næsten endnu stærkere sammen, og da Rabatten desuden knyttedes stærkt sammen med Gammelbrødsspørgsmaalet, saa det hele ret broget ud.

Paa et Kvartalsmøde i Maj 1891 var Spørgsmaalet om Rabatten paany til Behandling, og Oldermændene udtalte da, at Bestyrelsen var ganske imod dens Afskaffelse, men kun for en Nedsættelse af den, og da Spørgsmaalet under Diskussionen viste sig at være saa nøje forbundet med Spørgsmaalet om Forhandlernes Ret til Tilbagelevering af gammelt Brød, endte Diskussionen uden Resultat. I August s. A. afholdtes paa Foranledning af 28 Medlemmer en ekstraordinær Generalforsamling om Spørgsmaalet, idet der da fremsattes følgende Forslag:

Laugsbestyrelsen ved Laugshusets Indvielse 22. Oktober 1928:

Johan Larsen. — Georg Jensen. — J. P. Østby. — Vald. Jochumsen. — N. Chr. Jønsson. — Herman Nielsen. — Vald. Winding.
Carl G. Clausen. — Emil O. Benthien.

Oldermandens Kontor i Laugsbygningen Nørre Farimagsgade 7.

1. Rabatten fastsættes til 2 Øre for Køb af for 12 Øre Brød, dog ikke Luksusbrød.

2. At der ikke gives mere end højst for 25 Øre Brød til Forhandling paa Køb af 1 Kr., dog en højere Rabat af 5 Øre til de, som modtager deres Forbrug i ufuldendt Stand.

3. Al Handel med gammelt Brød til Forhandling maa ikke finde Sted.

4. Det gamle Brød maa kun forhandles, hvor det som friskt skulde have været forhandlet.

Forslaget forkastedes, og i Stedet vedtoges det at arbejde paa det af Bestyrelsen stillede Program, nemlig at lægge Hovedvægten paa Gammeltbrødsspørgsmaalet, og at der ikke arbejdedes paa Forandring i Tilgiftsspørgsmaalet.

I de følgende Aar rørttes der da ikke ved Tilgiftsspørgsmaalet, der syntes at være ret uløseligt. Det Hug, der skulde overhugge denne gordiske Knude, førtes da ogsaa fra en anden Kant, idet nemlig de for Svendene i 1897 indførte Lønforhøjelser blev Aarsagen til, at Spørgsmaalet endelig løstes efter mere end 25 Aars Vanskeligheder. I Maj 1897 bekendtgjorde Lauget i Forbindelse med Bagermesterforeningen i København, ved Opslag i Butikkerne og ved Bekendtgørelser i Pressen, at Tilgift, Søndagsbrød og andre Extraydelser ved Salg af Brød vilde bortfalde fra og med 1. Juni paa Grund af den betydelige Forhøjelse af Arbejdslønnen i Bagerfaget og Indførelsen af et ugentligt Hviledøgn for Svendene.

Hermed var Spørgsmaalet om Tilgift og Søndagsbrød altsaa udskilt fra Forhandlerrabatten og Gammeltbrødsspørgsmaalet, og nu stod det tilbage at løse disse. Men som man ser, blev Spørgsmaalet om Søndagsbrødet, der skulde være afgjort med Vedtagelsen i 1872, nu først endeligt bragt ud af Verden.

Om Gammeltbrødsspørgsmaalet førtes der stadig Forhandlinger i et til Sagens Behandling nedsat Udvalg, men Sagen var vanskelig alene af den Grund, at det næsten ikke var muligt at komme til Bunds i hele Spørgsmaalet, som Oldermændene betegnede som en Kræftskade. Det gjaldt bl. a. om at faa sikre Oplysninger om, hvor mange Udsalg af gammelt Brød, der fandtes, og hvor meget der solgtes. Udvalget havde samlet ca. 200 Underskrifter fra Bagere, der vilde forpligte sig til ikke at tage gammelt Brød tilbage, og Hofbager Olsen og Rubows Eftf. havde gjort deres Tilslutning afhængig af, at Lauget tog Sagen op. Det var naturligvis Frygt for at blive uheldigt stillede i Konkurrencen, Udsigten til at miste deres Forhandlere, der gjorde mange Bagere ængstelige for at nægte at tage det gamle Brød tilbage.

Ekspeditionskontoret i Laugsbygningen Nørre Farimagsgade 7.

Lærebrev fra 1852.

Da der i 1897 udkom et nyt Brødforhandlingsregulativ, bestemtes det endelig heri, at gammelt Brød kun maatte sælges fra de Butikker, hvortil det var ført i frisk Tilstand, kun til Kl. 8 Morgen og ikke under halv Pris. Paa en ekstraordinær Generalforsamling i 1910 stilledes Forslag om Forhøjelse af Prisen saaledes, at et Brød til 10 Øre i gammel Tilstand skulde sælges for mindst 7 Øre, et 12 Øres Brød for 8 Øre, et 15 Øres Brød for 10 og et 25 Øres for 15 Øre, men Forslaget forkastedes med 126 Stemmer mod 105, medens 12 Stemmesedler var blanke. Stemningen overfor dette Spørgsmaal viste sig saaledes at være stærkt delt.

Da der paa Laugets ordinære Generalforsamling 24. Marts 1926 vedtoges nyt Brødforhandlingsregulativ, indskærpedes paany Forbudet mod al Tilgift og Rabat under hvilken som helst Form, derunder ogsaa Søndagsbrød. Ligeledes blev al *Omløben* med Brød forbudt. Ved Salg til Forhandlere, hvortil Restauratører henregnes, maa ikke gives mere end 20 p. Ct. Rabat. Brød af enhver Art, der er modtaget af Forhandlere, maa ikke tages tilbage, ligesom der ikke maa gives Forhandlerne nogen som helst Godtgørelse for ikke solgt Brød. Levering af Brød til For-

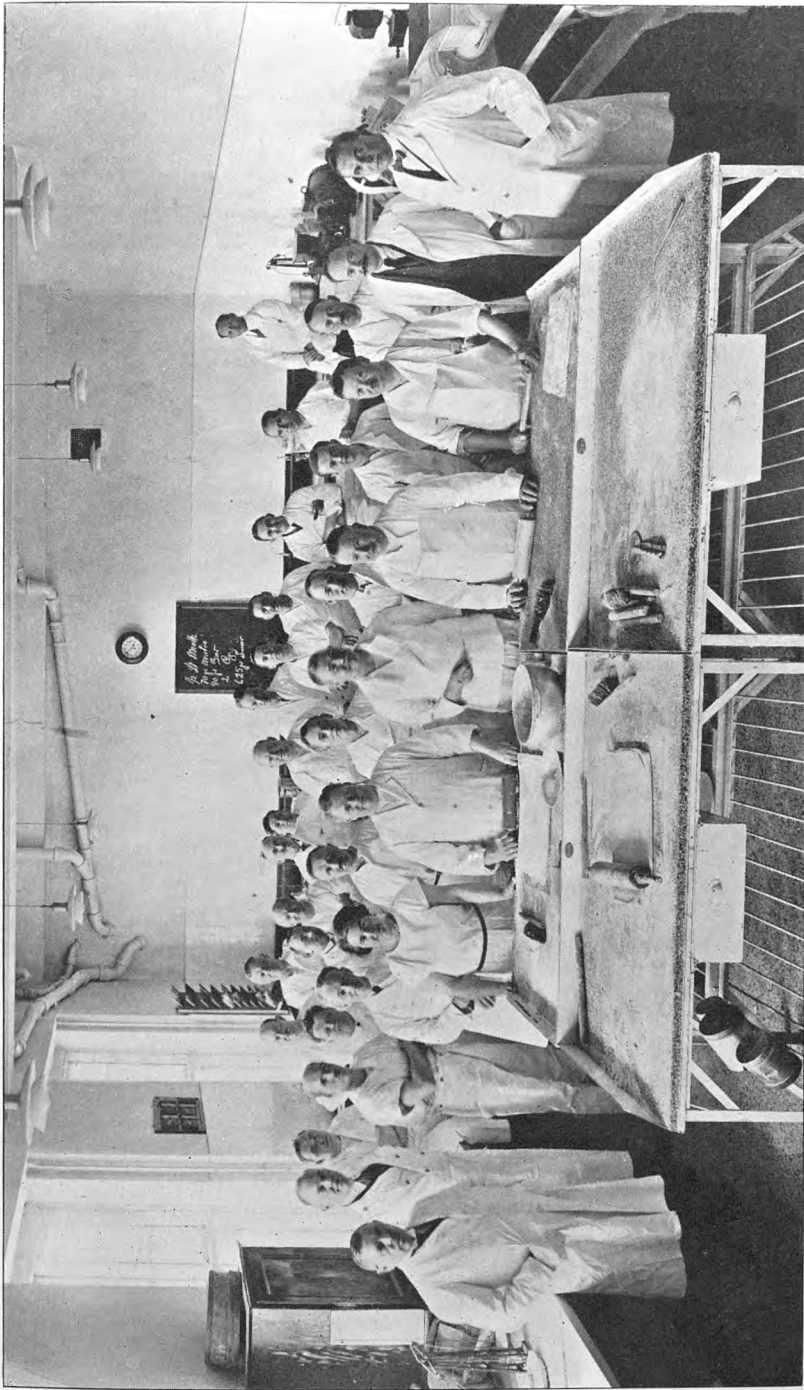

Det nye Mesterbrev.

handlere, der ikke har afgjort deres Gæld til en tidligere Leverandør, er forbudt (jfr. Skraaen af 1683). Salg af gammelt Brød i Bagernes Butikker eller Udsalg er kun tilladt indtil Kl. 9 Morgen, og gammelt Brød maa ikke sælges til lavere Pris end Halvdelen af Prisen for det tilsvarende friske.

Hermed var der endelig fastsat ganske bestemte Regler for saavel Forhandlerrabat som for Salg af gammelt Brød.

Et Rabatsspørgsmaal, som bør nævnes i denne Forbindelse, er Rabatten til de forskellige Forbrugsforeninger. Bagerne har altid været stærkt imod denne Form for Rabatgivning, der ikke kom alle Kunder til gode, og det er hidtil lykkedes Lauget at holde Bagerne udenfor denne Rabatgivning. Stærkest var Bevægelsen i Laugsaaret 1929—30, da Husmødrenes Forbrugsmærker udsendtes. Der oprettedes da en Overenskomst mellem Lauget, Københavns Brødfabrikker, Brød- og Mælkeforhandlerforeningen, Københavns Mejeriforening og Arbejdernes Fællesbageri, hvorved det forbødes Forhandlerne at give Rabatmærker. Da en Bager overtraadte Forbudet og ikke vilde bøje sig for Henstillinger, nægtede man ham Rugbrød, og han anlagde da Sag mod Lauget, som han krævede idømt en stor Erstatning, idet han henviste til den saakaldte »Tugthuslov«, men Retten frifandt Lauget for Tiltalen. Denne

Ved Mesterprøvens Afslæggelse. 1933.

Afgørelse styrkede naturligvis Laugets Stilling i Kampen mod Rabatmærkerne.

Et Spørgsmaal, der naturligvis har beskæftiget Sindene meget baade indenfor og udenfor Lauget, er *Brødpriserne*. Vi har i forrige Afsnit set, at disse, naar det ikke gjaldt de af Brødtaksterne omfattede Brødsorter, fastsattes af Lauget, og ogsaa i den nyere Tid er det dette, der har fastsat Priserne, saavel paa stort som paa smaat Brød, naar alene undtages en Periode under den af Verdenskrigen fremkaldte Dyrtid, da Priserne fastsattes af den af Regeringen nedsatte Kommission. Vi skal selvfølgelig ikke her komme ind paa Brødpriserne, deres Stigning og Fald, om hvilke der kunde skrives et helt Kapitel, men blot nævne, at Priserne fastsættes i Brødforhandlingsregulativet, den saakaldte »Vægtseddel«, der ikke blot fastsætter Priserne, men ogsaa de forskellige Brødsorter og disses Vægt. Ved Vægtsedlens Indførelse havde Lauget bestræbt sig for at simplificere Bageriet ved at indskrænke de forskellige Brødsorter, men man blev i Tidens Løb nødt til at afvige herfra paa flere Punkter, for at Bagernes Konkurrenter, Konditorerne og Kagebagerne, ikke skulde blive eneraadende paa nyopdukkende Sorters Omraade. Paa en ekstraordinær Generalforsamling i April 1925 vedtoges et for Brødpriserens Fastsættelse meget betydningsfuldt Skridt, nemlig en automatisk Regulering af Priserne. Udsalgsprisen skal herefter følge Raavarepriserens Stigning og Fald efter ganske bestemte Regler og reguleres opad eller nedad hver Maaned. Ved Beregningen af Vareforbruget anvendes de af Prisudvalget udarbejdede Kalkulationer paa Franskbrød, Sigtebrød, Surbrød samt 7 og 13 Øres Wienerbrød. Beregningen af Produktionsomkostningerne sker paa Basis af de af Udvalget fremsatte Procentsatser. Udsalgsprisen paa alle øvrige Brødsorter fastsættes i Forhold til de allerede nævnte, og desuden anvendes Vægtreguleringer. Vedtagelsen gjaldt til den ordinære Generalforsamling 1926; da Spørgsmaalet atter skulde optages til Drøftelse. Forslaget havde i den forløbne Tid virket saa godt, at det blev endeligt vedtaget med nogle mindre Forandringer, bl. a. blev der nedsat to Udvalg til Fastsættelse af Priserne og Vægten, et for Storbrød og et for fint Brød.

Prisforholdene er herved kommet ind i et mere fast Leje. Den maanedlige Regulering udelukker større Svingninger i Priserne, naar da ikke særlige katastrofale Forhold pludselig indtræffer, og dette har skabt Ro over hele Prisspørgsmaalet, hvilket har været til stor Gavn baade for

Bagerne, der hurtigt kan faa rettet opstaaede Prissvingninger paa Raa-varerne ud, og til Gavn for Publikum.

Om Forholdet til dette og til Pressen skal bemærkes, at det jo oftere havde været mindre godt, saaledes som allerede omtalt i forrige Afsnit. Da Lauget i 1924 stod overfor at maatte foretage en Prisforhøjelse, var Forholdet omtrent saa slet som muligt, og det var i væsentlig Grad Pressens Skyld. Pressen søgte som oftest sine Oplysninger paa forkerte Steder, hos Husmoderforeningen, Forbrugernes Værn og andre, der paa Forhaand naturligvis stod fjendtligt overfor enhver nok saa ringe og velbegrundet Forhøjelse. Kun to Gange havde Pressen været Bagerne venligt stemt, nemlig ved de to uvarslede Striker i 1918 og 1920, da Bagerne pludselig blev til rene Helte, der frelste Byen fra Hungersnød. I 1925 foretog Lauget da et Skridt, der har bragt bedre Forhold til Veje, idet det satte sig i direkte Rapport til de største Dagblade om alt, hvad der skete i Faget, og dette, at Bladene nu faar deres Efterretninger direkte fra Kilden, har gavnet Forholdet mellem Bagerne og Pressen, og dermed ogsaa mellem Bagerne og Publikum, ganske overordentligt.

Inden vi forlader Spørgsmaalet om Brødforhandlingen, skal vi lige berøre et Forhold, der staar i nær Forbindelse hermed, og som i nogle Aar krævede Laugets Opmærksomhed. Det var *Brødbæringen*. Paa en ekstraordinær Generalforsamling i Marts 1917 forelaa et Forslag fra Københavns Bagermesterforening, Københavns Mejeriforening og Brødhandlerforening om, at Udbringning af Morgenbrød skulde forbydes fra 1. April s. A. Da et saadant Forbud vilde være til stor Skade for adskillige Bagere, der, bl. a. i Villakvarterer, hvis Afgrænsninger var vanskelige, vilde føle sig brøstholdne, og de nævnte Foreninger ikke kunde garantere for, at deres Medlemmer ikke øvede Smudskonkurrence, og da et Forbud let vilde medføre, at Publikum selv afhentede Brød i den nærmeste Forretning eller opgav at bruge friskt Brød, kunde Lauget ikke uden videre gaa ind paa Forslaget, men der nedsattes et Udvalg bestaaende af 3 Medlemmer, valgt af Bestyrelsen og Kredsformændene, og 2, valgt af Generalforsamlingen, til at overveje Spørgsmaalet. Paa en ny ekstraordinær Generalforsamling foreslog Udvalget, at der skulde forlanges 25 Øre pr. Uge for Tilbringning af Morgenbrød, og det vedtoges at give Udvalget Mandat til at afslutte Overenskomst herom med de nævnte Foreninger. Denne Overenskomst bestod dog ikke ret længe, thi 22. Oktober 1921 vedtoges Bestyrelsens Forslag om Afskaffelse af Budpenge.

Et andet Forhold, der ogsaa vedrørte Salget, var Spørgsmaalet om, hvorvidt Bagerne havde Lov til, ligesom Konditorerne, at sælge Brød og Kager til Fortæring paa Stedet. Den første Sag af denne Art blev anlagt mod Bagermester N. C. RASMUSSEN, der 1884 tiltaltes for uberettiget Næringsbrug, idet han i sit Udsalg havde serveret Mælk, Kager og Wienerbrød for siddende Gæster. Uanset at Rasmussen ikke havde ladet sig betale mere for, hvad der saaledes fortæredes paa Stedet, end for hvad han solgte ud af Huset, fandt Retten, at han havde drevet Beværternæring, hvortil han ikke havde Adkomst, og han idømtes en Bøde paa 10 Kr. til Rettens Fattigkasse. Paa den aarlige Generalforsamling, der fandt Sted kort efter, refererede Oldemanden Sagen, idet han udtalte, at saadan Beværtning i Bagerbutikkerne upaataalt havde fundet Sted »i vel 100 Aar«, og at Lauget følte sig solidarisk med Rasmussen, men ikke i Øjeblikket vilde foretage sig noget, idet der senere var rejst Sag mod JACOB MARSTRAND for ganske den samme Forseelse. Der blev heller ikke Lejlighed for Lauget til at tage sig af Sagen, thi Marstrand førte denne igennem lige til Højesteret, der 25. Juni 1886 pure frifandt ham og paalagde det offentlige Sagens Omkostninger, medens Kriminal- og Politiretten havde ikendt ham en Bøde paa 20 Kr. Begge Sager var rejst paa Konditorforeningens Initiativ, men Højesteretsdommen afgjorde en Gang for alle dette Stridsspørgsmaal.

Bager- og Konditornæringerne har, lige siden den sidstes Opstaaen, her i København været konkurrerende Næringer i Modsætning til, hvad Tilfældet er i Provinsen, hvor de som oftest drives i Fællesskab. Allerede i forrige Afsnit er det omtalt, at der bestod forskellige Modsætningsforhold mellem de to Næringers Udøvere, og ogsaa i det her behandlede Tidsrum var der adskilligt, hvorom man stredes, og hvor de forskellige Interesser stod ret skarpt overfor hinanden. Dette var saaledes Tilfældet i Bagernes Kamp mod Lukkeloven, der vil blive omtalt senere. Imidlertid bedredes Forholdet noget, da Lauget i 1913 tilsagde Konditorforeningen sin Støtte i dens Kamp mod Rabat til Brugsforeningsmedlemmer, og siden 1924—25, da Lauget og Konditorforeningen enedes om at overholde ensartede Kagepriser, og Konditorforeningen optog Kagebagerier som Medlemmer, har Samarbejdet været særdeles godt.

Ved Siden af Lauget bestod i sin Tid BAGERMESTERFORENINGEN FOR KØBENHAVN OG OMEGN. Den var i sin Tid stiftet af Mestre, der ikke holdt Svende, altsaa Smaamestre, medens næsten alle Mestre, der holdt Svende, var Medlemmer af Lauget. I Aarenes Løb udviklede Forholdene

sig saaledes, at de fleste af Bagermesterforeningens Medlemmer tillige blev Medlemmer af Lauget, saa at Foreningen ved Aarhundredskiftet kun havde 30—40 Medlemmer, der ikke var Laugsmedlemmer. Under disse Forhold var det kun naturligt, at der søgtes nærmere Samarbejde, og paa en ekstraordinær Laugforsamling i Maj 1900 meddeltes det, at Foreningen havde afholdt en Generalforsamling og, at en Afstemning havde givet til Resultat, at Foreningen skulde betragtes som ophævet under Forudsætning af Sanktion fra Laugets Side og saaledes, at Lauget overtog Foreningens Aktiver og Passiver. Den under Foreningen bestaaende Syge- og Begravelseskasse skulde fuldtud opretholdes. Paa en Generalforsamling i Lauget sanktioneredes dette, og samtidig vedtoges det, at Sangforeningen og den selskabelige Forening, der bestod af Laugsmedlemmer, skulde indgaa under Lauget.

Med en senere dannet Bagermesterforening opstod der i Tidens Løb nogle Gnidninger, hvilket naturligvis ikke gavnede Standen udadtil. Da Medlemmer paa begge Sider indsaa det uheldige heri, søgte de i Begyndelsen af Aaret 1922 at faa Modsætningsforholdene ud af Verden, og dette lykkedes ved, at der paa en ekstraordinær Generalforsamling vedtoges nye Love for »KØBENHAVNS BAGERMESTERFORENING FOR INDKØB OG SELSKABELIGHED«. Formaalet for Foreningen begrænsedes herefter til at gavne den næringsdrivende Bager gennem Fællesindkøb af Raavarer til Virksomheden og at styrke Sammenholdet indenfor Standen ved Sammenkomster af selskabelig og oplysende Art. Alle faglige Interesser skulde herefter varetages af Lauget alene, og kun dettes Medlemmer kunde blive Medlemmer af Foreningen, hvis Medlemmer altsaa er underkastede Laugets Love og Vedtægter. »INDKØBSFORENINGEN«, som denne Forening almindeligvis kaldes, afholdt sin første Generalforsamling 30. November 1922 og valgte Bestyrelse. Indkaldt var samtlige Aftagere af Kul og Margarine fra hhv. »Det danske Kulkompagni« og Margarinefabrikken »Alfa« samt samtlige Medlemmer af Københavns Bagermesterforening.

Herefter eksisterer da kun een faglig Sammenslutning af københavnske Bagermestre, nemlig Københavns Bagerlaug, der varetager samtlige Bageres Interesser, saavel hvad det faglige som hvad det filantropiske angaar.

Det er et mægtigt udbyggende og konsoliderende Arbejde, Lauget har gjort for sine Medlemmer og for Standen som Helhed siden Tiden omkring 1890, da Kræfterne efter lange Aars Dvaletid samledes og sattes

ind i Arbejdet. I det foregaaende har vi allerede omtalt en Del af dette Arbejde og dets Resultater, men derudover er der endda adskilligt at berette om Arbejdet for Beskyttelse af Medlemmerne og paa Standens Højnelse og Dygtiggørelse.

Da den nugældende Bogføringslov traadte i Kraft fra 1. Juli 1912 og paalagde en lang Række Virksomheder af erhvervsmæssig Natur, hvoriblandt ogsaa Bagerierne, at føre autoriserede Kasse-, Hoved- og Statusbøger, traadte Lauget hjælpende til ved at yde de Medlemmer, der ønskede det, Assistance ved Bogholderiets Anlæggelse, ligesom Oldermændene paa et Møde gennemgik Anvisning til et overskueligt Bogholderi.

Da det havde vist sig, at den *Gær*, der f. T. bragtes paa Markedet, var af daarlig Kvalitet og bl. a. tilsat en uforholdsmæssig stor Kvantitet Kartoffelmel, nedsatte Lauget i Januar 1878 et Udvalg bestaaende af 5 Medlemmer, der skulde søge at fremskaffe en *Gær*, der var saa ren som muligt eller dog havde den mindst mulige Tilsætning. I Januar Aaret efter kunde Udvalget meddele, at *Gær*fabrikant BORCHHORST havde erklæret sig villig til at fremstille *Gær* med højst 20 p. Ct. Tilsætning af Kartoffelmel og vilde indgaa Kontrakt herom med hver enkelt Bager. Laugets Arkiv indeholder intet videre om denne Sag.

I Løbet af 1894 stiftedes en *Gær*forening, der afsluttede en Kontrakt med en *Gær*fabrik om regelmæssige Leverancer til Medlemmerne, som Fabrikken ydede en nærmere fastsat Rabat. Foreningen blev ved sin Stiftelse mødt med Mistro og Uvilje saavel fra *Gær*fabrikkernes som fra adskillige Bageres Side, — det kan anføres, at Oldermænd GÆTJE ikke indmeldte sig i Foreningen førend 6 Maaneder efter dens Stiftelse; — men da det i Løbet af et halvt Aarstid viste sig, at Foreningen havde faaet 55 Medlemmer, der i April Maaned 1895 alene havde aftaget 15,832 Pd. *Gær*, hvorved Foreningen paa den indvundne Rabat havde tjent 474 Kr. 96 Øre, kunde Foreningens Berettigelse jo ikke omtvistes. I September s. A. havde Foreningen siden dens Stiftelse i Rabat paa 78,222 Pd. *Gær* tjent 2346 Kr. 81 Øre.

Denne »den gamle *Gær*forening«, som den kaldtes, fik i 1907 en Efterfølger. Efter at der var ført Forhandlinger mellem Direktør KIERULFF, for A/S Komplex Kierulff, Slagelse Spritfabrikker, paa den ene Side og Laugets Bestyrelse paa den anden Side, afholdtes 24. Maj 1907 et Møde, til hvilket alle næringsdrivende Medlemmer af Lauget var indbudt. Der fremlagdes paa Mødet Forslag om at tegne sig for Aftagning

af Gær i Henhold til et ligeledes fremlagt Forslag til Kontrakt mellem Selskabet og Lauget. Hovedpunkterne heri var: 1) at Gæren skulde leveres Lauget til almindelig en gros Pris, — d. v. s. 4 Øre Rabat pr. % samt $8\frac{1}{2}$ p. Ct. dekort, — mod at Lauget selv distribuerede Gæren, 2) at Halvdelen af Selskabets Overskud udover 10 p. Ct. af Beløbet for den solgte af Selskabet selv producerede Sprit, — hvilke 10 p. Ct. forlods tilfaldt Selskabet, — tilfaldt Aftagerne, 3) at de Bagere, der underskrev Overenskomsten, derved forpligtede sig til udelukkende at bruge Gær fra Selskabet, og 4) at Kontrakten skulde gælde i ti Aar fra 1. Januar 1908 at regne. Alle Udgifter ved Fabrikens Oprettelse skulde afholdes af Selskabet.

Kontrakten blev straks underskrevet af ca. 100 Laugsmedlemmer med et dagligt Forbrug af ca. 1100 % ren Gær. Efter at den endelige Kontrakt var underskrevet af Parterne, paabegyndtes Anlæget af Gærfabrikken i Slagelse, og i Begyndelsen af Aaret 1908 stod den færdig til at tages i Brug. 21. Februar begyndte Leverancerne af Gær, der med nogle faa Dages Undtagelse var fortrinlig til Udgangen af Maj, da der indtraadte en Periode paa et Par Uger, hvor Gæren var slet, nærmest ubrugelig, og dette, i Forbindelse med at de øvrige Gærfabrikker for at levere Gær til de Bagere, der havde taget deres Forbrug fra Slagelse, fordrede Underskrift paa 3 Maaneders Levering, førte med sig, at Forbruget, der havde været oppe paa ca. 1200 % daglig, gik ned til 400 %. Dels den slette Gær og det, at Distributionsomkostningerne ved den ringe Aftagning blev for store, medførte, at Selskabet maatte holde Aftagerne skadesløse, ligesom Fabrikken, saavel hvad Raastoffer som Produktion angik, blev stillet under stadigt Tilsyn af Alfred Jørgensens gæringsfysiologiske Laboratorium.

16. November 1908 afholdtes et Møde, i hvilket ca. 100 Gæraftagere deltog, og her vedtoges Love for BAGERLAUGETS FÆLLES-GÆRINDKØB, ligesom der valgtes Bestyrelse. Denne kom til at bestaa af Laugets Bestyrelse suppleret med fire af Aftagerne valgte Medlemmer, og 16. December holdt Bestyrelsen sit første Møde, hvor den konstituerede sig med Oldermænden, JOHANNES PITZNER, der havde været Drivkraften i Foretagendet, som Formand.

21. April 1909 afholdtes den første ordinære Generalforsamling, paa hvilket Regnskabet for Tiden 21. Februar—31. December 1908 blev forelagt. Der var solgt 147,440 % ren Gær, 74,053 % blandet Gær og 3829 % Ølgær. Overskudet udgjorde 10,803 Kr. 48 Øre.

Samtidig med at den nye Gærforening begyndte sin Virksomhed, op-
hørte den gamle Forening at være aktiv.

Efter at de omtalte Vanskeligheder med Fabrikken var overvundne,
virkede Systemet fortrinligt, ligesom Gæren var første Klasses. For-
eningen af Spritfabrikanter, der aldrig havde vist Bagerne Velvilje,
havde søgt at lægge Foretagendet Hindringer i Vejen, men dette mis-
lykkedes. Da Gæren fra Slagelse var billigere, men alligevel stod fuldt
paa Højde med den københavnske, vilde Bagerne, der aftog ca. 1½
Million % aarlig, kunne spare ca. 60,000 Kr. Under Forhandlingerne om
Fællesindkøbet var det fra flere Sider blevet gjort gældende, at Gær-
handelen, saaledes som det havde været Tilfældet i mange Aar, burde
overlades til gamle Bagersvende, men heroverfor kunde Lauget henvise
til, at det allerede i Forvejen udrettede saa meget for disse. Saaledes
uddeltes der gennem Svendestiftelsen aarlig ca. 5000 Kr. i Kontanter
og Friboliger, medens Bagermestrenes eget Alderdomshjem i Løbet af
Aaret 1907 kun havde kunnet disponere over 472 Kr.

Et Par Aar efter Oprettelsen af Kontrakten med A/S Komplex Kie-
rulf dukkede en ny Gærproduktionsmetode op, og Patentet paa denne
erhvervedes af Københavns Spritfabrikker, der overdrog det til Spiritus-
fabrikantforeningen. Denne tilbød derefter Lauget en Overenskomst med
de i Foreningen staaende Gærfabrikker, d. v. s. alle Gærfabrikker i Dan-
mark med Undtagelse af Fabrikken i Slagelse og en Fabrik i Esbjerg.
21. Juni 1910 afholdtes en Generalforsamling, først i Indkøbsforeningen
og derefter i Lauget, og Resultatet blev, at den af Spiritusfabrikant-
foreningen foreslaaede Overenskomst tiltraadtes af ca. 300 Medlemmer.
Overenskomsten med Fabrikken i Slagelse opsagdes derefter til 1. Januar
1911, og 30. Juni 1910 underskrevs Kontrakten med de indenfor Spiri-
tusfabrikanternes Gæroverenskomst staaende Gærfabrikanter. Paa Laugets
ordinære Generalforsamling i Marts 1911 kunde Oldemanden meddele,
at 92 p. Ct. af Laugets Medlemmer nu var Medlemmer af Gærforeningen,
der saaledes havde vundet almindelig Tilslutning.

Foreningens nugældende Love er vedtagne 21. Juni 1910, 13. Februar
1914, 14. April 1921 og 21. April 1926. I Lovenes § 1 er Foreningens
Formaal angivet, idet det hedder:

»Under Navn BAGERLAUGETS FÆLLES-GÆRINDKØB er af Medlemmer af
Københavns Bagerlaug oprettet en Pensions-, Enke- og Begravelseskasse.
Medlem af denne er ethvert Laugsmedlem eller Enker efter saadanne, som
aftager sit fulde Forbrug af Brænderigær gennem Fællesindkøbet og under-
skriver sammes Love.«

Gærindkøbsforeningen har i de siden dens Stiftelse forløbne Aar betydet umaadeligt meget for Bedring af gamle og trængende Laugsmedlemmers og disses Enkers Kaar.

Nedenstaaende Oversigt pr. 31. December 1932 taler sit tydelige Sprog om, hvad Foreningen har udrettet siden sin Stiftelse:

<i>Indtægt.</i>	
Fra Slagelse-Tiden.....	31,790.87
Bonus.....	931,633.00
Kursavance.....	139,143.99
Renter.....	468,873.77
	1,571,441.63
<i>Udgift.</i>	
Pensioner til Gærhandlere.....	16,813.81
Generalforsamlinger og andre Omkostninger.....	104,373.94
Honorarer.....	44,000.00
Begravelseshjælp.....	63,600.00
Renter og Understøttelser (Pensioner).....	276,796.47
Udbetalt ved Død.....	16,607.77
	522,191.99
Formue.....	1,049,249.64
	1,571,441.63

14. August 1895 afholdtes et af ca. 100 Bagermestre besøgt Møde for at drøfte Oprettelsen af et *fælles Rugbrødsbageri* i København. Hensigten hermed var at producere og levere Rugbrød til Bagere, der nu forhandlede Rugbrød fra de bestaaende Rugbrødsfabrikker, der i de fleste Tilfælde var oprettede og blev drevet af Ikke-Bagere. Yderligere mente man, at Bagerne ved Oprettelsen af deres egen Rugbrødsfabrik skulde kunne faa Brødet baade billigere og bedre. Efter at Spørgsmaalet havde været Genstand for en længere Drøftelse, nedsattes et Udvalg paa 12 Medlemmer til at forberede Sagen, og i den nærmest følgende Tid agiteredes der kraftigt for Planens Realisation. Saaledes afholdtes 3. Oktober ikke mindre end 6 Distriktsmøder og 8. Oktober et større Møde i Haandværkerforeningens Lokaler, hvor dog kun 30 Mestre tegnede sig for Aktier i Foretagendet. 31. s. M. var der kun tegnet 15,000 Kr., medens Udvalget krævede mindst 50,000 Kr., førend Sagen kunde reali-

seres. Det trak saaledes noget i Langdrag, men endelig i Februar 1896 var man naaet saa vidt, at AKTIESELSKABET BAGERMESTRENE RUGBRØDSFABRIK kunde stiftes. For en Pris af 13,342 Kr. erhvervedes en Grund i Heimdalsgade, stor 7229 □ Al., og her opførtes Fabrikken, der begyndte sin Virksomhed 20. Januar 1897.

Selskabets første Formand, der tillige var Direktør for Fabrikken, var Bagermester TH. MØLLER, der nogle Aar senere afløstes af JOHANNES PITZNER. I 1917, efter 20 Aars Virksomhed, solgte Selskabet Fabrikken til Aktieselskabet KØBENHAVNS BRØDFABRIKKER, og Bagermestrene stod saaledes atter uden egen Brødfabrik. Dette varede dog ikke længe.

13. Marts 1917 afholdtes efter Indbydelse af en Komité et Møde i Prins Wilhelms Palæ, hvor ca. 150 Mestre havde givet Møde. Et af Komiteens Medlemmer, Bagermester LUDVIG ANDERSEN, udviklede Hensigten med og Planen for Oprettelsen af en Rugbrødsfabrik, idet han henviste til det Lovudkast, der i Forvejen var udsendt til de indbudte. Det var jo midt i en for Københavns Bagermestre meget alvorlig Tid, Forslaget fremkom, og de Midler der krævedes, for at Planen kunde virkeliggøres, var store, nemlig 300,000 Kr., men allerede ved Planens Forelæggelse tegnedes et saa stort Beløb, at der kunde arbejdes videre paa Planen, hvilket viser, at Bagerne havde den fulde Forstaaelse af, hvor meget det betød for dem at have deres egen Fabrik.

10. April 1918 afholdtes et Aktionærmøde, paa hvilket Dirigenten meddelte, at Selskabet vilde træde i Virksomhed, naar der var tegnet 200,000 Kr., idet der da vilde være tilstrækkelig Basis for et supplerende Laan. Paa samme Møde valgtes Bagermester AAGE JØRGENSEN til administrerende Direktør, og til Bestyrelse valgtes Bagermestrene LUDVIG ANDERSEN, N. CHR. JØNSSON, V. JOCHUMSEN, LOUIS JOHANSEN og RASMUS MADSEN. I Løbet af Sommeren erhvervede Selskabet for et Beløb af 250,000 Kr. Ejendommen Heimdalsgade Nr. 29 af A/S Københavns Spritfabrik, tidligere J. Schibbyes Gærfabrik. Ejendommen, der i Ejendomsskyld var ansat til 170,000 Kr., tiltraadtes af de nye Ejere 1. Oktober, og 25. Oktober 1919 kørte Fabrikken for første Gang Brød ud. Fabrikken, der fik Navnet AKTIESELSKABET KØBENHAVNSKE BAGERMESTRES NYE RUGBRØDSFABRIK, begyndte sin Virksomhed med 3 tre-etages Ovne af Strømmens Fabrikat og har senere foretaget store Udvidelser, saaledes at Anlægget nu omfatter 9 tre-etages Ovne, der med Døgndrift aarlig producerer noget over 2,500,000 hele Rugbrød, der udbringes af 20 Automobiler. Ogsaa Aktiekapitalen er udvidet, saa

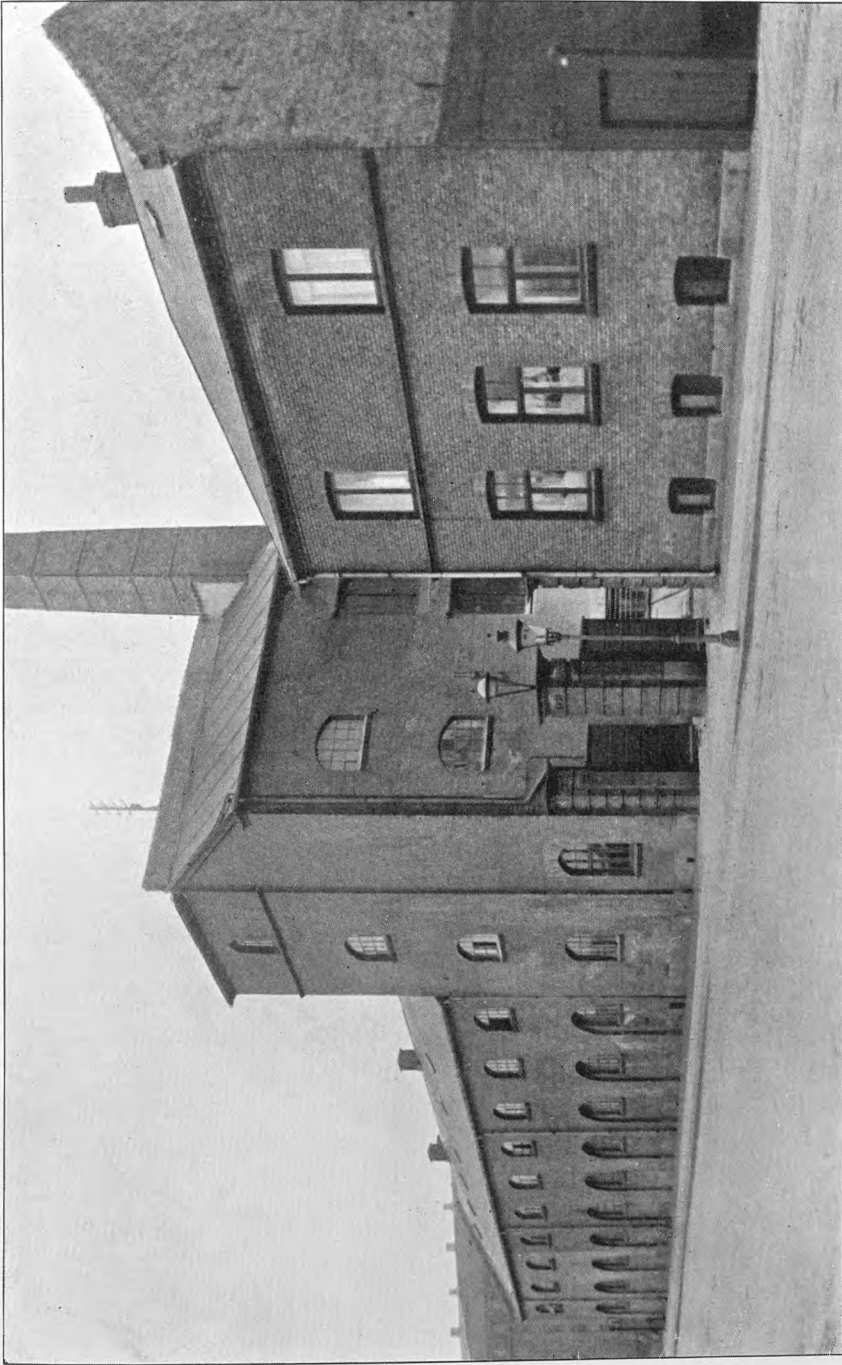

Bestyrelsen for Københavns Bagerlaugs Fælles-Gærindkøb ved Laugshusets Indvielse 22. Oktober 1928.

den nu er paa 800,000 Kr. Kun københavnske Bagermestre kan være Aktionærer. Fabrikken, der ikke selv har Mølleri, aftager sit Forbrug af Mel hos de københavnske Handelsmøller og udbetaler nu ca. 250,000 Kr. aarlig i Arbejds løn. Siden Starten i 1919 har ovennævnte Aage Jørgensen været Fabrikkens Direktør og ligeledes ovennævnte Ludvig Andersen Bestyrelsens Formand.

I 1923 traadte en Kreds af Bagermestre i København sammen for at drøfte Spørgsmaalet om Oprettelse af en fælles Indkøbs-Central for Raavarer, der anvendes af Bagere og Konditorer. Paa et Møde i Søpavillonen nedsattes et Udvalg paa fem Medlemmer, der skulde arbejde videre med Planen. Aktiekapitalen fastsattes til 300,000 Kr., der, saa vidt muligt, skulde tegnes af Bagermestre og Konditorer, og det vedtoges at begynde med Fabrikation af Margarine og senere, efterhaanden som Tanken fandt Tilslutning og nødvendig Kapital var indtjent, udvide

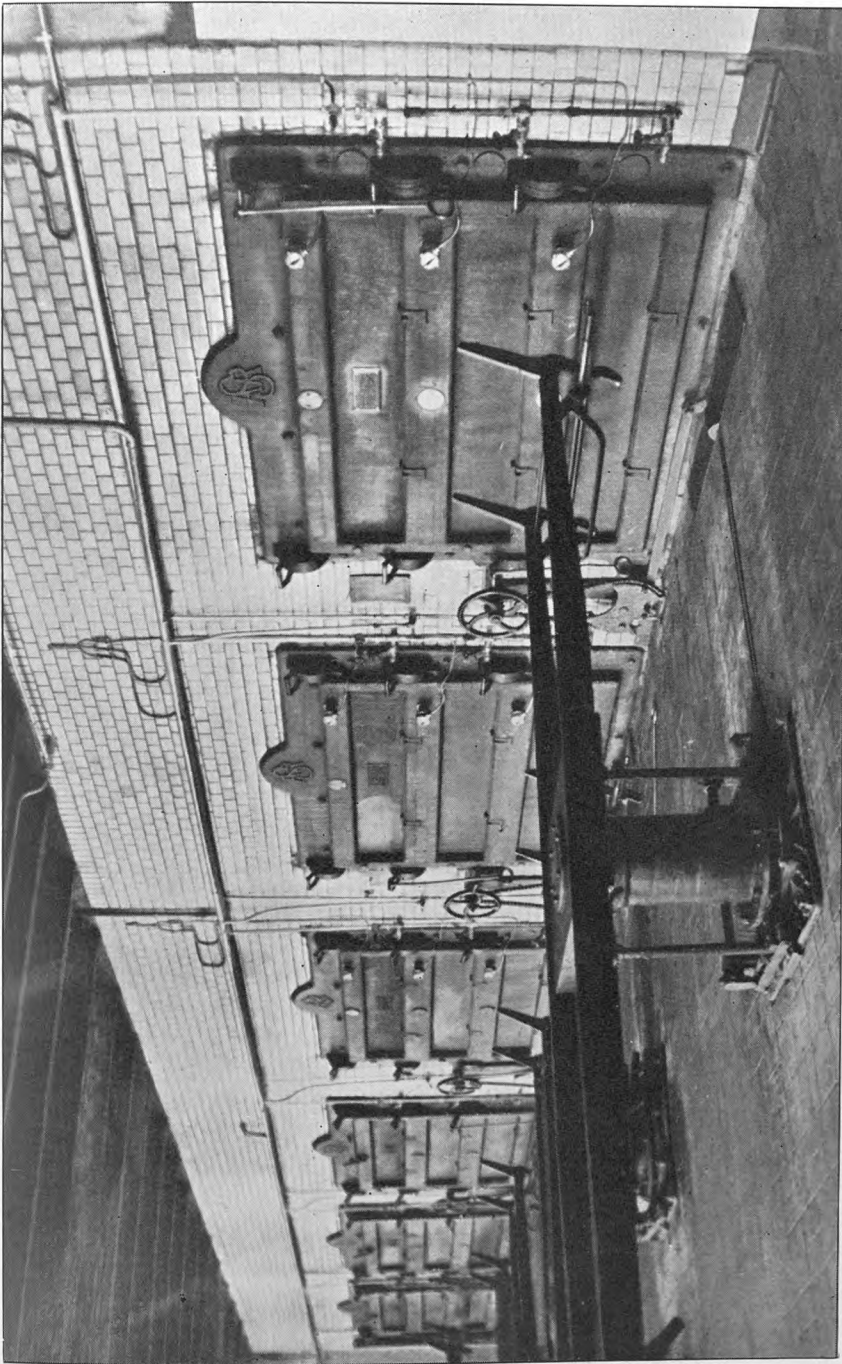
A/S Københavnske Bagermestres nye Rugbrødsfabrik. — Bygningen i Heimdalsgade.

Virksomheden. Femmands-Udvalget suppleredes med ti, og disse femten Bagermestre blev saaledes Selskabets Stiftere. Foretagendet, der bærer Navnet DANSKE BAGERES INDUSTRI- OG HANDELS A/S, begyndte sin Virksomhed i egen Fabrik, Telemarksgade 3, og den første Bestyrelse kom til at bestaa af Bagermestrene RASMUS MADSEN, Formand, LUDVIG ANDERSEN, Næstformand, CHR. KRAGH, Sekretær, CHR. KASTRUP og Konditor A. B. C. HANSEN for Konditorbranchen. Aktiekapitalen er senere udvidet med 50,000 Kr. i Præferenceaktier og 50,000 Kr. i almindelige Aktier. For Tiden er Bagermester C. C. CLAUSEN Formand for Selskabet.

Inden vi gaar over til at omtale de faglige Opgaver, der er løst af hele Danmarks Bagerstand i Forening, skal vi omtale endnu nogle Emner, der er af mere lokal Art.

Som allerede nævnt, beskæftigede Lovgivningen sig i Tiden efter 1852 kun lidt med Bagerne, og dette vedvarede, praktisk talt, lige til op imod Aarhundredskiftet.

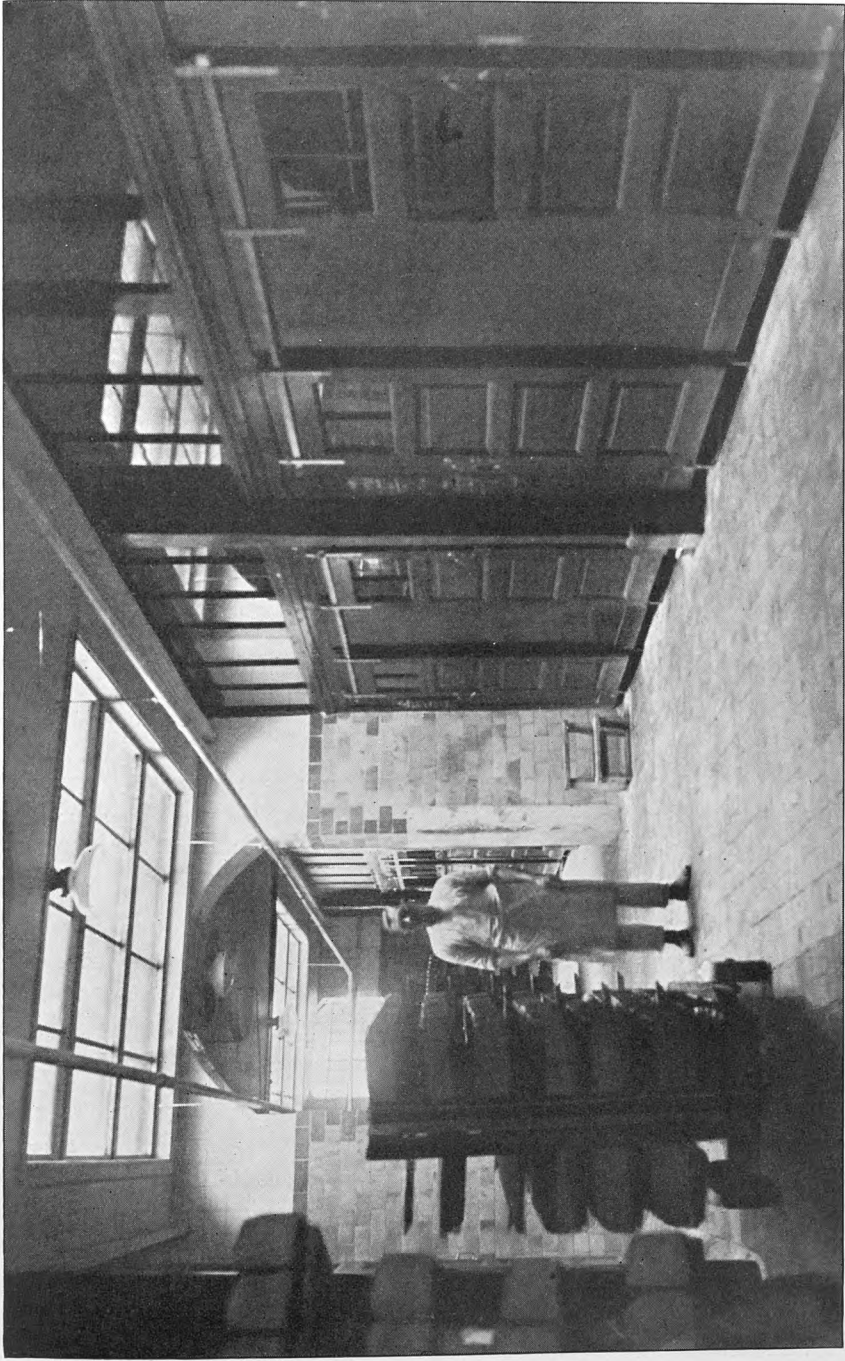
12. Januar 1858 udstedtes Lov om Tilvejebringelse af Sundhedsvedtægter for København, men de Vedtægter, der herefter fremkom, berørte ikke Bagerierne i særlig Grad. Det var egentlig først Sundhedsvedtægten af 15. Juni 1886, der, blandt meget andet, nævnedes Brød, idet alle til Forhandling bestemte Stoffer m. H. t. mulig giftig eller paa anden Maade sundhedsfarlig Beskaffenhed underkastedes Sundhedskommissionens Tilsyn, ligesom Kommissionen i H. t. Lov af 23. Maj 1873 § 21 skulde føre Tilsyn med, at Fabrikker og større Værksteder holdtes rene, havde tilbørligt Luftsifte og ikke overfyldtes med Arbejdere. Men det var først et af Justitsministeriet 28. Maj 1898 stadfæstet Tillæg til Sundhedsvedtægten for København, der direkte tog Sigte paa Bagerier og Brødudsalg. Tillæget foreskrev naturligvis Renlighed saavel m. H. t. Lokaler, Gaardspladser og Redskaber, som m. H. t. de der beskæftigede Personer og deres Paaklædning samt Varernes Tilberedning og Behandling. Fremtidig maatte der ikke oprettes noget Bageri, førend Planerne dertil var godkendt af Sundhedskommissionen. Der skulde være tilstrækkelig Adgang for Dagslys og Luft, Loftshøjden maatte ikke være under $4\frac{1}{2}$ Alen, Gulvet maatte ikke ligge lavere end $1\frac{1}{2}$ Alen under Jordoverfladen, og Lokalerne skulde være saa store, at der var mindst 400 Kubikfod for hver Arbejder. Der skulde være sørget for særlige

A/S Københavnske Bagermestres nye Rugbrødsfabrik. — Seks af de ni tre-etagesovne.

A/S Københavnske Bagermestres nye Rugbrødsfabrik. — Bageriet.

A/S Københavnske Bagermestres nye Rugbrødsfabrik. — Brødkamrene.

Vadskerum og Omklædningsrum udenfor Bagerilokalerne, og disse skulde rengøres en Gang daglig og mindst en Gang om Ugen underkastes en Hovedrengøring. Ogsaa Redskaberne skulde daglig rengøres. Der skulde anbringes Spyttebakker med Sand, og det var forbudt at spytte paa Gulvet, at benytte Røg-, Snus- og Skraatobak i Lokalerne og at ælte Dejj med Fødderne. Arbejderne skulde være iført rent Tøj af et Stof, der let kunde vadskes, og være forsynede med Lommetørklæder. Før Arbejdets Paabegyndelse skulde de vadske Hænderne. For Udsalgsstedernes Vedkommende fastsattes der ogsaa en Række Regler. Tryk-makulatur maatte ikke benyttes til Indpakning, og der skulde være ophængt trykte Plakater med den nu saa velkendte Paaskrift: »Publi-kum anmodes om ikke at berøre det udstillede Brød«.

De i Sundhedsvedtægten fastsatte Regler gav Bestræbelserne for at gøre Haandværket saa rent og sundhedsmæssigt som muligt et mægtigt Stød fremad, og Bagerne har i de følgende Aar ikke skyet nogen Anstrengelse for at fortsætte Bestræbelserne, bl. a. ved at beskytte det udstillede Brød med Glasvægge ud imod Publikum. Der er i vore Tidens flunkende Bagerbutikker med Marmordiske, Spejlglasruder og Glaslofter o. a. m. ikke stort andet end Brødet, der minder om gamle Dages Bu-tikker.

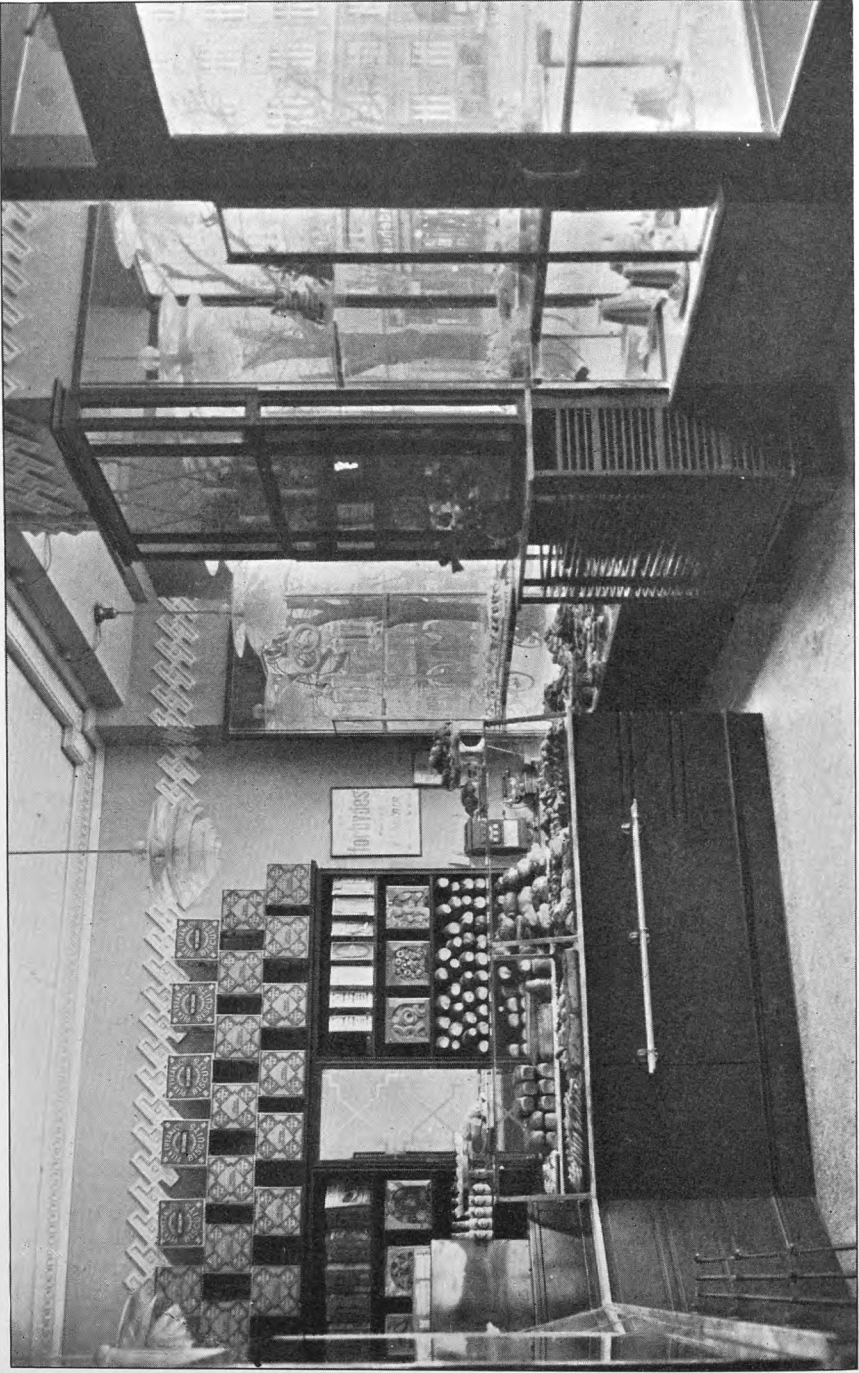
Vi vender os derefter til de ikke faa store faglige Spørgsmaal, der efterhaanden dukkede frem, og som fik Bagerne ude over Landet til at samle sig i større Organisationer, der atter i indbyrdes Samarbejde tog fat paa Opgaverne.

Allerede i Begyndelsen af 1870'erne havde der indenfor den jyske Bagerstand hævet sig Røster for en Sammenslutning, og paa et Møde i Aarhus fremsattes Forslag om Dannelsen af en Centralforening til Varetagelse af de jyske Bageres Interesser. 4. Marts s. A. afholdtes den stiftende Generalforsamling, paa hvilken der vedtoges Love. Foreningen fik Navnet »NØRREJYDSKE KJØBSTADBAGERFORENING«, men ændrede senere sit Navn til »CENTRALFORENINGEN AF BAGERMESTRE I JYLLAND«. Som allerede nævnt var Foreningen repræsenteret ved Bagerlaugets Bannerindvielse i Sommeren 1888, og dette skulde blive Begyndelsen til et saare frugtbart Samarbejde, hvis første Resultat blev Fagbladet »DANSK BAGER- OG KONDITORTIDENDE«. Den jyske Forening havde allerede i 1888 forsøgt at udgive et Fagblad, men Forsøget mislykkedes, efter at der var udkommet nogle faa Numre. Tanken blev taget op igen

Reklame fra Albecks Bageri paa Østergade.
Nederst Interiør fra Butikken. 1865.

1892, og »Dansk Bager- og Konditortidende« begyndte at udkomme 1. Januar 1893. Bladet, der udkommer hver 14. Dag, har lige siden dets Fremkomst været ejet af Centralforeningen og Lauget i Fællesskab, og det er, foruden at være Medlemsblad for de to Foreninger, tillige Medlemsblad for de siden Bladets Start stiftede to Foreninger »FYENS STIFTS BAGERMESTERFORENING« og »SJÆLLANDS OG LOLLAND-FALSTERS STIFTERS BAGERMESTERFORENING«. Det er saaledes Medlemsblad for alle organiserede Bagere i Danmark. Bladets første Redaktører blev Bagermester E. HOLLE, Aarhus, og Bagermester A. FLERON, København. Da Fleron ved Slutningen af Aaret 1919 paa Grund af svigtende Helbred, efter i

Butiksinteriør 1933.

Butiksinteriør 1933.

27 Aar med aldrig svækket Iver at have ledet Bladet, maatte trække sig tilbage fra denne Gerning, efterfulgtes han af Bagermester ROBERT MØLLER, København, der atter fra 1. Januar 1922 afløstes af Bagermester A. P. CHRISTIANSEN, Vejlbj ved Aarhus, der i den Anledning flyttede til København, og som stadig er Bladets Redaktør. Hvor meget Fagbladet har betydet for Samarbejdet mellem Bagerstandens Organisationer i de urolige Tider, der netop ved Bladets Start tog deres Begyndelse, gør udenforstaaende sig vanskeligt noget Begreb om.

A. P. Christiansen.
Redaktør af »Dansk Bager- og Konditor-
tidende« siden 1922.

St. Hansaften 1883 stiftede de københavnske Svende deres Fagforening, og ni Aar senere stiftedes Svendenes landsomfattende Organisation, Bagerforbundet. I 1893 rejste dette Krav om Indførelsen af et Fridøgn, og ved de Forhandlinger, der førtes herom mellem den jyske Forening og Lauget paa den ene og Svendenes Forbund paa den anden Side, opstod ganske naturligt Tanken om Dannelsen af en Landsorganisation for samtlige Bagermestre i Danmark. Tanken kunde dog

ikke realiseres, førend ogsaa Bagermestrene udenfor København og Jylland havde organiseret sig. Efter at dette var sket ved Dannelsen af de to Foreninger »FYENS STIFTS BAGERMESTERFORENING« og »SJÆLLANDS OG LOLLAND-FALSTERS STIFTERS BAGERMESTERFORENING«, stiftede hhv. i Juni og i November 1893, nedsatte de fire Foreninger et Udvalg bestaaende af Foreningernes Formænd samt Redaktøren af Fagbladet til Udarbejdelse af Vedtægter for den paatænkte Centralorganisation. 28. Juni 1895 stiftedes da DEN DANSKE BAGERSTANDS FÆLLESORGANISATION, der straks fik 850 Medlemmer. Organisationens første Formand blev Laugets Oldermænd VALDEMAR GÆTJE, der beklædte Hvervet til sin Død 1905. Han efterfulgtes af Bagermester, Landstingsmand HERMAN STILLING, der trak sig tilbage 1919 og overlod Hvervet til Folketingsmand, tidligere Laugets Oldermænd JOHANNES PITZNER, der stadig er Organisationens Formand.

Fællesorganisationens Opgave blev den at forhandle med Myndighederne i alle Spørgsmaal, der berører den samlede Bagerstand i Danmark, hvorimod de enkelte Foreninger bestaar som hidtil, og selv paa egen Haand varetager de Opgaver, der har mere lokal Interesse.

Forinden vi gaar over til at omtale Lønkonflikter og dermed Forholdet mellem Mestre og Svende, skal der dvæles ved to Love, der har faaet stor Betydning for Bagerinæringen, nemlig LUKKELOVEN AF 1908 og dens Efterfølgere samt BAGERILOVEN AF 1920. Fabriksloven af 1901 vil blive behandlet under Omtalen af Svende og Lærlinge.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling i Lauget i November 1907 drøftedes et i Folketinget fremsat Forslag om Butikslukning Kl. 8 Aften de fire første Dage i hver Uge. Forslaget undtog Bagerbutikkerne, men adskillige af Bagerne, og navnlig Brødhandlerne, var stemt for, at Loven ogsaa kom til at gælde dem. Det vedtoges derefter at udtale Ønsket om, at der indførtes en ensartet Lukningstid for alle, bortset fra Udskænkningensretten, hvilket vilde sige, at Konditorerne ikke maatte sælge ud af Huset, og at Bagerne skulde have Ret til Salg om Søndagen til Kl. 10 Aften. Under Forhandlingerne paa Rigsdagen ytrede ligeledes Ønsker om, at Bagere og Konditorer inddroges under Lovens Bestemmelser, og Fællesorganisationen indgav Andragende om, at det maatte ske, hvis Bagerne derved kunde blive ligestillede med Konditorerne. 8-Lukkeloven opnaaede Stadfæstelse 19. Juni 1908. Det var herefter forbudt Butikker i Almindelighed at have aabent i Tiden fra 8 Aften til 4 Morgen; dog maatte de Lørdag Aften holde aabent til Kl. 11. Bagere og Kagebagere, paa hvilke Lovens Bestemmelse ogsaa kom til Anvendelse for saa vidt angik Salg ud af Huset, fik ud over den tilstaaede Tid Lov til at holde aabent for at foretage den Forhandling til Fortæring paa Stedet, som de efter Næringsloven var berettigede til at udøve. De samme Regler gjaldt for Konditorerne, men rigtignok med følgende Tilføjelse: »derfra dog undtaget Salg af tilberedte Spisevarer«. Da denne Undtagelse naturligvis virkede generende for Kagebagerne, gik disse til Ministeriet, og ved Lov af 30. April 1909 foretoges følgende Ændringer i Loven: Kagebagerne maatte i Tiden fra 9 Aften til 4 Morgen, Lørdag fra 11 Aften til 4 Morgen, ikke sælge ud af Huset. Bagerne blev berettigede til paa de seks Dage i Ugen, hvor deres Salg ophørte Kl. 8, i Tiden fra 8 til 9 at sælge Kager og Konditorsager ud af Huset, men naturligvis ikke Brød. Desuden var baade Bagere og Kagebagere berettigede

til at holde deres Butikker aabne ud over den bestemte Lukketid, naar det gjaldt Forhandling til Fortæring paa Stedet. Konditorerne maatte i Tiden fra 9 Aften til 4 Morgen, Lørdag Aften fra Kl. 11, ikke sælge ud af Huset, dog at saadant Salg af tilberedte Spisevarer med Undtagelse af Kager og Konditorvarer skulde være tilladt.

Det siger sig selv, at Overtrædelser maatte og skulde finde Sted under saadanne Forhold, hvor en Del af Butikkens Varer maatte sælges, men andre ikke. 1912 klagede Oldermændene paa Generalforsamlingen over, at Henvendelser til Politidirektøren om en mere effektiv Kontrol fra Politiets Side ikke havde baaret Frugt, og han opfordrede Medlemmerne til at anmelde Overtrædelser, der kom til deres Kundskab.

Ved et nyt Tillæg til Lukkeloven fastsattes i 1917 Bagernes Lukketid til Kl. 8, Lørdag til Kl. 10, men da Handelen mellem 7 og 8 kun var ringe, anbefalede Lauget Medlemmerne at lukke Kl. 7, hvilket, under de herskende Forhold, da der skulde spares paa Lys og Varme, yderligere vilde være tilraadeligt. Paa en ekstraordinær Generalforsamling i Februar 1917 vedtoges det at ordne Lukkespørgsmaalet kredsvis under Hensyn til de berettigede Interesser. Paa Laugets ordinære Generalforsamling i Marts 1924 vedtoges det enstemmigt at lukke de seks første Dage i Ugen Kl. 8 og Lørdag Kl. 9.

Lukkeloven var og blev en stadig Kilde til mange Besværligheder. Vedtagelsen af 1924 blev ikke overholdt, idet Bagerne jo havde Ret til at holde aabent lige saa længe som Konditorerne, men naturligvis kun for Salg af Konditorvarer, og Konditorforeningens Vedtagelse om, at Konditorer, der bagte Bagerbrød, skulde lukke som Bagerne, blev heller ikke overholdt. Konditorforeningen klagede til Ministeriet, der atter gennem Magistraten lod Klagen gaa videre til Politiet, der igen tilstillede Lauget den. Lauget svarede, at det maatte anses for rigtigst, at Bagere og Konditorer, der solgte Bagerbrød, skulde lukke Kl. 8 de seks første Dage og Kl. 9 paa Lørdage, men at de Konditorer, der kun bagte og solgte Kager, skulde have Lov til at holde aabent til Kl. 11. Dette godkendtes af Konditorforeningen, og paa Laugets Generalforsamling 1928 meddelte Oldermændene, at der med det første kunde ventes en ministeriel Bekendtgørelse i denne Retning. Da Ministeriets Svar endelig forelaa, gik dette imidlertid ud paa, at man ikke kunde fastsætte bindende Forskrifter af den ønskede Art, men at man intet vilde finde at bemærke til, at en efter vedkommende Fags Skøn hensigtsmæssig Regulering i den omhandlede Henseende søgtes gennemført ved Aftale

mellem de paagældende Organisationer. I Virkeligheden var man altsaa lige vidt, og da man jo ikke kunde vente Myndighedernes Hjælp til at paase Overholdelsen af en privat Aftale mellem de to Organisationer, vedtog Lauget paa en ekstraordinær Generalforsamling i September 1928 at ophæve Vedtægten af 1924. 1. Oktober 1932 traadte en ny Lukkelov i Kraft. Ved denne opretholdes den Bagere, Kagebagere og Konditorer ifølge Politivedtægten givne Ret til efter almindelig Lukketid at forhandle de under deres Næring henhørende Varer til Fortæring paa Stedet. De samme Næringsdrivende er berettigede til i Tiden fra 6 Morgen til 10 Aften at sælge ud af Huset samtlige under deres Næring henhørende Varer samt Mælk. Efter Kl. 10 Aften og til det Tidspunkt, da de ifølge Politivedtægten skal lukke, er de uberettigede til Salg ud af Huset af andre Varer end Konfekt, Chokolade og Sukkervarer. Som det vil ses, er de gamle Tvistespørgsmaal ikke bragt ud af Verden ved den nye Lov, der stadig ikke sætter Bom for Overtrædelser, og Striden om Lukketiden er sikkert ikke endt endnu.

En anden Lov, der siden dens Fremkomst har vakt adskillig Misfornøjelse blandt det store Flertal af Bagere, og som der stadig arbejdes paa at faa ændret, er BAGERILOVEN AF 9. JUNI 1920. Dennes Forgængere af 6. April 1906 og 26. Februar 1910 skal her lades uomtalt, men vil blive nævnt, naar vi kommer til Spørgsmaalet om Fridøgnet (S. 291). I 1918 var Natarbejdet i Bagerierne blevet afskaffet, dog ikke for Mestrene, deres Hustruer og Børn over 18 Aar, efter at Bagerne over hele Landet havde haft Lejlighed til at udtale sig herom. 546 erklærede sig da for Natarbejdets Bibeholdelse, men 1429 erklærede det for unødvendigt, og 277 afgav ufuldstændige Svar. Vi skal ikke komme nærmere ind paa Enkelthederne i Bageriloven af 1920, der kun tillod Natarbejde i Bagerier, der arbejdede med Treskifte, men forbød Arbejde andre Steder før Kl. 4 Morgen. Følgen blev, at de allerfleste Bagerier i de tidlige Morgentimer kom til at arbejde under et Højtryk, som man vanskeligt gør sig noget Begreb om, for at faa Brødet færdigt i rette Tid, og særligt uheldigt stillede blev de Bagerier, der har Filialer og Udsalg, da der ogsaa maa beregnes Tid til Transporten af Brødet til disse. Mange Steder greb Mesteren, naar han da evnede det, til den Udvej personligt at begynde tidligere, saaledes at Forarbejdet, d. v. s. Dejglægning, Opfyring o. l., var udført, naar Svendene mødte Kl. 4, men dette kan naturligvis ikke praktiseres i Bagerier, hvis Indehavere er ældre eller svagelige eller Enker. Ligeledes kan i de smaa Bagerier, der drives uden Hjælp

af Svende, Arbejdet paabegyndes, naar som helst det ønskes. Forholdene medførte, foruden de nævnte Vanskeligheder, en Forøgelse i Arbejdsløsheden indenfor Faget, idet mange Mestre undlod at antage en Svend, naar de alligevel selv var tvungne til at arbejde om Natten. Men Loven medførte ogsaa, at der i vid Udstrækning oprettedes Kompagniskaber, ofte med det Formaal at omgaa Loven for at opnaa bedre Arbejdsvilkaar. Dette kunde naturligvis ikke taales, og Lauget har bekæmpet saadanne Kompagniskaber meget kraftigt.

Under disse Forhold er det kun naturligt, at der indenfor Lauget har rejst sig en Stemning for at faa Loven ændret, og paa en ekstraordinær Generalforsamling i Lauget i Februar 1926 vedtoges en Resolution, der opfordrede Bestyrelsen til at arbejde for en tidligere Begyndelse af Arbejdstiden for hele Personalet, subsidiært at man maatte begynde Kl. 3 med en Mand for hver Ovn. Bageriloven gjaldt jo imidlertid for hele Landet, og Provinsbagerne var ikke slet saa interesserede i at paabegynde en tidligere Bagning som Københavnerne, for hvilke Morgenbrødet betyder langt mere. Desuden kunde Laugets Ønske ikke gennemføres uden Tilslutning fra Forbundet, idet det jo var dette, der skulde stille Mandskabet. Udsigterne var saaledes ikke særligt lyse. Efterhaanden oparbejdedes dog en Stemning for en Revision af Loven ogsaa indenfor Provinsbagerens Kreds, og i 1927 stemte 527 Medlemmer, d. v. s. 95 p. Ct. af Medlemsantallet, af Sjællands og Lolland-Falsters Stifters Bagermesterforening for at faa Loven ændret. Der afholdtes derefter to Møder i Fællesorganisationen med Forbundet for at søge en Fællesindstilling tilvejebragt, men Forsøget strandede i første Omgang, idet Forbundet krævede Mestrenes personlige Frihed til at arbejde begrænset. Paa en ekstraordinær Generalforsamling 7. Juli 1927 vedtog Lauget en Resolution, der opfordrede Fællesorganisationen til atter at optage Forhandlinger med Forbundet for om muligt at naa til at afgive en Fællesindstilling eller, om dette ikke kunde ske, da alene indgive en Indstilling om at faa Loven ophævet eller i hvert Fald opnaa Tilladelse til, at Svendene maatte begynde før Kl. 4. I September afholdtes derefter det første Møde mellem Fællesorganisationen og Forbundet, men Mødet endte hurtigt, idet Svendenes Repræsentanter kun vilde gaa med til en Times Forarbejde mod en Begrænsning af Mestrenes personlige Frihed til at arbejde. Mødet endte med, at Fællesorganisationen henstillede til Svendene endnu en Gang at overveje Sagen indbyrdes, men i Oktober meddelte Forbundet, at det ikke kunde fravige sit en Gang tagne Stand-

punkt. Da det saaledes saa ud til, at Mestrene alene maatte forsøge at føre Sagen videre, afholdt Fællesorganisationen et Møde for at drøfte Maaden, hvorpaa dette bedst kunde ske. Københavnerne udtalte sig for at faa Loven helt ophævet, subsidiært at søge Tilladelse til at lade Svendene begynde nogle Timer før Kl. 4, men Repræsentanterne for Provinsbagermestrene vilde ikke tage Stilling hertil, førend de havde afholdt Generalforsamlinger for at erfare deres Medlemmers Stilling, og det vilde vare 14 Dage, førend Generalforsamlingerne kunde afholdes. Inden Udlobet af dette Tidsrum skete det, at den ekstraordinære Arbejdsløshedsunderstøttelse blev ophævet, og dette ramte Bagersvendene meget haardt, idet en stor Del Svende herved kom til at staa ganske uden Understøttelse. Forbundets Hovedbestyrelse afholdt da et Møde, paa hvilket det vedtoges at nedsætte et Udvalg paa fem Medlemmer, der skulde søge Forhandlinger med Mestrene om følgende tre Spørgsmaal, 1) Ændring af Bageriloven, 2) Fastsættelse af en Læringskala, hvilket Spørgsmaal Fællesorganisationen allerede havde kredset om paa de tidligere afholdte Møder, og 3) Fastsættelse af en Lønskala for Ungsvende. Efter at have drøftet Sagen indgaaende paa et Par Møder i November Maaned, enedes Parterne om et fælles Forslag til Ændring i Bageriloven gaaende ud paa, at Mesterens og hans Husstands Ret til at arbejde i Tiden mellem 8 Aften og 4 Morgen skulde bortfalde, hvorimod Arbejdet i Bagerierne skulde begynde Kl. 4 Morgen, dog saaledes, at en Mand i hvert Bageri maatte begynde paa Forarbejdet Kl. 3. I Bagerier med fra 5 til 10 Svende maatte 2 Mand deltage i Forarbejdet, og hvor der var over 10 Svende, maatte 3 Mand deltage i dette. Hvis en Mester i Stedet for en Svend eller Lærling selv ønskede at udføre Forarbejdet, havde han selvfølgelig Ret hertil, men skulde underkaste sig de samme Betingelser m. H. t. Paabegyndelsen af Arbejdet. Søndag Morgen maatte Arbejdet paabegyndes Kl. 2. Lærlinge under 18 Aar maatte dog ikke begynde før Kl. 4. Bagerilovens § 8 foresloges ændret derhen, at der Nætterne før Fastelavnssøndag og -mandag, Skærtorsdag, Langfredag, 1. og 2. Paaskedag, 1. og 2. Pinsedag, Grundlovsdagen og 24. December maatte begyndes Kl. 12 Nat. Endvidere skulde Arbejdsgiveren yderligere have Ret til at lade paabegynde Arbejdet 10 Gange i Løbet af et Kalenderaar ved Folkedager, Markeder o. l. naar som helst. Disse Bestemmelser for ialt 20 Gange om Aaret skulde omfatte alle Arbejdere, Lærlinge saa vel som Svende, i Bagerierne. Yderligere skulde der kunne gives Dispensation fra Lovens Forbud mod Natarbejde i Tilfælde af Brand, Ombygninger

o. l. Lærlinge skulde i de sidste 2 Aar af Læretiden have Tilladelse til at deltage i Forarbejdet i de Bagerier, hvor der til Stadighed beskæftigedes udlært Arbejdskraft.

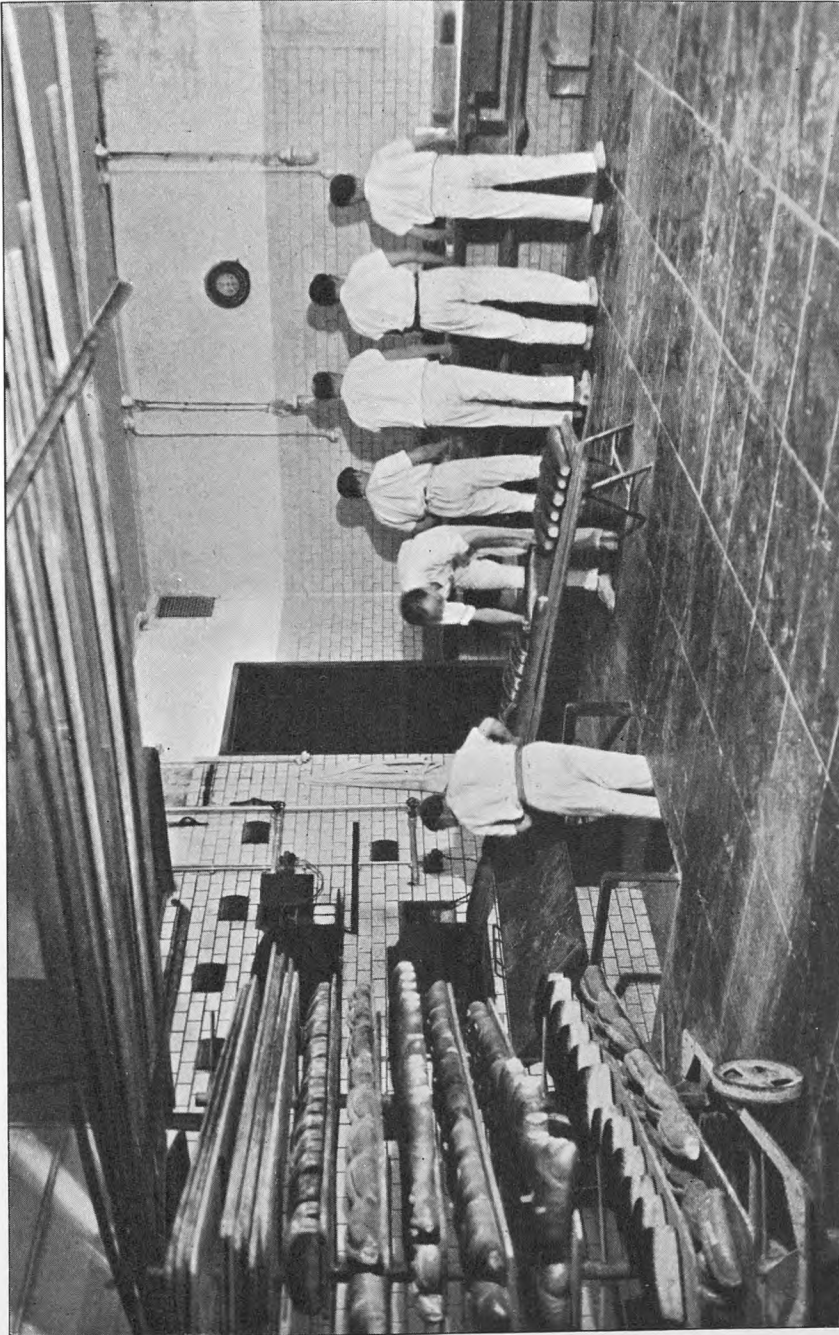
Dette Forslag forelagdes paa en ekstraordinær Generalforsamling i Lauget 6. December 1928, idet Oldermænden udtalte, at det selvfølgelig havde været bedre, hvis Forslaget ikke berørte Mestrenes personlige Frihed, men Forslaget var det bedste, der kunde opnaas. Forslaget var Dagen før enstemmigt blevet forkastet paa en Generalforsamling i Sjællandsforeningen, og paa Generalforsamlingen i Jylland havde der ogsaa været stærk Stemning imod det. Efter en længere Diskussion forkastede ogsaa Lauget Forslaget med alle Stemmer mod fem. Anstødsstenen var Angrebet paa den personlige Frihed.

Trods Forslagets Forkastelse arbejdedes der dog stadig videre for at faa Bageriloven ændret, og paa Laugets Generalforsamling i Marts 1929 meddelte Oldermænden, at der siden Forslagets Forkastelse var holdt talrige Møder, dels i Fællesorganisationen, dels med Forbundet, ligesom der havde været ført Forhandlinger med Sundhedsministeriet, og at Forbundets Repræsentanter paa Ministeriets Opfordring havde lovet at forelægge Forbundets Hovedbestyrelse Forslag om at gaa med til en Indstilling til Rigsdagen om at faa Loven ændret saaledes, at der maatte begyndes med Forarbejde Kl. 3 paa Hverdage og Kl. 2 Natten før Søn- og Helligdage. Forbundets Svar forelaa endnu ikke.

Endnu er der ikke opnaaet Enighed mellem de i Fællesorganisationen staaende Mesterorganisationer og Forbundet, og Enighed vil være ganske nødvendig, hvis en Ændring i Bageriloven skal kunne gennemføres. Det skal dog tilføjes, at der stadig, saa sent som i 1932 og 33, er arbejdet paa en Løsning af dette Spørgsmaal.

Forinden vi gaar over til at omtale Forholdet til Svendene og Lærlingene, skal *Laugets Fæstekontor* omtales.

Det er i forrige Afsnit omtalt, at Lauget, saa længe det havde sit Laugshus i Læderstræde, opretholdt Herberget der som Fæstekontor, og at det søgte at holde Mestrene til udelukkende at fæste deres Svende der. Efter at Laugshuset var afhændet i 1850, hører vi intet om Fæste af Svende førend saa sent som paa en Laugssamling i December 1873, d. v. s. kort efter den første Svendestrike. Lauget besluttede da, at man ikke mere vilde henvende sig til Værtshusholder HEINTZE om ledige Svende, idet man ansaa ham for at være den, der havde sat Striken i

Interior fra moderne Finnbreadbageri.

Gang til sin egen Fordel, men at man vilde søge en Mand, der var eller havde været Bager, hos hvem man da skulde søge sine Svende, og der nævnedes i denne Forbindelse to forhenværende Mestre. Paa Laugsmødet 22. Januar 1874 meddelte Oldermænden, at man ikke havde antaget nogen af de to Mestre, men derimod Værtshusholder F. SAFT som Fæstemand. Samtidig vedtoges det, at den hidtidige Betalingsmaade af Fæstepenge bortfaldt, og at enhver Interessent fremtidig skulde yde Fæstemanden 3 Rdlr. aarlig, der erlagdes kvartalsvis. Paa Laugssamlingen 8. Januar 1875 meddelte Oldermænden, at en Del af Interessenterne havde nægtet at betale Saft det ham tilkommende Beløb, hvorfor Lauget havde maattet betale ham af Laugskassen. Lauget vedtog derefter, at Fæstemandens Løn, der nu ansattes til 2 Rdlr. for hvert Medlem, skulde opkræves samtidig med Tidepengene. Forholdet med en fast Fæstemand har næppe bestaaet ret længe, thi 9. Juni 1881 meddelte Oldermænden, at han havde modtaget en Skrivelse fra Svendene, der ønskede en fast Fæstemand, saaledes som Forholdene tidligere havde været, medens det nu var saaledes, at Svendene maatte søge Arbejde gennem forskellige Værtshusholdere, der ofte holdt dem hen i lang Tid for at tjene paa dem. Ved Afstemningen blandt Mestrene viste der sig Flertal for en fast Ordning, og Fæstepengene fastsattes til 2 Kr. for en Mestersvend og 1 Kr. for andre Svende. Det synes stadig at have knebet med at faa Mestrene til at benytte den af Lauget antagne Fæstemand, thi 27. Januar 1882 meddelte Oldermænden, at Fæstemanden havde beklaget sig over ikke at kunne bestaa, hvis Mestrene ikke, saaledes som Aftalen var, henvendte sig til ham om ledige Svende. Heller ikke nu kom Fæstevæsenet ind under faste Former, men 4. November 1887 drøftedes paa en Laugforsamling Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Fæstekontor for Bagersvende paa Grundlag af Bestemmelser, som et dertil nedsat Udvalg havde udarbejdet. Efter en Diskussion fastsattes de enkelte Bestemmelser, og Laugsbestyrelsen bemyndigedes til at sætte Sagen i Værk, idet samtlige Mestre opfordredes til kun at fæste Svende gennem Kontoret. Det vedtoges yderligere at møde Svendene med et bestemt Afslag, hvis disse under Trusel af Strike skulde vægre sig ved at benytte Kontoret.

Allerede paa Laugforsamlingen i Februar Aaret efter kunde Oldermænden meddele, at Arbejdsanvisningskontoret havde vist sig at svare til Forventningerne, idet Mestrene havde haft rigeligt Tilbud af Arbejds-

kraft. Aaret efter viste det sig dog nødvendigt at foretage forskellige Forandringer i Kontorets Drift. Laugsinteressenter betalte intet ved Indfæstningen, men alle Ikke-Medlemmer skulde betale 1 Kr., og Laugsmedlemmer betalte efter Antallet af deres Svende og Drengede efter nærmere fastsatte Regler.

Af Forhandlingerne paa Generalforsamlingen Marts 1892 fremgaar det, at der endnu som en Reminiscens fra gamle Dage med Fæstekontoret var forbundet Logi for arbejdsledige Svende, idet Bestyreren fik bevilget et Beløb af 150 Kr. for Ikkeudlejning af Senge i det forløbne Aar, beregnet efter et Erstatningsvederlag af 200 Kr. aarlig. Logiet bestod endnu ved Aarhundredskiftet og havde Plads til 3 à 4 Svende.

Om Kontorets Virksomhed oplyste Oldemanden 1893, at der i det foregaaende Aar var fæstet 800 Svende gennem Kontoret. Paa en ekstraordinær Generalforsamling 1893 vedtoges det at give Bestyreren Dispensation fra den ham paalagte Pligt til at have Bolig ved Kontoret. Dettes Drift var iøvrigt Lauget en ret dyr Historie, idet det krævede et aarligt Tilskud, i 1895 saaledes ca. 125 Kr., og der fordredes desuden et ret indgaaende Tilsyn fra Laugets Side. I Løbet af 1896 fratraadte Kontorets Bestyrer for at etablere sig som Bager. Der havde i hans Tid været ført mange Klager over hans Ledelse af Kontoret, men efter hans Fratrædelse viste det sig, hvor dygtig han i Virkeligheden havde været. I Laugsaaret 1899—1900 sattes Kontoret under Tilsyn af to dertil udpegede Mestre, hvilken Foranstaltning viste sig at være virksomhedsfuld. Paa en ekstraordinær Generalforsamling i December 1900 valgtes en ny Bestyrer, og Lønningen, der hidtil i en Aarrække havde været 1000 Kr., forhøjedes til 1200 Kr. I Laugsaaret 1899 havde der været ca. 600 arbejdssøgende Svende, af hvilke 348 var gaaet i Arbejde hos Laugsmestre og 55 hos Mestre udenfor Lauget. Yderligere havde Kontoret besat omtrent 1100 Frinatspladser. I Laugsaaret 1903—04 var de tilsvarende Tal 637, 195, 166 og 2790. I det sidst forløbne Aar har Tallene været hhv. ca. 550 arbejdssøgende, af hvilke 15 fik anvist fast Arbejde, medens 745 fik Frinatspladser. Det lave Tal for fast Arbejde taler sit sørgelige Sprog om Arbejdsløsheden indenfor Faget.

Først saa sent som i Aaret 1907 var man naaet saa vidt, at Kontorets Regnskab viste Overskud, og Tilskud fra Laugets Side har ikke senere været nødvendige.

I Laugsaaret 1903—04 var der en Del Stridigheder med Svendene,

der søgte at boycotte Kontoret til Fordel for det af dem allerede i 1889 oprettede Arbejdsanvisningskontor, men Stridighederne blev bilagt, og Forbundet erklærede, at enhver Boycotning var uheldig og ikke vilde faa Støtte fra Forbundet. Alligevel benyttede Svendene i 1924 Bestyrens Død til at blokere Kontoret. Blokaden varede i 14 Dage, da Svendene maatte hæve den. — Siden 1. April 1928 har Bagermester H. P. JACOBSEN været Bestyrer af Fæstekontoret.

H. P. Jacobsen.
Bestyrer af Fæstekontoret siden 1928.

I Begyndelsen af 1870'erne opstod den socialdemokratiske Bevægelse her hjemme, og de første Fagforeninger stiftedes i Løbet af dette Decennium. Det var dog først, efter at E. WIINBLAD 1881 var blevet Redaktør af Bladet »Social-Demokraten«, og efter at Partiet 1884 havde faaet sine første Repræsentanter ind paa Ting, at Bevægelsen rigtigt tog Fart. Bagersvendene kom naturligvis ogsaa med i denne, men først paa et forholdsvist sent Tidspunkt, idet den københavnske Fagforening stiftedes

St. Hansaften 1883, og først i Juni 1892 stiftedes det landsomfattende Bagerforbund. Det vil ses, at disse Aarstal falder ret nøje sammen med de Aar, da der begyndte at komme virkeligt Liv indenfor Lauget, og netop i disse Aar indledtes Samarbejdet mellem Lauget og den nørrejske Bagermesterforening, Fagbladet oprettedes, de to andre Provsorganisationer stiftedes, og endelig, som en Slutsten paa hele Organisationsbevægelsen, stiftedes Centralforeningen. Det er næppe for meget sagt, at det var det i disse Aar indenfor Svendenes Kreds gennemførte Organisationsarbejde, der medførte, at ogsaa Mestrene vaagnede til Daad for at beskytte deres Interesser overfor Svendenes stigende Krav. Det skal dog straks siges, at som Helhed har Mesterorganisationerne altid stillet sig meget forstaaende overfor Svendene, og der er i Laugets Forhandlingsprotokol talrige Eksempler paa denne Velvilje. Mestrene har altid forstaaet, at Tilfredshed skaber det bedst mulige indbyrdes Forhold. Mestrene har overladt til Svendene selv at stille Krav, men naar

disse var saa rimelige, at de blot i nogen Grad kunde forenes med Mestrenes Interesser, har Mestrene altid i videst muligt Omfang stillet sig imødekommende. Derfor har Faget haft forholdsvis faa alvorlige Arbejdsconflikter, egentlig kun tre, og naar disse blev til Virkelighed, skyldtes det, som vi skal se, i første Række Svendenes Ubesindighed. Mesterforeningerne har aldrig villet Kampen, men naar denne ikke kunde undgaas, var man heller ikke bange for at tage den op. Og Resultaterne har da ogsaa vist, at Mesterorganisationerne staa saa stærkt rustede, at det vil være meget vanskeligt for Svendene med Held at gennemføre en Lønkonflikt ved Arbejdsnedlæggelse. I det stærke Udbygningsarbejde, der har fundet Sted indenfor Mesterorganisationerne til Værn for egne Interesser og til Dygtiggørelse af de vordende Svende til Gavn for Faget, har Københavns Bagerlaug staaet i første Række, og om Frugterne af dette Arbejde vil de følgende Blade berette.

De første Fordringer fra Svendenes Side om Forbedringer i deres Kaar fremkom i den her omhandlede Periode i Slutningen af Aaret 1871. 12. December dette Aar afholdtes Laugssamling, hvor Oldermænd meddelte, at Svendene havde været forsamlede og havde nedsat et Udvalg paa 12 Mand, der skulde forhandle med 12 af Lauget udpegede Mestre om de af Svendene fremsatte Ønsker. Disse gik dels ud paa en Lønforhøjelse, dels paa bedre Logi, og endelig rejste Svendene Spørgsmaalet om, hvorvidt de stadig havde nogen Forpligtelse til at »være paa Lauget«, d. v. s. være indskrevet hos Oldgesellen. Endvidere fremhævede Oldermænd Fordringen om Forpligtelse til at fæste Svendene hos Oldgesellerne. Disse to sidste Spørgsmaal synes imidlertid at være gledet helt ud under Forhandlingerne. Oldermænd fremhævede i sin Forelæggelsestale, at Svendenes Fordringer om at have fri om Søndagen til Kl. 12 Nat og desuden enkelte Frinætter maatte afvises, da de vilde være umulige at opfylde. Efter nogen Diskussion vedtoges det at udpege 12 Mestre, der skulde forhandle med Svendenes Udvalg efter følgende Hovedregler:

1. Lønnen skulde fastsættes ved frivillige Overenskomster mellem Mestre og Svende.

2. Oldermænd og Bisidderne vilde gøre sig al mulig Umage for, at Svendenes Logi kunde blive saa godt som muligt, og navnlig vilde man stræbe hen til, at hver Svend fik sin Seng.

3. Forlangendet om to Fridage indrømmedes, dog skulde hertil fastsættes bestemte Dage.

4. Mestrene skulde, saa vidt muligt, virke hen til, at Svendene blev Medlemmer af Bagersvendeforeningen, men at dette dog blev en privat Sag mellem Mestrene og Svendene.

Tre Dage senere fandt Mødet mellem de 12 Repræsentanter fra hver Side Sted. Om Pkt. 1 naaedes ikke Enighed, idet Svendene krævede en Minimaltakst af 3 Rdlr. ugentlig, medens Mestrene holdt paa, at Lønnen ikke burde fikseres, men overlades til Afgørelse mellem Mester og Svend. Hvad Pkt. 2, Logiet, angik, slog Svendene sig til Taals med Oldermændens Løfte om at virke hen til en Forbedring, hvor de lokale Forhold tillod det, og navnlig at hver Svend fik sin Seng. Hvad Arbejdstiden og Frinatspørgsmaalet angik, var alle enige om, at den ønskede Frinat efter Grundlovsdagen skulde indrømmes, ligesom der yderligere indrømmedes Frinat den første Søndag i det nye Aar, dog, hvis Nytaarsdag faldt paa en Søndag, skulde Frinatten falde paa den følgende Søndag. Endvidere skulde Mestrene, saa vidt muligt, paase, at en Svend, naar han antoges i Arbejde, stod i Lauget, hvorfor han, foruden at fremlægge Lægeattest, ogsaa skulde have Attest fra Oldgesellerne om, at han var i Lauget.

Paa Laugforsamlingen 4. Juni 1872 omtalte Oldermænden de med Svendene førte Forhandlinger om de opstillede Fordringer, der nu forelaa nærmere formulerede, og bemærkede, at da Svendenes Ønsker var moderate, burde Mestrene imødekomme dem, navnlig for saa vidt angik enkelte Frinætter. Oldermænden mente dog, at Svendene selv maatte bære de Omkostninger, der foranledigedes ved en Svends Fravær, nemlig naar en Svend skulde antages for en enkelt Nat, eller dog at der fastsattes en bestemt Betaling for den Svend, der skulde erstatte den fraværende.

Paa de følgende Laugforsamlinger i Løbet af Aaret 1872 og til helt hen paa Vinteren i 1873 nævnes Spørgsmaalet om Svendene slet ikke, hvorfor man vel kunde være berettiget til at tro, at der var kommet en Ordning i Stand. Saaledes har det dog aabenbart ikke været, thi 24. November 1873 afholdtes Laugssamling, paa hvilken Oldermænden meddelte, at han 15. November havde modtaget en Skrivelse fra to navngivne Svende, der fremsatte forskellige Fordringer paa Svendenes Vegne. Oldermænden havde besvaret Skrivelsen derhen, at hver Svend maatte ordne Forholdet med sin Mester. Efter at Svendene havde faaet dette Svar, indkaldte den ene af de to Underskrivere til et Møde d. 23. November. Oldermænden deltog efter eget Ønske i Mødet, men Stemningen

paa dette var saaledes, at han ikke kunde komme til Orde, og samme Dag nedlagde en Del af Svendene Arbejdet. Ifølge trykte Løbesedler, som Svendene havde ladet omdele i de forskellige Bagerier, gik Fordringerne ud paa en Minimalløn af 3 Rdlr. ugentlig som laveste Svendeløn, Maksimalarbejdsdag paa 12 Timer, større Renlighed i Logiet og Frihed hver Søndag fra Kl. 2 Eftermiddag til 6 Morgen. Hvad Fordringen om Lønnen angik, da imødekom de paa Laugssamlingen tilstedeværende Interessenter straks denne uden nogen som helst Debat. Efter nogen Drøftelse vedtoges det enstemmigt at indrømme den krævede Frinat med Undtagelse af Nætterne før Jul, Paaske, Pinse og Fastelavnsmandag, hvis Publikums Tarv fordrede Arbejdet. Ligeledes indrømmedes det, at Svendenes Fordring om, at enhver Svend skulde have et ordentligt og renligt Logi og en ren Seng at ligge i, var fuldt berettiget. Som man ser, blev Svendenes Fordringer straks imødekommet, og det vilde de, efter de paa Mødet faldne Udtalelser, ogsaa været blevet uden den ganske uvarslede Strike.

Om hvor lidt denne Strike paavirkede Offentligheden, faar man et Begreb ved, at »Berlingske Tidende« for 23. November kun indeholder en ganske kortfattet Notits om Arbejdsnedlæggelsen, men intet som helst om dennes Forløb.

Resultatet kan kun betegnes som en letkøbt Sejr for Svendene, og allerede 1876 etableredes der en ny Strike, ligesom den første dog kun partiel. 16. Maj 1876 afholdtes Laugssamling, fordi Svendene havde nedlagt Arbejdet i en Del af Bagerierne. Hvad det var for Fordringer, Svendene stillede, fremgaar ikke klart, men saa meget kan dog ses, at Striken var et Angreb paa Natarbejdet. Da Striken dels var af partiel Art, dels var indledet saaledes, at Svendene havde henvendt sig til de enkelte Mestre og ikke til disses Organisation, Lauget, og da man endvidere havde den Opfattelse, at Striken snart vilde ophøre af sig selv, besluttede det samlede Laug at forholde sig passivt. Men ganske interessant er en Beslutning, som Mestre og Svende tog paa dette Møde, nemlig at forsøge paa at indkalde fremmede Svende, love dem fri Rejse og frit Ophold i de første Dage, indtil de kunde komme i Arbejde, idet Konkurrencen med de danske Svende herved vilde blive mere virksom. Endnu mere end et kvart Aarhundrede efter Laugshusets Salg og Svendeherbergets Ophævelse var Tanken om det sidste ikke aflivet, trods de daarlige Erfaringer man i sin Tid havde gjort.

Striken endte sikkert hurtigt, — den omtales ikke mere i Forhand-

lingsprotokollen, — og formentlig er Tanken om Indkaldelse af fremmede Svende samtidig afgaaet ved Døden.

I Sommeren 1883 stiftede Svendene deres Fagforening, og i Forsommeren det følgende Aar fremsatte denne i Forbindelse med to andre da bestaaende Svendeforeninger Ønsket om en ugentlig *Frinat*. Paa en ekstraordinær Laugssamling 19. Juni forelagde Oldermændene Svendenes Skrivelse herom og udtalte, at han fandt Ønsket rimeligt. Under Diskussionen fremførtes det, at Ønsket vanskeligt vilde kunne imødekommes af Hensyn til Forretningernes Tarv, men paa Forslag af Bagermester JACOB MARSTRAND nedsattes et Udvalg af to Bestyrelsesmedlemmer, valgt af Bestyrelsen, Oldermændene og tre andre Mestre, valgt af Forsamlingen, til i Forbindelse med to Repræsentanter fra hver af de tre Svendeforeninger at drøfte Spørgsmaalet. Paa den følgende ordinære Generalforsamling i Januar 1885 oplyste Oldermændene, at der fra Udvalget var fremkommet et Andragende til Forelæggelse i Rigsdagen om, at det ved Lov maatte blive slaet fast, at enhver Svend skulde have en Fridag og en *Frinat* om Ugen. Forsamlingen vedtog imidlertid at meddele Svendene, at Lauget ikke kunde støtte Forslaget, da dette krævede, at alle Svendene skulde have Frihed samtidig, men at Sagen maatte afgøres i Mindelighed. Om Andragendet derefter er blevet indsendt af Svendene alene, fremgaar ikke af Laugsbogen, men det blev i alt Fald ikke gennemført.

26. September 1887 afholdtes Laugssamling, paa hvilken Oldermændene meddelte, at han fra Svendene havde modtaget en d. 24. s. M. dateret Skrivelse, hvori fremsattes Fordring om, at der fremtidig ydedes hver Svend 10 Kr. om Ugen i Stedet for som hidtil *Kost og Logi* hos Mesteren. Forsamlingen vedtog at henvise Spørgsmaalet til hver enkelt Mesters Afgørelse indenfor sin Virksomhed, men to Dage senere afholdtes atter Laugsmøde, idet en Del af Svendene havde nedlagt Arbejdet for at søge Fordringen gennemført. Men nu stillede Svendene yderligere Krav om en Mindsteløn af 18—22 Kr. for Svende og 25 Kr. for Mestersvende. Paa Fagforeningens Henvendelse til Lauget foreslog dette at nedsætte et Udvalg paa 14 Medlemmer af Lauget og Fagforeningen for derved at opnaa et for begge Parter antageligt Resultat. Bag Fagforeningen stod De samvirkende Fagforbund, der tilsagde Svendene Støtte. Under Forhandlingerne indtog Laugets Repræsentanter det Standpunkt, at man vilde give de gifte Svende kontant Løn i Stedet for *Logi* og *Kost*, men ikke de ugifte. Som Følge heraf nedlagde Resten af Svendene Arbejdet,

undtagen hos nogle faa Mestre, hvor Svendene vedblev at arbejde, men dog mod en højere Løn. Striken sluttede dog hurtigt uden Sejr for nogen af Parterne udover, at Svendene opnaaede en Lønforhøjelse. Heller ikke denne Strike vakte særlig Opmærksomhed eller Frygt for Brødmangel hos Offentligheden.

I Foraaret 1891 fandt der atter partielle Arbejdsnedlæggelser Sted, og 6. Juli afholdt Lauget en ekstraordinær Generalforsamling for at drøfte Spørgsmaalet om Foranstaltninger herimod. Det, Svendene denne Gang rejste Strid om, var Fæstekontoret, idet de forlangte, at Mestrene kun maatte fæste Svende ved det af Fagforeningen oprettede Arbejdsanvisningskontor. Fagforeningen havde opfordret Lauget til et Fællesmøde mellem Mestre og Svende for at drøfte Arbejdsforholdene, men denne Opfordring havde Lauget afvist. Efter en Diskussion bemyndigede de tilstedeværende Mestre Laugsbestyrelsen til med ethvert Middel at modsætte sig Fagforeningens Indgriben i Arbejdsforholdene og tilsagde Bestyrelsen deres Støtte. 20. s. M. afholdtes en ny ekstraordinær Generalforsamling, hvor Oldermænden oplæste en af Svendene paa et Møde d. 14. vedtaget Resolution, hvoraf dog den tidligere stillede Fordring om Fæste af Svende ved Fagforeningens Fæstekontor var udgaaet. Lauget vedtog at opretholde sit Fæstekontor, da man ansaa det for at være gavnligt for Faget, at hver Part havde sit Arbejdsanvisningskontor. Svendene fastholdt trods dette deres Krav, men formaaede ikke at gennemføre det, idet der var rigeligt Tilbud af Arbejdskraft. Derimod vedtog Lauget, at dettes Fæstekontor ikke fremtidig ved Indskrivning af Svende skulde spørge disse, om de var Medlemmer af nogen Forening.

Samme Aar stillede Fagforeningen paa ny Krav om Indførelse af Kostpenge og en ugentlig Fridag, og 13. August 1891 afholdt Lauget et Møde, hvor det paa Forslag af Oldermænden vedtoges at optage Forhandlinger med Fagforeningen paa Basis af følgende tre Punkter:

1. Fæstekontorerne opretholdtes.
2. Kostpenge skulde indrømmes, hvor Svendene stillede Fordring herom.
3. Spørgsmaalet om Hviledag maatte afgøres særskilt for hvert enkelt Bageri ved frivillig Overenskomst.

Forhandlingerne fandt Sted 15. s. M., men strandede paa Svendenes absolute Fordring om, at der skulde oprettes et fælles Arbejdsanvisningskontor eller, at Svendenes Arbejdsanvisningskontor skulde have Eneret.

Fridagsspørgsmaalet hvilede derefter til 1893, da der fra Fagforeningen

fremkom en Skrivelse med Forslag om, at Lauget sammen med Fagforeningen skulde deltage i et Andragende til Rigsdagen om Indførelse af en ugentlig Hviledag. I Tilslutning til tidligere Udtalelser svarede Lauget, at da der allerede i Helligdagsloven var truffet Afgørelse herom, kunde Lauget ikke være med til det omtalte Andragende. En Indbydelse fra Fagforeningen til Deltagelse i en Diskussion om samme Spørgsmaal afviste Lauget ligeledes. 13. December 1893 deltog Lauget alligevel sammen med den nørrejske Bagerforening, der her for første Gang var i Samarbejde med Lauget, i en Diskussion med Bagernes Forbund om det ugentlige Fridøgn. Resultatet blev en Resolution, der opfordrede Forbundet til at søge Samarbejde med Mesterorganisationerne for i Forening at indgaa til Rigsdagen med Andragende om Indførelsen af et ugentligt Fridøgn¹). Paa Laugets Generalforsamling 16. Marts 1894 meddelte Oldermænden imidlertid, at Lauget havde modtaget en Skrivelse fra Svendene om Indførelsen af et Fridøgn, men baade Lauget og Svendene var enige om, at et samlet Fridøgn vilde være en Ulykke for Faget. De fleste Mestre havde imidlertid indført en ugentlig Frinat, og Oldermænden udtalte Haabet om, at der kunde træffes en Ordning, hvorefter en Svend hver 14. Dag kun arbejdede 4 à 5 Timer og havde Resten af Døgnet fri. Han udbad sig Generalforsamlingens Bemyndigelse til at forhandle med Svendene herom, og Bemyndigelsen gaves.

I Marts 1895 indbragte Socialdemokratiet et Forslag til Lov om Søndagshvile i Bagerierne, men Forslaget naaede ikke frem til Behandling inden Rigsdagens Hjemsendelse, og det var saaledes bortfaldet. Et tilsvarende Forslag indbragtes i den følgende Samling, men led samme Skæbne, og dette gentog sig nu næsten uafbrudt i en længere Aarrække. Forslaget omfattede i sin første Form 3 Paragrafer, men da det endelig efter mere end 11 Aars Forløb forelaa vedtaget i Samlingen 1905—06, var det vokset til 22 Paragrafer, og fra at være et Forslag til Lov om Søndagshvile i Bagerier var det avanceret op til at blive »LOV OM ARBEJDE I BRØD- OG KAGEBAGERIER SAMT KONDITORIER AF 6. APRIL 1906«, den første Bagerilov.

Medens Lovforslaget om Søndagshvile gik sin trælse og langsommelige Vej gennem Rigsdagen, var der nok af andre Spørgsmaal, der bød sig frem indenfor Mestres og Svendes Kreds.

26. April 1897 afholdt Lauget ekstraordinær Generalforsamling i An-

¹ Povl Drachmann og Martin Nielsen, Centralforeningen for Bagemestre i Jylland gennem halvtreds Aar, Aarhus 1924, der ogsaa i det følgende flere Gange er benyttet som Støtte for Fremstillingen.

ledning af en fra Fagforeningen indkommen Skrivelse, paa hvilken Svar fordredes inden 30. s. M. Foreningen forlangte 24, 27 og 30 Kr. i Ugeløn for hhv. Liggere, Hølpere og Mestersvende, medens de gældende Lønningers Gennemsnit var hhv. 19, 23 og 27 Kr. Lauget kunde dog ikke strække sig videre end til at gøre disse Gennemsnitslønninger til Minimal-lønninger, og man vilde ikke gaa ind paa en Lønftale for kun et Aar ad Gangen. Svendene stillede ogsaa Krav om en Arbejdstid af 6 Dage eller Nætter, men dette kunde Lauget ikke gaa ind paa, saa længe der forelæa Lovforslag herom i Rigsdagen. Paa Grundlag af de foreslaaede Minimal-lønninger var Lauget villig til at forhandle med Svendene, og Medlemmerne forpligtede sig til, saa længe Forhandlingerne stod paa, ikke at indgaa særskilte Overenskomster med Svendene. Fire Dage senere afholdtes ny ekstraordinær Generalforsamling, hvor Oldermænden aflagde Beretning om Forhandlingerne. For at kunne imødekomme Svendene havde man ønsket, at Spørgsmaalene om Rabat og gammelt Brød kunde løses samtidig og havde hertil forlangt en Udsættelse af 4 Uger, men Svendene vilde kun vente 8 Dage. Der blev da nedsat et Udvalg, der skulde føre Forhandlingerne med Svendene, der opfordredes til at medvirke til Løsningen af Rabat- og Gammeltbrødsspørgsmaalene, bl. a. ved ikke at arbejde for de Mestre, der ikke vilde underkaste sig Organisationens Afgørelse. 7. Maj kunde Oldermænden forelægge et af Udvalget udarbejdet Lønningsregulativ, der samme Dag var blevet vedtaget af Svendene og allerede havde faaet ca. 100 Mestres Underskrifter. Det vedtoges ligeledes paa Laugssamlingen, og der nedsattes et Udvalg bestaaende af 6 Laugsmestre og 6 Medlemmer af Bagermesterforeningen til at overvaage Overenskomstens Overholdelse.

Det Regulativ, der nu blev vedtaget, gjaldt kun Fintbrødsbagerierne. Aaret efter fremsatte Fagforeningen Forslag til Lønnings- og Arbejdsregulativ for Rugbrødsbagerier og Brødfabrikker i København og Omegn. Ugelønnen foresloges her til 30, 33 og 36 Kr. for hhv. Liggere, Hølpere og Mestersvende. Arbejdstiden fastsattes til 48 Timer ugentlig, fordelt paa 6 Dage eller Nætter à 8 Timer samlet Arbejdstid, hvori dog indbefattet Tid til at indtage et Maaltid. Alt Arbejde paa Søgndage ud over 8 Timer skulde betragtes som Overarbejde og betales med 1 Kr. pr. Time. Ingen Bagnings maatte finde Sted Natten efter 1. Juledag, 1. Paaskedag og 1. Pinsedag. Alt Arbejde paa 2. Juledag, 2. Paaskedag og 2. Pinsedag samt Søn- og Helligdage fra 6 Morgen til 6 Aften skulde betales med almindelig Løn plus 1 Kr. pr. Time, og det samme skulde

gælde Grundlovsdagen fra Kl. 12 til Kl. 6. Til det faglige Arbejde i Rugbrødsbagerierne maatte kun anvendes faglærte Svende. Enhver Svend i Rugbrødsbagerierne skulde en Gang aarlig i Sommermaanederne have 14 Dages Ferie paa fuld Ugeløn. Regulativet skulde være bindende for begge Parter, indtil det opsagdes med tre Maaneders Varsel til en 1. Oktober og tidligst 1. Oktober 1900.

Dette ret vidtgaende Forslag kunde Fabrikkerne ikke gaa ind paa, men krævede Bibeholdelse af de gældende Lønsatser samt en Arbejdstid paa 64 Timer i Almindelighed og 60 Timer, hvor der arbejdedes i flere Hold og med mekanisk Kraft. Svendene afslog imidlertid dette og søgte at bryde Mestrenes Organisation ved at faa Forhandlinger i Gang med de enkelte Rugbrødsfabrikanter, men disse erklærede sig solidariske. Overfor en truende Strike krævede Rugbrødsfabrikkerne af Fintbrødsbagerne, at disse ikke, hvis Striken brød løs, optog Rugbrødsbagningen og, at de Fintbrødsbagere, der i Forvejen bagte Rugbrød, ikke udvidede deres Produktion under Striken, der antagelig vilde bryde løs 14. Oktober. Dette skete, og 16. Oktober vedtoges det at tilstille Forbundet en Resolution, der krævede, at Arbejdet i de Fabrikker, hvor der strikedes, skulde genoptages paa de indtil 1. Oktober gældende Vilkaar, og at de af Svendene afbrudte Forhandlinger skulde genoptages; saafremt bekræftende Svar ikke forelaa inden Onsdag d. 19. Oktober Kl. 8 Aften, vilde Følgen blive en almindelig Arbejdsstandsning i samtlige københavnske Bagerier. Samtidig med at denne Resolution afsendtes til Forbundet, foretog den i Anledning af Konflikten valgte Centralledelse de første Skridt til at organisere Bagningen ved Mestres og Lærlinges Hjælp. Centralledelsen oprettede et Centralkontor, til hvilket antoges Personale, og 150 à 200 Mestre erklærede sig straks villige til at tage fat. En Del yngre Mestre sendtes ud til samtlige Mestre i Byen og Omegnen for at indhente Tilsagn om, at alle Mestre, om det skulde blive nødvendigt, vilde tiltræde den af Mestrene paatænkte Arbejdsstandsning, og de vendte tilbage med Erklæring om, at Mestrene ikke under nogen Omstændigheder vilde eller kunde imødekomme nogen som helst af Svendenes Fordringer, hverken m. H. t. Løn eller Arbejdstid. En af Centralledelsen paa Grundlag af udsendte Spørgeskemaer bygget Beregning viste, at der, uden Svendenes Hjælp, daglig vilde kunne fremstilles ca. 20,000 Stkr. 8 Punds Rugbrød, ca. 25,000 Stkr. 25 Øres Sigtebrød og ca. 70,000 Stkr. 10 Øres Franskbrød, hvilket skulde være tilstrækkeligt til at dække Byens Forbrug.

Samme Dag, som den Svendene givne Frist udløb om Aftenen, 16. Oktober, afholdt Bagermesterforeningen for København og Omegn et talrigt besøgt Møde, paa hvilket samtlige Talere ytrede, at man nu burde træde kraftigt op mod de af Forbundet stillede Krav, og at man burde slutte op om Centralledelsen og støtte denne paa det kraftigste.

Samme Aften forelaa Svendenes Svar, der udelukkede enhver Misforstaaelse, idet man nægtede at genoptage saavel Arbejdet som Forhandlingerne, og Dagen efter mødtes Centralledelsen, Laugsbestyrelsen og Rugbrødsfabrikanterne for at træffe Bestemmelse om Tidspunktet for Arbejdsstandsningen. For at faa Tid til de nødvendige Forberedelser til Organisering af Arbejdet uden Svendenes Medvirkning ønskede Lauget Standsningen udskudt til Mandag d. 24. Oktober, men Rugbrødsfabrikanterne, der var utaalmodige og ønskede Standsningen snarest, fik udvirket, at Lock-ouden dekretederes fra Lørdag d. 22. Kl. 12 Middag, og Meddelelse herom udsendtes til samtlige Mestre.

Saa snart Aftenbladene havde bragt Meddelelse om Lock-ouden, rettedes der fra forskellige Sider Opfordringer om at gøre endnu et sidste Forsøg paa at faa Striden bilagt ved Mægling af udenforstaaende, og Mestrene, der ikke paa nogen Maade vilde forspilde den Sympati, der herskede for dem indenfor store Kredse af Befolkningen, erklærede sig straks villige til at forsøge denne Udvej. Endnu samme Aften henvendte Oldermænd GÆTJE sig til Formanden for Borgerrepræsentationen HERMAN TRIER med Forespørgsel, om han vilde paatage sig at forsøge en Mægling. Da Trier straks erklærede sig villig, udsendte Centralledelsen Meddelelse om, at Mægling vilde blive forsøgt, men samtidig udsendtes Arbejdssedler til de Mestre, der havde erklæret sig villige til at deltage i Arbejdet, for at de, hvis Mæglingen skulde mislykkes, kunde vide, naar og hvor de skulde møde.

Torsdag d. 20. begyndte tre Hold, hvert paa 6 Mestre, at arbejde i De forenede Bagermestres Rugbrødsfabrik i Heimdalsgade. Arbejdet gik saa let og godt fra Haanden i denne store og fortrinligt indrettede Fabrik, at der i Løbet af det første Døgn fremstilledes ca. 5000 Stkr. 8 Punds Rugbrød.

Fredag d. 21. Oktober holdt Svendene Generalforsamling, hvor det vedtoges at modtage Tilbudet om Mægling, og samme Dags Eftermiddag afholdt Trier et Møde med Mestrenes og Svendenes Udvalg. Trier fremsatte her et fra Rugbrødsfabrikanterne stillet Tilbud om en Lønforhøjelse af 2 Kr. ugentlig pr. Mand, men betonedede samtidig, at der ikke

kunde ventes en lignende Lønforhøjelse for Svendene i Fintbrødsbagerierne og, at det samtidig maatte forlanges, at den for Fintbrødsbagerierne gældende Overenskomst, der udløb 1. Juni 1899, skulde forlænges i 2½ Aar saaledes, at alle Overenskomster indenfor Bagerfaget vilde udløbe samtidig 1. Oktober 1901. Dette sidste Punkt erklærede Svendene sig villige til at gaa ind paa, medens de derimod vilde kræve Lønforhøjelse ogsaa for Svendene i Fintbrødsbagerierne, og et nyt Forslag fra Forligsmanden om at forkorte Overenskomsternes Varighed med et Aar førte kun til, at Svendene erklærede sig villige til at forelægge Forslaget paa en til næste Dags Formiddag indkaldt Generalforsamling.

Inden denne fandt Sted, var der gjort et lyssky Forsøg paa at sprænge Mestrenes Sammenhold, idet der var udsendt anonyme Indbydelser til et Møde Torsdag d. 20. Forskellige Talere fordømte paa det allerskarpeste Indbydernes Adfærd, og Formanden for Bagermesterforeningen, M. A. MEYER, der var til Stede, opfordrede Mestrene til at forlade Lokalet, hvilket ogsaa skete. Det viste sig paa Mødet, at Indbyderne til dette kun var tre i Tallet, og deres Opfordring til de mødte Mestre om ikke at deltage i Arbejdet i noget af de af Centralledelsen drevne Bagerier og overhovedet ikke at støtte Ledelsen, faldt saaledes ynkeligt til Jorden. Alligevel meddelte Bladet »Social-Demokraten« Dagen efter, at Mestrenes Organisation var sprængt, idet ca. 150 Mestre var udtraadte. Det var ikke ganske i Overensstemmelse med Sandheden.

Lørdag d. 22. Oktober holdt Svendene Generalforsamling, og her forkastedes enstemmigt det af Forligsmanden stillede Forslag saavel m. H. t. Lønforhøjelsen som m. H. t. Overenskomsternes Varighed. Saa snart dette rygtedes, afskedigede samtlige Bagermestre i hele Byen og Omegnen alle deres Svende, ca. 850 Mand med en samlet Ugeløn af ca. 25,000 Kr., og samme Aften paabegyndte Mestrene og Lærlingene, ialt ca. 350 Mand, Arbejdet i forskellige af de store Rugbrødsfabrikker og Hvedebrødsbagerier.

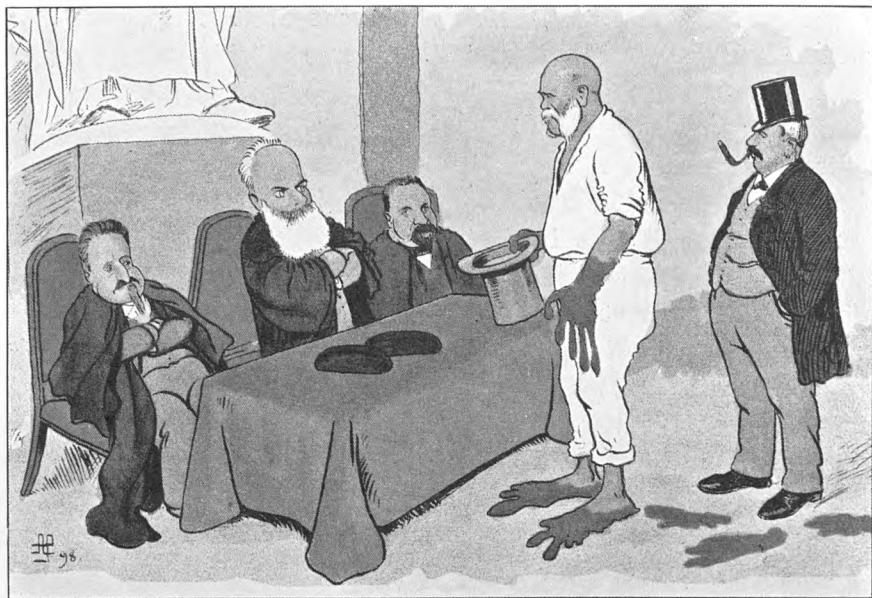
Det skal indrømmes, at de første Dage frembød flere Vanskeligheder, der til Dels kunde have været undgaaet, hvis Rugbrødsfabrikanterne havde levnet Centralledelsen de af Lauget krævede to Dages Udsættelse af Lock-ouden til en bedre Organisation. Hvad der navnlig svigtede, var Omdelingen af Brødet til Butikkerne. Det var en udtrykkelig Aftale med Rugbrødsfabrikkerne, at Bagermestrenes Butikker først og fremmest skulde forsynes med Brød og, at Udsalgsstederne først skulde komme i anden Række. Det gik imidlertid saaledes, at Kuskene først

forsynede de Udsalgssteder, hvor de var vant til at levere, med Brød, og først derefter leverede til de i Fabrikkerne arbejdende Mestres Butikker, som de jo ikke kendte. Følgen var naturligvis, at Mestrene, naar de vendte hjem fra Arbejdet i Fabrikkerne og fik at vide, at deres Butikker ikke havde faaet Brød, blev opbragte over det skete Brud paa Aftalen. Adskillige erklærede da ogsaa, at naar dette kunde ske, foretrak de ikke at arbejde i Fabrikkerne. For at raade Bod paa Mistemningen udsendte Centralledelsen da et Circulære, hvorved det tilloodes enhver Mester at bage saa meget, han selv kunde overkomme, i sit eget Bageri, naar han blot vilde arbejde 8 Timer i Døgnet i en af Brødfabrikkerne. Dette havde til Følge, at en Del af Mestrene atter optog Arbejdet i Fabrikkerne, men samtidig genoptoges Driften i et stort Antal Hvedebrødsbagerier, idet 4 à 5 Mestre slog sig sammen og i Fællesskab bagte deres Forbrug. Dette viste sig særdeles heldigt, idet der nu produceredes saa store Mængder af Sigtebrød og Franskbrød, at der i nogle Dage endog var Overproduktion til Stede.

Helt saa godt gik det ikke i Rugbrødsfabrikkerne, naar ene undtages Bagermestrenes Rugbrødsfabrik i Heimdalsgade, hvor alt klappede. Det, det navnlig var galt med, var, at Fabrikkerne ikke sørgede for, at de fornødne forberedende Foranstaltninger var gjort, saa det rent faglige Arbejde kunde begynde, saa snart Mandskabet mødte. Herved svækkedes Lysten til Arbejdet, og dette gik ogsaa ud over Brødets Kvalitet. Helt anderledes var Forholdene i Fintbrødsbagerierne, hvor Forarbejdet var gjort i Tide. Saaledes præsteredes i et i Fællesskab drevet Bageri af 6 Mestre ca. 8000 10 Øres Franskbrød i Løbet af et Døgn. Da det viste sig, at Rugbrødsfabrikationen ikke kunde tilfredsstille Kravet, accepterede Centralledelsen 25. Oktober de talrige fra Provinsen indløbne Tilbud om Levering af Rugbrød.

Paa et samme Dag af Centralledelsen sammenkaldt almindeligt Bagermøde, paa hvilket ca. 300 Mestre havde givet Møde, meddelte Oldermændene, at man havde bestemt sig til at levere Rugbrød til fem Lokaler i forskellige Dele af Byen og samtidig ophøre at levere Rugbrød til saavel Bagerne som til Brødforhandlerne. Paa Mødet udtaltes fra alle Sider, at man med alle Midler skulde føre Kampen til Ende og ikke give efter overfor Svendenes Krav, idet det var Svendene, der havde forkastet Forligsmandens Tilbud og afbrudt Forhandlingerne.

29. Oktober afholdt Lauget en ekstraordinær Generalforsamling, hvor Oldermændene oplæste en Skrivelse, han havde modtaget fra HERMAN

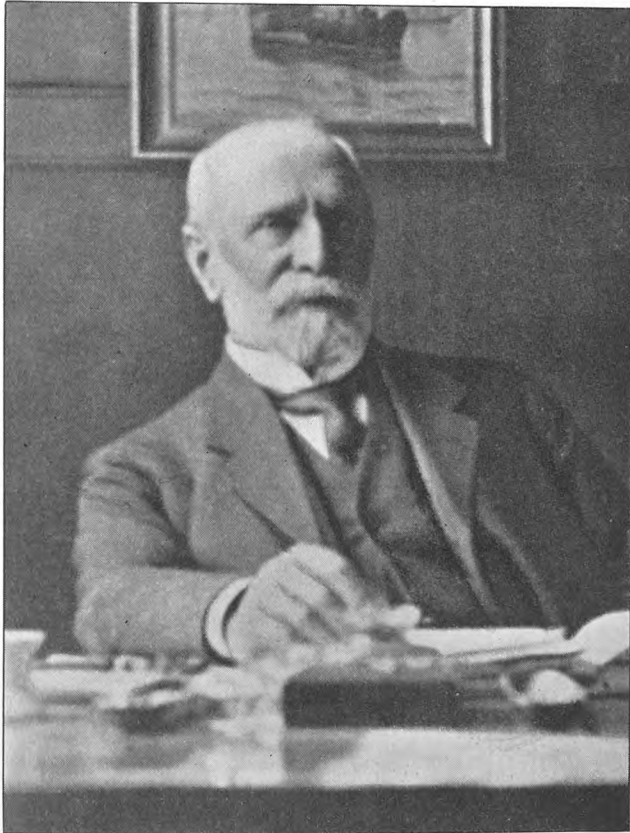

Foran Tribunalet. (Voldgift i Bagerfaget).

Tegning af Alfred Schmidt i »Blæksprutten« 1898.

TRIER, De samvirkende Fagforbunds Formand, Borgerrepræsentant J. JENSEN og Haandværkerforeningens Formand KASPAR ROSTRUP, hvori disse tilbød at danne en Voldgiftsret med Trier som Opmand, idet det stilledes som en Betingelse, at begge Parter modtog Tilbudet, og at Arbejdet straks genoptoges. Idet Oldermændene betonedede, at hvis Mestrenes Stilling overfor Svendene havde været saaledes, at man snart havde maattet opgive Kampen, var Forslaget om Voldgift næppe fremkommet, og at man sikkert kunde gaa ud fra, at de samvirkendes Formand næppe var gaet med til at faa Sagen afgjort ved Voldgift, hvis man stoledde paa Svendenes Sejr, anbefalede han, at Forslaget modtoges. Dette skete da ogsaa, og 1. November vedtoges Forslaget ligeledes af Forbundet, hvorefter Arbejdet genoptoges 2. November om Aftenen. D. 15. November udstedte Voldgiftsretten to Lønnings- og Arbejdsregulativer for hhv. Rugbrødsbagerier og Rugbrødsfabrikker og for Fintbrøds- og Kagebagerier i København og Omegn. At Mestrene, trods deres stærke Stilling, saa villigt tiltraadte Tilbudet om Voldgift, vidner atter om deres venlige Følelser overfor Svendene og om deres Vilje til Fred. Voldgiftsdomstolens Sammensætning kunde jo nok have givet Anledning til adskillige Betæneligheder hos Mestrene, idet det ene af Medlemmerne

var selve Formanden for De samvirkende Fagforbund, og Opmanden sad baade som Folketingsmand og som Borgerrepræsentant paa Arbejderstemmer. Voldgiftskendelserne var da absolut heller ikke Mestrene gunstige. Det skal saaledes nævnes, at f. Eks. et Hvedebrødsbageri med fire Svende fik en aarlig Forøgelse i Lønudgift paa 756 Kr. 08 Øre. Men

Fhv. Bagermester og Borgmester Jacob Marstrand.

yderligere fik de hos Bagerne beskæftigede Konditorsvende lige Løn med Bagersvende, d. v. s. mindst 25 Kr. om Ugen, medens Konditorerne lønnede deres Svende med 50 Kr. om Maaneden samt Kost og Logi, og saa var Arbejdstiden hos Konditorerne endda ubegrænset.

Inden vi forlader Lock-ouden i 1898, er det værd at minde om nogle Udtalelser, som Bagermester JACOB MARSTRAND fremsatte paa det ovenfor nævnte Bagemøde d. 30. Oktober. Marstrand udtalte, at det ikke var uden store Tvivl og kun med ringe Forhaabninger, at han var gaaet

med til at afskedige sine Svende og lade Mestre træde i deres Sted, men han vilde aabent og ærligt bekende, at de Resultater, der var opnaaede, langt overgik, hvad han havde ventet. »Det er bogstavelig Sandhed, at Arbejdet — i alt Fald i mit Bageri — gaar udmærket, og hvis Svendene ikke har Lyst til at tage fat igen, saa skal jeg ikke beklage det, hvis de Mestre, der arbejder hos mig, vil vedblive at arbejde; jeg vil da ikke savne mine Svende«. Som Eksempel paa, hvad der med god Vilje kunde præsteres ved et saadant Samarbejde, anførte Marstrand, at 8 Mestre i hans Bageri i Løbet af 8 à 10 Timer havde forbagt 20 Sække Mel à 200 % udelukkende i 10 Øres Franskbrød, »og«, tilføjede han, »det var Franskbrød af fortrinlig Kvalitet og smukt Udseende. Dette er, som enhver Bager vil erkende, en storartet Præstation af 8 Mand i den anførte Tid. Jeg havde tænkt mig, at de 8 Mestre i 8 à 10 Timer havde forbagt 10 Sække Mel. Mine Forventninger er altsaa i høj Grad blevne overtrufne. Hvis Arbejdsstandsningen skal fortsættes, og vi optager Bagningen af Boller, saa tvivler jeg efter de gjorte Erfaringer ikke om, at 6 Mestre i mit Bageri med Lethed vil producere 20,000 Boller i Løbet af 8 à 10 Timer, og hvis man blot præsterer noget lignende i en halv Snes andre Bagerier, saa vil der ikke være Grund til at ængstes og spørge, hvorledes vi skal skaffe tilstrækkeligt mange Boller; nej saa er der snarere Grund til at blive ængstelig for Overproduktion, saa man maa spørge sig selv: hvorledes skal vi faa alle disse Boller solgt?

Den, siden vi afskedigede Svendene, forløbne Tid har vist os, at Københavns Bagermestre *fuldstændig* kan forsyne Byen med det fornødne Brød *uden* Svendenes Assistance, og dette er efter min Formening et Resultat, der har den allerstørste Betydning for Fremtiden, hvis Svendene atter skulde paaføre os en Kamp som den, der nu staar paa. Jeg tilraader dog gerne, at vi — af Hensyn til Publikum — tager mod Tilbudet om Voldgift. Men hvordan det nu end gaar eller ikke gaar, saa imødeser ialtfald jeg Fremtiden med Ro. Nu kender vi vor Styrke og de Midler, vi raader over, og de er tilstrækkelige til at klare en saadan Situation«.

Den første store Kamp var endt! Der er ingen Tvivl om, at Mestrene kunde have ført den sejrrikt til Ende og opnaaet langt bedre Vilkaar end de, der nu bødes dem af Voldgiftsretten; men Kampen havde vist Mestrene, hvor stærkt de stod gennem deres Organisation, det gamle Laug, og Kampen havde lært dem, hvorledes de bedst kunde udnytte deres Magt. Da der igen efter adskillige Aars Forløb udbrød Strike inden-

for Faget, havde Mestrene faaet Erfaringer for, hvorledes Kampen skulde føres for at gøre den rette Virkning, og Erfaring for, at Sammenholdet er af den allerstørste Betydning, hvis Sejren skal vindes. Derfor blev Kampen i 1898 af uvurderlig Betydning for Lauget og dets Medlemmer.

I April 1899 meddelte Forbundets Københavns Afdeling, at alt Arbejde, saavel i Brødfabrikker som i Bagerier, vilde blive standset 1. Maj fra 12 Middag til 12 Nat. Lauget protesterede straks overfor Forbundet mod dettes egenmægtige Fremfærd, der ganske savnede Hjemmel i noget Regulativ, og meddelte, at det vilde gøre Forbundet ansvarlig for eventuelle Følger af dets Fremfærd. Denne lille 12 Timers Arbejdsnedlæggelse fik dog ingen Følger.

11. April 1901 stadfæstedes LOV OM ARBEJDE I FABRIKKER OG DERMED LIGESTILLEDE VIRKSOMHEDER SAMT DET OFFENTLIGES TILSYN DERMED. Ved Loven oprettedes Arbejds- og Fabriktilsynet. Undergivet Loven var enhver Arbejdsgiver, der i samme Bedrift beskæftigede flere end 5 Arbejdere, eller som — uden H. t. Antallet af de af ham beskæftigede Arbejdere — i Virksomheden benyttede mekanisk Kraft, der tilvebragtes ved Hjælp af Damp, Gas, Petroleum, Elektricitet eller lignende. Loven foreskrev forskellige Regler m. H. t. Indretningen af Lokaler, Belysningen af disse, Børns Arbejde o. a. m. 6. April 1906 udkom LOV OM ARBEJDE I BRØD- OG KAGEBAGERIER SAMT KONDITORIER, den første »Bagerilov«, hvorefter de i førstnævnte Lovs § 1—7 fastsatte Bestemmelser vedblivende skulde gælde Arbejdet i Brød- og Kagebagerier samt Konditorier, der dreves som Erhverv i eller uden Forbindelse med Beværternæring, og i hvilke der anvendtes anden Medhjælp end den paagældende Arbejdsgivers Hustru og Børn under 18 Aar. Loven fastsatte forskellige Regler for Børns og unge Menneskers Arbejdstid. Saaledes maatte Arbejdstiden for unge mandlige Arbejdere mellem 16 og 18 Aar i hvert Tidsrum af 24 Timer ikke overstige 11 Timer, hvis nogen Del af Arbejdstiden faldt mellem 8 Aften og 4 Morgen, heri indbefattet Hvile- og Spisetider. Nettoarbejdstiden maatte ikke overstige 9½ Time. Voksne Arbejdere skulde have en samlet Arbejdsfrihed paa 24 Timer i hver Uge, hvad enten de var Svende, Hjælpere eller Lærlinge; dog skulde saadanne Arbejdere i indtil 3 Timer af denne Fritid kunne beskæftiges med Surlægning, Hævlægning, Dejglægning, Rengøring i Bageriet samt Opfyring i Ovne og Dampkedler, idet der højst maatte benyttes en Mand for hver Ovn, en Etageovn regnet for een Ovn, og dette Arbejde skulde henlægges til Begyndelsen eller Slutningen af den

samlede Fritid. Ved Loven ændredes de i Lærlingeloven af 1889 givne Regler. Loven skulde revideres i 1910, og dette Aars 26. Februar fremkom da REGULATIV FOR BRØD- OG KAGEBAGERIER SAMT KONDITORIER. Dette var langt mere omfattende end dets Forgængere, idet det fastsatte Bestemmelser om Gulve og Vinduer, $12\frac{1}{2}$ Kubikmeter Luft for hver arbejdende Person, om Rengøring baade af Lokaler, Gaardsplads, Redskaber, om Personer og disses Paaklædning. Dejj maatte kun æltes med Hænder eller Maskiner. Loven er senere ændret ved Loven af 9. Juni 1920 (jvfr. ovenfor S. 269). Ved Loven af 1906 havde Tanken om et ugentligt Fridøgn sejret endeligt. En mindre væsentlig Forandring skete ved Lov af 8. Juni 1912, hvorved Fridøgnet vel bibeholdtes, dog at dette kunde erstattes af en samlet ugentlig Frihed paa mindst 16 Timer hver Søndag, regnet tidligst fra Kl. 10 Fm. eller senest fra 12 Middag, dog ikke Fastelavns Søndag, Søndagen før Jul, 1. Juledag, Nytaarsaftensdag og Nytaarsdag, hvis disse faldt paa en Søndag, 1. Paaskedag og 1. Pinse-dag.

Det var ikke saa lidt, Svendene efterhaanden havde opnaaet ved dette Lovgivningsarbejde, og i adskillige Aar herskede der saa nogenlunde Ro baade om Løn- og om Arbejdstidsspørgsmaalet, men derpaa fulgte atter en Periode fuld af Uro.

1. Juli 1911 opsigde Svendene Lønregulativet til Ophør 1. Oktober s. A., idet de krævede vidtgaende Lønforbedringer, Begrænsning af Arbejdstid og af Lærlingeholdet. Paa en ekstraordinær Generalforsamling vedtog Lauget at nedsætte et Udvalg til at lede Brødforsyningen (Centralledelsen) og organisere Bagningen, hvis en fredelig Løsning ikke kunde opnaas. Der holdtes en Række resultatløse Møder med Forbundet, der ikke vilde slaa af paa de opstillede Fordringer, hvorfor Sagen gik til de overordnede Organisationer. At Tilliden til Sejren ikke var særlig stor blandt Svendene synes en Ytring af en af deres Repræsentanter at tyde paa, idet han udtalte: »Hvorfor skal vi op i Arbejdsgiverforeningen for at faa paa Torsken?« Sagen vistes imidlertid tilbage til fornyet Behandling paa Basis af de gamle Regulativer, men Svendene fastholdt stadig deres Fordringer. Alt saa ud til Standsning, og Mestrene satte fuld Kraft ind paa at kunne opretholde Byens Brødforsyning, hvis Striken skulde bryde løs. Mestrene tegnede sig villigt til Arbejde, og Lauget stod fuldt rustet, da Svendene 31. Januar 1912 sendte første Varsel. Andet Varsel fulgte 8. Februar, og Striken kunde derefter begynde 16. s. M. Otte Dage efter første Varsels Udstedelse var Parterne indkaldt

til Møde i Arbejdsgiverforeningen, og Lauget tilbød her fra Begyndelsen af Aaret 1914 at give 1 Kr. i Lønforhøjelse i Bagerier med mere end 6 Mand Fintbrødsarbejdere, 1 Kr. til Herdpaasættere og 1 Kr. i Rugbrødsfabrikkerne, men Tilbudet afvistes af Svendene som ganske utilstrækkeligt. Sagen indankedes derefter for Forligsmanden, og 13. Februar afholdtes det første Møde her. Det varede 13 Timer, men de sidste 6½ Time bestilte Parterne efter Oldermændens Udsagn ikke andet end at gaa op og ned ad Gulvet. For at faa Gang i Forhandlingerne frafaldt Lauget Fordringen om Udskydelse af Forhøjelsen til 1914, og tilsidst var kun Uenigheden om Lønskalaen tilbage. Det tog Svendenes Repræsentanter et Par Timer at enes om et nyt Forslag hertil, som det kun tog Mestrene ¼ Minut at sige nej til. Et nyt Forslag, som Svendene stillede, led samme Skæbne, og Forhandlingerne blev afbrudt. Lauget indkaldte derpaa Kredsformændene til Møde, udfyldte Arbejds-sedlerne, havde mellem 20 og 30 Mestre i Reserve og Tilsagn fra 28 Mestre fra Provinsen om Heldagsarbejde; der var saaledes ingen Fare for, at man ikke skulde kunne forsyne Byen med de nødvendige Brød-sorter, ja endog forøge disse. Da stillede Forligsmanden i sidste Øjeblik et Forslag, der kun afveg ubetydeligt fra Laugets, og da dette vedtoges af Svendene, afblæstes Striden. Hele Striden bidrog kun til paa ny at vise, hvor godt Lauget stod rustet overfor en eventuel Arbejdsnedlæg-gelse, og Bevidstheden herom styrkede naturligvis Lauget. »Vi har haft et godt Rygstød i hele vor Stand og dens Beredvillighed til at gøre sin Pligt«, udtalte Oldermænd PITZNER i sin Beretning, »men jeg vil have Lov til at paatale en eneste Ting. Vi var 17, der sad i Centralledelsen og var vort Ansvar fuldt bevidst, men jeg vil hverken nu eller en anden Gang paa Barberstuer eller lignende Steder have Raad om at vise Imøde-kommenhed eller om, hvilken Vej vi skulle vælge. Det hedder: Brug Krigen vel, men tilbyd Fred. Lige saa nødig jeg vilde Krigen, lige saa roligt havde jeg taget den, thi vi havde sejret«. Ordene er karakteristiske for Pitzner og citeres derfor her. Om hvad Svendene havde opnaaet kun dette: de havde i et 3 Mands Bageri krævet en Forhøjelse og Ud-giftsforøgelse af 3250 Kr. De opnaaede 156 Kr. det første og 260 Kr. det andet Aar. Alle øvrige Fordringer var tilbagevist. De mindste Bage-rier fik ikke en Øres Merudgift.

Omkring Nytaar 1916 forelaa der Opsigelser af alle Lønnings- og Ar-bejdsregulativer indenfor Bagerfaget, idet Fyrbøderne sagde deres Over-enskomst op til 1. Februar, Bager- og Konditorsvendene samt Rugbrøds-

bagerne deres til 1. April og endelig Kuskene deres til 1. Maj. Her skal vi dog indskrænke os til at omtale Konflikten med Svendene. Konditor-svendene krævede en Forhøjelse af 13 Kr. i alle Lønsatser, Fintbrøds-bagerne 7 Kr. og for Ekstraarbejde 1 Kr. 50 Øre pr. Time, Rugbrøds-bagerne 2 Kr. pr. Time for Ekstraarbejde. Alt Arbejde paa de tre store Helligdage samt Grundlovsdagen og 1. Maj skulde betales som Ekstraarbejde. Alt Natarbejde skulde betales med 10 p. Ct. Tillæg. For Frinatsarbejde krævedes 7 Kr. Der krævedes otte Dages Ferie med fuld Løn. Daglig Arbejdstid 9 Timer med $\frac{1}{2}$ Times Spisetid. Naar Svendene arbejdede i flere Aar paa samme Sted, skulde Lønnen forhøjes med 1 Kr. for hvert Aar. Det var kraftige Fordringer at stille i den meget vanskelige Tid midt under Verdenskrigen, og Lauget erklærede da ogsaa, at det under de herskende usikre og besværlige Forhold kun kunde gaa med til en Forlængelse af de gældende Regulativer. Da Svendene ikke vilde slaa af paa deres Fordringer, var der ikke andet at gøre end at gaa til de overordnede Myndigheder. Samtidig med at dette skete, traf Lauget Forberedelser til at kunne møde en Strike, idet det overdrog Centralledelsen Generalforsamlingsmyndighed og bemyndigede Bestyrelsen til at afholde alle fornødne Udgifter af Laugskassen. Ethvert arbejdsdygtigt Medlem af Lauget forpligtedes til under eventuel Arbejdsstandsning at arbejde mindst 4 Timer daglig efter Centralledelsens Anvisning mod et af denne fastsat Vederlag, og desuden bemyndigedes Ledelsen til at fastsætte, hvilke Brødsorter der skulde bages. Efter at første Varsel var blevet afgivet, blev Sagen indbragt for de to Hovedbestyrelser, men flere Møder forblev resultatløse, hvorefter andet Varsel afgaves til 4. April. 31. Marts var Parterne indkaldt til Møde i Forligsinstitutionen, hvor Forligsmanden, efter at have hørt Parterne, erklærede at ville stille et Forslag samt forlangte Striken udsat til 6. April. Forligsmandens Forslag forelaa 1. April, og Svar herpaa krævedes inden 4. April Kl. 10 Formiddag. Begge Parter vedtog Forslaget, og Konflikten var saaledes bilagt. Det nye Regulativ var gældende fra 1. April, men vi skal ikke komme ind paa dets Bestemmelser.

Under de stedfundne Forhandlinger i Foraaret 1916 havde Svendene fremsat Krav om, at der ikke maatte bages Nætterne før de tre store Helligdage. Dette havde Lauget modsat sig, men i Efteraaret s. A. rettede Københavns Bagermesterforening Henvendelse om at standse Bagningen Julenat og først lukke op Julemorgen Kl. 8. Da dette vilde være i Strid med den tidligere Nægtelse overfor Svendene og en Svækkelse

af Laugets Ord, forkastedes Forslaget paa en ekstraordinær Generalforsamling 28. November 1916 med 230 Stemmer mod 60.

I Vinteren 1916—17 henvendte Svendene sig til Lauget om at faa tilstaaet et Dyrtidstillæg, og Laugsbestyrelsen, der fandt Ønsket berettiget, forelagde Spørgsmaalet paa en ekstraordinær Generalforsamling 14. Februar 1917. Man havde tænkt sig, at der for hver beskæftiget Svend skulde indbetales 2 Kr. om Ugen til Lauget, der derefter vilde fordele Beløbet portionsvis, saaledes at gifte Svende fik to Portioner plus en Portion for hvert Barn. Et Forslag om at tage Beløbet af Laugsreservefonden kunde ikke tiltrædes, da det saa ud til, at Mestrene selv snart vilde faa Brug for de i denne opsparede Midler. Derimod vedtoges det at udbetale 2 Kr. for hver Svend ugentlig og 35 Øre for hver Frinatssvend og, at Laugsbestyrelsen udarbejdede Regler for Fordelingen.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling 25. Oktober 1917 vedtoges det, foruden det nævnte Dyrtidstillæg, yderligere fra 1. November at give et Tillæg af 6 Kr. til alle Lønsatser, ligesom Betalingen for Hjelpearbejde forøgedes med 1 Kr. 25 Øre. Overarbejde skulde betales med 95 Øre pr. Time i Fintbrødsbagerier og 1 Kr. i Rugbrødsbagerier, alt paa Betingelse af, at det gældende Lønregulativ, der udløb 1. April 1918, forlængedes til 1. April 1919, dog med Adgang for begge Parter til at kræve Regulering, hvis Priserne paa Livsfornødenheder efter Statistisk Departements Opgørelse i September 1918 havde ændret sig væsentligt. Dyrtidstillæget skulde ikke kunne paaberaabes som Basis for senere Lønforhandlinger.

Allerede i Eftersommeren s. A. viste det sig nødvendigt at gaa til yderligere Forhøjelser p. Gr. af de stadig stigende Priser paa Livsfornødenheder. Paa et Møde mellem Repræsentanter for Lauget, Brødfabrikkerne, Bagersvendenes københavnske Afdeling, Konditorernes Afdeling og Bagernes Forbund for Danmark enedes man om et Tillæg af 7 Kr. pr. Uge til de bestaaende Lønninger. Det maanedlige Tillæg, der hidtil var blevet udbetalt gennem Lauget, skulde fremtidig betales af Mestrene direkte til Arbejderne saaledes, at saavel gifte som ugifte paa laveste Sats erholdt 2 Portioner, gifte desuden 1 Portion for Hustruen og $\frac{1}{2}$ Portion for hvert Barn. Portionens Størrelse ansattes til 3 Kr. 50 Øre pr. Maaned. For Overarbejde skulde yderligere betales 12 Øre pr. Time. Frinatsarbejde forhøjedes med 1 Kr. 10 Øre pr. Nat, og desuden tillagdes der kvindelige Arbejdere, faglærte som ikke-faglærte, 7 Kr. pr. Uge, alt under Forbehold af Organisationens Samtykke. Uagtet

Svendenes Repræsentanter havde udtalt deres Tilfredshed med det opnaaede Resultat og deres Glæde over at kunne forelægge det paa deres Generalforsamling, forkastede denne det paa to Møder 23. og 24. August, og Svendene nedlagde Arbejdet sidstnævnte Dato Kl. 6 Aften. Lauget modtog Meddelelsen om, at Arbejdet vilde blive nedlagt, Kl. 3 om Eftermiddagen, altsaa kun 3 Timer førend Nedlæggelsen fandt Sted. Kl. 5 samledes Laugsbestyrelsen med Kredsformændene, og da en ny Forhandling med Svendene var udelukket p. Gr. af disses Optræden, og da det gjaldt om hurtigst muligt at sikre Byens Brødforsyning, gik man straks i Gang med Forberedelserne hertil. Lauget indsendte samtidig Klage over den ganske ulovlige Arbejdsnedlæggelse til Arbejdsgiverforeningen, der videresendte den til De samvirkende Fagforbund, idet man forlangte, at disse drog Omsorg for, at Arbejdet genoptoges hurtigst muligt samt, at man forbeholdt sig Krav om Erstatning. De samvirkende tog skarpt Afstand fra det passerede, ligesom Hovedbestyrelsen for Bageri- og Konditoriarbejdernes Forbund enstemmigt og alvorligt opfordrede den københavnske Afdeling til straks at genoptage Arbejdet.

Imidlertid havde Lauget etableret et Centralkontor for straks at drage Omsorg for, at de Mestre og Enker, der trængte haardst til Hjælp, fik saadan, og dette lykkedes ogsaa i Løbet af faa Timer. Pitzner havde straks henvendt sig i Statistisk Departement for at faa udvirket, at Melrationen pr. 10. September, — det var jo midt under Rationeringsperioden, — maatte blive udsendt snarest, da det under den forhaanden-værende Situation gjaldt om at have disponibelt Mel. Departementet stillede sig straks forstaaende, og allerede Dagen efter, Søndag d. 25., uddeltes Melrationerne. Lauget traf Aftale med Brødfabrikkerne om, at disse, saa længe Striken varede, kun skulde bage Rugbrød, medens Bagerne kun skulde bage Franskbrød (Pumpernikler), Sigtebrød til 30 og 60 Øre, store Kryddere til 6 Øre, overskaaret Wienerbrød til 6 og 12 Øre samt Briocher til 12 Øre. Andre Sorter maatte overhovedet ikke bages. De allerfleste af de paa Laugets Generalforsamling tilstedeværende Mestre tegnede sig straks for Udearbejde paa Fabrikkerne, saa at man straks kunde gaa i Gang med Arbejdsfordelingen.

31. August afholdtes et Møde mellem Mestre og Svende, førend Sagen gik til Voldgift. 2. September afholdt »Københavns Fællesorganisation«, der bestod af Repræsentanter for de forskellige københavnske Fagforeninger, et Møde, paa hvilket der vedtoges en Resolution, der misbil-

ligede Bagersvendenes Optræden, hvorved ogsaa ARBEJDERNES FÆLLESBAGERI var blevet sat ud af Drift, men paa samme Møde vedtoges ogsaa en anden Resolution, der opfordrede til ved frivillige Bidrag at støtte de strikende Bagere »i deres berettigede Kamp«. Dagen efter holdt disse Møde, hvor det vedtoges at fortsætte Kampen, ogsaa overfor Arbejdernes Fællesbageri.

Imidlertid arbejdede Mestrene baade i Fabrikkerne og i Bagerierne for fuld Kraft, og, takket være den glimrende Organisation og Mestrenes ufortrødne Arbejdsiver, svigtede Byens Brødforsyning ikke et eneste Øjeblik. Man naaede ikke blot til at præstere Rugbrødsfabrikkernes daglige Produktion, men ogsaa til at dække Arbejdernes Fællesbageris. Kun et Par ganske enkelte Mestre svigtede deres kollegiale Forpligtelser og søgte at lukrere paa deres Fagfællers Bekostning, men en Nægtelse af Rugbrødsleverancer bragte dem hurtigt paa andre Tanker. Kun i et enkelt Tilfælde blev det nødvendigt at idømme en Mulkt paa 200 Kr. Ialt benyttedes under Striken 280 Mestre til Arbejde udenfor deres egne Bagerier, heraf 67 i Fintbrødsbagerier og 213 i Fabrikkerne. Af de ikke-faglærte Interessenter blev ingen benyttet. 7. September var man naaet op paa en saadan Produktion, at man kunde udvide de af Centralledelsen fastsatte Brødsorter, og allerede da viste Svendenes Kampiver at have sat sig en Del. 9. September afholdt Svendene en Generalforsamling, og her vedtoges det at optage Arbejdet paa de Betingelser, hvorom de to Parter før Striken var blevet enige. Arbejdet genoptoges derefter i Rugbrødsfabrikkerne Onsdag d. 11. September om Morgenen, i Fintbrødsbagerierne i Løbet af samme Dag og i Konditorierne Torsdag Morgen, men samme Dag, som Arbejdet genoptoges, idømte Voldgiftsretten Bagernes Forbund en Bod paa 8000 Kr. og Konditorernes Fagforening en Bod paa 2000 Kr.

Kampen var endt med en straalende Sejr for Lauget, der havde vist, hvor stærk dets Stilling var blevet under en energisk og maalbevidst Konsolideringspolitik og gennem et enigt og ubrydeligt Sammenhold, der varslede godt for kommende Tider.

Kort efter Kampens Slutning, nemlig i November, henstillede Prisreguleringskommissionen til Lauget, at dette imødekom Svendenes Ønsker om Lønforhøjelse. Dette Spørgsmaal vedkom jo egentlig slet ikke Kommissionen, men da denne ønskede at sikre en rolig Udvikling af Forholdene, og da Svendene havde henvendt sig til den med Anmodning om at tage Sagen op, skete Henvendelsen til Lauget, idet man

lod dette forstaa, at man selvfølgelig var klar over, at Mestrene ved en Lønforhøjelse maatte have Dækning for den Merudgift, som en saadan medførte. Det var dog vistnok nærmest de urolige Forhold i Nabolandene, der ængstede Kommissionen, og denne henstillede til Oldermænden at forhandle med Arbejdsgiverforeningen. Da ogsaa denne tilraadede at vise Imødekommenhed overfor Svendene trods disses Optræden ved den ulovlige Arbejdsnedlæggelse, forelagde Oldermænden Spørgsmaalet paa en ekstraordinær Generalforsamling 19. November, og Lønforhøjelsen vedtoges.

Freden varede dog ikke længe. 18. Marts 1919 afholdt Lauget en ekstraordinær Generalforsamling, paa hvilken Oldermænden oplæste et Forslag fra Svendene til et nyt Regulativ, om hvilket der havde været ført flere resultatløse Forhandlinger, og som derfor nu skulde viderebehandles i Arbejdsgiverforeningen. Denne havde givet Tilsagn om, at denne Gang skulde den overordentlige Kommission ikke faa Lov til at blande sig i Sagen. Forslaget havde været drøftet i de forskellige Kredse, for at Laugsbestyrelsen kunde blive orienteret om, hvorledes man vilde stille sig overfor en eventuel Strike, og der havde vist sig Enighed om, at der kunde forhandles om Løn og Arbejdstid, medens andre Emner skulde være udelukkede. Resultatet af Drøftelserne paa Generalforsamlingen blev, at Bestyrelsen fik Bemyndigelse til at forhandle videre med Svendene og eventuelt afslutte Overenskomst med disse. Forhandlingerne fik denne Gang en fredelig Udgang.

I Juli samme Aar krævede Svendene et ugentligt Dyrtdstillæg paa 10 Kr., idet de krævede Svar paa dette Forlangende senest 15. Juli. Da det var umuligt for Mestrene at yde dette Tillæg uden samtidig at forhøje Brødpriserne, — idet der nu fire Gange var blevet foretaget Lønforhøjelser, uden at Mestrene havde faaet noget Ækvivalent for disse, — afholdtes flere Forhandlingsmøder med Svendene uden Resultat. Lauget havde henvendt sig til den overordentlige Kommission, der jo i disse Efterkrigsaar bestemte Priserne, med Anmodning om at faa Franskbrødsprisen forhøjet fra 25 til 30 Øre, og Kommissionen havde stillet i Udsigt at ville gaa med hertil. Lauget vilde imidlertid ikke oftere gaa med til Lønforhøjelser paa Basis af Kommissionens Løfter, idet det havde sørgelige Erfaringer for, at Kommissionens Tilsagn ikke betød ret meget, og Bestyrelsen foreslog derfor paa en ekstraordinær Generalforsamling 12. Juli 1919, at man kun gik ind paa at yde Svendene det ønskede Tillæg, naar Mestrene havde faaet Tilladelse til at forhøje

Prisen paa Franskbrødet eller faaet en tilsvarende Forhøjelse paa andet Brød.

Fra 1. Januar 1920 var Lauget i H. t. den med Svendene truffne Overenskomst berettiget til at fradrage i Lønningerne for Mestersvendene og til de lavestlønnede fra 5 Kr. til 4 Kr. 40 Øre. Imidlertid var Forholdet det, at der ikke i Provinsen vilde finde et lignende Fradrag Sted, og nu tog de københavnske Svende det Standpunkt, at de ikke vilde finde sig i noget Fradrag, hvad saa end Overenskomsten sagde. Laugsbestyrelsen forelagde en ekstraordinær Generalforsamling Spørgsmaalet, og da denne fandt dette for ubetydeligt til, at man vilde tage en Konflikt paa det, bibeholdtes Lønningerne, saa længe de da herskende økonomiske Forhold bestod.

31. Marts 1920 brød den næste uvarslede Strike løs.

Nævnte Dag havde Mestrenes og Svendenes Repræsentanter Møde i Arbejdsgiverforeningen for at forhandle om Betalingen for Natarbejdet, og s. D. havde Bagerforbundet samlet sin besluttende Forsamling i København. Midt under Forhandlingerne indløb til begge Parter telefonisk Meddelelse om, at de samvirkende Fagforbund, som en Protest mod at Kongen havde afskediget Ministeriet Zahle, havde varslet Generalstrike, der skulde træde i Kraft straks efter de forestaaende Paaskehelligdage, d. v. s. 6. April. Mødet i Arbejdsgiverforeningen blev straks hævet, og samme Dag besluttede Bagerforbundet, at dets Medlemmer *straks* skulde nedlægge Arbejdet Landet over, dog ikke i Arbejdernes Fællesbagerier. Der sendtes telegrafisk Meddelelse om Beslutningen ud til alle Forbundets Afdelinger, og i Løbet af Aftenen og Natten forlod Svendene deres Arbejde. Dette skete mange Steder paa den mest hensynsløse og uforsvarlige Maade, idet Pladserne forlodes uden Hensyn til, om der var Brød i Ovnene, hvorved adskillige Bagninger og megen tilberedt Dejg ødelagdes. Desuden vedtog adskillige Fællesbagerier, at de kun vilde udlevere Brød til Personer, der var i Besiddelse af Fagforeningsbog, hvilket yderligere forværrede Situationen.

5. April aflystes Generalstriken, efter at de politiske Forhold var kommet saa nogenledes i Ro, og s. D. udsendte de samvirkende en Hensættelse til alle Medlemmer, der allerede havde nedlagt Arbejdet, om straks at genoptage det paa samme Grundlag og under samme Forhold som før Nedlæggelsen. Hvem der imidlertid ikke lystrede denne Parole, var Bagervendene, der ganske roligt fortsatte Striken om end under et andet Navn, idet de erklærede, at de strikede for Afskaffelsen af Nat-

arbejdet. En Sympatistrike, der etableredes af de ved de københavnske Bagerier og Brødfabrikker beskæftigede Fyrbødere og Kuske, ebbede hurtigt ud.

Straks ved Strikens Begyndelse organiserede Mestrene Brødforsyningen efter samme System, som allerede under den foregaaende Strike i saa fuldt Maal havde bestaaet sin Prøve, og ikke et Øjeblik svigtede Byens Brødforsyning, selv om Publikum naturligvis, og navnlig i Begyndelsen, maatte give Afkald paa en Del mindre nødvendige Brødsorter.

Trods Striken og det skarpe Forhold, som denne havde bragt Parterne i, forhandlede der naturligvis om Strikens Ophør. Svendenes Forbund erklærede dog, at Striken skulde fortsættes, indtil Natarbejdet var afskaffet, eller der i det mindste var truffet Overenskomst om Betalingen herfor. Her overfor erklærede Mestrene, at de var villige til at imødekomme Kravet om Betaling for Natarbejdet, men de krævede samtidig, at Svendene, forinden denne fastsattes, skulde genoptage Arbejdet i fuldt Omfang. Først 8. Maj, altsaa efter 6 Ugers Forløb, bøjede Svendene sig for dette Krav, og Striken ophørte fra og med Mandag Morgen 10. Maj, da Svendene gik i Arbejde paa de gamle Betingelser, men mod Tilsagn om, at der i Løbet af samme Uge skulde optages Forhandlinger om Ekstrabetaling for Natarbejdet. Dagen efter Arbejdets Genoptagelse afholdtes da et Møde i Arbejdsgiverforeningen mellem Mestrenes og Svendenes Organisationer, og der opnaaedes her Overenskomst om en Ekstrabetaling af 35 Øre pr. Time for København og 30 Øre for Provinsen, idet dog en enkelt Time i Tiden Kl. 3 til 4 Morgen skulde betales med 40 Øre saavel i København som i Provinsen. Ordningen skulde staa ved Magt, indtil Natarbejdet blev afskaffet ved Lov, dog ikke udover Udgangen af Marts 1921. Inden man naaede dette Tidspunkt var Bageriloven af 1920, der afskaffede Natarbejdet, d. v. s. Arbejdet mellem Kl. 8 Aften og 4 Morgen, traadt i Kraft.

17. August 1920 sluttedes en ny Overenskomst om Lønningerne, gældende til den opsagdes med tre Maaneders Varsel til en 1. April. Overenskomsten blev opsagt i December 1921, og en ny Overenskomst afsluttedes med Gyldighed til April 1923, men allerede i August 1922 enedes Parterne om en Forlængelse, foreløbig til April 1924, og Overenskomsten forlængedes atter senere.

I December 1926 fremkom Svendene med flere Krav, som Lauget maatte afvise, og der afsluttedes derefter et nyt Regulativ med Pristallet som Regulator. I Vinteren 1928—29 stillede Svendene Krav om

Udlevering af Rugbrød fra en Bagerforretning i København under Striken 1920.

Pristalsreguleringens Afskaffelse, Adgang til længere Ferie, en Lærlingskala samt paaført Regulativet, at Arbejdstiden skulde falde mellem 4 Morgen og 8 Aften. Forbundet opsagde Overenskomsten, men efter et Møde i Arbejdsgiverforeningen i Slutningen af Marts 1929 forlængedes den for endnu et Aar kun med den Ændring, at Regulering skulde foretages, hvis Pristallet steg eller faldt med mere end 3 Points. Aaret efter forlængedes Regulativet atter for et Aar, for første Gang i flere Aar uden at Svendene stillede noget som helst Krav.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling 8. August 1930 redegjorde Oldermænden for et af Svendene fremsat Ønske om Ophævelse af Regulering efter Pristallet, idet denne Lønningsmaade allerede efter Forhandlinger mellem Arbejdsgiverforeningen og andre Organisationer var afskaffet. Lauget vedtog uden Diskussion at indgaa herpaa, og samtidig vedtoges forskellige Reguleringer, hvorved Arbejdshfreden blev sikret indtil Foraaret 1933. Forinden dette Regulativ udløb, fremkom 31. Januar 1933 en Lov, der forbyder alle Striker og Lock-outer i Tiden indtil 1. Februar 1934.

Den Tid, der er gaaet, siden Bagerfaget i 1873 oplevede sin første Strike, har, som vi har set, været en bevæget Tid, og Uroen kulminerede

i de vanskelige Aar efter Verdenskrigens Afslutning med de to store og hurtigt paa hinanden følgende Striker. Det skal fuldt ud indrømmes, at der var uhyre mange Ting, som Svendene havde god Ret til at ønske ændrede. Der maatte og skulde komme en kraftig Ændring i de usle Forhold, som Svendene levede under, de ofte elendige Logiforhold og ligesaa elendige Lønninger, den lange Arbejdstid og meget andet. Men givet er det, at mangt og meget kunde have været gennemført med mere Lempe. Af de mange Udtalelser, der rummes i Laugets Forhandlingsprotokol, fra Mestrene, naar Svendenes Ønsker og Krav var til Behandling, fremgaar det, at der som oftest af Mestrene har været næret venlige Følelser og dyb Forstaaelse for Svendenes Kaar og raadet Ønsker om, saa vidt muligt, at kunne stille sig imødekommende overfor dem. Naar dette ikke altid har kunnet ske, har Grunden været den, at de fleste Krav maatte efterfølges af en Prisforhøjelse, og Mestrene har Aarhundreders Erfaringer for, hvorledes en saadan modtages af Publikum.

Et stærkt og uimodsigeligt Bevis paa Mestrenes gode Følelser overfor Svendene er Mestrenes Omsorg for de gamle Svende, den Omsorg, der har givet sig Udslag i Oprettelsen af Laugets Stiftelse for gamle Svende. Om denne vil der blive fortalt, naar vi kommer til at omtale Laugets filantropiske Virksomhed.

At der ogsaa har været Lønkampe mellem Mestrene paa den ene Side og Kuskene (Chaufførerne) paa den anden Side er naturligt, men Kampene har aldrig været af alvorligere Art, er altid løst i Fordragelighed, og vi skal af Pladshensyn ikke komme ind herpaa, men gaa over til at tale om Forholdet til Fagets *Lærlinge*.

Som allerede i forrige Afsnit omtalt begyndte Faget i første Halvdel af 1800-Tallet at faa rigeligere Tilgang af Lærlinge, end Tilfældet tidligere havde været, da det næsten var en Sjældenhed, at der var Dreng, der valgte at gaa den Vej. Medens vi har været i Stand til at belyse dette med nogle Tal for Tiden før 1860, ved vi intet om, hvorledes Tilgangen af Lærlinge har formet sig i de nærmest herefter følgende Aar-tier, idet Laugsarkivet slet intet indeholder herom. Det første, vi hører om Lærlingeforholdet, stammer fra saa sent et Tidspunkt som i 1884, da der paa en Generalforsamling 24. Januar udtaltes Beklagelse over, at Lærlingene efter en kort Læretid blev udkøbt mod en højere Løn,

og det paapegedes samtidig, at dette kun kunde forebygges ved Oprettelse af Lærekontrakter.

Allerede Forordningen af 6. Maj 1682 foreskrev, at en Dreng, der traadte i Lære, skulde indskrives hos Oldermændene, og at en Mester, der antog en Dreng til Oplæring, skulde oprette en Kontrakt med ham, »hvilken paa begge Sider ubrødelig skal holdes«. Bestemmelsen gentoges senere ved Forordningen af 21. Marts 1800 om Haandværkslaugene i København. Trods Bestemmelserne kneb det dog med at holde fast paa Lærlingene, der ofte løb af Læren, enten for helt at forlade Faget eller for at gaa i Lære hos en anden Mester for højere Betaling. 2. Marts 1885 var Spørgsmaalet om Lærlingene til Behandling paa en ekstraordinær Generalforsamling, hvor Oldermændene atter beklagede det løse Forhold, der bestod, og udtalte, at dette maatte kunne forandres ved en Omordning af Svendepreven. Lauget havde henvendt sig herom til Magistraten, men da den Maade, Magistraten foreslog, vilde blive altfor besværlig og bekostelig for de unge, havde Laugsbestyrelsen atter opgivet Tanken. Efter en Diskussion blev man da staaende ved, at Prøven, ligesom hidtil, skulde aflægges for Bestyrelsen og ikke for Magistraten, og yderligere vedtoges det, at en Mester, naar han antog en Lærling, skulde afslutte en skriftlig Kontrakt med denne, hvis han efter 14 Dages Forløb var tilfreds med ham. Kontrakten skulde indføres i en Protokol hos Oldermændene. Det er § 22 i Skraaen af 1683 om igen, blot at den Gang var Prøvetiden ansat til tre Maaneder. Hvis Lærlingen overgik til Tjeneste hos en anden Mester, skulde baade han og Mesteren meddele det til Oldermændene, der foretog Bemærkning herom i Protokollen, og en skiftende Lærling maatte ikke antages i ny Lære, førend hans nye Mester hos Oldermændene og hans tidligere Mester havde indhentet Oplysninger om hans tidligere Forhold.

Ved Lærlingeloven af 1889 bestemtes det, at enhver Læremester, hvis Næring faldt ind under Begrebet bunden Næring, skulde sørge for, at der oprettedes en Kontrakt mellem ham og Lærlingen, saafremt denne var under 18 Aar, og at Kontrakten for at være gyldig skulde forsynes med Magistratens Paategning om, at den var affattet i Overensstemmelse med Lovens Forskrifter.

Vi skal ikke komme nærmere ind paa de i de forskellige Love givne Bestemmelser om Lærlingenes Arbejdstid, men blot nævne, at da Lærlingeloven, der traadte i Kraft 1. Januar 1922, forbød Lærlingene at deltage i Arbejdet før Kl. 6 Morgen, udvirkede Lauget hos Fabrikdirek-

toratet, at der ikke vilde blive skredet ind mod Mestre, der lod deres Lærlinge begynde Kl. 4, da der allerede i Rigsdagen forelaa Forslag til en Lovændring, hvorved dette skulde tillades for Bagerlærlingenes Vedkommende. Dette skete da ogsaa fra 1. Juli 1922. Det var da ogsaa ganske absurd at ville nægte Lærlingene at arbejde i Tiden fra Kl. 4 til 6, netop i de Timer, da alt Arbejde i Bagerierne foregaar under Højtryk, og netop i de Timer, da Lærlingene har den største Adgang til at lære Haandværket.

Næringsloven af 1857 bestemte, at der skulde aabnes Adgang for dem, der maatte ønske det, til at aflægge *Svendeprøve* i Haandværksfagene i Overensstemmelse med Regler, der nærmere skulde fastsættes, og i H. hertil udkom 6. August 1862 et Regulativ, der fastsatte Bestemmelser for Aflæggelse af frivillige Svendeprøver indenfor en Række Fag. Bagerfaget var ikke imellem disse og er heller ikke senere kommet til, idet Bagerne har foretrukket, at Svendeprøverne skal aflægges overfor de af Lauget udmeldte Skuemestre og ikke for Magistraten.

Hvori Svendeprøven har bestaaet i den første Del af det heromhandlede Tidsrum ses ikke af Laugets Arkiv, men 31. Januar 1889 vedtoges det enstemmigt, at Prøven udvidedes derhen, at den prøvende Lærling skulde kunne: 1. slaa alle Sorter Tvebakker op, sætte dem af og skære dem, 2. at sætte store Franskbrød og Sigtebrød i Værk og lange dem ud, og 3. at slaa en Plade Wienerbrød op af de almindelige gængse Sorter. Det var dog ikke Meningen, at den prøvende Lærling skulde vise sin Færdighed paa alle Punkter, men han skulde have lært dem og kunne vise de Prøver, der maatte blive forlangt af ham. Paa Laugssamlingen Aaret efter kunde Oldermændene meddele, at de udvidede Krav havde gjort deres Virkning, idet Ungsvendene var flinkere end ved de tidligere Prøver.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling i December 1900 oplæste og motiverede Oldermændene et nyt Forslag for Lærlingepøven, idet han betonedede Nødvendigheden af Lærlingekontrakter, da det ofte var vanskeligt for Oldermændene at bedømme, hvor vidt en Lærling virkelig havde udstaaet sin Lære. Han betonedede yderligere, at det ikke var muligt at stille tilstrækkelige Krav m. H. t. Læretidens Længde hos den sidste Mester, da det gjaldt om at bevare Prøven for Lauget og at undgaa den offentlige Ordning. Iøvrigt vilde Lærlingekontrakter modvirke Ondet »bortløbne Lærlinge«. Forslaget vedtoges med den Ændring, at der fremtidig skulde vælges tre Skuemestre i Stedet for, som hidtil, to, af hvilke en skulde afgaa hvert Aar.

Paa Laugsforsamlingen i 1902 var Spørgsmaalet om Lærlingeuddannelsen atter fremme, idet det bl. a. drøftedes at gøre Svendepøven obligatorisk, Fordring om et bestemt Antal Læreaar, om at en udlært Lærling ikke skulde kunne »gaa i Lære igen« og Oprettelse af en Fagskole. M. H. t. Fagskolen kunde Lauget henvise til, at der allerede var gjort en Begyndelse, idet Lærlingene nu fik Undervisning i Regning. I Løbet af samme Aar aflagdes 75 Svendepøver, 44 om Foraaret og 31 om Efteraaret, og der var kendelig Fremgang i Lærlingenes Dygtighed, men den store Løn, som Ungsvendene i den Tid kunde opnaa i Udlandet, fik mange til at rejse bort.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling 4. Oktober 1905 fremsatte Laugsbestyrelsen Forslag om at yde et aarligt Tilskud i fem Aar paa 150 Kr., der var alt, hvad Laugskassen formaaede, til den paatænkte Oprettelse af »Teknologisk Institut«, som Bestyrelsen ansaa for at være til stor Fordel, for Lauget. Paa Grund af det stærkt forcerede Arbejde i Bagerierne skortede det paa Tid til at give Lærlingene den fornødne teoretiske Uddannelse, og Spørgsmaalet om, hvorledes denne skulde skaffes, havde ofte været drøftet indenfor Bestyrelsen, men uden Resultat, ligesom et Tilskud paa 500 Kr. fra Den Rejersenske Fond til Udgivelsen af en Lærebog for Lærlingene ikke var kommet til Anvendelse, fordi man maatte anse en Lærebog alene for at være utilstrækkelig. Oprettelsen af Institutet vilde kunne imødekomme den herskende Trang til teoretisk Uddannelse af Lærlingene og desuden faa Betydning for Mestrene selv, der der vilde kunne hente Oplysninger, som det nu var vanskeligt at erholde.

Endnu 1908 var der dog ikke kommet fast Form over denne Del af Lærlingeuddannelsen. I 1907 havde 75 Lærlinge indstillet sig til Svendepøven, og Uddannelsen var utvivlsomt bedre end tidligere, men der var endnu langt til Maalet. Navnlig kæmpede Lauget stadig mod den gamle Uskik, at Drengene løb af Lære og gav sig i Tjeneste hos en anden Mester, for hvem det mere drejede sig om at faa billig Arbejds-kraft end om at give en god Uddannelse. Indskrivningen hos Oldermanen overholdtes ikke altid. Saaledes viste det sig i 1909, at af 30 til Svendepøvens Aflæggelse anmeldte Lærlinge havde kun 3 eller 4 tilbragt hele deres Læretid paa eet Sted, hvorfor det paany indskærpedes, at Bagerne ikke maatte tage Lærlinge fra hinanden. Samme Aar vedtoges det paa en Generalforsamling i August Maaned, at Antagelse af Lærlinge eller Forbundtere kun maatte ske med den forrige Lære-

mesters skriftlige Tilladelse. Saafremt denne ikke kunde opnaas, skulde Sagen henvises til Laugets Bestyrelse, der eventuelt kunde give Dispensation fra den fordrede skriftlige Tilladelse. Overtrædelser af Bestemmelsen kunde straffes med Bøder. Trods dette lykkedes det heller ikke nu at løse Spørgsmaalet. Paa en Generalforsamling i November 1911 meddelte Oldemanden, at Forholdene stadig var slette, idet kun $\frac{1}{3}$ af Lærlingene udstod deres Lære paa samme Sted, og Bestyrelsen stillede derfor Forslag om Oprettelse af Laugslærekontrakter for Forbundtere (Lærlinge over 18 Aar), som det under Bødestraf skulde paalægges Mestrene at overholde. Kontrakterne skulde underskrives paa Laugets Kontor af begge Parter og der indføres i en Protokol. Forslaget vedtoges enstemmigt, og det overdroges Bestyrelsen at udarbejde Kontrakterne, der bl. a. skulde indeholde Bestemmelser om Minimumslæretid, eventuelt Maksimalløn, Tilbageholdelse af en Del af Lønnen til Udbetaling ved Svendeprovns Aflæggelse, Bødebestemmelser, Voldgift etc. I Løbet af Aaret 1912 afsluttedes da 47 Forbundterkontrakter gennem Lauget, og Indførelsen af disse Kontrakter har gennem Aarene vist sig at skabe større Fasthed indenfor hele det vanskelige Lærlingeforhold.

I Løbet af Laugsaaret 1913—14 førtes forskellige Forhandlinger med Viceskoledirektøren og Teknologisk Institut om Fortsættelseskursus paa et Aar for Bagerlærlinge i almindelige Skolefag og særlige Fag. Denne Plan blev dog ikke gennemført.

Efter at et Spørgsmaal om Lærlingeundervisning paa Teknisk Skole havde været fremsat paa en Generalforsamling, forhandlede et nedsat Udvalg med Skolen, og paa Generalforsamlingen 25. April 1922 forelagdes en Plan for Undervisningen. Herefter skulde denne beregnes for Lærlinge i disses 2. og 3. Læreaar, og Undervisningen blev gjort obligatorisk. Prisen blev fastsat til 9 Kr. Kvartalet for hver Lærling foruden Udgiften til Skrivebøger o. l. Paa Grund af Mangel baade af Plads og Lærerkræfter kom Undervisningen ikke til at begynde førend i Efteraaret 1923, men helt godt faldt dette Forsøg ikke ud. Lærlingene var livligere, end godt var, og Teknisk Skole maatte opgive Undervisningen. Lauget var dog stadig, i Erkendelse af hvor meget Kundskaber betyder for den unge Bager, opsat paa at føre Sagen igennem, omend paa en anden Maade. Aaret efter begyndte Undervisningen paa Teknologisk Institut, og nu var Resultatet bedre, for 2. Aars Lærlingene godt, for 3. Aars Lærlingene mindre godt. Undervisningen viste sig at være lagt rigtigt an og vandt hurtigt Tilslutning, saa at Lærlingefagskolen i 1925

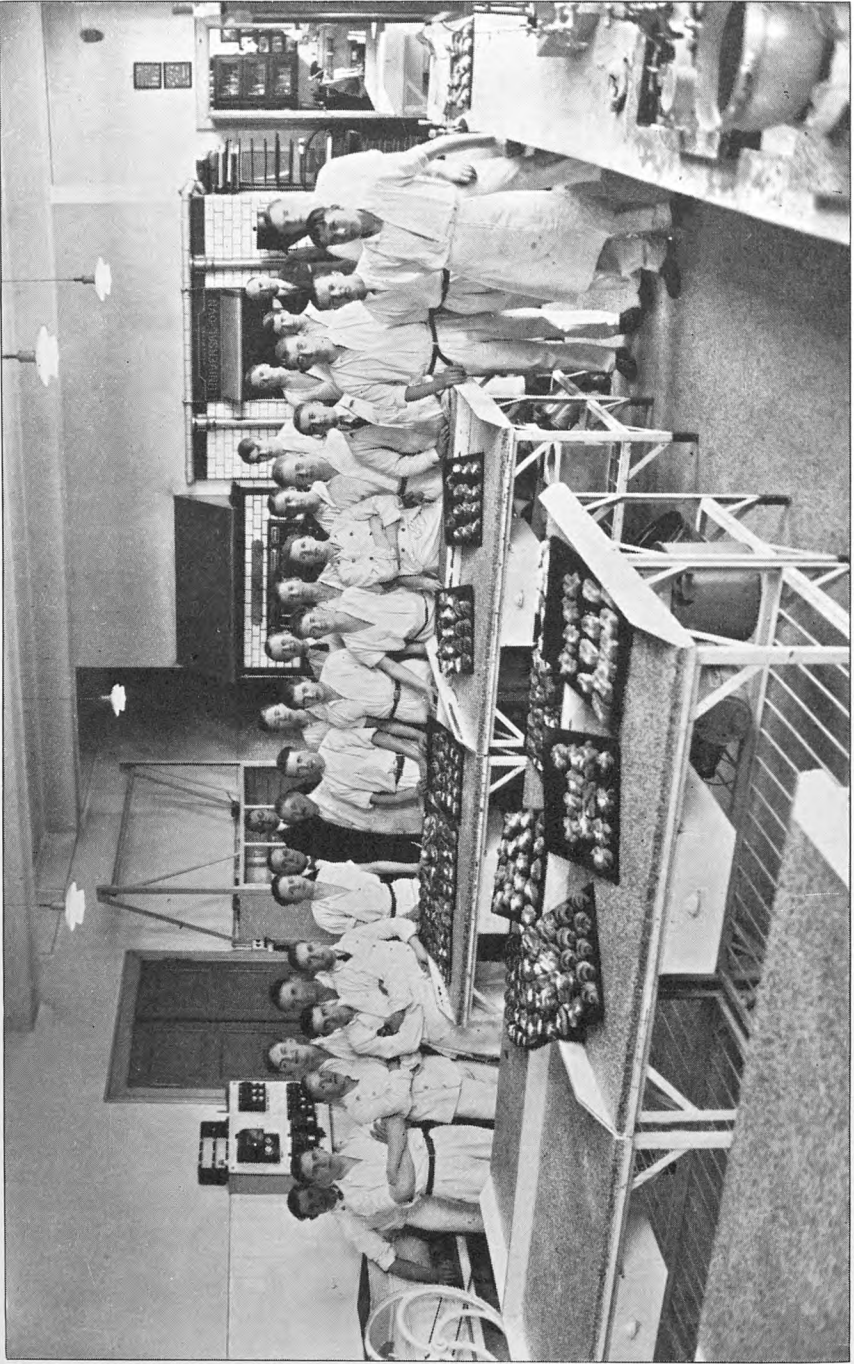
havde 117 Elever. Foruden 2. og 3. Aars Lærlinge deltog nu ogsaa 4. Aars Lærlinge. Aaret efter steg Antallet af Elever til 134, og et Medlem af Lauget stiftede et Legat paa 20,000 Kr., hvis Renter skal benyttes til Rejsestipendier for unge Lærlinge, der har besøgt Fagskolen og udvist Flid og Dygtighed. I 1927 besøgte Skolen af 168 Elever, og Staten bevilgede et Tilskud af 3000 Kr. I Foraaret 1928 indrettedes paa Institutet et nyt praktisk Bageri, og Skolen fik udmærkede Lokaler og Undervisningsmateriel, saa at intet andet Land i Europa kunde opvise en Fagskole, der stod paa Højde med den danske. Aaret efter steg Antallet af Elever til 220, og den har i det sidst forløbne Aar været besøgt af ca. 225 Lærlinge. I Sommeren 1930 blev der paa Institutet i Forbindelse med Afholdelsen af en nordisk Skolekongres etableret en Fagudstilling, i hvilken Lærlingefagskolens ældste Elevhold samt Lauget deltog. Den vakte stor Interesse og var Lauget til megen Ære.

Paa den ordinære Generalforsamling i Lauget 26. Marts 1931 fastsattes Vedtægter for »KØBENHAVNS BAGERLAUGS LÆRLINGEFAGSKOLE«. Denne ledes herefter af en Bestyrelse paa 5 Medlemmer, hvoraf Laugsbestyrelsen vælger 3 og Generalforsamlingen 2. Midlerne til Skolen tilvejebringes dels ved Mestrenes Betaling for Eleverne, dels ved Bidrag fra Staten og dels ved Tilskud fra Lauget. Undervisningen er en treaarig supplerende, saaledes at Lærlinge i 2., 3. og 4. Lærlingeaar deltager, ligesom der findes en særlig Afdeling for Forbundtere for at give disse Adgang til en supplerende Undervisning før Svendepøven.

En af de Mænd, der siden 1924 har staaet forrest i Arbejdet for Fagskolen, er Bagermester GEORG JENSEN, der til Minde om sine Forældre har skænket et Legat, der bærer Navnet »Bagermester Søren F. Jensens og Hustrus Mindelegat«.

Som det af det her fremsatte vil ses, har det ikke indenfor Mestrenes Kreds skortet paa Omsorg for at dygtiggøre de unge, der har valgt Bagerneringen til deres Levevej, og det Arbejde, der er gjort og stadig gøres paa dette Omraade, tjener det gamle Laug til stor Ros.

I det foregaaende er flere Gange nævnt Teknologisk Institut, og det kan derfor, inden vi forlader Lærlingefagskolen, passende nævnes paa dette Sted, at Lauget, da Institutet i 1916 havde sin Bygning under Opførelse, ønskede at give sit Bidrag hertil. Da der imidlertid netop paa dette Tidspunkt var Udsigt til en Lønkonflikt, kunde Lauget ikke overse, hvor meget det kunde ofre, og Bestyrelsen fik derfor paa General-

Ved Lærlingefagskolens Afslutning 1933.

Ved Lærlingefagskolens Afslutning 1933. Udstilling af det færdige Brød.

forsamlingen Bemyndigelse til at afgøre dette Spørgsmaal i Overensstemmelse med Laugets Anseelse og Status.

Ogsaa paa anden Maade end ved Lærlingefagskolen har Bagerstanden draget Nytte af Institutet, idet der ved dettes Hjælp er afholdt flere Kursus for Mestre. I Efteraaret 1918, da Importen af udenlandsk Mel var standset paa Grund af Verdenskrigen, gav det daarlige danske Mel, som Bagerne var henvist til at bruge, Anledning til, at Lauget i Forbindelse med Møllerne i København og Handelsmøllerne i Danmark paa Institutet oprettede en Forsøgsstation for Prøver af Mel, Gær og andre Bageriraavarer.

Om Lærlingene endnu følgende. I Laugsaaret 1929—30 indstillede Lauget for første Gang særlig dygtige udlærte til Haandværkerforeningens Medailler for vel udførte Svendeprøver. Ved disse udvælger Skuemestrene de dygtigste Lærlinge, der derefter helt paa egen Haand udfører fuldstændigt Mestersvendsarbejde, og disse Prøver bedømmes saa af Skuemestrene sammen med Oldermændene. Uddelingen af Medaillerne finder Sted paa Raadhuset hvert Aar under festlige Former.

Endnu i 1892 udlærtes kun 47 Lærlinge, men i 1920 var Tallet steget til 120. Naturligvis saa Forbundet med Ængstelse paa denne stærke Udvikling, der, om den fortsattes, kunde bevirke stor Arbejdsløshed indenfor Faget. Ogsaa Lauget saa denne Fare, og i 1926 optoges Forhandlinger om Spørgsmaalet mellem de to Organisationer samt Provinsens Mesterorganisationer og Fællesorganisationen. Paa en ekstraordinær Generalforsamling 8. August 1930 vedtog Lauget en af Svendenes Organisation tiltraadt Lærlingeskala, der tilsigter at regulere Tilgangen til Faget. Herefter maa der kun være 2 Lærlinge, hvor der er 1 Svend, 3 Lærlinge, hvor der er 2 à 3 Svende, 4 Lærlinge, hvor der er 4 à 7 Svende, 5 Lærlinge, hvor der er 8 à 12 Svende, og derefter 1 Lærling for hver 12 Svende.

I en Skildring af Københavns Bagerlaugs Historie er der et Tidsrum, som det vil være umuligt at forbigaa. Det er den halve Snes ulykkelige Aar, der indledtes af *Verdenskrigen*. Selv om det lykkedes at holde Danmark udenfor Krigen, fik man dog gennem Knapheden paa Næringsmidler og dermed følgende Rationering af disse og den derpaa følgende

Københavns Bagerlaugs Deltagelse i Haandværker- og Industrifesten under Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværks Jubilæum 1. August 1904.

Dyrtid Dønningerne fra den store Storm at mærke. Vi skal her kort gøre Rede for de Begivenheder, der særligt mærkedes indenfor Bager­næringens Omraade.

I de sidste Dage i Juli Maaned 1914 brød Krigen ud, og 2. August vedtog FORENINGEN AF STØRRE HANDELSMØLLER I DANMARK at annullere alle Salgskontrakter saavel pr. straks som pr. Levering, idet Foreningen paaberaabte sig »force majeure« paa Grund af, at adskillige europæiske Lande straks ved Krigen Udbrud havde udstedt Udførselsforbud og erklæret Krigstilstand. En øjeblikkelig Følge af Fredsbruddet og de trufne Foranstaltninger var en Prisstigning af Raavarer og Produktionsmidler. 5. August holdt Københavns Bagerlaug ekstraordinær Generalforsamling, og Bestyrelsen forelagde en ny Vægtseddel, hvorved 2 Øres Brød forhøjedes til 3 Øre i enkelt Salg og til 2½ Øre i større Køb, hvorhos det foresloges at afskaffe Storbrød til 10, 12 og 20 Øre og fremtidig kun bage 15 og 25 Øres Brød, eventuelt dog ogsaa 50 Øres Brød. Sigtebrødsprisen fikseredes endnu ikke. Melpriserne laa paa dette Tids­punkt fra 24½ til 30 Kr., og Forhøjelsen vilde ikke bringe Bagerne Fortjeneste, men kun i nogen Grad udjævne den allerede indtrufne Prisstigning paa Raavarer. Samtidig vedtoges det, saa længe Krigen varede, at overdrage Generalforsamlingens Myndighed til Laugsbestyrelsen, Bestyrelsen for Rugbrødsfabrikantforeningen i København og Kredsformændene i Forening.

To Dage senere, 7. August 1914, vedtog Rigsdagen »MIDLERTIDIG LOV OM REGULERING AF PRISEN PAA LEVNEDSMIDLER OG VARER«. Loven bestod kun af to Paragrafer, men trods dens Kortfattethed skulde den blive af umaadelig Betydning for en stor Del af vort Næringsliv i de følgende Aar. Loven bemyndigede Indenrigsministeriet til indtil videre at træffe Foranstaltninger til Regulering af Priser paa Levnedsmidler og Varer og til mod fuld Erstatning at overtage saadanne Levnedsmidler og Varer, som det var af Betydning for Samfundet at have Raadighed over. Erstatningssummerne for saadanne Varer, der overtoges af Staten, skulde fastsættes af særlige Kommissioner. Loven traadte straks i Kraft. Det første Skridt, Ministeriet foretog sig efter saaledes at have faaet diktatorisk Myndighed over Landets Levnedsmiddelforsyning, var at nedsætte »DEN OVERORDENTLIGE KOMMISSION AF 8. AUGUST 1914«, og i den følgende Tid styrtede der en Regn af ministerielle Bekendtgørelser udover Landet, alle tilsigtende at regulere og at forhindre Prisstigninger. At en stor Del af dem kom til at berøre »det daglige Brød«, var jo kun naturligt.

11. September 1915 havde Lauget ekstraordinær Generalforsamling, hvor det bl. a. foresloges at forhøje 5 Øres Priserne til 6 Øre, idet Konditorerne allerede havde foretaget en saadan Forhøjelse. Forslaget forkastedes med 229 Stemmer mod 103, idet mange af Bagerne i Byens Udkanter frygtede for en Nedgang i Omsætningen, hvis Forhøjelsen fandt Sted, og hellere vilde forsøge at knibe lidt paa Vægten. Tiden skulde imidlertid give Bestyrelsen Ret i dens Synspunkter.

25. September udstedte Ministeriet en Bekendtgørelse om Fastsættelse af Vægt paa Brød, hvorved bestemte Vægtsatser fastsattes for større Brød, d. v. s. af mindst 350 Grams Vægt, og samtidig forbødes alt Salg af større Brød af anden Vægt. Samme Dag blev det forbudt at anvende aftærsket Hvede eller Rug til Fodring eller til Spiritusfabrikation, og 31. December kom Bestemmelse om Maksimalpriser paa indenlandsk Rug. 28. Januar 1915 fulgte Maksimalprisbestemmelse paa indenlandsk Hvede, og s. D. blev Amtmændene bemyndigede til at fastsætte Maksimalpris paa Rugbrød. Maksimalpris paa grovmalet Mel af dansk Rug og paa Flormel af dansk Hvede fulgte 30. December 1915.

I Marts 1916 vedtoges det paa Laugets ordinære Generalforsamling at bemyndige Laugsbestyrelsen, Bestyrelsen for Rugbrødsfabrikantforeningen, Kredsformændene og de af Generalforsamlingen valgte Medlemmer af Centralledelsen til at gennemføre den i September Aaret før forkastede Forhøjelse samt andre Forhøjelser, der skønnedes absolut nødvendige, og bestemme Tidspunktet for disses Ikrafttræden.

I Efteraaret 1916 stod Landet overfor en truende Mangel paa Brødkorn, en Mangel, der til Dels skyldtes den sene og uheldige Høst. Der førtes i den Anledning langvarige Forhandlinger mellem den af Regeringen nedsatte Prisreguleringskommission, Kornkontoret, Indenrigsministeriet og Lauget. Priserne paa de udenlandske Markeder og paa Fragterne var stadig stigende, og Indførslerne vilde muligvis helt ophøre. Ministeriet havde tænkt sig at ville indskrænke Bagningen til to Sorter, nemlig Rugbrød og en Slags Hvedebrød af stærkt udmalet Hvede. For at undgaa denne Kalamitet anstillede Lauget en Række Forsøg, og det lykkedes at fremstille et taaleligt Produkt ved Iblanding af 10 p. Ct. Byg i Rugbrødet, men Ministeriet forlangte iblandet 20 p. Ct. Hvad Hvedebrødet angik, frafaldt Ministeriet Krav om Iblanding. Paa denne Maade vilde Stillingen kunne holdes indtil 1. Januar 1917, da Resultatet af Kornoptællingen vilde foreligge. Flormelet kostede nu 60 Kr. pr. 100 kg. Allerede 12. September havde Lauget, da det viste sig,

at Høsten vilde slaa fejl, tilskrevet Ministeriet og opfordret dette til, at Staten foretog de nødvendige Indkøb i Amerika, men Ministeriet støttede sig til Statistisk Departement og foretog kun Skridtet halvt. Da saa ogsaa den amerikanske Høst viste sig at være utilfredsstillende, kunde der ventes Udførselsforbud. Ogsaa Sukkerhøsten her hjemme mislykkedes delvis dette Aar. Statistisk Departement havde udtalt, at der vilde komme til at mangle 20 Mill. kg i det normale Sukkerforbrug, og der var derfor Tale om at fastsætte Forbruget heraf til $\frac{1}{2}$ kg om Ugen for hver Person, hvorved Industrien vilde komme til at mangle 8 Mill. kg. Lauget foreslog Rationen sat til 425 g (i Sverige var den kun 250 g), hvorved Industriens Forbrug vilde være dækket. Forinden der fremkom nogen Bestemmelse herom, udstedte Ministeriet 27. November 1916 en Bekendtgørelse om, at Repræsentationer for eller Kredse af handlende eller andre Erhvervsdrivende ikke uden forudgaaende Anmeldelse til den overordentlige Kommission maatte foretage Prisforhøjelser paa Levnedsmidler. Anmeldelserne skulde ske i saa god Tid, at Kommissionen kunde faa Tid til at undersøge Prisforhøjelsens Nødvendighed, forinden den bekendtgjordes. Denne Bestemmelse betød for Bagerfaget, at Prisforhøjelserne først kom, længe efter at Prisstigningerne paa Raavarerne havde fundet Sted, og i denne Tid steg Raavarepriserne Dag for Dag. Ved Bestemmelsen var Bagernes Ret til selv at foretage Prisreguleringerne frataget dem, og hvem kom til at bære Tabene? Selvfølgelig Bagerne. Det var da ret naturligt, at et Repræsentantmøde, som Bagerstanden afholdt 28. December 1916, og paa hvilket der fremlagdes nogle af Bestyrelsen udarbejdede Kalkulationer, androg Den overordentlige Kommission om Tilladelse til at foretage saadanne Prisforhøjelser, der var berettigede ved Prisstigning paa Raavarer, og man henviste i denne Forbindelse til de udarbejdede Kalkulationer. Der afholdtes flere Møder med Kommissionen, men denne vilde ikke gaa med til at give den ønskede Tilladelse, og Bagernes Indflydelse paa Brødpriserne var dermed reduceret til Nul.

9. Februar 1917 udkom en Bekendtgørelse om Handel med Sukker. Herefter kunde der kun udleveres Sukker mod Aflevering af Sukkermærker, hvorved ikke blot de enkelte Personer, men ogsaa Erhvervsvirksomheder, der benyttede Sukker, blev sat paa Ration. Det Kvantum, der tildeltes Erhvervsvirksomhederne, svarede til $\frac{2}{3}$ af deres Forbrug i Løbet af Aaret 1916, og det tilstaaede Kvantum udleveredes kun mod Aflevering af »Industri-Sukkermærker«, der blev tildelt Virksom-

hederne af Statistisk Departements Sukkerkontor. Desuden maatte Industrien betale en Overpris af 18 Øre pr. kg Sukker.

Sukkerrationeringen var den første i sin Art i Danmark i denne Periode, men man gik snart efter videre ad den her betraadte Vej.

Da Kulforsyningen fra England hørte op, opstod der alvorlige Vanskeligheder for adskillige mindre Bagerier, der p. Gr. af de høje Priser ikke med Fordel kunde fyre Ovnene og derfor maatte tage deres Brødforbrug hos andre Mestres.

Indenfor Kommissionen var man en Tid betænkt paa at forbyde alle mindre Brødsorter, men under Forhandlingerne herom opnaaede Lauget at gøre Kommissionen lydør for Standens Krav, og det lykkedes saaledes at bevare Bagningen af det mindre Brød, hvorved man undgik Arbejdsløshed indenfor Faget.

Da det i Marts Maaned 1917 ved Optællingen af Korn- og Melbeholdningerne viste sig, at disse med det daværende Forbrug kun vilde strække til til ind i August og altsaa ikke kunde vare, indtil den nye Høst forelaa, blev det nødvendigt at skride til Rationering og Iblanding af Byg, nemlig 400,000 Tdr., medens Rug- og Hvedebeholdningerne udgjorde hhv. 1,200,000 og 900,000 Tdr. Laugets Forslag til Rationering blev først forkastet, men kom alligevel til at danne Grundlaget, da Rationeringen blev sat i Værk. Dette skete ved den d. 17. Marts 1917 udstedte »BEKENDTGØRELSE OM FORANSTALTNINGER VEDRØRENDE BEFOLKNINGENS FORSYNING MED BRØD OG MEL«. Herefter maatte Rugbrød og »det større Brød« samt Mel kun udleveres mod Aflevering af Brød- eller Melmærker, der blev tildelt hver enkelt Person, medens »det mindre Brød« skulde fremstilles af det Mel, der blev tilovers fra Rationeringen. Statistisk Departement havde først regnet med 60 Rugbrødskort à 125 g og 30 Franskbrødskort pr. Maaned, men Lauget foreslog et langt mindre Antal Kort, og det lykkedes da ogsaa Lauget at faa gennemført sit Forslag, men rigtignok kun ved Trusel om at afbryde Forhandlingerne. Helst vilde Lauget have undgaaet Sigtebrød, men dette kunde af H. t. Landet ikke lade sig gøre. Der blev herefter 170,000 Lpd. Mel til Rationering, efter at der var tildelt hver Person $\frac{8}{4}$ Rugbrød, groft eller halvsigtet, og 13 Franskbrød à 300 g pr. Maaned, eventuelt ombyttet med 240 g Hvedemel. Rugbrødskort kunde ombyttes med Sigtebrødskort à 1350 g. Af Kryddere kunde leveres 10 à 12 Stkr. pr. Kort, hvorimod Lauget helst saa, at Bagning af Hveder og store Kaffebrød ophørte, og dette skete da ogsaa kort Tid efter, da der udfærdigedes

ny Vægtseddel. De første 14 Dage efter Systemets Ikrafttræden kunde Bagerne frit rekvirere Mel til 8 Dages Forbrug, — det overskydende Kvantum blev beslaglagt, — men derefter udleveredes ikke Mel uden samtidig Aflevering af Brødkort. Gennem Lauget blev der tilsendt hver enkelt Bager et Skema til Udfyldning om Størrelsen af Melforbruget i det sidst forløbne Aar med særlig Opgørelse af Forbruget til Rationeringsbrødet.

Rationeringssystemet blev meget føleligt for den danske Bagerstand. Ikke blot faldt Forbruget af »det større Brød« jo meget betydeligt, men Produktionen af Wienerbrød og Kager gik ned til et Minimum, ja opførte endog helt for en Del Forretningers Vedkommende. Alt i alt tør man regne med, at Brødkortsystemet foraarsagede en Nedgang paa 40 p. Ct. i Bagernes Omsætning.

De stadig meget vanskelige Brændselsforhold ordnedes ved Laugets Medvirkning saaledes, at Medlemmerne skulde bestille deres Forbrug paa Laugskontoret og samtidig betale 100 Kr. pr. Ton, hvorefter Brændslet leveredes direkte gennem Industriraadets Kontor.

I September 1917 var Produktionen af Brødgær ude for store Vanskeligheder, da det ikke var Fabrikkerne muligt at fremskaffe Raavarer i den fornødne Mængde. Saafremt der ikke skete en Forandring i dette Forhold, kunde der blive Tale om ogsaa at rationere Gæren, men dette blev dog undgaaet, idet Ernæringsraadet efter en Henstilling fra saavel Bagernes Centralorganisationer som Foreningen af danske Spiritusfabrikanter stillede de fornødne Raavarer til Disposition. Prisen paa Gæren var iøvrigt fra 10. Januar 1915 blevet forhøjet med 24 Øre pr. kg for Medlemmer af Gærindkøbsforeningen og for andre med 30 Øre pr. kg.

En Henvendelse fra Fællesorganisationen i Oktober s. A. om, at Bagerstanden maatte blive repræsenteret i Ernæringsraadet ved et eller to Medlemmer, blev afslaaet af Indenrigministeriet, uagtet man jo dog skulde anse Ønsket for at være baade rimeligt og betimeligt, da der næppe var noget andet Erhverv, som Raadets Virksomhed greb saa dybt ind i, og det, saavel for Standens Medlemmer som for Publikum, var ønskeligt, at Raadets Bestemmelser ikke beredte større Vanskeligheder end nødvendigt. Derimod nedsatte Ministeriet 7. December s. A. med fhv. Borgmester JACOB MARSTRAND, et af den danske Bagerstands betydeligste Navne, som Formand et »BAGERNEVN«, foruden Formanden bestaaende af 5 Repræsentanter for Bagernes og Arbejdernes Organisationer. Nævnet kunde kun indstille, og Indstillingerne skulde vel at

mærke være enstemmige, og det havde ingen som helst Indflydelse paa Afgørelserne. Nævnet var altsaa kun et, og tilmed kun et daarligt, Surrogat. Bagerne var saaledes ganske hjælpeløse, og det hjalp intet, at Lauget rettede en indtrængende Henvendelse til Indenrigsministeriet og gav en samlet Fremstilling af hele Fagets daarlige Stilling, Nedgang i Antallet af Brødkort, Inddragning af Mel til Luksusbrød, de dyre Kul og meget, meget andet. Ganske som vi har set det i baade 16-, 17- og 1800-Tallet, saaledes vendte ogsaa nu i 1900-Tallet Myndighederne det døde Øre til overfor Bagerens Klager, hvor berettigede disse saa end var.

Til alle de øvrige Besværligheder kom i den første Halvdel af Vinteren 1917 Vanskeligheder med at faa Fedtstoffer. I Begyndelsen af November holdt Den overordentlige Kommission Møde med Repræsentanter for Fællesorganisationen, Restauratørerne og andre Erhverv og fremhævede her Nødvendigheden af, at Forbruget af Fedtstoffer blev nedbragt til 60 p. Ct. af det ordinære Forbrug. 3. December udkom en Bekendtgørelse sigtende hertil, og fra 10. December kunde Smør kun faas mod Aflevering af Smørmærker. Nu havde Bagerne saaledes hele tre Slags Mærker at trækkes med, nemlig Brød- og Melmærker, Sukkermærker og Smørmærker. Men det var ikke det hele. Smørmærkerne, der gav Ret til Køb af Smørret, kostede 4 Kr. pr. kg af Paalydendet, men Smørret kostede ogsaa 4 Kr. pr. kg, og Bagerne skulde altsaa betale 8 Kr. pr. kg Smør, medens private Forbrugere kun betalte 3 Kr. 20 Øre pr. kg. Yderligere forlangtes det, at Bagerne, for at faa Andel i det for Tiden efter 1. Januar 1918 beregnede Kvantum, skulde indløse de for de sidste tre Uger af December udstedte Mærker. — Uden at gaa Sandheden for nær, tør man vel sige, at Bagerne alt i alt blev ramt haardt.

I Januar 1918 forhøjedes Smørprisen fra 8 Kr. til 8 Kr. 60 Øre pr. kg, og samtidig standsede Margarineproduktionen paa Grund af Mangel paa Raavarer. Først fem Maaneder senere forhøjedes Prisen paa Kager og Wienerbrød fra 10 til 12 Øre. Det turde heraf tydeligt fremgaa, at Bagerne ikke er altfor hidsige efter at foretage selv nok saa berettigede Prisforhøjelser.

Nu stod man dog endelig ved Afslutningen af Verdenskrigen, idet Krigstilstanden sluttede 11. November 1918, men der var endnu lang Vej frem, førend der blev saa rigeligt med Raastoffer, at Rationeringen kunde høre op. Tværtimod forestod der endnu en lang og besværlig Tid, førend Handelen atter blev givet fri og alle de snærende Baand, der havde hemmet Erhvervet, et for et løstes.

Allerede i Foraaret 1919 løstes dog et enkelt, idet Margarineproduktionen atter kom i Gang. Følgen var, at saavel Smør som Margarine maatte handles frit, men alligevel maatte baade Bagere, Restauratører og flere lignende Virksomheder betale en Pris, der laa betydeligt over den, som private Forbrugere betalte, og samtidig steg Priserne paa andre Raavarer. 1. August forhøjede Regeringen Prisen paa indenlandsk Mel fra 44 Kr. til 60 Kr. pr. 100 kg, Prisen paa amerikansk Flormel fra 70 Kr. til 90 Kr. pr. 100 kg, og ligeledes forhøjedes Sukkerprisen ret betydeligt. Følgen var dels en Prisforhøjelse paa Kager og Wienerbrød fra 12 Øre til 15 Øre og andre Priser i Forhold hertil, og Laugsbestyrelsen stillede overfor den overordentlige Kommission Forlangende om en Række andre Prisforhøjelser, som Kommissionen dog kun delvis tiltraadte.

I 1920 ophævedes Hvedemelsrationeringen, men dette første Skridt henimod Rationeringens Afskaffelse maatte kort efter gøres tilbage og Rationeringen atter indføres, endda under strengere Form end hidtil, saa at Rationerne kom ned under det Minimum, der havde hersket under Krigen. I Juni 1920 indgik Lauget til Indenrigsministeriet med Andragende om at faa Priserne paa det store Brød forhøjede, men da der ikke kunde gives Svar herpaa, førend Rigsdagen var indkaldt, og da Forretningerne gav store Tab, vedtog Lauget paa en ekstraordinær Generalforsamling 29. Juli at søge gennemført en Forhøjelse paa fint Brød saaledes, at alt 7 Øres Brød forhøjedes til 8 Øre, 15 Øres Wienerbrød og Kager til 20 Øre og det større Brød i Forhold hertil.

Fra 1. Maj 1921 nedsatte Ministeriet Franskbrødsprisen med 4 Øre og foretog yderligere fra 1. Juni Prisnedsættelse paa Rug- og Sigtebrød uden at tage Hensyn til Laugets Tilbud om en Nedsættelse paa 2 Øre og en Nedsættelse paa 1 Øre af Prisen paa Wienerbrød. Lauget fandt sig loyalt heri, men da det raadgivende Udvalg ved Skrivelse af 27. Maj forlangte yderligere Prisnedsættelse paa Luksusbrødet og tilmed truede Lauget med, at hvis Nedsættelsen ikke fandt Sted, saa vilde Udvalget i en Henvendelse til Publikum »træffe Foranstaltninger til, at det nuværende Misforhold mellem Priser og Omkostninger kan blive klart fremlagt for Offentligheden«, vedtog Lauget at udtale, at naar det uden Protest var gaaet med til Nedsættelsen af Rug-, Sigte- og Franskbrødspriserne, der kun levnede en Minimalavance, var dette sket, fordi disse Brødsorter repræsenterede det nødvendige daglige Brød for det store Publikum. Naar Udvalget nu ogsaa krævede en Nedsættelse af Luksus-

brødet, der kalkulatorisk kunde synes at give en rigeligere Avance, maatte Lauget beklage ikke at kunne imødekomme dette Forlangende, da Forbruget af Luksusbrød og Omsætningen i det hele taget var gaaet stærkt ned, medens Bagerens Driftsudgifter var uforandrede.

Overfor dette rolige og værdige Svar bøjede Udvalget sig, og fra 1. August foreslog Laugsbestyrelsen paa eget Initiativ en Række Prisnedsættelser, ligesom det bestemtes, at Bagning af Hveder skulde genoptages fra 1. September, idet amerikansk Mel nu atter var at faa i tilstrækkelig Mængde. Genoptagelsen af Bagning af Hveder og forøvrigt ogsaa Prisnedsættelsen vakte en Del Modstand indenfor Faget, og 50 Medlemmer af Københavns Bagermesterforening forlangte en Generalforsamling indkaldt. Denne afholdtes 23. August, og paa den rejstes en skarp Kritik fra de utilfredses Side, idet det udtaltes, at Spørgsmaalet burde have været forelagt en Generalforsamling. Oldermændene og med ham Bestyrelsen og Kredsformændene holdt imidlertid stejlt paa, at Priserne nu *skulde* ned og Bagning af Hveder genoptages. Ved Afstemningen billigedes denne sidste Bestemmelse med 100 Stemmer mod 30, og paa en ny Generalforsamling 22. Oktober vedtoges Bestyrelsens og Kredsformændenes Forslag til Priser, idet Sigtebrød nedsattes til 38 Øre, Franskbrød til 30 Øre, 6 Øres Brød til 5 Øre, Wienerbrød til 10 Øre o. s. fr.

1. Juli 1921 ophævedes Hvedemelsrationeringen endelig. 1. August bortfaldt ogsaa Rationeringen af Rug, men i Stedet for Den overordentlige Kommission og Det raadgivende Udvalg, der bortfaldt samtidig med Rationeringens Ophævelse, nedsattes, som Følge af et stort Prisfaldsmøde, der i Efteraaret var blevet afholdt efter Indbydelse af Haandværkerforeningen og Arbejdsgiverforeningen, en Priskontrolkomité. Denne rettede, man fristes til at sige naturligvis, i særlig Grad sin Opmærksomhed paa Brødpriserne, som den, selvfølgelig, mente kunde nedsættes, og paa det amerikanske Mel, som den ansaa det for »overflødig«, at Bagerne benyttede i saa stor en Udstrækning, som det skete. Der blev afholdt flere Møder, men til sidst maatte Komiteen bøje sig, da det viste sig, at Bagerne kunde dokumentere, at deres Priser ikke var og ikke i flere Aar havde været højere, end det kunde forsvares; men paa en Generalforsamling 25. April 1922 foretog Lauget af egen fri Vilje en Række Prisnedsættelser, og paa de Sorter, der ikke fik Nedsættelse, forhøjedes Vægten noget.

Med Udgangen af Aaret 1922 forsvandt den sidste Levning af Krigs-

tidens Reguleringsforanstaltninger, idet Priskontrolkomiteen ophævedes. Endelig var alle snærende Baand løst, og Bagerfaget, der vel nok var det Erhverv, der havde lidt stærkest, kunde atter aande frit. I mangt og meget mindede Regeringens haarde Fremfærd om tidligere Tiders stærke Indgreb, Brødtaksten, som man siden Midten af forrige Aarhundrede for stedse havde troet skrinlagt. Men her, som overalt, bekræftes det gamle Ord om, at Historien altid gentager sig, og det skulde gaa mærkeligt til, om »det daglige Brød« og dets Producenter har været under Kontrol og været udsat for Indgreb for sidste Gang.

Efter at vi nu gennem Aarhundreder har fulgt Lauget, har set, hvad det har haft at kæmpe med og set, hvad det har naaet indenfor faglig Organisation, kommer vi nu til at skildre den allersmukkeste Side af dets Virksomhed, nemlig den storstilede Virksomhed, som det har udøvet og endnu den Dag i Dag udøver, naar det gælder *Omsorgen for dets gamle og fattige Medlemmer*.

Som allerede i forrige Afsnit omtalt, var Bagerlauget i Tiden efter 1683 og hele 1700-Tallet igennem et fattigt Laug, og det vedblev at være fattigt til helt langt hen i den sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede, da dets stigende Medlemsantal og den i Befolkningen i Tiden efter Krigen 1864 jævnt stigende Velstand, der naturligvis maatte komme et Erhverv som Bagernæringen til gode, bragte nogen Forandring i Laugets økonomiske Forhold.

Trods det, at Lauget var fattigt, forsømte det dog ikke, naar Lejlighed bødes, at hjælpe efter Evne. Selv om Lauget ikke kunde udrede stort af Fattigbøssen eller af Ligklædepengene, saa appellerede Lauget sjældent forgæves til Medlemmerne, naar Hjælp var paakrævet. Vi har i forrige Afsnit set nogle enkelte Eksempler paa, hvorledes Lauget traadte hjælpende til, naar det kneb at skaffe en Laugsbroder eller hans Hustru »en hæderlig Hjemfærd«. Vi har ogsaa set, hvorledes Laugsmedlemmerne traadte hjælpende til, da Laugsbudet GEERTSEN efter Bombardementet var i Trang for Beklædningsgenstande. I Tiden omkring Aar 1800 rettedes der flere Gange Henvendelser til Lauget fra tyske Laug, hvis Medlemmer havde lidt under Ildsvaade, om Hjælp, og den blev næsten altid ydet gennem Bidrag fra de enkelte Medlemmer. Men det var ikke blot indenfor sine egne Rækker, Lauget efter Evne øvede Godgørenhed. Ogsaa udadtil virkede det, saa vidt dets Midler rakte. I Tiden omkring

Aaret 1800 skænkede Lauget saaledes hvert Aar et ikke ringe Kvantum Brød til de fattige, og i en længere Aarrække ydede det kontante Bidrag hvert Aar til en Skole, indtil det p. Gr. af svigtende Evne maatte holde op hermed. Vi har omtalt »Højtidsbrødet«, der afskaffedes, efter at Næringsloven var traadt i Kraft, og Lauget med bange Anelser saa Fremtiden i Møde. Selv om vi mangler nærmere Underretning om, hvori Skikken med at give Højtidsbrød bestod og om dens Udstrækning, saa tager vi næppe Fejl i, at den var af godgørende Art, selv om Brødet, som det siges, leveredes til Magistraten. Endnu et Eksempel. 20. Januar 1866 vedtog Lauget af sine knappe Midler at anvende et saa forholdsvis stort Beløb som 200 Rdlr. til Understøttelse af fordrevne sønderjyske Embedsmænd, og 12. Januar Aaret efter bevilgedes yderligere 100 Rdlr. til samme Formaal.

Det er dog først saa sent som i Slutningen af 1830'erne, at Lauget begynder at udrette noget virkeligt systematisk for sine fattige, og her var det, selvfølgelig, Enkerne, der kom i første Række. I 1835 oprettedes »STIFTELSEN FOR GAMLE HAANDVÆRKSMESTRE OG DERES ENKER« (tidligere i Vestervoldgade, nu Blegdamsvej 74), og Lauget forskaffede sig snart Ret til at disponere over en Fribolig i denne Stiftelse, senere atter en, og endnu har to Bagermesterenker Friboliger her.

Det var imidlertid, som sagt, kun faa og smaa Midler, Lauget havde at raade over. Endnu i 1845, da den i 1931 udskrevne Laugsbog begynder, bestod Laugets rørlige Kapital af tre Bankaktier, hver paa 500 Rbdlr., en Obligation paa 100 Rbdlr. Sølv, Mesterkassens Beholdning paa 106 Rbdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 5 β og Laugsfattiggassen paa 132 Rbdlr. 13 β , altsaa ialt ikke 2000 Rbdlr. Indbefattet i denne Beholdning maa være et af CORT LEGAN (Oldermand 1741—43) ved Testamente oprettet Legat for Lauget og rimeligvis ogsaa det nedenfor omtalte »CAROLINE LEGAT«, om hvis Herkomst Laugsarkivet forøvrigt intet beretter.

Da Laugshuset i Læderstræde afhændedes 1850, fremkom der ved Salget en Kapital paa 8775 Rbdlr., af hvilket Beløb der oprettedes et Legat, hvis Renter i Følge en Laugsbeslutning af 13. November 1851 skulde anvendes til Understøttelse af trængende Bagere, der havde været Interessenter i Lauget, og disses Enker og Børn, idet saadanne Bagere, der havde været Mestre før Laugshusets Salg, altsaa 1850, deres Enker og Børn skulde have Fortrinsret. Legatportionernes Størrelse ansattes til ikke over 50 Rbdlr., og ikke under 30 Rbdlr. Eventuelle Renter, der ikke kom til Uddeling, skulde tillægges Kapitalen.

Da Uddelingen af Legatportionerne Aaret efter for første Gang fandt Sted, opgjordes Laugets samlede Legatkapital saaledes:

1. Prioritetsobligation med Pant i Huset Nr. 26 i Læderstræde.....	6175 Rbdlr.
2. Kongelige Obligationer à 4 p. Ct.....	3800 Rbdlr.
	Ialt... 9975 Rbdlr.

i hvilke er indbefattet Cort Legans Legat, stort 1000 Rbdlr.

Paa en Laugssamling 10. November 1854 gjorde Oldermændene opmærksom paa, »at fordi Cort Legans og Carolinelegatet, der var til Stede i Laugets Legatkapital, alligevel i nogle Aar ikke særlig som saadanne ere blevne nævnte eller indførte i Laugets Protocoller, var det i Laugsforsamlingen den 4. Maj 1853 bleven vedtaget, at der skulde indeholdes saa snart som muligt af de udbetalte Legatportioner 40 Rdlr. til Cort Legans Legat, men da dette ikke hidtil har været at opnaa, har Oldermændene og Bisidderne i Overensstemmelse med Cort Legans Testamente for sidstafvigte Aar uddelt dette Legat til følgende Personer som en Del af den dem af Lauget tilstaaede Legatportion Derhos bemærkede Oldermændene, at han og Bisidderne ifølge Laugets Beslutning paa Grund af, at Caroline Legatet til evindelige Tider skulde hefte paa Lauget, have for sidstnævnte Aar tildelt Bagermester Bitters Enke 5 Rdlr. og Bagermester Leverentz's Enke 5 Rdlr. af dette Legat, dog saaledes at den disse Enker af Lauget tilstaaede Legatsum derved ej bliver forøget, hvorom han henviste til Legatregnskabet for sidstnævnte Aar«. Herefter hører vi ikke mere til Cort Legans Legat og Caroline Legatet, der saaledes er indgaaet i den samlede Legatmasse.

Da de første Portioner af det ved Laugshusets Afhændelse dannede Legat uddeltes 29. Januar 1852, kan Laugets filantropiske Virksomhed i den nyere Tid dateres fra denne Dag.

I 1852 fik Lauget sit næste Legat, idet afdøde Bagermester TERKEL SIVERTSEN i sit Testamente havde afsat en Sum, hvor stor siges ikke i Laugsbogen, men det var 2500 Rdlr., hvis Renter skulde tilfalde trængende Bagermestre og disses Enker. 28. December fordeltes Renterne i fem Portioner à 19 Rbdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 8 β i Executors Nærværelse.

Medens Laugets Legatportioner tidligere havde været uddelt dels som faste og dels som midlertidige, vedtoges det paa Laugssamlingen i Januar 1865, at de alle i Fremtiden skulde betragtes som faste.

Da Lauget i Løbet af Aaret 1869 fik forhøjet Renten af den i det gamle

Laugshus i Læderstræde indestaaende Prioritet fra 4 p. Ct. til 5 p. Ct., vedtoges det paa Laugssamlingen 21. Januar 1870, at der fremtidig yderligere vilde kunne uddeles to Legatportioner à 30 Rdlr. Vi skal ikke komme nærmere ind paa dette Laugets første Legat, men blot bemærke, at det stadig bestaar under Navnet »BAGERLAUGETS LEGAT«, ligesom vi heller ikke skal komme ind paa de i Tidens Løb til Fordel for Laugets filantropiske Virksomhed stiftede talrige Legater, men om disse henvise til den bag i nærværende Bog meddelte Oversigt over Laugets Status pr. 1. Januar 1933.

I Stedet skal vi vende os til Laugets Stiftelser, og da først i korte Træk omtale den ældste af disse, nemlig »BAGERMESTRENES SVENDE-STIFTELSE«.

Allerede i 1845 var der i København Planer fremme om Oprettelsen af en Stiftelse for trængende Haandværkssvende og disses Enker, og en i denne Anledning nedsat Komité henvendte sig ogsaa til Bagerlauget med Anmodning om Støtte til Planens Realisation. Anmodningen blev forelagt paa en Laugssamling 12. Januar 1846, og det vedtoges næsten enstemmigt at svare, at hvis Svendene i Lauget viste sig villige til at bidrage til en saadan Stiftelse, vilde Lauget af sine Midler yde et Bidrag en Gang for alle paa 100 Rbdlr. og yderligere fra 1. Januar 1848 50 Rbdlr. aarlig i ti Aar. Den paatænkte Plan blev næppe realiseret, men omtales her, fordi Laugets Villighed til at bidrage til Forbedring af Svendenes Kaar er saa smukt et Eksempel paa den Velvilje, Lauget altid har næret overfor Svendene, en Velvilje, som det ogsaa senere har givet Bevis paa, nemlig da der for Alvor blev Tale om Oprettelsen af en Stiftelse for gamle Bagersvende, og Svendene ikke selv magtede denne Opgave.

Paa et Laugsmøde 4. Maj 1853 drøftedes en Skrivelse, der var indkommen fra Svendenes Oldgesel og Repræsentanter, gaaende ud paa, om Mestrene vilde række dem en hjælpende Haand, saa de kunde sættes i Stand til at oprette en af dem paatænkt Stiftelse for Bagersvende og disses Enker. Oldermændene anbefalede Sagen, og Forsamlingen udtalte sig varmt for den, men Spørgsmaalet om Formen for Hjælpen udsattes, indtil det var blevet undersøgt, om Planen overhovedet lod sig realisere paa det givne Grundlag. Da Forhandlingsprotokollen intet videre nævner om Sagen, har dette næppe været Tilfældet.

Omkring 1870 blev Spørgsmaalet atter taget op, men denne Gang paa Mestrenes Initiativ, idet Laugsbestyrelsen fremsatte Spørgsmaalet

paa en Laugssamling 19. Januar 1872. Da Interessen viste sig at være almindelig, lovede Bestyrelsen at tage Sagen op og snarest muligt fremkomme med et Forslag om Indretningen af en saadan Stiftelse. 4. Juni s. A. meddelte Oldermændene, at man agtede at søge Ministeriet om at ville afstaa en Grund ved Nyboder paa rimelige Vilkaar til Stiftelsens Opførelse, og Oldermændene blev bemyndiget til at erhverve Grunden, hvis den var at faa. 17. Oktober meddelte Oldermændene, at man var blevet staaende ved, at det vilde være billigere at købe en Ejendom i Stedet for at bygge, og at man havde Tilbud om et Par Ejendomme, der syntes at være fordelagtige. Det var Planen, at hver Svend, der fik Fribolig i Stiftelsen, desuden skulde have 50 Rdlr. aarlig. Fra Forsamlingens Side foresloges det at give Bestyrelsen Fuldmagt til at handle, og dette skete. Det var særlig Ejendommen Nr. 52 i Stengade, der syntes egnet til Formaalet, men der krævedes 5000 Rdlr. i Udbetaling, foruden Omkostninger, og da man kun raadede over 2400 Kr., skulde Resten altsaa skaffes. Bestyrelsen fik Bemyndigelse til at købe Ejendommen for en Sum af indtil 38,000 Rdlr. med en kontant Udbetaling af 5000 Rdlr., idet man tog Forbehold overfor Bygningens endelige Anvendelse, saaledes at de Mestre, der enten havde ydet eller i Fremtiden ydede Bidrag til den, skulde have Fortrinsret til Lejlighederne og endog til de bedre af dem, hvorved Stiftelsen eventuelt kunde komme til at huse baade Mestre og Svende. I Løbet af kort Tid tegnedes 1605 Rdlr., der vilde blive indbetalt inden Udgangen af Aaret 1872, og yderligere tegnedes 1035 Rdlr. i aarlige Bidrag i Løbet af fem Aar, eller ialt 5175 Rdlr., og der var saaledes inden Nytaar 1873 givet Tilsagn om ialt 6730 Rdlr. Alligevel var dette jo ikke nok til, at den nødvendige Udbetaling kunde præsteres, men en ny Appel til Medlemmerne bragte det Resultat, at der tegnedes 7000 Rdlr., for hvilket Beløb udstedtes Partialobligationer, der senest skulde være indfrieede i Efteraaret 1877. Derefter var man i Stand til at erhverve Ejendommen, der kom til at staa i en Anskaffelsesum af ialt ca. 37,850 Rdlr., med en Hovedreparation i godt 39,000 Rdlr. Bygningen er opført i 1871 og har et Areal af 2603 □ Alen.

24. Januar 1873 fremlagdes Stiftelsens første Regnskab, der udviste et Overskud paa 1517 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$. I Løbet af Aaret 1874 modtog Stiftelsen tre Legater paa tilsammen 13,000 Kr., og i Aarenes Løb er Legatkapitalerne stadig voksede saaledes, at de nu er oppe paa det meget betydelige Beløb af ca. 120,000 Kr., et meget smukt Vidnesbyrd baade

Bagermestrenes Svendestiftelse, Stengade 52.

om Offervillighed og om den udmærkede Maade Stiftelsen er blevet administreret paa. Lige fra Stiftelsens Oprettelse udrettede Bagermester CHR. LORENTZEN et meget stort Arbejde for den, og da han i 1891 p. Gr. af Helbredshensyn maatte trække sig tilbage, valgtes han, som Anerkendelse for Arbejdet, til Æresmedlem af Lauget og blev herved Laugets første Æresmedlem.

1. Januar 1877 var man naaet saa vidt, at den første Fribeboer kunde rykke ind i Stiftelsen. 11. Oktober 1877 erhvervedes kgl. Konfirmation paa den for Stiftelsen udfærdigede Fundats, forandret 16. Oktober 1900, og fra Oktober Flyttedag oprettedes yderligere tre Friboliger. Ialt rummer Stiftelsen 38 Lejligheder, hver bestaaende af to Værelser og Køkkenen, og 8 Lejligheder, hver bestaaende af et Værelse og Køkkenen. For Tiden har 32 gamle Mennesker Fribolig til en aarlig Lejeværdi af 9331 Kr. 85 Øre, og i Løbet af Aaret 1932 er der i Understøttelser uddelt 2834 Kr. 50 Øre.

Trods det gennem Aarene stigende Antal Friboliger har det ofte knebet med at imødekomme Ønsker om saadanne, idet det har vist sig, at Stiftelsens Beboere, var de end nok saa svagelige, naar de kom ind i Stiftelsen, næsten altid opnaar en meget høj Alder under de gode Forhold, der bydes dem. I Løbet af 1906 indtraf saaledes tre Dødsfald, og de afdøde var hhv. 85, 83 og 82 Aar gamle.

Medens Lauget saaledes paa et ret tidligt Tidspunkt tilvejebragte bedre Kaar for de gamle Svende og deres Enker, gik der adskillige Aar, før det lykkedes det at skabe lignende Vilkaar for Laugets egne Medlemmer. Som ovenfor nævnt var der 1835 erhvervet en enkelt Fribolig i Haandværkerstiftelsen, men først 35 Aar senere, 21. Januar 1870, kunde Oldermænden meddele, at en Fribolig i »Alderstrøst« var blevet bortgivet til en Bagerenke. 20. Januar Aaret efter kunde Oldermænden yderligere meddele, at afdøde Bagermester E. N. FAXØE havde skænket et Legat, stort 500 Rdlr., til »Alderstrøst«. Legatet skulde bære hans Navn og dets Renter komme de i Stiftelsen boende Bagere til gode.

Først saa sent som omkring Aarhundredskiftet begyndte Lauget at beskæftige sig med Spørgsmaalet om Tilvejebringelse af en Stiftelse for gamle Bagermestre og deres Enker i trange Kaar, men Spørgsmaalet maatte p. Gr. af de knappe Pengeforhold stilles i Bero. Paa Generalforsamlingen 2. April 1904 kunde dog Oldermænden meddele, at der under Haanden var tegnet ca. 28,000 Kr., hvoraf ca. 5900 Kr. i Løbet

af det sidst forløbne Aar, og Tankens Realisation var hermed sikret. 7. December s. A. afholdtes en ekstraordinær Generalforsamling, paa hvis Dagsorden Hovedpunktet var: Forslag om Køb af en Bygning til Alderdomshjem. Blandt mange forskellige Tilbud var man blevet staaende ved Ejendommene Baldersgade 72 og 74, der kunde erhverves for 82,500 Kr. I Prioriteter indestod 45,000 Kr. som første og 20,000 Kr. som anden

Ved Svendestiftelsens 50 Aars Jubilæum.
Stiftelsens Fribeboere.

Prioritet. Grunden var 2434 □ Al. stor, hvoraf 600 □ Al. var bebygget, og der vilde saaledes kunne blive en lille Have paa ca. 70 □ Al. til hver Lejlighed. Ejendommen rummede 14 Stkr. to Værelser og 4 Stkr. 3 Værelser Lejligheder samt to Butikker og et Værksted, nu kun en Butik. Efter nogen Diskussion, hvorunder det bl. a. fremførtes, at Antallet af Friboliger vilde blive for ringe, vedtoges det at bemyndige Oldermændene til at købe Ejendommene, og Oldermændene oplyste i Tilslutning hertil, at Executorerne i Enkefru FREDERIKKE HUHLES Dødsbo, naar Alderdomshjemmet var en Kendsgerning, vilde oprette et særligt Legat paa 10,000 Kr. til Fordel for dette, medens Beløbet i modsat Fald vilde gaa til Svendestiftelsen. Kort efter gik Købet af Ejendommene i Orden, idet der præsteredes en kontant Udbetaling af 18,500 Kr., og hermed var »KØBENHAVNS BAGERLAUGS ALDERDOMSHJEM« en Realitet. Som Resultat af den Indsamling, der var blevet sat i Værk,

var der i Løbet af de første fire Aar indkommet 28,702 Kr. 72 Øre, og dette Beløb forøgedes i det følgende Aar med ca. 9000 Kr. For Tiden, 1933, har 9 Medlemmer Friboliger, hvis samlede Lejeværdi beløber sig til 4050 Kr. Fribolig tildeles som Regel paa Livstid.

Paa Laugets ordinære Generalforsamling 25. Marts 1914 stillede Oldermændens Forslag om Dannelsen af et Legatfond under Københavns Bagerlaugs Alderdomshjem for derigennem at kunne støtte Interessenter, der kunde faa Bopæl i »Alderstrøst« eller andet Sted. Forsamlingen vedtog at henlægge 40,000 Kr. i 5 p. Ct.s Hypoteksforeningsobligationer til dette Formaal, og Legatfondet fik Navnet »KØBENHAVNS BAGERLAUGS ALDERDOMSHJEMS LEGATFOND«. Fondet, der nu ejer en Panteobligation i Laugets Ejendomme Nørre Farimagsgade 7 og 9, stor 80,000 Kr., har i det sidst forløbne Regnskabsaar støttet 55 Bagermestre og Enker med et samlet Beløb af 4035 Kr.

Endnu skal om Stiftelserne, eller rettere deres Fribeboere, anføres, at Lauget 13. Januar 1910 vedtog at fritage Laugsmedlemmer, der nyder Friboliger eller Legater, for at betale Kontingent.

Ovenfor, S. 250, er omtalt den i 1894 stiftede Gærforening. Da Fællesindkøbet af Gær fra 1. Marts 1908 inddroges under Lauget, ophørte Tilgangen af Interessenter i Foreningen, og der vedtoges da nye Vedtægter for denne, der fik baade et andet Navn, nemlig »KØBENHAVNS BAGERLAUGS ALDERDOMS-, PENSIONS- OG ENKEKASSE«, atter senere ændret til »BAGERMESTRENE PENSIONSKASSE AF 1. NOVEMBER 1894« og et andet Formaal. Nye Love vedtoges 12. Februar 1912, og Kassens Formue udgjorde ultimo December 1911 30,504 Kr. 08 Øre, af hvilket Beløb 25,000 Kr. skal udgøre Pensionskassens Grundfond, der aldrig maa forbruges, medens Resten danner et Reservefond, hvis Midler kan benyttes til Uddeling og Supplering af Legatportioner. Pensionsberettigede er kun Mestre, der i mindst ti Aar har været aktive Interessenter, og Enker samt eventuelle ukonfirmerede Børn, og Grundfonden kan ikke deles mellem Interessenterne, men skal helt og udelt ved Kassens Ophævelse overgaa til Lauget som Legatformue.

Ligeledes omtalt ovenfor (S. 251) er »BAGERLAUGETS FÆLLES-GÆRINDKØB«, der oprettedes 1908.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling 12. Januar 1893 vedtoges Love for et i H. t. en tidligere Generalforsamlingsbeslutning planlagt Hjælpfond. Lovene er ikke indført i Forhandlingsprotokollen og er for saa vidt heller ikke af større Betydning, idet det paa den ordinære Gene-

Københavns Bagerlaugs Alderdomshjem, Baldersgade 72-74.

ralforsamling 20. Marts 1907 paa Forslag af Oldemanden vedtoges at ophæve Fonden, da der 1. Januar 1900 i Anledning af Laugets Indmeldelse i Arbejdsgiverforeningen var oprettet en ny Hjælpefond under Navnet »BAGERLAUGETS HJÆLPEFOND«, og dennes allerede opsparede Kapital maatte anses for at være tilstrækkelig til Formaalet. Ved den gamle Hjælpefonds Ophævelse udbetaltes der Interessenterne 75 p. Ct. af deres Indskud, medens de resterende 25 p. Ct. overførtes til Reservefonden.

Foruden de allerede nævnte Fond skal ogsaa her nævnes »BAGERLAUGETS UNDERSTØTTELSESFOND«, hvis Indtægt hidrører fra en Rente-ydelse fra Ejendommene i Nørre Farimagsgade. Midlerne gaar til Understøttelser af Mestre og Enker.

Gennem Stiftelserne og Fondene og de Lauget og Stiftelserne i Tidens Løb tillagte talrige Legater har Københavns Bagerlaug været i Stand til at udøve en ganske overordentlig Velgørenhed, der tjener Lauget til største Ære. Uden her at komme ind paa Stiftelsernes, Fondenes og Legaternes Formuesforhold, men om disse henvise til den i Slutningen af nærværende Bog meddelte Oversigt over Laugets Status pr. 1. Januar 1933, skal det blot nævnes, at Lauget f. T. har bortgivet 2 Friboliger i Haandværkerstiftelsen paa Blegdamsvej, 9 i Alderdomshjemmet i Baldersgade og 32 i Svendestiftelsen i Stengade, ialt altsaa 43 Friboliger. Hertil kommer 24 Friboliger i »Alderstrøst«. I Legater, Rentenydelse og Understøttelser er der i det sidst forløbne Regnskabsaar disponeret over 68,746 Kr. 92 Øre.

I 1861 havde Laugets Fattigbøsse en Underbalance paa 12 Rdlr., der dækkedes af Laugskassen, hvis Beholdning var 176 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ β. Hertil kom det i 1850 oprettede Legat paa 9975 Rdlr. og Terkel Sivertsens Legat paa 2500 Rdlr.

I 1903 var Formuen steget til 57,819 Kr. 33 Øre, i 1918 til 557,963 Kr., og den var pr. 31. December 1932 2,066,133 Kr. 64 Øre. I Understøttelser udbetaltes i 1903 1205 Kr., i 1918 12,407 Kr. 50 Øre og i 1932 68,746 Kr. 92 Øre.

Det er et storslaaet Resultat, der her er naaet gennem et Samvirke mellem en storstilet Offervilje og en klog og besindig Ledelse.

Københavns Bagerlaug har i Forhold til de fleste andre københavnske Laug haft en ret broget Skæbne. Fra at være ret ilde ansete har Bagerne gennem Trængsel og trykkede Kaar arbejdet sig frem til den smukke Position, de nu indtager indenfor dansk Haandværk. Intet andet Fag har som det været Genstand for utaalelig Tvang og været belastet med saa svære Byrder. Fra relativ Velstand sank det efter 1680 ned i Fattigdom som de fleste andre Haandværkere. Med Angst imødesaa det den nye Tid, der brød frem ved Næringens Frigivelse, lidet anende at netop denne skulde bringe Bagerne, hvad de nu har opnaaet ved Initiativ, Arbejdsomhed og Sammenhold. Næringsloven knuste det gamle, sluttede Laug og slog adskillige af de nedarvede Traditioner i Stykker, men paa den gamle Grundvold rejstes et nyt Hus, langt større og langt mere solidt end det gamle, men stadig under Navnet KØBENHAVNS BAGERLAUG.

I Erkendelse af hvad dette betyder for den enkelte, samles Næringens Udøvere indenfor dets Døre, og i Stedet for de gamle Traditioner er der skabt nye, der dog har to Ting tilfælles med de bedste af det gamle Haandværks, nemlig: Arbejdsomhed og Sammenhold.

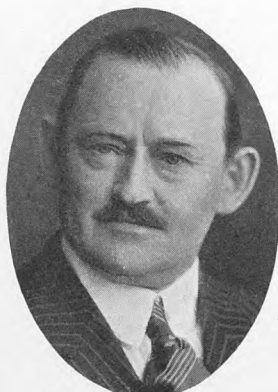
Ludvig Andersen.

Carl G. Clausen.

C. C. Clausen.

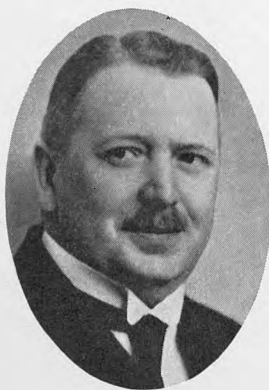
Valdemar Winding.
Vice-Oldermand.

N. Chr. Jønsson.
Oldermand.

Georg Jensen.

E. Lewinsky.

Chr. Seidel.

I. P. Østby.

Laugsbestyrelsen 1933.

Frk. Erna Schouw Jensen.
Ansæt 1913. Kassererske.

Frk. Edith Hansen.
Assistent siden 1924.

N. A. Borup.
Fhv. Bagermester, Laugsbud siden 1928.

Laugets Status pr. 1. Januar 1933.

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
<i>Bagerlaugets Regnskab:</i>					
Beholdning Bankbøger.....	24,980	95			
Nationalbankaktier.....	3,000	00			
Driftskapital i Fagbladet.....	2,000	00			
Gl. Udstillingsfond.....	815	86			
Udstillingsfonden af 1931.....	498	43			
Svendebrevkontoen.....	2,450	54			
				33,745	78
<i>Bagerlaugets Hjælpefond.....</i>				87,385	60
<i>Bagerlaugets Legat:</i>					
<i>(Heri indbefattet Cort Legans Legat og Caroline Legatet).</i>					
Beholdning Bankbog.....	12,111	35			
Haandværkerbankaktier.....	10,000	00			
				22,111	35
<i>Københavns Bagerlaugs Alderdomshjem:</i>					
Ejendommens Værdi.....	100,000	00			
÷ 1ste Prioritet til Rest.....	38,213	26			
				61,786	74
Kapital indestaaende i Ejendommen.....	61,786	74			
Aktier i Det danske Mælkekompagni.....	1,500	00			
4½% Københavns Kreditforenings Obliga-					
tioner.....	10,000	00			
Beholdning Bankbog.....	7,313	08			
				80,599	82
<i>Københavns Bagerlaugs Alderdomshjems Legatfond:</i>					
Panteobligation i Ejendommen N. Farimagsgade 7—9.....	80,000	00			
Kontant.....	35	00			
				80,035	00
<i>Fond for midlertidig Understøttelse:</i>					
Beholdning Bankbog.....	9,400	00			
— disp. til Understøttelse.....	926	00			
— Kreditforeningsobl.....	10,000	00			
				20,326	00
<i>D. f. B. Rugbrødsfabriks Legatfond:</i>					
Kreditforeningsobligationer.....	31,000	00			
Beholdning Bankbøger.....	10,037	72			
				41,037	72
<i>Karen Dyrhauges Legat:</i>					
Østifternes Kreditforeningsobl.....				2,000	00

	Kr.	Øre
<i>Terkel Sivertsens Legat:</i>		
Indestaaende i Overformynderiet.....	5,000	00
<i>E. N. Faxøe og Hustrus Legat:</i>		
Kreditkasseobligationer.....	3,000	00
<i>Dampmøller P. Troensegaards Mindelegat:</i>		
Østifternes Kreditforeningsobl.....	10,000	00
<i>Aug. Harder og Hustrus Sølvbryllupslegat:</i>		
Østifternes Kreditforeningsobl.....	1,000	00
<i>Emil og Frederikke Huhles Legat:</i>		
Kreditforeningsobligationer.....	11,000	00
Beholdning Bankbog.....	321	52
	11,321	52
<i>Emil og Frederikke Huhles Gravstedslegat.....</i>	2,697	19
<i>Grosserer Frederik Christiansen og Hustrus Mindelegat:</i>		
Østifternes Kreditforeningsobl.....	3,500	00
<i>Bagermester V. E. Koefods Legat.....</i>	26,581	41
— <i>V. E. Koefods Julelegat.....</i>	11,291	72
— <i>V. E. Koefods Gravstedslegat.....</i>	1,262	44
— <i>Direktør Vald. Gætjes Mindelegat, Overformynderiet.....</i>	6,020	00
— <i>Søren F. Jensen og Hustrus Mindelegat.....</i>	21,915	51
— <i>Jørgen Tybring og Hustrus Legat.....</i>	25,210	54
<i>Bagermestrenes Svendestiftelse.....</i>	256,169	12
<i>Ejendommen N. Farimagsgade 7—9.....</i>	461,350	00
Beholdning Bankbog.....	7,202	97
	468,552	97
÷ <i>Prioriteter.....</i>	407,117	48
	61,435	49
÷ <i>forud indkasseret Leje.....</i>	9,770	90
	51,664	59
<i>Fru Josephine M. E. Flerons Mindelegat.....</i>	121,197	05
<i>Fru Amanda Flerons født Christensens Mindelegat.....</i>	48,917	91
<i>Frk. Josephine M. Flerons Mindelegat.....</i>	36,830	20
<i>Bagermester O. A. Olesen og Hustru Justemine Olesen født Nielsens Legat.....</i>	5,363	34
<i>Bagermester Kaiser og Hustrus Legat.....</i>	700	00
<i>Københavns Bagerlaugs fælles Gærindkøb.....</i>	1049,249	83
	Kr. 2066,133	64

De Bagemestrenes Svendestiftelse tillagte Legater.

	Kr.	Øre
Bagemester Johan Lauritz Petersens Legat.....	10,000	00
Bagemester Christian Frederik Haacks Legat.....	10,000	00
Grosserer Johan Carl Ludvig Pøhls 1ste Legat.....	4,300	00
— — 2det Legat.....	10,000	00
Bagemester Johan Jochum Tesch og Hustrus Legat.....	4,345	56
Bagersvend Daniel Gotfried Sägers Legat.....	4,000	00
Bagemester Ernst Nicolai Faxøe og Hustrus 1ste Legat....	2,000	00
— — — 2det Legat..	8,900	00
Bagemester Carl Christian Borups Legat.....	1,000	00
Bagemester Chr. Lorentzens Legat.....	1,000	00
Hofbager Johan Albrecht og Hustrus Sølvbryllups-Legat....	1,000	00
Bagersvend Ove Christian Brandts Legat.....	1,000	00
Kapital til Vedligeholdelse af Bagersvend Ove Christian Brandts Gravsted.....	500	00
Grosserer Niels Schou og Hustrus Sølvbryllups Legat.....	1,000	00
Bagemester Johan Tottenbergs Legat.....	10,000	00
Bagemester Johan Carl Gustav Kindels Legat.....	2,000	00
Bagemester Hemming Peter Jensen og Hustrus Legat.....	7,200	00
Fru Ziehms Legat.....	4,000	00

Herudover ejer Stiftelsen en Obligationsbeholdning paa Kr. 37,000.—.

Laugets Arkivsager.

I Raadstuearkivet opbevares:

1. Fortegnelse over Mestres i Lauget. 1565—1683. 1 Bind.
- 2—5. Forhandlings- og Regnskabsprotokoller. 1656—65, 1694—1845. 3 Bind.
- 6—8. Kopibøger. 1772—1850. 3 Bind.
9. Protokol over Mestres, som have mødt ved Ligbæring og Mesterstykker. 1703—1834 (1849). 1 Bind.
- 10—12. Drenges Indskrivningsprotokoller. 1668—1727. 3 Bind.
- 13—15. Svendenes Tidepengeprotokoller. 1701—23, 1776—1823. 3 Bind.
16. Fattiges Regnskabsprotokol. 1732—1861. 1 Bind.
17. Klassebog for Bagersvende. 1803—22. 1 Bind.
18. Laugshusets og Svendeherbergets Regnskabsprotokol. 1732—1861. 1 Bind.
19. Fortegnelse over Kgl. Majestæts Kommis- og Hartbrød. 1709—1755. 1 Bind.
- 20—25. Sager. 1623—1862. 6 Pakker.
26. Regnskabsbilag. 1819—1862. 1 Pakke.
27. Protokol for de tilrejsende Bagersvende. 1735—1841. 1 Bind. Depositum fra Dansk Folkemuseum.

I Landsarkivet for Sjælland og Lolland-Falster m. m. opbevares:

- Bagerlaugets Laugsprotokol. 1661—1670. 1 Bind.

I Laugets Værges opbevares:

1. Laugets Forhandlingsprotokol. 1846—1931.
2. Bager Laugets Mesters Indskrivningsbog. 1683—1847, 1847—....., 2 Bind. (Sidstnævnte benyttes endnu).

Oldermænd for Københavns Bagerlaug.

Som det fremgaar af Fortegnelsen, har der i Tiden omkring Aar 1600 været to Oldermænd samtidig. Dette stemmer ogsaa med den paa S. 28 efter den gamle Mesterbog gengivne Indførsel, da Jens Christensen Grøn 1608 rakte Oldermændene sin Haand som Bisidder.

- 1525 nævnes HANS MOGENSEN og JEP BAGER i Bagerembede, da de københavnske Laug begærede, at Borgmestre og Raad skulde erhverve Serritslev Mark af Kongen og Biskop Lave Urne bl. a. til Byens bedre Befæstning. — Ogsaa 24. Juli 1542, da Borgerskabet udstedte Fuldmagter til at hylde Prins Frederik, senere Frederik II, var HANS MOGENSEN Oldemand.
1565. Den gamle Mesterbog har følgende Indførsel: »Anno 1565 d. 13. April blev KNUD HØIE Oldemand for Bagerne og har været deres Oldemand tre Gange og gjort klart Regnskab«. — Da Borgerne 29. Juni 1584 valgte Fuldmægtige til at hylde Prins Christian, senere Christian IV, i Ringsted, var KNUD HØIE ogsaa Oldemand for Bagerne.
- 1579—82. Christen Nielsen. Atter 1596—97.
o. 1584. Knud Høie.
- 1586—89. Frands Lauridsen.
- 1589—92. Daniel Krüdener. Atter 1598—99.
- 1592—95. Jacob Philipsen.
- 1592—96. Mads Thaunsen.
- 1595—98. Svend Lauridsen.
- 1596—97. Christen Nielsen. Se ovenfor 1579—82.
- 1597—1601. Jens Christensen Grøn. Atter 1614—16.
- 1598—99. Daniel Krüdener. Se ovenfor 1589—92.
- 1599—. Søren Andersen.
- 1601—04. Laurids Jensen.
- 1602—05. Daniel Jacobsen (Simlebager).
- 1604—. Jacob Jensen.
- 1605—08. Mads Nelausen.
- 1606—09. Oluf Pedersen. Atter 1616—.
- 1608—11. Bertel Pedersen.
- 1609—. Namen Nielsen.
- 1613—16. Jacob Jensen Byg.
- 1614—16. Jens Christensen Grøn. Se ovenfor 1597—1601.
- 1616—. Oluf Pedersen. Se ovenfor 1606—09.
- 1616—19. Rasmus Jensen. Atter 1625—26.
- 1617—20. Laurids Christensen.
- 1619—22. Anders Sørensen.
- 1620—23. Niels Pedersen.
- 1624—25. Steffen Hansen.
- 1625—26. Rasmus Jensen. Se ovenfor 1616—19.
- 1627—28. Laurids Pedersen. Atter 1638—.
- 1628—29. Anders Mikkelsen.
- 1629—30. Johan Henriksen.
- 1630—31. Hans Smertz.
- 1631—33. Simon Danielsen.
- 1633—34. Anders Hansen.
- 1634—35. Wichmann Møller.
- 1635—36. Mikkel Thide.
- 1636—38. Laurids Jensen.
- 1638—. Laurids Pedersen. Se ovenfor 1627—28.
- 41. Jacob Zirtzow.
- 1641—43. Jørgen Engel.
- 1643—45. Jacob Gardener. Atter 1655—56.
- 1645—46. Claus Karch.

- 1646—47. Bartholomæus Rønnebæk.
 1647—48. Jacob Görden. Et Sted Jordan og saaledes ogsaa i den d. 11. April 1648 udstedte Fuldmagt til at vælge Prins Frederik, senere Frederik III, til Konge.
 1648—49. Mikkel Røpke. Førte under Belejringen 1659 Klædebo Kompagni mod Fjenden.
 1649—50. Henrik Koch. Atter 1656—59.
 1650—51. Antonius Meyer.
 1651—. Caspar Korning.
 1653—. Eggert Bildenber.
 1654—55. Hans Jacobsen.
 1655—56. Jacob Gardener. Se ovenfor 1643—45.
 1656—59. Henrik Koch. Se ovenfor 1649—50.
 1659—61. Jochum Gewart.
 1661—62. Jørgen Grundtmann.
 1662—63. Caspar Karch.
 1663—64. Jørgen Liebendahl.
 1664—65. Jens Christensen.
 1665—66. Hans Thiesen.
 1666—67. Jacob Sørensen.
 1667—68. Morten Tramp.
 1668—69. Jochum Thedler.
 1669—. Mikkel Mentz.
- For Tiden 1669—83 mangler nøjagtige Oplysninger, idet der for disse Aar savnes saavel Regnskabs- som Forhandlingsprotokoller. Nedenstaaende Liste over Oldermændene i dette Tidsrum er opstillet paa Grundlag af Arkivsager i Laugets Arkiv. De anførte Datoer angiver de paagældende Dokumenters Dateringer.
- 18/2 1674. Mads Knudsen.
 5/10 1674. Bent Christensen.
 19/10 1676. Claus Langholt.
 24/1 1677. Nicolaus Steensen.
 11/6 1679. Niels Svendsen.
 16/2 1680. Christoffer Lytkens. Atter 1696—98. Skrev sig altid Christopher Lytkens, men kaldes i Omtale Christoffer Larsen eller Lauridsen.
 6/2 1682. Hans Becker.
- Fra 1683 er Listen fuldstændig.
- 1683—85. Mikkel Blöcher.
 1685—87. Peter Carstensen.
 1687—89. Anders Jensen.
 1689—92. Peder Andersen Beyer.
 1692—94. Mikkel Lytkens.
 1694—96. Christian Carstensen.
 1696—98. Christoffer Lytkens. Se ovenfor 1680.
 1698—1702. Peter Andersen Falck.
 1702—05. Jacob Petersen.
 1705—09. Søren Nielsen.
 1709—11. Oluf Nielsen.
 1711—21. Christian Diderik Brehmer.
 1721—23. Jochum Gewart.
 1723—24. Peter Aagesen.
 1724—26. Johan Købke.
 1726—29. Jens Rasmussen.
 1729—30. Jochum Lentz.
 1730—40. Jacob Sørensen Berg.
 1741—43. Cort Legan.
 1743—46. Daniel Wittrock.
 1746—47. Aage Busck.
 1747—50. Søren Mathiesen.
 1750—52. Johan Johansen.
 1752—54. Isak David Middlethun.
 1754—59. Christian Mathias Bresløw.
 1759—62. Christian Olufsen.
 1762—63. Christian Pedersen Krabbe.
 1763—67. Jacob Lobeck.
 1767—68. Søren Jæger.
 1768—70. Christian Rasmussen.
 1770—81. Jacob Berndt Købke.
 1781—83. Andreas Floor.
 1783—87. Johannes Bernhard Kryger.
 1787—89. Ole Lobeck.
 1789—91. Nikolai Herløff.
 1791—95. Gert Nissen.
 1795—97. Johan Christopher Dobel.
 1797—1801. Johan Peter Krehmer. Atter 1809—12.
 1801—05. Johan Andreas Marschall.
 1805—07. Einert Sivertsen Lau.
 1807—09. Claus Wick.
 1809—12. Johan Peter Krehmer. Se ovenfor 1809—12.
 1812—14. Christopher Jerboe Alberg.
 1814—16. Andreas Weck.
 1816—18. Johan Christian Bentzien.
 1818—20. Frederik Finck. Atter 1822—26.

- 1820—22. Hartvig Lorentz Pøhls.
1822—26. Frederik Finck. Se ovenfor 1818—20.
1826—32. Niels Jesper Gram.
1832—41. Christian Adolph Scherfig. Atter 1852—54.
1841—43. Johan Anthon Elias Bock.
1843—44. Carl Frederik Krehmer.
1844—46. Christian Wilhelm Benthien.
1846—48. Johan Ernst Conrad Brockmeyer.
1848—52. Troels Caspar Daniel Marstrand.
1852—54. Christian Adolph Scherfig. Se ovenfor 1832—41.
1854—56. Johan Benjamin Hahn.
1858—63. Christian Joachim Juby.
1863—69. Peter Siegfred Ryder.
1869—86. Johannes Hedegaard.
1886—1903. Johan Jørgen Valdemar Gætje.
1903—18. Johannes Ernst Ludvig Markus Pitzner.
1918—24. Frederik Martin Rasmussen.
1924—. Niels Christian Jønsson.

